

trần dân

ghi

1954

1960

td mémoire

Mục lục

Dạ Đài: *Bản tuyên ngôn tượng trưng*, 11/1946

Trích thông cáo của Ban Thường vụ Hội Nhà văn

Việt Nam ngày 2/10/1956

Tố Hữu - Nhìn lại 3 năm phá hoại của nhóm *Nhân văn-Giai phẩm* tháng 6/1958

Nghị quyết của các ban chấp hành các Hội Văn học-Nghệ thuật tháng 7/1958

Nhiều tác giả: Bọn *Nhân văn-Giai phẩm* trước toà án du luận, 1958

Hoàng Phủ Ngọc Tường: *Gặp gỡ Trần Dần- Đôi thoại mất ngủ*, 1988

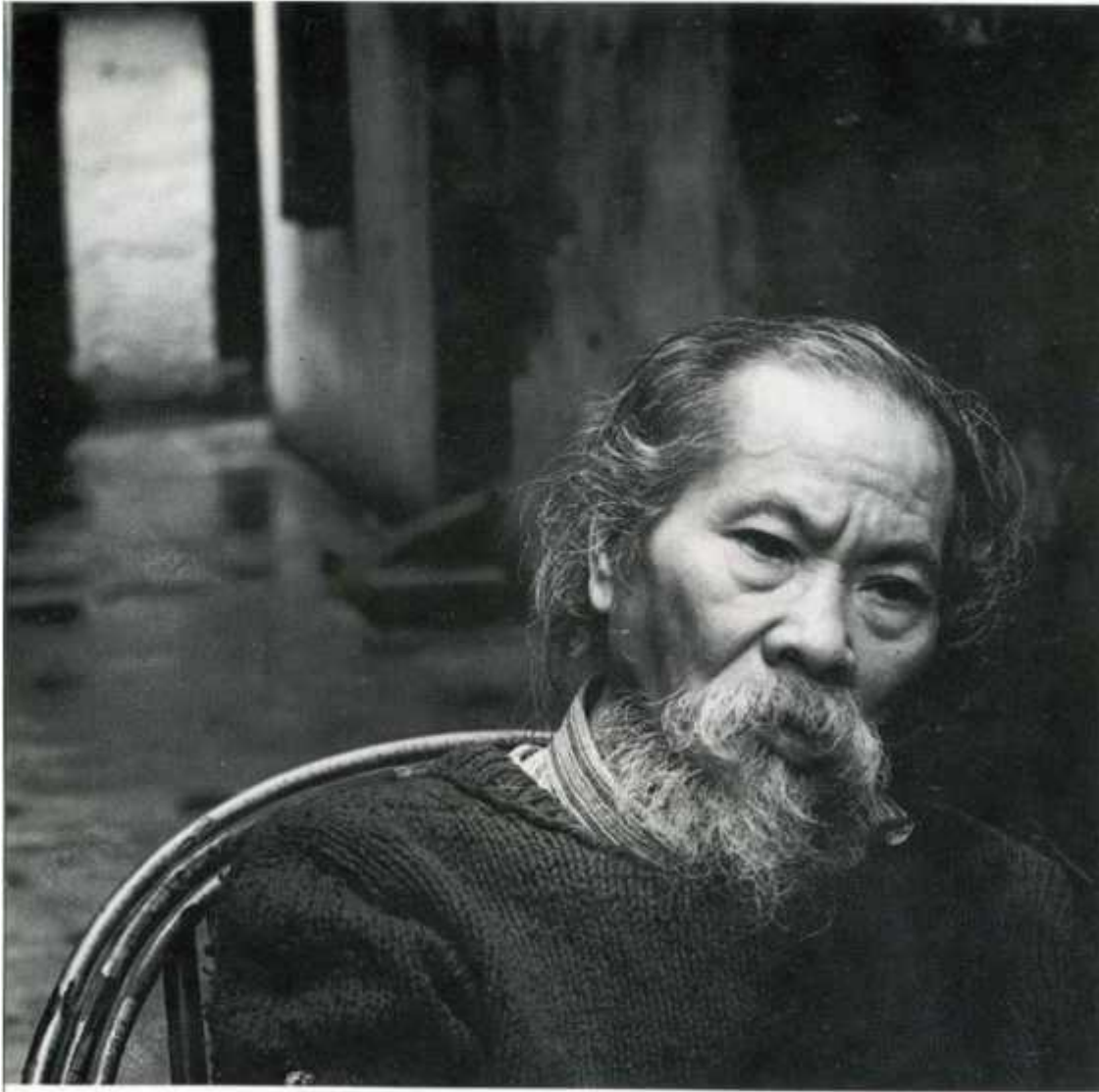
Vân Long: *Một chút về Trần Dần*, 1997

Lễ tang Trần Dần, 1997

Thư mục

514

"*Nhân cách của nhà văn chính là văn cách của anh ta.*" Trần Dần, 1988

Trần Dần (1926-1997). Ảnh: Dương Minh Long

Ghi chú cho lần tái bản năm 2022

Từ lần xuất bản đầu tiên và duy nhất năm 2001, cuốn sách đã tuyệt bản này là nguồn tư liệu vô giá về một giai đoạn đầy đặc biến động của lịch sử Việt Nam thế kỷ 20. Đọc lại những ghi chép của nhà thơ Trần Dần (1926-1997) về thời kì Cải cách Ruộng đất và *Nhân văn-Giai phẩm*, tôi vẫn kinh ngạc bởi sự thành thực tận cùng, thành thực đến tàn nhẫn khắc nghiệt, của ông với chính bản thân mình. Cuộc vật lộn của ông với thời đại không phải chỉ là một bi kịch từ vị thế nạn nhân mà đa tầng, đa diện hơn nhiều: Ông

cũng là một tác nhân và trước hết là một chứng nhân lỗi lạc, với một khả năng quan sát, phân tích, ghi nhận, diễn đạt hiếm có và một lí tưởng sục sôi cháy bỏng với nghệ thuật văn chương.

Ghi 1954-1960 của Trần Dần được tái bản đúng dịp tưởng niệm 25 năm ngày ông qua đời. Tôi đã biên tập và hiệu đính bản in năm 2001, bổ sung một số chú thích và chỉnh sửa một số chi tiết căn cứ trên những hiểu biết ngày càng được mở rộng trong thời gian qua, hi vọng có thể chính thức thay thế những phiên bản trôi nổi không rõ nguồn gốc trên mạng.

Tôi tin rằng Trần Dần rất vui lòng thấy bản PDF của cuốn sách này là sở hữu chung của cộng đồng độc giả tiếng Việt mà ông đã góp phần gây dựng bằng tài năng và số phận khác thường của mình.

Berlin, 17/1/2022

Phạm Thị Hoài

Lời nói đầu cho lần xuất bản đầu tiên năm 2001

"Thế là tôi mất bảy năm kể từ ngày hoà bình bắt đầu sinh sự cho đến ngày xoá án... Bảy năm trong văn học có nghĩa lý gì? Một cái chớp mắt. Bảy năm trong đời một con người thì có nghĩa lý lắm! Chớp mắt mãi không xong." Trần Dần ghi như thế ngày 7/7/1958 khi nhận kỷ luật treo bút ba năm. Như thế ông đã lường trước cái *"mãi không xong"* của ba năm rồi sẽ thành ba mươi năm, và một lần nữa lại thu vén sao cho cái mất càng ngày càng phình ra quái gở của số phận mình có thể đứt vừa lỗ kim bé tí cửa hy vọng *được*. *"Được cái hoạn nạn"* quả nhiên là lời tổng kết cuối cùng của ông, người mê biện chứng và nghiệm nghịch lý, về *"ván đời"* lạ lùng của mình.

Những ghi chép của Trần Dần tập hợp trong sách này là chứng chỉ tự cấp về bảy năm mở ra và quyết định cái thành quả hoạn nạn đó. Với chúng ta, đó là những văn liệu và sử liệu vô giá về một giai đoạn văn chương và lịch sử cho đến nay vẫn xếp sõ, nếu quả còn có sõ. Với Trần Dần, đó là phần mở đầu *"tác phẩm dành cho một người"*, tác phẩm bất đắc dĩ mà thành đồ sộ và gay cấn nhất của văn nghiệp ông, khi *"ghi trở nên một hình phạt"*, khi

ông "*bắt tội*" mình, cưỡng bức mình vào một "*chế độ ghi sổ tay*" ba mươi năm ròng rã.

Tôi không có cách nào khác là tự ý chọn lựa trong di cảo văn học của Trần Dần từ 5 tập sổ tay dày đặc những dòng ghi vắn không dành cho công chúng để biên soạn sách này. Những đoạn bỏ, đánh dấu [...], là những đoạn tôi cho rằng riêng tư đáng được ở yên, hoặc liên quan tới những người và việc chưa vượt cái mốc thời gian ba năm sau khi Trần Dần qua đời, hoặc là những đoạn dùng vào một sách khác thì hợp chỗ hơn. Những đoạn đánh dấu (...) là những đoạn tôi đành để trống vì không đọc ra mặt chữ hoặc còn chưa hiểu rõ ý nghĩa. Ngoài ra tôi đã phải quyết định, tuy không hoàn toàn tin tưởng rằng đúng, là chuyển một phần lớn phép dùng chính tả riêng của Trần Dần sang phép chính tả thông dụng. Sở dĩ như vậy, vì tôi cho rằng phép chính tả trong những ghi chép này một phần là thói quen còn nhiều ngẫu nhiên của thuở ấy, một phần nhằm mục đích ghi cho nhanh, chứ chưa đóng vai trò tất yếu như trong một số tác phẩm sau này của Trần Dần. Còn lại, tôi giữ nguyên văn bản như vậy: cách viết tắt tên người, tên cơ quan, xuống dòng, gạch dưới, lối ngắt câu, lối dùng lời thoại, v.v..., không sửa đổi, chỉnh đốn đi đâu gì. Việc tập hợp tài liệu, biên soạn các phần tiểu sử, phụ lục, chú thích và thư mục do nhiều người góp sức song không tránh khỏi thiếu sót cần bổ sung dần. Sự bổ sung đầy đủ nhất là tiếp tục công bố những phần tiếp theo trong "*tác phẩm dành cho một người*" này.

Như thế, kết quả của hình phạt với một người lại có thể là quà tặng không ngờ tới bao nhiêu người khác.

Berlin, tháng Tư năm 2000

Phạm Thị Hoài

Trần Dân: Cuộc đời, tác phẩm, thời đại

1926	Trần Dần, tên thật là Trần Văn Dần, sinh ngày 23/8 (tức 16/7 năm Bính Dần) trong một gia đình khá giả tại phố Năng Tĩnh, thành phố Nam Định.
------	--

	Học tiểu học, cao đẳng tiểu học và đậu bằng Thành chung tại Nam Định; sau đó học trung học tại Hà Nội, đậu Tú tài Pháp. Bắt đầu làm thơ. Yêu thích thơ Baudelaire, Verlaine và phái Tượng trưng.
1943	Trần Dần bắt đầu quan hệ với nhóm văn nghệ cánh tả xung quanh nhà xuất bản Hàn Thuyên: Trương Tửu (tức Nguyễn Bách Khoa), Lương Đức Thiệp... Viết <i>Chiều mưa trước cửa</i> (thơ). Trương Chinh và Nguyễn Ái Quốc soạn <i>Đề cương Văn hóa Việt Nam</i> .
1944	Viết <i>Hôn xanh ái kỳ</i> (thơ).
1945	19/8: khởi nghĩa giành chính quyền tại Hà Nội. 2/9: Chủ tịch Hồ Chí Minh đọc <i>Tuyên ngôn Độc lập</i> , khai sinh nước Việt Nam Dân chủ Cộng hòa. Phạm Quỳnh bị giết.

1946 Nhất Linh sang Trung Quốc lưu vong.

Trần Dần cùng Trần Mai Châu, Đinh Hùng, Vũ Hoàng Dịch, Vĩl Hoàng Chương... lập nhóm thi sĩ tượng trưng Dạ Đài. Viết *Vê nẻo thanh tuyên* (thơ, in lại trong tập *Thơ Mới 1932-1945*, NXB Hội Nhà văn, 1999).

Tạp chí *Dạ Đài* ra số 1 ngày 16/11 đăng bản tuyên ngôn của phái Tượng trưng do Trần Dần viết. Số 2 ngày 19/12 chưa kịp ra mắt thì kháng chiến bùng nổ.

1947 Trần Dần về Nam Định tham gia kháng

chiến, đảm nhận công tác thông tin tuyên truyền.

Khái Hưng mất tích.

1948 Trần Dần gia nhập quân đội, lúc đầu tham

gia chiến đấu ở Thượng Lào và biên giới Tây Bắc, sau làm công tác báo chí và văn công cùng Vũ Khiêu, Vũ Hoàng Địch tại ở Ban Chính trị Trung đoàn 148 Sơn La.

16-20/7: Hội nghị Văn hoá Toàn quốc lần thứ 2 tại Việt Bắc, Trường Chinh đọc bản báo cáo *Chủ nghĩa Mác và văn hoá Việt Nam*.

	23-25/7: Đại hội Văn nghệ Toàn quốc lần thứ nhất tại Việt Bắc, thành lập Hội Văn nghệ Việt Nam
1949	Trần Dần được kết nạp vào Đảng Cộng sản Đông Dương. Vẽ và viết cho các báo <i>Sông Đà</i>, <i>Giải phóng</i>... Hội nghị tranh luận văn nghệ tại Việt Bắc, Tố Hữu đọc tham luận <i>Xây dựng nền văn nghệ nhân dân</i>, Nguyễn Đình Thi đọc tham luận về chủ nghĩa hiện thực xã hội chủ nghĩa. 1/10: nước CHND Trung Hoa ra đời.
1950	Trần Dần tham gia sáng lập nhóm văn nghệ quân đội đầu tiên: nhóm Sông Đà, với Trần Thu, Hoài Niệm... Tranh vẽ bộ đội theo lối lập thể và thơ bậc thang của ông bị chê là khó hiểu. Do bất đồng ngày càng rõ ràng với các cán bộ chính trị ở trung đoàn, ông xin chuyển công tác về Phòng Văn nghệ Quân đội thuộc Tổng cục Chính trị.
1951-	Trần Dần tham dự các khoá tuyên huấn toàn quân và chỉnh huấn

1953	chính trị. về nhận công tác mới tại Cục Quân huấn và ủy ban Trung ương Hội Văn nghệ Quân đội, phụ trách các lớp đào tạo và tập huấn chính trị cho văn công trong quân đội.
------	--

1953

Trần Dần bị phê bình là giảng sai chính sách văn nghệ của Đảng trong các khoá đào tạo cán bộ văn công do ông phụ trách.

5/3: Stalin qua đời

17/6: Nổi dậy tại CHDC Đức. Liên Xô can thiệp vũ trang vào CHDC Đức.

19/12: Luật Cải cách Ruộng đất được ban hành.

1954

13/3: Chiến dịch Điện Biên Phủ bắt đầu. Trần Dần tình nguyện tham gia chiến dịch cùng nhạc sĩ Đỗ Nhuận và họa sĩ Tô Ngọc Vân, thủ trưởng đơn vị là tướng Trần Độ. 7/5: Chiến dịch Điện Biên Phủ toàn thắng. 17/6: Cái chết của Tô Ngọc Vân trong chiến dịch tác động mạnh mẽ đến Trần Dần. Ông viết một hồi tiểu thuyết *Người người lớp lớp*, cuốn tiểu thuyết duy nhất của văn học Việt Nam thời kỳ đó về Điện Biên Phủ (xuất bản cùng năm, NXB Quân đội Nhân dân)

20/7: Ký kết Hiệp định Genève đình chỉ chiến sự ở Việt Nam

Vũ Hoàng Chương, Đinh Hùng, Bằng Bá Lân, Đông Hồ, Nguyễn Hiến Lê,... di cư vào miền Nam. Trong gần một triệu người miền Bắc di cư có các nhà văn sau này của Việt Nam Cộng hòa: Mai Thảo, Thanh Tâm Tuyền, Nguyên Sa, Duyên Anh, Doãn Quốc Sỹ, Duong Nghiễm Mậu...

Gia đình bà Bùi Thị Ngọc Khuê (vợ Trần Dần) di cư vào miền Nam.

Hồ Phong công bố bức tâm thư ba trăm ngàn chữ gửi BCH TƯ ĐCS Trung Quốc phê phán "năm lưỡi dao đâm vào óc các nhà văn cách mạng".

10/10: Chính phủ kháng chiến tiếp quản Hà Nội.

Trần Dần được cử sang Trung Quốc viết truyện phim Điện Biên Phủ, cùng đi có Đỗ Nhuận. 10/10: Khởi hành. 14/10: Đến Nam Ninh. Sau đó đi Bắc Kinh. 12/12: Trở về Hà Nội

Viết *Anh đã thay* (thơ), *Tiếng tro tàn tương lai* (thơ).

1955

Tháng 1: Hồ Phong công khai tự phê bình. Tháng 5: Hồ Phong bị bắt và bị kết án 14 năm lao cải.

Tháng 3, Trần Dần tham gia phê bình tập thơ *Việt Bắc* của Tố Hữu

Tháng 4, Trần Dần cùng Đỗ Nhuận, Hoàng Tích Linh, Hoàng Cầm, Trúc Lâm, Tử Phác đề trình *Dự thảo đề nghị cho một chính sách văn hoá gồm 32 điểm*, yêu cầu tự do sáng tác, trả quyền lãnh đạo văn nghệ về tay văn nghệ sĩ, xóa bỏ hệ thống chính trị viên trong các đoàn văn công quân đội, sửa đổi chính sách văn nghệ trong quân đội.

Viết đơn giải ngũ và đơn xin ra khỏi Đảng, đồng thời quyết định kết hôn với bà Bùi Thị Ngọc Khuê bất chấp sự phản đối của các cấp lãnh đạo.

Từ 13/6 đến 14/9: Trần Dần bị giam theo quân kỷ để kiểm thảo.

Tháng 10: Tổng tuyển cử tại miền Nam, Ngô Đình Diệm trở thành Tổng thống Việt Nam Cộng Hoà.

Từ 2/11 đến giữa tháng 2/1956: Đi tham quan Cải cách Ruộng đất tại Bắc Ninh.

Viết *Cách mạng tháng Tám* (thơ), *Nhất định thắng* (thơ).

1956

Cuối tháng 1, trong lúc Trần Dần ở Bắc Ninh, Hoàng Cầm cho đăng bài thơ *Nhất định thắng* trong *Giai phẩm mùa Xuân*. Tờ tạp chí bị tịch thu.

Giữa tháng 2, Trần Dần trở về Hà Nội. Hội Văn nghệ tổ chức hội nghị phê bình bài thơ *Nhất định thắng* với 150 văn nghệ sĩ tham dự. Trần Dần bị kết án là đồ đệ của Hồ Phong, mất lập trường giai cấp, đi ngược lại đường lối của Đảng và bị giam 3 tháng tại Hỏa Lò, Hà Nội.

Tháng 2: Đại hội 20 Đảng Cộng sản Liên Xô phê phán Stalin. Phục hồi danh dự cho các văn nghệ sĩ bị giết và kết án dưới thời Stalin.

7/3: Báo *Văn nghệ* số 110 đăng bài "Vạch trần tính chất phản động trong bài thơ *Nhất định thắng* của Trần Dần" của Hoài Thanh. Trần Dần dùng dao cạo cửa cô' định tự tử trong tù.

Trần Thị Băng Kha, con gái đầu lòng của Trần Dần ra đời.

Tháng 4: Dư luận bất bình về việc trao giải thưởng văn nghệ 1954-1955.

26/5: Mao Trạch Đông phát động chiến dịch Bách gia Vận động với khẩu hiệu *Bách hoa ãe phóng, bách gia tranh minh* (Trăm hoa đua nở, trăm nhà đua tiếng).

28/6: Nổi dậy tại Poznan (Ba Lan). Tháng 7: Hoàn thành Cải cách Ruộng đất ở miền Bắc.

Tháng 8: Lớp học 18 ngày của Hội Văn nghệ Việt Nam về đường lối cải cách chống tệ sùng bái cá nhân Stalin tại Liên Xô.

29/8: *Giai phẩm mùa Thu* tập I xuất bản, có đăng bài *Phê bình lãnh đạo văn nghệ* của Phan Khôi.

Tháng 9: Hội nghị lần thứ 10 BCH TƯ Đảng về sửa chữa sai lầm trong Cải cách Ruộng đất.

15/9: Báo *Nhân văn* ra số 1, do Phan Khôi làm chủ nhiệm, Trần Duy làm thu ký toà soạn, Minh Đức xuất bản; ban biên tập gồm Nguyễn Hữu Đang, Trần Duy, Lê Đạt, Hoàng Cầm, có đăng bài Con người *Trần Dần - Tiến đến việc xét lại một vụ án văn học: Trần Dần* của Hoàng Cầm.

30/9: Báo *Nhân văn* ra số 2.

2/10: Ban Thường vụ Hội Văn nghệ Việt Nam ra thông cáo thừa nhận sai lầm trong việc phê bình bài thơ *Nhất định thắng*.

8/10: Tái bản *Giai phẩm mùa Xuân* với bài thơ *Nhất định thắng*.

15/10: Báo *Nhân văn* ra số 3.

Giai phẩm mùa Thu tập II xuất bản.

Đất Mới số 1 (số duy nhất) xuất bản.

Tháng 10-11: Nổi dậy tại Hungary. Liên Xô can thiệp vũ trang vào Hungary.

Tháng 10: Nhóm văn học Sáng Tạo ra đời tại Sài Gòn với Mai Thảo, Thanh Tâm Tuyền, Doãn Quốc Sỹ... Phan Khôi được cử sang Trung Quốc dự đại hội kỷ niệm 20 năm ngày Lỗ Tấn qua đời.

5/11: Báo *Nhân văn* số 4 xuất bản.

20/11: Báo *Nhân văn* số 5 xuất bản.

Tháng 12: *Giai phẩm mùa Đông* xuất bản.

9/12: Hồ Chủ tịch ký sắc lệnh về chế độ báo chí.

15/12: ủy ban Hành chính Hà Nội ra thông báo đóng cửa báo *Nhân văn*. Số 6 (số cuối cùng) của *Nhân văn* không được in.

1957

20-28/2: Đại hội Văn nghệ Toàn quốc lần thứ 2 tại Hà Nội với gần 500 đại biểu. Trường Chinh kêu gọi đấu tranh đập nát luận điệu phản động *Nhân văn-Giai phẩm*. Thành lập Hội Liên hiệp Văn học Nghệ thuật Việt Nam.

1-5/4: Hội nghị thành lập Hội Nhà văn Việt Nam, Tô Hoài làm Tổng Thư ký, cơ quan ngôn luận là báo *Văn*, do Nguyễn Công Hoan làm Tổng biên tập, Nguyễn Tuân Phó Tổng biên tập, Nguyễn Hồng Tổng Thư ký toà soạn.

10/5: Báo *Văn* ra số 1.

Tháng 7-8, Nguyễn Hồng, Nguyễn Tuân, Tô Hoài tranh luận nhân việc báo *Học tập* (cơ quan lý luận của BCH TƯ ĐCS VN) phê phán báo *Văn*.

27/9: Báo *Văn* số 21 đăng bài thơ *Lời mẹ dặn* của Phùng Quán.

15/11: Báo *Văn* số 28 đăng bài thơ *Hãy đi mãi* của Trần Dần.

Trần Dần viết *Bài thơ Việt Bắc* (trường ca, xuất bản năm 1991)

Đinh Linh bị khai trừ khỏi ĐCS Trung Quốc sau 25 năm là đảng viên. (Bà còn được phép làm lao công một thời gian trong trụ sở Hội Nhà văn Trung Quốc, trước khi bị đày đi lao cải và ngồi tù cho đến năm 1975.)

Chỉnh huân văn nghệ tại Liên Xô, Ba Lan, CHDC Đức.

Nhóm Bách Khoa ra đời tại Sài Gòn.

1958

6/1: Bộ Chính trị ra nghị quyết số 30 NQ/TU về việc chấn chỉnh công tác văn nghệ.

10/1: Báo *Văn* số 36 (số cuối cùng) đăng truyện ngắn *Ông Năm Chuột* của Phan Khôi.

Tháng 2: Lớp học đấu tranh tư tưởng với 272 văn nghệ sĩ đảng viên tham dự

Từ 3/3 đến 14/4: Trần Dần tham dự lớp học đấu tranh tư tưởng tại Thái Hà Ấp với 304 cán bộ văn hoá văn nghệ tham dự.

Tháng 3: Tạp chí *Học tập* (cơ quan lý luận và chính trị do Trung ương Đảng trực tiếp lãnh đạo từ 1955 đến 1976) đăng bài *Chôhg*

chủ nghĩa xét lại trong văn nghệ của Nguyễn Đình Thi.

10/4: Thụy An, Nguyễn Hữu Đang, Trần Thiếu Bảo (Minh Đức) bị bắt giam tại Hỏa Lò, Hà Nội.

4/6: Hội nghị Ban Chấp hành Hội Liên hiệp Văn học Nghệ thuật họp tổng kết cuộc đấu tranh chống *Nhân văn-Giai phẩm*.

5/6: Nghị quyết của 800 văn nghệ sĩ hoan nghênh kết quả thắng lợi của cuộc đấu tranh chống *Nhân văn-Giai phẩm*.

30/6: Trần Trọng Văn, con trai Trần Dần ra đời.

2/7: Ban Chấp hành mới của Hội Nhà văn, Tổng Thư ký là Nguyễn Đình Thi.

7/7: Thông báo kỷ luật các văn nghệ sĩ đã tham gia *Nhân văn-Giai phẩm*. Trần Dần bị khai trừ khỏi Hội Nhà văn và đình chỉ xuất bản trong thời hạn 3 năm.

22/8 đến tháng 2/1959: Trần Dần đi lao động cải tạo tại nông trường Chí Linh cùng với Lê Đạt, Đặng Đình Hưng, Tử Phác.

Nhất Linh thành lập nhóm Văn hoá Ngày nay tại Sài Gòn.

Mao Trạch Đông phát động chiến dịch Đại Nhảy vọt.

	Pasternak, nhà văn Xô-viết đầu tiên được trao Giải Nobel Văn chương, song không được sang Thụy Điển nhận giải thưởng.
1959	16/1: Phan Khôi qua đời.

	Trần Dần viết <i>sắc lệnh 59</i> (thơ), <i>Con tàu xã hội</i> (thơ), <i>17 tỉnh ca</i> (thơ). Bắt đầu viết <i>Công tỉnh</i> (thơ - tiều thuyết) Tháng 11: Trần Dần được phân công dịch tại ga-ra Hội Nhà văn cùng với Lê Đạt, Phùng Cung, Nguyễn Khắc Dực. 10/12: Khai mạc phiên toà xử "5 tên gián điệp phản động phá hoại cách mạng: Thụy An, Nguyễn Hữu Đang, Trần Thiếu Bảo, Phan Tại, Lê Nguyên Chí.
1960	19/1: Thụy An và Nguyễn Hữu Đang bị kết án 15 năm tù, Trần Thiếu Bảo 10 năm, Phan Tại 6 năm, Lê Nguyên Chí 5 năm. 19/3 đến 11/5: Trần Dần đi lao động cải tạo tại khu gang thép Thái Nguyên cùng với Lê Đạt. Sau đó về Hà Nội nghỉ phép. 13/6 đến 18-8: Trần Dần lại đi lao động cải tạo tại Thái Nguyên. Sau đó ốm nặng. Hoàn thành <i>Công tỉnh</i> (xuất bản năm 1994). Từ đó sống âm thầm tại Hà Nội bằng nghề dịch sách, đứng ngoài mọi sinh hoạt văn nghệ chính thống.
	Miền Bắc hoàn thành kế hoạch 3 năm cải tạo và phát triển kinh tế văn hoá (1958-1960) Xung đột Trung-Xô bắt đầu.
1961	Miền Bắc bắt đầu kế hoạch xây dựng chủ nghĩa xã hội 5 năm lần thứ nhất (1961-1965). Tháng 5: Phùng Cung bị bắt, tù 12 năm không án.

	13/8, CHDC Đức xây Bức tường Berlin. Tr ần D ần viết <i>Đêm n úm sen</i> (tiêu thuyết).
1962	A. Solzhenitsyn xuất bản <i>Một ngày trong đời Ivan Denisovich</i> .
1963	Đảo chính tại Sài Gòn. Ngô Đình Diệm và Ngô Đình Nhu bị ám sát. 7/7: Nhất Linh tự tử tại Sài Gòn. Tr ần D ần viết <i>Jờ Joacx</i> (tho).
1964	Hoa Kỳ chính thức tiến hành chiến tranh quân sự tại Việt Nam. Hoa Kỳ ném bom miền Bắc lần thứ nhất. Nhà thơ Joseph Brodsky bị kết án v ết tội ăn bám, vì hoạt động văn học ngoài phạm vi của Hội Nhà văn Liên Xô.
	Tr ần Trọng Vũ, con trai út của Tr ần D ần ra đời. Tr ần D ần viết <i>Mùa sạch</i> (thơ, xuất bản năm 1998),
1965	Nhà văn Xô-viết Mikhail Sholokhov được trao Giải Nobel Văn chương. Tr ần D ần viết <i>Một ngày Cầm Phá</i> (tiêu thuyết)
1966	Mao Trạch Đông phát động cuộc Đại Cách mạng Văn hoá. Tr ần D ần hoàn thành <i>Những ngã tư và những cột đèn</i> (tiêu thuyết, xuất bản năm 2011)

1967	Đại hội các nhà văn Tiệp Khắc công bố thư ngỏ của Solzhenitsyn gửi Đại hội các nhà văn Xô-viết. Vụ án "Xét lại chống Đảng": Hoàng Minh Chính, Vũ Đình Huỳnh, Vũ Thư Hiên, Nguyễn Kiến Giang, Lê Trọng Nghĩa... bị bắt. Trần Dần viết <i>Con trắng</i> (thơ hĩa ký).
1968	Mùa Xuân Praha. 21/1, Liên Xô can thiệp quân sự vào Tiệp Khắc. Hàng loạt văn nghệ sĩ Tiệp Khắc rời khỏi đất nước, phần lớn
	giới trí thức bị treo nghề Milan Kundera sang tị nạn tại Paris. Bùng nổ phong trào sinh viên và trí thức cánh tả phương Tây phản đối Mỹ và ủng hộ cuộc kháng chiến chống Mỹ của Việt Nam. Andrei Sakharov xuất bản cuốn hĩa ký <i>Về tiến bộ, chung sống hoà bình và tự do tư tưởng</i>. Tổng tiến công quân sự Tết Mậu Thân tại các thành phố lớn miền Nam. Thảm sát ở Huế. 16/3 Thảm sát Mỹ Lai Trần Dần viết <i>177 cảnh</i> (hùng ca lựa).
1970	A. Solzhenitsyn được trao Giải Nobel Văn chương.
1973	Hiệp định Paris về việc chấm dứt can thiệp quân sự của Mỹ tại Việt Nam.
1974	A. Solzhenitsyn bị bắt và trục xuất khỏi Liên Xô.

	Trần Dần viết <i>Động đất tâm thân</i> (nhật ký -tho).
1975	A. Sakharov được trao Giải Nobel Hòa bình.
	30/4, Sài Gòn thất thủ, chính phủ Dương Văn Minh đầu hàng. Hàng loạt văn nghệ sĩ miền Nam di tản. Chiến tranh biên giới Tây Nam bắt đầu.
1976	Mao Trạch Đông qua đời. 2/7: Nước Việt Nam thống nhất, đổi tên thành Cộng hoà Xã hội Chủ nghĩa Việt Nam. Văn học Việt Nam hải ngoại ra đời.
1977	Đặng Tiểu Bình được phục h ồi, phát động chiến dịch "Bốn hiện đại hoá" tại Trung Quốc.
1978	Trần Dần viết <i>Thơ không lời - Mây không lời</i> (thơ - họa).
1979	Trần Dần viết bộ tam <i>Thiên thanh -77 - Ngày ngày</i> . 17/2-16/3: Chiến tranh biên giới Việt-Trung.
1980	Chiến dịch bài trừ nguôi Hoa tại Việt Nam. Công đoàn Đoàn kết Ba Lan (Solidarność) ra đời. Trần Dần viết bộ tam <i>36 - Thở dài - Tư Mã dăng sao</i> .

1982	Hoàng C ần bị bắt giam tại Hỏa Lò vì tập thơ <i>Vê Kinh Bắc</i> (viết năm 1959)
1983	Tr ần D ần bị xuất huyết não lần thứ nhất.
1985	M. Gorbachev được bầu làm Tổng Bí thư ĐCS Liên Xô, bắt đầu chính sách Glasnost và Perestroika.
1986	Tháng 12, Đại hội VI ĐCSVN ra nghị quyết về chính sách Đổi mới. Dương Thu Hương viết <i>Những thiên đường mù</i> .
1987	6-7: Tổng Bí thư ĐCSVN Nguyễn Văn Linh họp với gần 200 các nhà hoạt động văn hoá Việt Nam tại Hà Nội. Lưu Quang Vũ và Xuân Quỳnh tử nạn. Nguyễn Tuân qua đời. Nguyễn Huy Thiệp viết <i>Tướng về hưu</i> . Tr ần D ần viết <i>Thơ mini</i> .
1988	HỒ Phong được phục h ồi danh dự tại Trung Quốc. Tr ần D ần, Lê Đạt, Hoàng C ần,... được mời tham gia sinh hoạt văn học trở lại. Tháng 5,
	Tr ần D ần vào Huế gặp gỡ đồng nghiệp và bạn đọc.
1989	4/6: Thảm sát tại quảng trường Thiên An Môn, phong trào dân chủ tại Trung Quốc bị đàn áp đẫm máu.

	9/11: Bức tường Berlin sụp đổ.
1990	Duong Thu Hương bị bắt giam 6 tháng. Bảo Ninh viết <i>Nỗi buồn chiến tranh</i> .
1991	Trùng ca <i>Bài thơ Việt Bắc</i> được xuất bản tại Hà Nội, NXB Tác phẩm Mới. Bùi Ngọc Tấn hoàn thành bộ hồi ký <i>Chuyện kể năm 2000</i> .
1992	Trần Dần vào Nam thăm bạn bè văn nghệ sĩ.
1994	Tiểu thuyết - thơ <i>Cổng tỉnh</i> (1960) được xuất bản tại Hà Nội, NXB Hội Nhà văn. Lê Đạt xuất bản <i>Bóng chữ</i> .
1995	<i>Cổng tỉnh</i> được trao giải thưởng của Hội Nhà văn Việt Nam.
1997	17/1: Trần Dần từ trần hồi 10 giờ 30 sáng tại Hà Nội.
1998	Tập thơ <i>Mùa sạch</i> được xuất bản tại Hà Nội, NXB Văn học
2000	Tháng 3, <i>Chuyện kể năm 2000</i> của Bùi Ngọc Tấn bị đình chỉ phát hành.
2007	Trần Dần, Lê Đạt, Hoàng Cầm, Phùng Quán được tặng Giải thưởng Nhà nước về văn học nghệ thuật.

2008	Tập <i>Tran Dần - Thơ</i> được trao giải "Thành tựu trọn đời" của Hội Nhà văn Hà Nội.
------	---

1954

Trần Dần, thời gian trong quân ngũ

"Uôn thẳng lưng ra thì ta với được trời xanh."

10/9

Tôi đã biết những gì về Hà Nội? Tôi nhớ những năm tôi 17, 19 tuổi, những năm đó tôi biết Hà Nội như một cái gì tốt đẹp của những sự văn minh, hào hoa, tôi rất ghét. Vì ngày đó Hà Nội là Hà Nội của Pháp Nhật, của những Hoà Trường, những Louis Chức gì đó... Vì ngày đó, tôi lại cũng là đồng đội của những Rimbaud, những Lão Trang, phần đúng không nói, phần sai là muốn như những người muốn bỏ "xã hội văn minh" đi sống với Mọi, Mán,... với những châu Phi, những hoang đảo cô quạnh, những rừng *vierges* nào đó... H ồi đó tôi mơ những cuộc đi hàng tháng trên bãi sa mạc, tôi mơ những cuộc sống "làng nọ cách làng kia thật xa, không nghe thấy

tiếng gà của nhau", tôi mơ những xã hội như con ngựa không cần ai cần cương mà nó sẽ cứ đi rất tự nhiên, rất tốt theo chiều hướng "biện chứng" của nó... Hồi đó tôi mới 19 tuổi... Tôi chẳng đi Phi châu, hoang đảo nào cả. Mà lại đi trong những Rimbaud, những *illuminations*; và đi trong những Ngõ Bò, những *impasses*, những ngõ tối những cửa ô; và tôi đã nói tới những *haschisch* những bạch phiến; và tôi đã viết những câu thơ và lời tuyên ngôn báo *Dạ Đài*...

Ngày đó tôi cũng có hai con mắt và hai cái tai. Nên tôi cũng đã nhìn thấy "Tây đằm", thấy "cái thằng Nhật", đêm tôi nghe thấy tiếng đàn *piano* nhà dưới, và nghe lẫn tiếng xe bò nhà pha chở xác chết (năm đói 45)... Nhưng những cái đó vào thơ tôi nó thành ra khác cả: tôi nói những ác vương... những nấm mộ... những tuyền đài... những vì sao... những đám thuyên... những trăn ai... những ta bỏ trăn ai và những ta điên ta cuồng...

Ngày đó tôi nói những *vivre* (...). Tôi nói không có luân lý và đạo đức gì cả. Không có dư luận nào đáng kể. Mà chỉ có sáng tạo. Sống là tự thể hiện Bản sắc tối cao độ. Tôi nói Bản sắc cao độ là bao giờ cũng *dialectique* Bản năng là sáng suốt nhất, là sáng tạo nhất, là cái quý nhất của con người, là sống nhất. Tôi đọc cả Marx, cả Bergson, và tôi thích cả hai bên. Tôi nói, "tôi cứ sống theo tôi, đó là luân lý và đạo đức cao nhất", - đó là sống có nghĩa nhất, - đó là Sáng tạo nhất, - và đó là Nghệ thuật nhất... Tôi muốn làm "một vì sao chổi", rơi một vệt rất dữ dội, đổ rực bầu trời bao la của cuộc sống và của nghệ thuật... Tôi muốn lập những club "*je m'en foutiste*...", - những "*j'expaspère le bourgeois*...", những "bất phương" và những "vô vi". Tôi muốn vẽ "thật xấu mà thật đẹp". Làm thơ "thật trực trặc, thật loạn xạ mà lại thật nhịp nhàng". Sống "rất đều mà rất tốt", "rất hung dữ mà lại rất từ bi", "rất bất phương, rất vô vi mà lại hóa ra hành động và sáng tạo bậc nhất"! Những ngày đó tôi tưng lăm. Đói lăm. Tôi nhớ em H, không có em anh còn nhin nhiều hơn. Tôi sống thiêu não, có phút nào là không có gió lốc cơn giông? Những lúc đi trên vỉa hè là những lúc tôi nhìn Hà Nội bằng những con mắt *sauvage*. Nhưng những lúc ngẩng một mình trong phòng, mới là những lúc *sauvage* nhất. Tôi biết rằng không có gì ghê gớm hơn tôi trong những lúc tôi ngẩng im lặng...

Đó, tôi biết về Hà Nội nhiều nhất, thấm thía nhất là như vậy...

Hôm nay tôi muốn viết gì về Hà Nội?

Tôi biết một số người Hà Nội.

Đây là anh Nguyễn Đình Thi. Anh ta đã làm ra bài hát *Người Hà Nội*. Anh ta lắm tài, nói hay, trẻ và thông minh, - lắm tài nhưng cái chính của anh là thơ. Chín năm nay anh đã làm những việc: đại biểu quốc hội, biên tập báo *Văn nghệ*, ủy viên Tiểu ban Văn nghệ Đảng, chính trị viên phó tiểu đoàn 54 trong mấy chiến dịch Trung Lào, Điện Biên, - và tiểu thuyết gia, - và nhạc sĩ, - và thi sĩ vân vân... Anh có nhiều khó khăn đau xót, vợ ốm con đói, nhưng không thấy anh nói chuyện ấy mấy khi. Anh ta người lúc nào cũng như một con giông. Anh làm việc thì góm lúm, ai cũng phục năng suất của anh, thức đêm thức hôm, bỏ giấc ngủ trưa v.v... Anh là một người Hà Nội.

Anh Văn Cao này. Cũng rất lắm tài... nào vẽ, nào thơ, nào nhạc... Anh ta đã làm ra bài hát mà dân ta chọn làm Quốc ca... Người ta nhớ nhiều như bài *Sông Lô* anh làm sau chiến thắng Việt Bắc. Anh cũng có nhiều khó khăn: vợ yếu, mảnh khảnh, thiếu sữa cho con. Con anh lớn lên mà sống được, không phải vì sữa với cơm, mà chắc vì nó là người Việt Nam thôi. Anh VCao đó cũng là một người Hà Nội.

Anh Sừ này: hai đời công nhân sở máy cưa Hà Nội. Ngày nô súng thủ đô anh cần răng giữ khu Bạch Mai. Máu anh đổ cùng máu những công nhân khác [...] Tôi biết những anh Tú, anh Tắc, anh Chắt v.v...: những cán bộ của Trung đoàn Thủ đô. Những người Hà Nội ra đi kháng chiến, bây giờ lên cán bộ cả. [...] Tại sao cả những thi sĩ nông dân chưa biết Hà Nội cũng thích Hà Nội? [...] Và tại sao có những "anh em" không yêu Hà Nội? Có phải tại nghe người ta nói: "kiêu Hà Nội, con gái Hà Nội, chợ Đống Xuân, v.v..."? [...]

12-14/9

Một vấn đề cần nghiên cứu:

Quy luật của cuộc sống trong Chiến tranh chuyển sang Hoà bình

Từ ngày hôm qua sang ngày hôm nay là chuyển hẳn từ hai chữ Chiến tranh sang hai chữ Hòa bình. Những tiếng đờng hồ này nó có một giá trị đặc biệt. Dần dần người ta mới thấy giá trị của những tiếng đờng hồ đó. Số mệnh, nhiệm vụ của hàng triệu con người thay đổi hẳn. Nhưng [...] sự thay đổi nó dần dà, góp gió góp gió mãi, tôi đợi một con Bão chua lên.

Tôi đã thấy những gì? Những ngày cuối Chiến tranh, những ngày đầu Hoà bình tôi đã nghĩ rất nhiều. Tôi nghĩ đến công tác, đến đời sống của tôi. Tôi nghĩ trong chiến tranh tôi đã làm được những gì? Khó trả lời quá. Tôi đã mất những gì? Tôi đã được những gì? Sao tôi thấy những cái được ấy nó chua xót quá. Tôi được những cái mà nghĩ đến là kèm theo những suy nghĩ, những im lặng, những khó nói, nếu không phải là những mất mát, những buồn bức, chua xót và thở dài. Bài thơ tôi mới làm đây có người bảo là bi quan, có người bảo là loạn quá. Tôi được những câu thơ như vậy chăng? Xưa kia tôi là một thằng bất phu, vô chủ nghĩa. *Je m'enfoutiste*. Vào chiến tranh có nhiều lần nhiều lúc tôi học làm một anh không bất phu nữa. Không *m'en foutiste* nữa. Mà cố học trách nhiệm, cân nhắc, chú ý... Tôi đã gạt bỏ những đi đâu tôi biết, cả đúng lẫn sai. Tôi định *simplifier* tôi đi, giản đơn hoá. Tôi nói "Không" với dĩ vãng và "ừ" với mọi đi đâu người ta nói với tôi. Nhiều buổi tôi đã thành một người máy móc hẳn hoi. Và những ngày ấy tôi không sáng tác gì nữa. Tôi có một mâu thuẫn chưa giải quyết được. Là xu hướng của tôi đòi hỏi một thứ Thơ khác, nó trái ngược với sự đòi hỏi về Thơ của xung quanh, cấp trên và bạn bè.

Tôi nói về Thơ nhiều.

Vì đối với tôi, đó là vấn đề sinh tử, ước mơ và nguyện vọng, chủ nghĩa và lý tưởng, đời sống và nghệ thuật, Thơ đối với tôi có nghĩa của chữ Cách mạng, chữ Đấu tranh, chữ Cuộc đời, chữ Giai cấp của tôi. Cho nên Thơ tôi thế nào, làm được hay bế tắc, làm hay hay làm dở, - đó tức là trả lời những câu hỏi: tôi đã làm gì trong chiến tranh? tôi đã được và đã mất những gì?

Trước kia tôi muốn Thơ tôi thế nào?

Thời đó tôi muốn một thứ Thơ như một cơn mộng ác, trong đó người ta giận dữ, người ta điên cuồng, người ta lừng lộn, người ta sống hỗn độn,

đang Bắc sang Đông, vừa ở Bắc lại vừa ở Đông. Người ta có thể bắt phương chủ nghĩa, tự thả mình theo quy luật một thứ biện chứng duy tâm, những hình ảnh thơ nóng bỏng, cháy như lửa, một hình ảnh ánh lên nhiều hình ảnh, hình ảnh nọ chống đối hình ảnh kia, hoà hợp nhau, lôi kéo nhau trong một điệu nhảy ma quỷ... Đúng là: một cuộc sống *chaotique*, nhưng một cái *chaos* có *harmonie* của nó. Một điệu *ãanse macabre* có cái thần tiên của nó. Một cái hỗn độn có cái trật tự của nó. Và cái *harmonie*, cái thần tiên, cái trật tự đó là tùy theo

tiêu chuẩn tôi cho là: ý thích của tôi. Mà ý thích của tôi là theo tiêu chuẩn tối cao! Đó là so lược cái mơ ước ngày tôi 18,19 tuổi.

Vào chiến tranh, tôi muốn Thơ tôi thế nào?

Có những ngày và nhiều ngày tôi không nghĩ tới nữa. Lại cũng có những ngày tự dung tôi nghĩ rất nhiều. Có lúc tôi tưởng như nắm chân lý trong tay rồi. Có lúc tôi tưởng như mất cả cuộc đời!

Lúc tôi muốn một thứ Thơ dễ dãi. Lúc một thứ Thơ không có vần. Lúc một thứ Thơ như một hạt ngọc. Lúc một thứ Thơ kể chuyện. Lúc một thứ Thơ g'ô ghề. Lúc một thứ Thơ hiên lành, có cái khoẻ của những bắp thịt hùng. Lúc một thứ Thơ rõ nghĩa. Lúc một thứ Thơ vừa rõ nghĩa vừa mờ 100, 1000 nghĩa khác. Lúc một thứ Thơ theo sát chính trị từng bước một. Lúc một thứ Thơ na ná nhu của anh lính, nó mát mà lành, nó hiên mà khoẻ, nó thực tế... Lúc một thứ thơ na ná nhu bài nói của anh cán bộ, nó đả thông, nó giục giã, nó lý luận... Tôi muốn nhiều lắm, từng mẫu, từng mẫu viết cho mình xem, không thành được bài mà thành từng khúc. Tôi xem lại những câu đó, tôi nói những ao ước cộng sản, những quan niệm của tôi về lý tưởng, về con người, về Thơ... Tôi nói những mẫu chuyên riêng, những buồn bực, đau khổ. Chẳng có câu nào 6, 8 chữ. Nhịp thơ như đá, như cẩu tai... Tôi vẫn hằng nghĩ, đó là tôi chuẩn bị cho một cơn Bão sẽ tới. Tôi góp gió. Cho nên trong chiến tranh tôi mất và tôi được là những cái đó, chưa thành cái gì cả. Tôi có thể nói chắc chắn rằng, Thơ tôi chưa thành, - tức là chủ nghĩa chưa đức, lý tưởng chưa chảy vào tận máu, chưa hóa thành những tế bào của cuộc đời tôi. Thơ tôi chưa thành tức là con người tôi còn đang dang dở, cuộc đời tôi chưa có ra gì. Chiến tranh đã dạy cho tôi những đi ầu

lụn vụn, những sự thực chi tiết và bộ phận. Chiến tranh chưa tạo cho tôi thành một người có da có thịt. Tôi chưa nhìn thấy sự thực lớn lao nhất của cuộc sống. Cho nên không có lạ gì những ngày đầu tiên của Hoà bình tôi rất buồn cho những năm Chiến tranh của tôi, tôi có những hối hận, những tiếc rẻ tiếc đất, những ý nghĩ băng quơ và nhạt m òm.

Bây giờ tôi muốn một thứ Thơ như thế nào?

Những sự suy nghĩ của tôi nó kế tiếp nhau, tuy nhiều lúc tưởng rằng nó chống chọi và từ bỏ nhau hẳn. Bây giờ tôi muốn một thứ Thơ như thế nào đó giải quyết được một số những mâu thuẫn giữa tôi với người ta và giữa tôi với tôi. Tôi muốn nhiều nghĩa, mờ ảo, mà người ta muốn rõ nghĩa rành mạch. Vì vậy tôi muốn một thứ Thơ nào đó có một nghĩa rõ ràng và kèm theo muôn ngàn nghĩa khác. Tôi muốn một thứ Thơ không có vần, không có kỷ luật, - người ta thích thơ dễ đọc, có vần. Vì vậy tôi muốn một thứ Thơ nào đó rất tự do nhưng rất có nhịp chắc chắn, cái nhịp đó đủ sức mạnh và âm điệu để cho tự nó có thể sinh tồn, - chỗ có vần, chỗ không có vần. Nó rất nhịp nhàng, nhưng đó là một cái nhịp nhàng tạo nên bằng những cái g ò gh ề khúc khuỷu, chối tai, rúc óc. Nhưng mà những cái đó lại nhịp nhàng. Nghĩa là tất cả những cái xóc hạp lại thành cái êm. Một cái êm rất xóc.

Trước kia tôi thích Thơ như một cơn mộng ác hỗn độn, -v ềsau tôi lại thích Thơ nó thực như là chuyện con gà, như bài nói của anh cán bộ, như lời ca dao của anh đội viên, cho nên bây giờ tôi thích một thứ Thơ nào đó rất loạn nhưng lại rất bình... Rất nhiều chi ều góc b ề diện, nhưng lại chỉ có một chi ều góc b ề diện. Như một cơn mê, như là một sự thực t ầm thường. Rất bất phương chủ nghĩa, nhưng mà bất phương theo chủ nghĩa công sản. Tôi không chơi chữ. Mà tôi rất tin rằng người cộng sản là một người đại linh động, không có công thức, định kiến, khi ẩn khi hiện, nay không mai có, lại vừa có vừa không.

Tôi thích Thơ phải có buồn có tủi, có suy nghĩ có thắm thía, có chua xót có đau khổ, có *drame*, có máu có mồ hôi. Thơ đ ắm nước mắt. Giọt mực là giọt máu, giọt mồ hôi. *Accent* Thơ là những *accen t éo le*, trái ngược, giận dữ, châm chọc, tự hào, hãnh diện, hãnh học, soi mói.

Người ta muốn Thơ phải rõ ràng phẩn khởi, h ồng hào, êm ả.

Vì vậy bây giờ tôi muốn một thứ Thơ nào đó có cái phẩn khởi của những giọt nước mắt, mồ hôi và máu đào; phẩn khởi của những khối bụi, đất cát, thuốc súng, xác chết, nhà thiêu, bãi cháy, bom xé đạn thiêu; phẩn khởi của những thất vọng, những điêu tàn, những chia ly, tan rã và thất bại. Tôi muốn một thang thuốc ngọt hợp bởi những vị đắng và cay nhất của trái đất.

Tôi thích Thơ nó lý sự, - người ta thích Thơ không nói lý. Vì vậy bây giờ tôi thích một thứ Thơ nào đó nó lý sự bằng những tình những cảnh. Và ngược lại, những cảnh những tình nó nói lý rất sâu xa.

Tôi thích Thơ thời sự, theo sát cái h ồi hộp, lo lắng của Đảng tôi, dân tôi, triệu triệu quả tim dân chúng và quân đội, chiến sĩ và cán bộ, lãnh tụ và quần chúng. Tôi lại cũng thích Thơ không thời sự, Thơ bao trùm đất nước và thời gian, Thơ ăn lân sang mọi thế kỷ, và Thơ nhập cả vào cái biện chứng bao la của sự vật.

Vì vậy bây giờ tôi muốn một thứ Thơ nào đó lấy đề tài ngay ở nhịp đập trước mắt của trái tim dân tộc Việt Nam, - nhưng trong đề tài đó tôi đào mãi đào mãi tới khi tôi tìm thấy quả tim Nhân loại. Đó là sự thực mà cũng là ý muốn của tôi. Quả tim dân tộc tôi có nghĩa là quả tim Nhân loại. Nhịp đập của nó là nhịp đi của Biện chứng. Cái ngày hôm nay là d ần ép của hàng triệu năm về trước và mở ra triệu thế kỷ về sau. Tôi muốn một thứ Thơ nào đó vạch ra được sự thực đó. Hạt bụi, sợi tóc mây là cả một vũ trụ. Một khoảnh khắc là cả lịch sử của tr ần gian. Một thắc mắc của em là tất cả lo âu nhân loại.

Tôi thích Thơ chính trị. Hoan hô Đảng. Hoan hô cách mạng. Thơ khẩu hiệu: công nông binh, Hồ Chủ tịch muôn năm. Tôi lại cũng thích Thơ không chính trị. Thơ "cái đêm hôm rằm... cô Lý cô Lối cái cây đa..." Thơ một con cò, một cánh hoa, một sợi cỏ. Thơ băng quơ.

Vì vậy bây giờ tôi muốn một thứ Thơ nào đó nó nói về vấn đề chính trị bằng một cách không chính trị gì cả. Ngược lại, nó nói những cái không chính trị mà lại rất chính trị. Nó có những khẩu hiệu không phải chép ngoài

phố, - và tôi muốn nhiều, muốn thật nhiều những khẩu hiệu đó, tôi hô cho cuộc sống, sống mạnh lên. Ngược lại, nó cũng chép nguyên văn những khẩu hiệu ngoài phố, đầu làng, nhưng mà tâm ruột nó tôi đã tiêm cho máu chảy, máu rất đỏ, rất thắm của những tuổi 20,19...

Tôi thích Thơ sáng nghĩa. 2 X 2 -> 4. Tôi lại thích Thơ tối nghĩa. Thơ hũ. 2 X 2 -> óc.

Vì vậy tôi thích một thứ Thơ nào đó vừa sáng vừa tối. Vừa là ngày vừa là đêm (vì cuộc đời có cả hai cái đó). Vừa là tỉnh vừa là mơ. Vừa là Một vừa là Tất cả. 2 X 2 -> 4

+ óc 4 óc...

Tôi thích Thơ thật chối tai cho kẻ địch. Bọn *bourgeois, propriétaire foncier* phát cáu nổi điên. Tôi lại thích Thơ nhu thuốc độc ngọt ngào, chúng nó tranh nhau tó mà xin uống, và tức là xin hàng, xin chết, xin tan rã, xin biến loạn, xin tiêu diệt.

Vì vậy bây giờ tôi muốn một thứ Thơ nào đó chửi địch mà địch lắng tai nghe, khen địch mà tan rã địch!

Tôi còn nói nhiều về Thơ nữa.

Không vội, tôi mới 28 tuổi.

Đó là những cái tôi được trong chiến tranh. Sao mà cái được đó xem ra nó nao nó núng vậy, - nó có vẻ nhu là tôi thua. Nhưng mà tôi thấy tôi mạnh ở chỗ ấy. Cái vẻ thua đó không tỏ là tôi thua, - ngược lại, nó tỏ rằng tôi thắng rất to. Trong chiến tranh tôi đã mất hết cả. Tôi giang tay thả cho mất hết. Và cũng có những sự bất ngờ, có người thò tay, có kẻ địch nó lấy mất của tôi. Nhưng tôi đã được một điều: là "tôi muốn một thứ Thơ nào đó".

Điều tôi được ấy, tôi coi lớn hơn hết thấy mọi mất mát. Dân ta, Đảng ta, hãy tin như tôi tin. Tôi muốn "một thứ Thơ nào đó", tức là tôi muốn Thơ tôi thành một người khổng lồ lớn bằng không gian, sống dai bằng thời

gian, người không lờ đó là người bảo vệ cho giai cấp, cho dân, cho chủ nghĩa của tôi.

16-17/9

Trong chiến tranh nguôi ta ít có thời giờ để mà ngẫm cho sâu. [...] Nguôi ta không có thì giờ hút một điếu thuốc cho xong. Khói chưa tan, óc nguôi ta đòi bận ngay việc khác. Thật là một cuộc sống hót hải. Trong chiến tranh nguôi ta như là nguôi đi trong Bão. Như người boi trên biển, vật cùng sóng gió. Như người xông vào đám cháy làng dập lửa. Người ta sống vội vã, người ta bắt tay nhau trên đường công tác, [...] người ta ghé vào thăm nhau giây lát, [...] người ta rất yêu nhau nhưng phải từ chối nhau cả từng phút nghỉ, mặc dầu anh cơn sốt chưa lui. Người ta nói với nhau chưa xong hết ý, thôi, cần súng xông ra mặt trận, [...] Anh cán bộ có một lối, gọi là động viên xối, cho những anh lính đang sạch tinh thần xách súng ra đi. Anh văn công vừa nghe "chính ủy đã thông", vừa làm một bài thơ, một câu hò, thậm chí một bài hát phổ lời chỉ thị. Chúng ta hãy cố kể lại những mẫu chuyện lạ kỳ như vậy mà xem. Trong sinh hoạt, trong công tác của chúng ta những buổi chiến tranh, có phải nó giống hệt như gió lốc trong những ngày giông tố?

Ban sớm tôi họp. Ban trưa về viết chỉ thị. Gặp anh hay gặp chị để "đả thông nhau". Ban chiều tôi họp phổ biến, chúng ta đặt kế hoạch nào. Xẩm tối tôi tự phê bình trong tổ 3. Hôm nay còn sót mấy việc. Ban đêm tôi còn họp. Trong giấc ngủ tôi xếp công việc của ngày mai. Cuối tuần tôi tự phê bình: chưa tranh thủ lắm. Tôi tự phê bình nhiều quá: Kém đi sâu! Cái lỗi đó ngàn lần tự phê, ngàn lần không sửa nổi...

Tôi viết thư cho em: anh không hẹn được trước. Gặp gỡ là cần may.

Tôi viết thư cho bạn: tao bận quá. Nhưng cũng nhận lỗi là lười viết thư cho mày.

Tôi quên chưa nói: Làm sao tôi mất cả thói quen nhìn trời đất khi nào không biết? Chúng ta lại có lần đã đồng ý với nhau: không phong cảnh gì nữa, đấu tranh thôi, con người thôi. Thật là một chuyện tối vô lý. Cái nguôi

nhìn phong cảnh, tôi tưởng là một người có tâm hồn yêu ghét sâu xa, vậy mà có lần chúng ta đã cho họ là viên vông!

À cũng có lần tôi cố viết nhật ký, - định ý rằng để mài giũa tâm hồn. Việc đó tôi cứ quyết làm đi làm lại, nhưng mà sao quyển nhật ký của tôi nó cứ biến thành quyển sổ công tác, ghi những hội ý, kế hoạch... lúc nào không biết? Quyển sổ mới ghi lăm vâng đề vậy, công việc dự làm, công việc đã làm, công việc để nghiên cứu, và rất nhiều công việc rất cần, - ghi cả thận mà không làm xuê...

Chúng ta hãy nghĩ lại mà xem. [...] Người ta làm việc và làm việc. Họp và họp. Đánh và đánh. Học và học. Sinh hoạt và sinh hoạt. Kiểm điểm và kiểm điểm. Đả thông và nghe đả thông. Tôi tính thử những cuộc họp trong 1 tuần lễ: họp tổ 3, họp cán bộ, họp tổ Đảng, họp tiêu đội, họp toàn ban, họp đại đội. Mỗi cuộc họp kèm theo dăm bảy cuộc hội ý. Hội ý thì nói rằng chớp nhoáng, nhưng sự thực đúng là những cuộc họp, thường thường kéo dài hàng giờ thành những cuộc họp đội lốt hội ý cho người ta đỡ ngại. Tôi tính thử, dù cứ cho là hội ý chớp nhoáng, cộng lại cũng thành một cái không chớp nhoáng. Hội ý cán bộ, hội ý đảng viên, hội ý tổ trưởng, hội ý chi ủy... Tôi không muốn tính nữa. Tôi không hiểu tôi đã làm như thế nào? Vì tính ra một tuần có 7 ngày, một ngày 24 tiếng, thì thật không đủ ngày giờ mà xếp những cuộc họp và hội ý đó vào. Chúng ta không có lạ gì nữa nếu như nhiều cán bộ của ta, nhiều anh không đủ thời gian. Và tất cả là thiếu máu. Chúng ta cũng không lạ lòng gì nếu người ta trách cán bộ mình kém sâu sắc, ít sát quần chúng, nhiều anh đã trở nên máy móc và khô khan thực sự. Vì những vết xấu đó là một lẽ tự nhiên. Cuộc đời anh chật ních những họp hành, tháng năm mòn trong những hội nghị. Tôi nói vậy không phải là phản đối họp, - tôi thấy nó rất cần. Nhưng tôi nói vậy tức là tôi phản đối chiến tranh. Và tôi cũng phản đối họp nhiều, nó có nghĩa là chúng ta bị động với chiến tranh, chúng ta không làm chủ được nó.

Một đôi khi người ta cũng dành thời giờ viết một vài bức thư cho bạn, cho vợ, cho bố mẹ. Tôi đã đọc nhiều lá thư, anh cán bộ viết cho vợ đề 1, 2, 3... vài câu cộc lốc. Người ta cũng coi thư từ như một cuộc họp vậy. [...] Tôi lại cũng đã được đọc một số ít những lá thư dài 6, 7 trang, đã ngạc nhiên sao có người lại có thì giờ viết như vậy. Tôi đọc những lá thư ấy và thấy nó

giống như một bài báo rất dở, không tờ báo nào có thể' dùng. Hoặc như bài diễn thuyết của một anh cán bộ rất là xoàng.

Trong chiến tranh đôi lúc người ta cũng cố giành lấy thời gian mà nhìn một vì sao, mà nghĩ tới quê hương, nghĩ tới tương lai, nghĩ tới những ngày chiến thắng về sau đây... Nhưng mà có người gọi đi họp rồi. Kềng báo đi tập trung sinh hoạt và học hát. Hoặc giả dụ cũng không có việc gì, nhưng cái óc người ta đã quá quen cái nếp vội vàng. Nên người ta cũng chỉ nghĩ thật là hốt hải, nông cạn và cụt lủn. "Sau này tha hồ mà sướng!", nhưng mà sướng thế nào? "Tương lai sẽ lấy vợ!" "Quê tao bây giờ tan nát cả." Nhưng mà tôi với bạn đều không kịp thấm thía cho sâu vào những chữ *tương lai* và những chữ *tan nát*... Chúng ta còn lắm việc. Tôi với bạn xoay ra bàn công tác hay đã thông nhau một vài vớ vẩn để còn đang rớt lại.

Cho nên [...] tôi hoàn toàn đồng ý với những nhận xét là "trong chiến tranh tình cảm con người bị mòn mỏi", hoặc "trong chiến tranh người ta cuốn nhau vào một cuộc sống sôi nổi nhưng nông cạn, một cuộc sống rộng rãi nhưng thiếu chiều sâu".

Cho nên tôi hiểu vì sao người ta ham đọc tiểu thuyết Liên Xô. Những người Liên Xô đã chiến tranh trước chúng ta, trong chiến tranh họ cũng đã sống như ta, nhưng sau chiến tranh họ đã có thì giờ mà suy nghĩ về chiến tranh, họ đã suy nghĩ tới mức tiểu thuyết. Và những tiểu thuyết đó đã giúp chúng ta chiến tranh cho sâu sắc hơn rất nhiều. Cho nên tôi cũng hiểu vì sao chính từ ngày Hoà bình trở đi, người ta mới vỡ ra nhiều lẽ. [...] Hết chiến tranh người ta mới bắt đầu hiểu chiến tranh. Tôi đang bắt tay vào việc tìm tòi những quy luật cuộc sống trong chiến tranh.

Cho nên tôi cũng hiểu tại sao trong chiến tranh, người viết cố tìm ra nhiều hình thức gọi là đột kích, kịp thời. Có thể nói dứt khoát rằng, chúng ta chưa có làm cái việc sáng tác (hiểu theo đúng nghĩa) trong chiến tranh. Bây giờ mới là lúc chúng ta bắt đầu sáng tác.

Người ta nói "chiến tranh rèn luyện con người". Vậy mà sao tôi nói toàn những mất mát, mòn mỏi, nông cạn, hốt hải? Tôi nghĩ rằng người ta nói vậy cũng không sai, và tôi nói vậy cũng rất đúng. [...] Hôm qua chúng ta

rất rất anh hùng. Chúng ta nhịn đói. Chúng ta mặc rách. Chúng ta làm việc không cần cả những điều kiện tối thiểu của việc đó nữa. Chúng ta đã trút bỏ đi nhiều tính xấu, tính cần an, tính ích kỷ, tính nhút nhát. Chúng ta tự dung và có chủ ý đào luyện chúng ta thành những người can đảm, vị tha, hành động quên mình. Chúng ta được một cái rất quý là chúng ta...

Nhưng mà tôi nói chúng ta mất mát và mòn mỏi. Không kể những mái nhà, sức khỏe, tuổi trẻ và gia đình, không kể của cải và thể chất. Tôi nói đây là nói tâm hồn, nói sự suy nghĩ, tôi nói tình cảm, tôi nói đời sống tâm tưởng của từng người. Và tôi nói là mất nhiều và mòn nhiều. Những ví dụ cụ thể tôi kể trên kia là những chứng minh. Sự thực đó nói nhiều lắm, và sự thực còn gấp bội, những ví dụ tôi đưa ra còn mờ nhạt và rụt rè.

Có những ngày máy móc, nhiều anh bạn máy móc đã nói với tôi là tả "con người hành động". Cái ý đó không sai, nhưng nó sai ở cái nội dung bạn tôi gán cho chữ "hành động". Tôi nghĩ rằng tả con người chúng ta thật đúng phải là những người đại suy nghĩ mà lại đại hành động. Chúng ta hãy xem thơ văn chiến tranh của chúng ta. Chúng ta thấy chúng ta vào khói ra lửa, sinh tử không sòn, chúng ta thấy chúng ta hành động ghê gớm lắm. Nhưng có đi đâu buồn là chúng ta không thấy chúng ta! Chúng ta không nhận những con người hành động như vậy là mình! Cái đó là văn thơ. [...]

Chiến tranh rèn luyện. Chúng ta được nhiều điều. Nhưng [...] tôi nói nó là bộ xương. Chiến tranh làm chúng ta rắn xương rắn thịt, làm cho tâm hồn chúng ta có hình cốt, có cái khung rất tốt rất bền. Nhưng bạn đừng có mắc sai lầm bảo rằng bộ xương là người, hình cốt và cái khung là tâm hồn ta rồi đó. Nói vậy là một sự đối trá, là nói theo đà một kiểu lý luận trừu tượng mà thôi, dù có hay bao nhiêu cũng vẫn là không có sự thực. [...] Tôi nghe bạn nói hay, nhưng tôi còn nghe sự thực hơn là nghe lời bạn.

[...] Cho nên bạn nói Chiến tranh rèn luyện; - bạn cần nghĩ thêm Hoà bình cũng rèn luyện, mà còn rèn luyện hơn là chiến tranh nữa. [...] Tôi chắc những người nào thực tế một chút đâu công nhận như vậy. Bất đắc dĩ dân ta mới chiến tranh. [...] Chứ chúng ta không bao giờ muốn chiến tranh để rèn luyện chúng ta cả. [...] Tôi nghĩ rằng, 9 năm nay chúng ta kiến thiết Hoà bình nhất định hơn là 9 năm nay chúng ta cắn răng mà kháng chiến.

Không phải chỉ hơn về vật chất, mà nhất định kèm theo cái hơn về vật chất đó còn cái hơn về tâm hồn. [...] Chúng ta có những nhà máy, [...] chúng ta lại có những hiệu sách đầy sách, những nhà xuất bản chạy không kịp đòi hỏi của quần chúng, những cuộc triêu lãm mùa thu, những cuộc tấu nhạc, [...] chúng ta lại có những người nông dân đang học chỉ huy máy cày, nói chuyện triết lý, chuyện kỹ nghệ và đọc được những tiêu thuyết và triết học Mác... 9 năm nay đáng lẽ như vậy. [...] Tôi đặt mức con người chúng ta như vậy.

20/9 đến 1/10

[...] Hoà bình rồi, người ta mới có thể biết trong chiến tranh người ta đã ao ước thắm kín những cái gì. [...] Tôi nghe người ta nói nhiều những câu: "phải xét lại", hoặc "không hợp thời nữa", hoặc "phải nghiên cứu". Người ta nói cả "cái đúng đã trở nên sai", - "cái sai trở nên đúng". Tôi biết đó là đúng chủ nghĩa của ta: một cái lẽ. Hôm qua là tiến bộ. Hôm nay có thể thành lạc hậu. Và ngày mai thì cũng cái lẽ đó có thể biến thành phản động hẳn hoi...

Hoà bình rồi, người ta mới có thể biết trong chiến tranh người ta đã mất mát và thu hoạch được những gì. Có người nói được nhiều hơn. Người nói được bằng mất. Và người nói mất nhiều hơn. Và cũng có người không trả lời được. Tôi nói rằng chúng ta mất nhiều hơn. Tại vì tôi nghĩ tới chiến tranh và tội ác của nó. Và tại vì tôi so sánh những cái thu hoạch 9 năm chiến tranh vừa qua với những cái thu hoạch lớn hơn gấp bội nếu 9 năm qua là 9 năm kiến thiết Hoà bình. Có những anh nói đó là đặt giả thuyết, không thực tế. Tôi muốn bảo thẳng vào mặt anh ta rằng cái thực tế mà anh quan niệm rất cao cả là một thứ thiên cặn, sỉ nhục cái thực tế của chủ nghĩa chúng ta. Và tôi muốn bảo cho anh ta biết rằng anh ta đã lấp nhảm đầu Ngô vào mình Sở: - Tôi nói giả thuyết đó, nhưng giả thuyết ấy thực hơn triệu lần cái thực tế mốc xì ở trong óc của anh! Sao chỗ nào tôi cũng vấp phải những con nguôi thiên cặn, máy móc nhu vậy? Vì thế tôi muốn viết nhiều, muốn viết những cái tôi chưa dám viết. Và tôi muốn viết không có kiểm duyệt. Tại vì nếu mà viết có kiểm duyệt thì tôi lại vấp phải những con người nhu vậy...

Hoà bình rồi, người ta mới biết trong chiến tranh người ta đã sống chết vui buồn theo một thứ quy luật độc, hốt hải, mạnh mà nông, khoẻ mà hời hợt. Người ta sống còn kém cái phần chủ động, tự chủ. Tôi nghĩ đến những ngày chúng ta giục giã nhau, động viên xối nhau, chúng ta giang tay mắt lợi, nắm cánh nhau cùng xô vào lửa. [...] Hoà bình rồi, người ta mới biết căm ghét Chiến tranh và quý mến Hoà bình. Một người dân kể cho tôi nghe: tàu bay không có, không phải đi vè lén lút như thằng ăn trộm nữa. Giá muối hạ 10 lần. Vải hạ nửa. Đi chợ đã dám mua quà về cho con. Gia đình đã dám có những chương trình trước thì cho là quá xa xỉ: - dọi lại cái nóc, - làm thêm cái giàn, - mua ít vài may áo, - nhân mai ngày giỗ giết một con gà béo kèm thêm ít rượu và đồ gia vị. Ba cái thằng gàn chính trị lại sắp nói vội những thái bình chủ nghĩa, những hưởng lạc. Tôi nói: đúng là thái bình và đúng là hưởng lạc. Và đúng là lẽ phải. Tại vì tôi nghĩ Hoà bình trước tiên là một quyền lợi của chúng ta. Không dung cha rõ mồn hôi, mẹ bán nước mắt và chúng ta rõ máu đào làm gì? [...] Chính những kẻ nói vội những "hưởng lạc", những "thái bình chủ nghĩa" kia, chúng ta phải chú ý mà cứu họ, trong ngày mai ngày kia, những người bạn máy móc và gàn dở đó là những người rất dễ phạm sai lầm. Cái thanh sắt cứng đờ sao mà dễ bẻ gãy. Chúng ta phải là những thanh thép rất cứng lại cũng rất mềm, - bẻ thì nó uốn, - vô phúc cho anh bẻ, nó sẽ quật lại cho đứt thịt, chảy máu.

Chiến tranh chuyển sang Hoà bình rồi. Cuộc sống hời hợt chuyển sang cuộc sống suy nghĩ và sâu sắc hơn rồi. Cuộc sống gò bó chuyển sang một cuộc sống rộng thoáng hơn rồi. Hôm qua [...] người hoạ sĩ vẽ không cần *chevalet*, không cần mồi và *pinceau*. Có lần chính trong bọn chúng ta đấy, có anh lại nói rằng, "đó là lối làm việc của tư sản"! Người nữ diễn viên hoá trang bằng những vôi, những nhọ nhố và muội đèn và được khen là "như vậy mới công nông". Nhưng mà chúng ta vẫn đã làm được. Nhưng mà những cái chúng ta đã làm được đó sao nó ít ỏi và kém cỏi. Nhưng hôm nay thì những cái đó là sai rồi. Không còn lý do tồn tại nữa. Chúng ta có quyền đòi những điều kiện khác. [...] Tôi muốn giao cho tôi một nhiệm vụ nặng hơn: [...] viết về chiến tranh.

Tôi muốn viết về chiến tranh.

Tôi vừa viết xong cuốn *Người người lớp lớp*. Viết về chiến tranh ở Điện Biên Phủ đấy. Nhưng mà tôi đã chán rồi. Tại vì rằng tôi ít thấy sự thực của chiến tranh trong đó quá. Và vì rằng tôi ít thấy sự thực của bản thân tôi trong đó quá. Chưa phải là chiến tranh, và chưa phải là tôi. Cho nên tôi viết tới hơn 300 trang mà không thích bằng một bài thơ tôi cũng mới làm về chiến tranh: "*Anh đã thay*" (*mes âouleurs*) trên dưới có 6 trang! Vài trang thơ này tôi còn thấy chiến tranh nhiều hơn, và thấy tôi nhiều hơn 300 trang *Người người lớp lớp*.

[...] Tôi muốn viết thế nào người ta thấy Chiến tranh mà lại thấy Hoà bình. Thấy súng và khói thuốc, nhưng lại thấy đồng một lúc những mái nhà tranh, những bữa cơm gia đình, những đêm nằm ôm vợ, những ngày nhịn đói và những ngày đóng kho. [...] Những cái đó kết làm một khối. Tôi muốn vậy, vì đó là sự thực.

Tôi muốn tả những người chiến sĩ. Người rất già người rất trẻ. Người bần cố và người con địa chủ. Người con tư sản và người công nhân. Người học sinh và người không biết chữ. Người đã làm sư và người đã đi ăn cướp. Người đã đi buôn và người đã bị buôn. Người đã lừa lọc và người đã bị lừa lọc.

Tôi muốn tả được những chiến sĩ cố nông lấy thân mình lấp lỗ châu mai. Và cũng người chiến sĩ cố nông chỉ muốn lấy thân mình làm túi cơm giá áo. Những người chiến sĩ xô vào lửa quên mình và những người chiến sĩ chùn về sau xó bếp, cháy quần vì rang ngô. Người anh hùng và người dứt đất. Người đang dứt đất thành anh hùng.

Người đang anh hùng tụt xuống dứt đất. Người lấy súng bắn địch và người lại lấy súng tự thương. Những người chiến sĩ lẫm lẫm và những người chiến sĩ ba hoa. Người thuần, người ngỗ ngáo. Người chỉ biết phục tùng, người hay cãi bướng. Và đa số là ngại học tập, ngại nghe đả thông. Ngại nghe cán bộ nói nhiều. Ngại bị "nắm tư tưởng". Nắm, nắm con cặc. Ngại "trên quan liêu".

Tôi muốn tả những người chiến sĩ luôn luôn sôi sục, thắc mắc, tìm tòi. Luôn luôn đại biểu cho thắng lợi hồng hào và lành khoẻ. Những người

chiến sĩ tự giác, việc gì cũng có suy có xét, có anh nói ra lời, có anh không nói ra, nhưng họ đâu có cái suy xét của người lính, mộc mạc, thực tế và vì thế đúng đắn. Tôi lại cũng muốn tả những chiến sĩ tự giác kém hơn, hoặc không tự giác nữa. Họ xô lên được là nhờ sức lôi cuốn của tập thể và sức động viên. Số đó theo ý tôi cũng khá đông. Nhưng tại làm sao tập thể và sức động viên có thể lôi cuốn được họ? Sức động viên có thể lôi cuốn được những bọn tư sản địa chủ kia đâu? Vậy có nghĩa không phải là họ kém.

Tôi muốn tả người chiến sĩ nhớ nhà và người "quên" nhà. Người muốn ở bộ đội suốt đời, người muốn ở bộ đội tới khi nước nhà độc lập thôi, và người lại muốn giải ngũ.

Tôi muốn tả người chiến sĩ hy sinh oanh liệt. Người hy sinh âm thầm. Người hy sinh đúng chỗ, người hy sinh không đúng chỗ. (Có sự hy sinh nào không đúng chỗ hay không? - Và dù là cái chết trông như là không đúng chỗ, thì cái giá trị của nó ra sao?) [...]

Tôi muốn viết về chiến sĩ.

Viết về chiến tranh như vậy.

Người ta đặt vấn đề - mà chính tôi cũng đặt - là viết vậy để làm gì? Cho ai? Người ta rất đồng ý rằng đó là sự thực. Nhưng tả sự thực như thế nhằm cái gì? Sự thực vì sự thực sao?

Tôi đã nghĩ nhiều. Vì sao tôi không thể muốn khác được? Sự thực chủ nghĩa à? [...] Sự thực chủ nghĩa đó là đi đâu tôi mơ ước, và phụng thờ. Tôi nghe người ta nói, đừng viết cuộc sống *telle qu'elle est*. Mà phải viết *la vie telle qu'elle doit être* - Tôi lại hiểu rằng viết cuộc sống *telle Cũ'elle est* tức là viết cuộc sống *telle Cũ'elle doit être*. - Tôi hiểu rằng không có gì đẹp hơn, không có gì cao cả hơn, không có gì cộng sản hơn là: Sự thực không tô điểm, Sự thực trần trụi. Và cũng không có gì xấu hơn, không có gì yếu ớt hơn, phi cộng sản hơn là Sự thực tô điểm, Sự thực mặc áo hồng, áo xanh, áo hoa. Tôi nói rằng, dù áo hoa đó thích hợp, dù sự tô điểm đó là tô theo phương hướng thực của cuộc sống thực, thì cái áo đó và sự tô điểm đó vẫn cứ là không đáng tán thành. Cuộc sống trần trụi, nó có nghĩa như

những sự tô điểm và những bộ áo đẹp và lý tưởng nhất. Mâu da của cuộc đời *toute mie*, đó là tất cả các bộ áo của trần gian rồi. Tôi nói thêm: ở một quyển tiểu thuyết cổ Trung Quốc, người ta tả người mặt đỏ, người mặt xanh, người hét đỏ còi như Trương Phi, người nhìn thiên hạ mà rách vành mắt. Tôi cũng quan niệm đó là cuộc sống ở trần.

Diễn hình hóa chỉ có nghĩa là tả đúng sự thật.

Hiện thực chỉ có giá trị là tả đúng sự thật.

Anh sắp phản đối: cuộc đời làm gì có nguôi mặt đỏ, thế không phải là tô điểm sao?

Nhưng mà không, tôi không nghĩ hình thức. Người ta tả "người mặt đỏ", có nghĩa là người ta bảo, "cái anh ấy, nội dung như thế đấy". Vì vậy tôi mới nói đó không phải là tô điểm. Mà tôi nói đó là cuộc sống ở trần...

Chính vì vậy tôi muốn viết chiến tranh *telle qu'elle est*. 10 cây số máu. Xương phơi đầy đường. Người đáng sống thì chết. Kẻ đáng chết thì sống mãi. Tôi tưởng rằng, nếu mà nói giáo dục, thì không gì giáo dục hơn là sự thực ở trần. Chiến tranh cõi truông là có thể giáo dục Chiến tranh, lại giáo dục cả Hoà bình. [...] Cho nên tôi chỉ muốn viết như vậy mà thôi.

Người ta bảo: "đề tài trước mắt thì làm sao? Người ta đang muốn vào Nam, anh đi nói những chuyện gì?" [...] Hôm kia tôi gặp đồng chí VThịnh văn công đoàn 2 diễn ở Phát Diệm. [...] Đồng bào đang thắc mắc và định ninh là "lại kịch 'không vào Nam', lại 'âm mưu' chứ gì?" Đồng bào gọi cán bộ là "ông âm mưu", vì cán bộ cứ đặt dít là miệng tuôn ra một tràng "địch âm mưu lôi kéo ta vào Nam" v.v... Có một số định xem văn công diễn "kịch âm mưu" để mà phá, mà chửi đồng, mà phản ứng lại cho mà xem, mà số đó là đa số, nhưng mà những kẻ phản trắc ít hơn những người lương thiện. Nhưng những người lương thiện cũng khó chịu về cái kiểu "cán bộ âm mưu" và "kịch âm mưu". Nhưng mà không, văn công đoàn 2 tới chỉ có nhảy và hát, những điệu nhảy và những bài ca tha thiết nhất, Việt Nam nhất, đất nước nhất (nhất theo điều kiện của văn công), văn công hát múa những "đâu đâu", những "chàng buông vạt áo em ra", những "cô Lý cô Lối cây đa, xem hội cái đêm hôm rằm" ... Và kết quả là đồng bào hả hê. Việt

Minh nhu vậy chứ! Đêm hôm đó đờng bào nghĩ nhì ầu. Họ nghĩ tới Tây, tới cha, tới cán bộ, tới lính Pháp, tới văn công... Tôi tin rằng, một đêm hôm đó đờng bào hiểu ta hơn là cái lối "âm mưu", "đả thông", "phục vụ sát".

Cho nên tôi nói rằng, không gì lớn bằng Sự thực. Sự thực giáo dục hơn là một mẫu Sự thực. Không có gì phục vụ sát chính trị, phục vụ sát trước mắt hơn là Sự thực thật lớn lao, thật trọn vẹn, thật lâu dài.

Cái đó bạn hay tôi đã nhì ầu lần chiêm nghiệm thấy. [...] Và đêm nay, tôi cũng nhu anh nhu chị, chúng ta đều đã tự giải quyết được cái trước mắt của chúng ta.

Nhu vậy những đờng chí chủ trương phục vụ trước mắt ắt không bằng lòng. Các đờng chí tức giận lắm. Vì đó là quy ền lợi, sinh tử của nghệ thuật các đờng chí, và cả tâm hồn và n ền nếp của các đờng chí. Các đờng chí có thể nói những gì? - Rằng nhu vậy muốn nói gì cũng được à? Rằng lung tung à? Rằng hai cái đều hay, nhưng cái hay mà lại là trước mắt nữa có phải hay hơn không? [...] Rằng qu ần chúng thích nói cụ thể ngay vào vấn đề của người ta, rằng nói loanh quanh vậy là không qu ần chúng, không công nông. Là tu bản, là trí thức xa xôi. Là nói bóng à? Sao mà lắt léo và lồi thoi?

Nhưng mà không!

[...] Tôi không nói đê tài và hiện tượng. [...] Tôi cho rằng Sự thực hôm qua ta hiểu hơn. Nó giáo dục và phục vụ ta sâu sắc, đặc lực hơn, có hiệu quả hơn. Có thể nói, sáng tác về hôm qua phục vụ ta sát hơn là sáng tác về hôm nay, sáng tác về Chiến tranh giáo dục sát Hoà bình hơn là sáng tác về Hoà bình.

Cho nên tôi rất muốn viết về chiến tranh. Viết thật tr ần tru ờng. Không gì lớn hơn Sự thực. Vì vậy cho nên không bao giờ tôi viết được Sự thực [...]. Nhưng mà cũng không bao giờ tôi lại không muốn tả cho đúng Sự thực. [...]

4/10

Xem phim *Chúc Anh Đai*.

Kiêu *théâtrefilmé*.

Tôi muốn bênh vực những người yêu nhau. Lương Sơn Bá tương tư mà chết. Tôi không nói khen hay chê Lương Sơn Bá. Nhưng mà tôi nói rằng tôi rất có thể đồng ý với những người nào đó chết vì tình yêu, miễn là trong cái chết người đó đã suy nghĩ ra sao. [...] Làm sao người ta công nhận một người chết vì nhiệm vụ chính trị chẳng hạn mà lại không thể công nhận một người chết vì nhiệm vụ tình yêu?

Lương Sơn Bá và Chúc Anh Đài chết mà không phải là tiêu cực. Cái chết đó đánh vào tư tưởng hệ của chế độ áp bức. Đó là một cái chết không những cứu riêng Anh Đài và Sơn Bá, mà còn cứu rất nhiều cặp tình nhân, và cứu cái tự do luyện ái của chúng ta. Vì vậy, tôi muốn đoạn sau của câu chuyện, phải để cho Chúc Anh Đài đập đầu vào mộ, vỡ đầu mà chết, hồn em hoá bướm, máu còn rây trên mình trên cánh. Tôi muốn điệu múa của đôi bướm kết cục phim không những tả tình ái thành tựu của hai người, mà còn phải tả sự uất ức còn lại, điệu múa đó cũng còn đánh dấu vào những xã hội và những con người cưỡng ép người ta... [...]

9/10

Gặp BChâu chợ Đại Từ. Ba bài hát.

Bài thiếu nhi và bài bộ đội miền Nam tình cảm như một sợi chỉ. Nó mỏng manh. Cái mỏng manh của những cái gì tưởng là thực mà lại giả, những cái gì non yếu, những cái gì suông và nhạt.

Bài thứ ba không có lời. Mấy câu tâm sự, - tôi cho đó mới chính là lập trường và đường lối nghệ thuật. Nhạc đâu có ba, bốn câu - còn dở - Tôi đã khen là *sanglant*. Tôi nghĩ đó là sự thực. Là tâm hồn. Là máu của cuộc sống. Tôi khuyên nên đi sâu. Nghệ thuật phải đi từ cá nhân nghệ sĩ trước hết đã. BChâu hỏi: "Làm thế nào từ cái riêng đi được đến cái chung?" Cô ta mới 21 tuổi, hay 20 gì đó. Đánh đàn đã lâu, nhưng mà mới biết Nghệ thuật (vì rằng mới biết nghĩ về cuộc sống của cô ta). Tôi không lạ gì câu hỏi đó. Trời đã tối, tôi phải về, sợ anh em ở nhà mong. Đó là kỷ luật của doanh trại [...] người ta chưa công nhận cho tôi có một thứ kỷ luật khác, tự giác, tự định. Tôi nhấp nhòm về còn tiếc câu chuyện dở. BChâu hỏi mãi.

Tôi nói vội. Đi đâu đó tôi đã nghĩ cũng nhiều. Nhưng lúc đó tôi vẫn thấy tôi trả lời như là trả lời một câu hỏi mới, có vẻ đột nhiên, bất ngờ, vội vã và ứng phó, rõ rệt nhưng mà lại nước đôi. Tôi đã bảo là cái đó có nguyên tắc nhưng mà còn tùy theo. Bao nhiêu nghệ sĩ bấy nhiêu nguyên tắc. Aragon khác. Maia khác. Tôi khác. Tôi nói rằng tôi không muốn trả lời chung. Tôi chưa biết rõ cái riêng của cô ra sao, tôi không thể khuyên có hiệu quả cô nên làm thế nào để đi tới cái chung. Tôi chỉ có thể nói rằng nghệ thuật cô đi từ cái riêng là đúng. Và cứ đi vào đó mãi mãi, thật sâu, sẽ tìm ra cái chung. Nghe mà nó mo màng. Cô Thục đang sốt, mở chần nghe tôi nói. Các cậu Đình, cậu Chuân. Cô Tâm. Tôi nói thử một ít về Maia. về Panova¹. *Couleur du temps*. Họ nghe là lạ, tôi nhìn những nét mặt đờng tỉnh nhưng mà còn có những nét bối ngỡ, lo sợ. Hình như tôi nói đúng, nhưng cái đúng đó phải táo bạo lắm mới nghe được. Những đi đâu đó xưa nay họ có khi nghĩ, có khi ước, nhưng thường khi cho là sai, và thấy là người ta không công nhận. Tôi đã nói những điều chống công thức (tôi không dùng chữ công thức nào cả). Tôi nói sống ra sao, con người Liên Xô thế nào, chúng ta rồi sẽ thế nào, ta có mất những buồn vui yêu ghét không? Và tôi nói nghệ thuật đi từ đâu? Đi từ riêng hay từ chung? Tôi nói nghệ thuật mà như đang nói về lẽ sống.

Thôi tôi về

Trời khuya rồi. Nhà xa.

Câu chuyện còn tiếc. BChâu hẹn ngày mai buổi chiều. Và ngày kia buổi trưa. Tôi cũng hẹn... [...]

Cảm giác ban tối bị gạt lên. về chuyện đờng chí Tùng. Đờng chí đờng nghị hai người cùng viết thuyết minh phim Điện Biên Phủ, xong sẽ dùng từng đoạn, chọn ra. Hoặc giả hai người ngồi cùng bàn rồi cùng viết từng đoạn! Hôm nọ trên quyết định khác. Đờng chí Tùng đã đọc bản thuyết minh đờng chí viết cho anh Lành² và anh Văn³ thông qua. Một buổi tối so với một ngày: tôi có cảm giác như một thứ tình yêu bị mốc xì mốc xị. Tôi nhớ đến vâng đề sẽ bàn ở Liên Xô trong Đại hội các nhà văn: vâng đề con người. Bệnh. Vũ Cao nhớ đến những chữ *thân thế Vĩ uy lực*. Tôi đờng ý với Vũ Cao, cộng sản nhất định phải có cái *scepticisme* cộng sản.

Ghi thêm: nhật ký tản cư của cô Chinh, về Hà Nội tôi sẽ nhớ mượn xem lại.

10/10

Bắt đầu đi⁴.

Đại Từ. Ngủ Na Phạc.

Na Phạc. Ca Bình.

[...] Óc còn đang nghĩ về thuyết minh phim ĐBPh và nghĩ về bài thơ Chiến tranh và Hoà bình. Làm thế nào trong khi sáng tác và tổng kết về những cái cũ lại phải tích lũy được cái vốn mới? Làm việc về chiến tranh phối hợp với làm việc về hoà bình?

Người sáng tác lớn lên bằng những công việc so kết tổng kết cá nhân. Nhưng không có tích lũy thì lấy gì so kết?

Không nên để nó tự vào, tự ra... Phải biết rằng kim cương chỉ là than đá kết tinh. *Charbon pur, mais charbon simplement.*

Hôm nay Đại tướng vào Hà Nội.

Có lẽ chào cờ lịch sử.

Chính phủ sẽ vào gấp vì 17, Bác sẽ gặp Nehm ở Hà Nội.

Hà Nội. Có những công việc lạ. (Khó vì nó lạ.) Ta không thể để Hà Nội ngửa ngáy, Hà Nội đói, Hà Nội khát, Hà Nội tối, Hà Nội hôi hám một ngày một giờ nào.

Chưa mừng tượng nổi cuộc sống bộ đội tương lai ở Hà Nội. Cuộc sống chung - và riêng mình trong đó? Riêng mình muốn gì? Muốn làm sao để có thể làm những việc: - sáng tác về cái cũ, - về chiến tranh,

- tích lũy về cái mới, - về công nhân xí nghiệp, - về nông dân, - về dân thành phố. Giá mà ở một cái xã ngoại ô thì thích, một xã ở gần Hà Nội.

- học tập, phải đọc một lô sách, sách mới chưa đọc và một số sách cũ cần đọc lại.

Một số những vấn đề

- ở trại hay tìm một chỗ xinh mà sáng tác? Hay là ở cả hai?

- viết về cái cũ thì toàn những dự định lâu cả, - vài năm - Vậy thời gian đó làm gì?

- con đường nghệ thuật của mình? Mình muốn viết nhiều về bộ đội và công nhân hơn là muốn viết về nông dân. Lại muốn viết về người dân thanh niên lớp mới hơn là lớp cũ.

- đề nghị một chính sách kiểm duyệt và giúp đỡ cụ thể.

- sơ kết quan niệm về Thơ; tiểu thuyết; lãnh đạo sáng tác; chính sách sáng tác; tự do sáng tác; tự do đề tài; tự do xuất bản; sinh hoạt; vấn đề *artist indépendant*. Cá nhân người viết và yêu cầu chung. Vấn đề đề tài và nhân vật công nông binh. Vấn đề sáng tác: Người và tác phẩm. Xuất phát từ đâu? Sự thực chung và sự thực người viết? Người-Việt-Nam và người-bệnh⁵. Tiếng nói của người viết, tiếng nói của tự do, tình yêu, ước mơ nhân loại.

- xét lại vấn đề con người mới với những tình cảm hy vọng ai lạc ái ố dục, có những thay đổi gì? Có mất đi và được thêm những gì? Có chủ nghĩa lạc quan cách mạng, nhưng có chủ nghĩa bi quan cách mạng không? Có cái hần học và chua chát cộng sản không? Vấn đề điển hình: nhân vật điển hình trong những trường hợp điển hình. Thế nào là trường hợp điển hình? Tả con người trong những trường hợp công tác, chiến đấu và lao động có phải là trường hợp điển hình không? Một tác phẩm nếu toàn nhất tiêu cực có được không? Điển hình khác phổ biến, trung bình và hần hữu thế nào? Thế nào là tác phẩm giàu tính đấu tranh? Tác phẩm một bên diện và nhiều bên diện?

Vấn đề gì là vấn đề *frapper mille coeurs*? Có vấn đề chỉ *frapper* tác giả không có thể trở thành vấn đề *frapper mille coeurs* không?

12/10

Ca Bình. Quảng Uyên. Thủy Khẩu. Long Châu. Bình Tường.

13/10

Bình Tường. Nam Ninh.

14/10

Nam Ninh.

Thăm anh Tú chị Miêu khu học xá. [...] Nam Ninh đi Bắc Kinh.

Om trên tầu.

?/10

Ốm Bắc Kinh.

Làm xong bài thơ *Tiếng trông tương lai*.

Bài thơ, quá trình nó có nhiều bất ngờ, thay đổi, đi xa dự kiến ban đầu. Nhưng mặt khác lại gần dự kiến ban đầu. Cái đó là chuyên thơ. Nếu so sánh thì nó giống chuyện chính trị: mục tiêu căn bản không thay đổi, nhưng chính sách thay đổi, phương pháp cụ thể thay đổi. Tưởng là đi xa mà hoá là để đi gần sự thực hiện của mục tiêu.

Trong khi làm có nhiều ngày ốm. Một cái thói quen riêng: khi ốm lại làm hăng. Và khỏi ốm. Như hồi ở Sơn La. Làm việc để chống sốt rét. 6 tháng liền.

Bài thơ này là một cái mốc trên đời nghệ thuật riêng. Nhìn về cũ, thấy nhiều cái hài lòng. Thấy mình và thấy cuộc kháng chiến trong thơ. Thấy tự do, sự thể hiện tâm óc trọn vẹn hơn ở những sáng tác khác.

Đề tài Thơ có chung có riêng.

Phương pháp Thơ có tâm có óc.

Thơ là một phương pháp nhận thức đầy đủ và trọn vẹn cuộc sống. Nếu vậy, tôi đã cố đề bài thơ này cống hiến cho độc giả một phương pháp nhận thức đầy đủ và trọn vẹn cuộc sống chiến tranh hôm qua và cuộc sống hoà bình hôm nay. Xin lỗi những nhà phê bình công thức! Anh sắp vạch một tròng vẩn đục mà bài này không nói đến, và kết luận "không thể gọi là đầy đủ và trọn vẹn". Xin lỗi, anh đã lẫn nhà thơ với một nhà thống kê biểu đồ, hoặc nhà sử. Tôi làm Thơ cơ mà. Tôi rất thích thơ *précis*. Nhưng cái *précision* của Thơ nó như vậy: *impréciser*. Nhận thức trọn vẹn, đầy đủ là nhận thức cuộc sống bằng cả tâm, óc, bàn tay, mọi thớ thịt, đường gân, trí tuệ và bản năng, bằng mọi khả năng của con người.

Vần điệu: Điệu đều chắc, tự do, phóng rộng, gân gở, khi thiết tha, khi kiêu hãnh, khi lốc bão, khi im lặng, khi chòng chành, khi nặng nề, khi khập khiễng, khi vang lừng, khi sôi sục, khi lạnh lùng, khi v.v... Điệu giữa không khổ độc. Dững nhieu điệu 8 và điệu 7 xen kẽ phát triển. Điệu 8 mà không có cái *emphase* của điệu 8 (kêu rống toác). Điệu 7 mà không có cái rên la ảo não, cái bóng óng a óng ánh, cái *satin* của điệu 7.

Đó là chuyện thành công của điệu. (Sau đây cần cho điệu nó sần sùi, giống lời nói hàng ngày hơn.)

Vần? Có vần hay không? Tôi nói phương pháp tôi đã làm: trong khi làm bài này tôi không đặt vấn đề "vần" thành một vấn đề Đa số trường hợp nó khắc đến, khắc đi, khắc chuyển. Chỉ có độ 2% trường hợp là cố gò. Vì khi đó cái tai nó bảo kiểm soát lại quãng này quãng kia, có gì không thông? Trường hợp đó cũng cố gò điệu trước tiên, rồi mới gò vần. Nếu gò vần chạm tới điệu, thậm chí hại tới ý tình thì tôi thôi, mặc kệ cho vần nó lạc.

Phương pháp, tôi vẫn cho vần xuống hàng cuối. Trong mọi vãn đề tôi ít chú ý vấn đề này nhất.

Tìm ý, tìm hình ảnh. Ý đến tản mạn, bất ngờ. Trước, đoạn 1 và đoạn 2 gộp làm một. Sau, ý đến nhieu mới viết "*Em đợi*" thành một đoạn. Do cái bóng (đoạn 3) mà gọi ra ý đoạn 1, đoạn 4, đoạn 5. Ý gọi ra hình. Khi đầu chỉ có ý là định tả: chiến tranh làm tôi bị thương cả người lẫn bóng. Về sau ý nó

xô đến, đưa cái bóng lên thành hình ảnh bao trùm. Hình lại gọi ra ý. Cái bóng thành hình ảnh rồi, nó gọi lại ý tứ đoạn 1 và những đoạn 4, 5.

Trong bài thơ này, cái bóng thành một hình tượng (*symbole*) chủ chốt. Nó kéo dài, trùm bài thơ. Tôi vẫn tiếc là cái bóng nó choán đoạt nhiều quá. Tuy rằng tôi đã cố hạn chế quyên hạn của nó. Tôi ghét cái lối *symbole* kéo dài. Kiểu *U'Albatros* (Baudelaire).

Tìm ý cốt cho mạnh bạo. Quanh tôi là những công thức tuyên truyền. Cả một tục lệ, một xã hội, một tập quán nó đè. Khổ cái là nó đang thịnh hành, nó khoác áo cách mạng ngang nhiên sống, đẻ con sinh cháu, lộng quyền, tác quái trong Nghệ thuật. Tôi cho rằng người thi sĩ nếu không phát huy can đảm tốt độ - đúng như một người đứng một mình trước Sự thực và Chân lý trần trụi khải C nghiệt - nếu người thi sĩ không có cái táo bạo đó thì đừng nói chuyện tìm được một ý thơ nào nữa. Mà chỉ tìm được những công thức cứng đờ thôi.

Hình ảnh. Tôi đã nói, tôi ghét những *symboles* kéo dài. Chứ không phải ghét *symbole*. Ngược lại, tôi yêu những *symboles* kiêu:

Người mặc rách kéo cày lịch sử (Hồ Chủ tịch) hoặc

Tôi đánh trống trên lưng thê kỷ

Nó ghép rất nhanh con phượng hoàng bên cạnh trúc. Nó hoà H với o thành một tổng hợp mới: H₂O (nước). Nó đột ngột lay chuyển, bốc cháy, sinh động. Như là mọi công việc tổng hợp, nó sáng tạo ra những *chất mới*.

Tôi nói thêm là tôi ghét cái kiểu tạo hình ảnh bằng cách so sánh nhạt nhẽo: *như*. Dòng nước chảy *như* cái này *như* cái kia. Chim bay *như* cái con khỉ con tiều giở đó. Vì nó giống một cuộc ép duyên, lỏng lỏng, dù là khéo léo nhất.

Tuy vậy vẫn có trường hợp *như* mà lại sáng tạo được chất mới. Trường hợp đó tuy là *như*, nhưng mà *như* không có nghĩa so sánh thường dùng. Tôi chưa có, nhưng sẽ có ví dụ về cách dùng chữ *như* có sáng tạo.

Tôi lại ghét dùng những hình ảnh có sẵn. Người ta gọi là những hình ảnh đã thành sáo. Người thi sĩ hay dùng lối đó tức là rơi vào cái tằm thường tiểu tư sản. Ví dụ: (...), đế quốc là bọn giết người v.v... Trường hợp tôi dùng: chúng nó là *buôn máu* (đã thông dụng) phải đặt vào một cái không khí mới mẻ. Làm cho *buôn máu* đã sáo lại sống lại. Người thi sĩ tạo ra những nhân vật mới, tạo ra thế giới mới là một chuyện. Nhưng chú ý: trong thế giới mới đó, một số người, một số nhân vật đã hấp hối, thậm chí đã chết, cũng hễ sinh sống lại, hễ hào, có ích.

Nói tóm tắt: tôi ghét những lối tạo hình ảnh dễ dãi, tằm thường, hủ lậu. Đó là đặc tính của những người và những giai cấp sắp chết.

Lời thơ?

Có những lời, đã làm xong cả bài thơ mà vẫn chưa tìm ra.

Tôi thích những lời như kiêu:

đánh trôn trên lưng thế kỷ

hoặc giống câu chuyện nói với nhau: *những kiêu sống ỉ eo con rùa lụ khụ*

Lời ăn sẵn,

lời đã thành sáo ngữ, lời dễ dãi, tằm thường là kẻ thù của tôi.

Chưa tìm được lời thì ăn cũng nhạt, hút cũng chán, rức đầu cũng không rức được tự do!

Một số lời tôi còn đang ghét. *Dân gian*, *thế kỷ* hơi nhều. Phải tìm cho nhều *variations*. Phải lắng nghe người ta nói hàng ngày. Đãi lấy lời thơ. Phải làm cho gì ầu có kho văn tự sẵn sùi, cát bụi, bùn lầy, gân gổ.

Tôi yêu những lời *rudes*. Vì nó giống Sự thực. Giống Chân lý-

Quá trình Thơ?

Những ngày cuối của Chiến tranh và những ngày đầu của Hoà bình [...] trong người tôi đã có những cuộc tổng kết, sơ kết, suy nghĩ, vật lộn, khó chịu về nhiều vấn đề [...] (Khi tôi viết *Người người lớp lớp*, vấn đề đã mọc ra um tùm cả tâm hồn.) [...] Ví dụ vấn đề tự do sáng tác, vấn đề tác phẩm và trách nhiệm tác giả với sự thực, và riêng vấn đề tình yêu. Tôi đã tìm thấy, nói đúng hơn là vạch rõ thêm những cái tôi hằng thù ghét: - là sự kiểm duyệt, - là *médiocrité dans l'art*, - sự dối trá, công thức trong đời sống và nghệ thuật...

Tôi viết bài *Anh đã thấy*. Định nói cái đau đớn, éo le, trái ngược của chiến tranh và cuộc sống bị đảo lộn. Và nói con người đã qua những cảnh đó là con người khoẻ nhất, mạnh nhất.

Bài đó tôi vẫn thích (tuy có nhiều cái không thích vì kỹ thuật). Nhưng anh em phê bình: loạn quá, bi quan, kém tin tưởng, khó hiểu.

Bảo tôi chữa.

Tôi cố chữa. Nhưng không được. Tôi không thể chặt tay chặt chân một đứa con tôi đã tạo ra, lấy tay chân khác lấp vào. Tôi thích bài thơ đó vì tôi thấy không chữa được: tức nó là một sinh vật, một con người, có sự sống của nó. Chữa nó, chặt đầu lấp mình thì nó chết.

Vì vậy tôi không chữa nữa. Xin lỗi anh em, các đồng chí mà tôi mến. Tôi muốn chữa lắm chứ không phải không. Để vừa lòng các đồng chí. Dĩ nhiên vừa lòng tôi hơn.

Nhưng cần bút nhiều lần rồi. Chữa thì nó chết. Đứa con đầu ấy không thể cắt chân tay được, - tuy rằng tôi cũng nhận là thân thể nó trông ra thì không được đầu đặn.

Để tôi để đứa khác vậy.

Tôi bắt đầu vào bài thơ *Chiến tranh và Hoà bình*.

Chỉ có một cảm tưởng tổng quát.

Tôi muốn nói: trong Chiến tranh ta đã táo tợn, trong Hoà bình ta cũng táo tợn. Cái táo tợn sống chết của những người đau khổ. Không có kiểu sống chết ươn hèn, công thức, ti tiện, sợ hãi, hời hợt.

Tôi lại muốn: chà đạp chiến tranh mà lại ca tụng kháng chiến. Ca tụng hoà bình mà lại chà đạp hoà bình chủ nghĩa.

Tôi lại muốn viết những cái đau khổ hôm qua, những cái vui sướng hôm nay. Và cái vui sướng này còn có vết máu dĩ vãng, có đòi hỏi của từng công việc mới, có sự đe dọa của chiến tranh. Một cái vui làm bằng những chất như là không vui. Thang thuốc ngọt làm bằng vị đắng. Mâu trắng của ánh sáng làm bằng những màu không trắng (xanh đỏ vàng v.v...)

Tôi lại muốn nói vân vân. Muốn nói những điều mình chưa xếp ra được thành ý lời cụ thể. Những điều còn đang manh nha, mọc mầm. Tôi thấy cần nói. Rất cần. Tôi cần và dân cũng cần. Bắt tay vào công việc nó cứ hiện dần ra.

[...] Đến giờ thì bài thơ đã thành. Gọi tên là *Tiếng trông tương lai*.

Đỗ Nhuận, TrTThọ, ĐTrình cũng có lời khen. Cui nó là một lối thơ khác xưa nay. Khuyến khích. Có góp một số ý kiến. Tôi đồng ý và không đồng ý. Có chỗ tôi đồng ý mà tôi không chữa, - vì KHÔNG THỂ CHỮA ĐƯỢC. Chuyện Thơ nó như vậy. Và tôi thấy không chữa cũng KHÔNG CHẾT AI. Chỉ có lẽ để lần sau. Và lần sau cũng lại có những cái cần chữa, - mà không chữa được, và không chữa cũng không chết ai.

Đó là chuyện Thơ như vậy. Ai đã làm nghệ thuật chắc cảm thông điều này. Ai đã để chắc cũng hiểu, mỗi đứa có cái đẹp và cái xấu của nó. Ai đã cấy cấy, làm ra hàng hoá, gieo nên mùa màng chắc cũng hiểu. Ai đã làm chính trị (không phải công chức chính trị, mà chính trị gia hẳn hoi) ắt cũng hiểu. Từng thời kỳ ta có những ưu và khuyết của nó. Cốt là cái ưu phải có cơ là làm cho ta thắng. Và khuyết là khuyết không đủ sức làm ta thua. Tôi nói không chết ai là như vậy.

Tôi viết 8 trang về *Tiếng trông tương lai* rồi. Nào những vần, điệu, hình ảnh, phương pháp, quá trình, kỹ thuật, nội dung... Xem lại thấy những điều

đó chẳng phải là: Bài Thơ!

Vậy tôi nói:

Tôi đã làm xong rồi.

Bài Thơ nó nhu vậy.

20/12⁶

Về Hà Nội được đúng 10 ngày.

Hà Nội ít thay đổi. Gặp bố. Anh Đường. Cháu Hà. Anh Lan. Gặp bạn. Trăn Mai Châu. Một số người không gặp. H. Câu chuyện cũ quá rồi. Đó là một cái hối tiếc của tuổi trẻ. Tôi muốn gặp H, hoặc bằng cách nào biết H bây giờ sống thế nào. Tôi có lỗi gì trong cuộc sống H ngày nay không? Tôi không dễ quên tuổi 19. Những trận gió rít gào từ ngày ấy còn thổi đến bây giờ, qua 10 năm.

Cơ quan văn nghệ chưa có gì thay đổi. vẫn những tư tưởng: "coi rẻ lao động nghệ thuật", "đơn giản coi văn nghệ bộ đội là bộ đội", "không tin văn nghệ", vẫn những chính sách gò bó, mệnh lệnh và máy móc "quân sự hoá văn nghệ". Đời tôi chìm chết trong chính sách này, cũng như những anh em khác.

Khó lắm.

Nhưng tôi nghe nhiều tiếng cất lên. Phản đối. Bàn cãi. Mỉa mai. Và cả chửi bới. Cái đó có nghĩa là tiếng trống báo tử của những tư tưởng và chính sách áp chế văn nghệ bộ đội.

Những ngày gần đây sao mà tôi buồn.

Buồn lắm.

Và bức tức.

Cơ quan và chính sách. Hội Văn nghệ đánh mất bản thảo *Người người lớp lớp* (phần 4 và 5).

Món nợ chính phủ, những kỷ niệm ngày bé, chua chát và mãnh liệt, những uất ức của 9 năm chiến tranh. Thơ tôi nguôi ta không chê nhưng cũng không sốt sắng in. Những dự định khó thực hiện vì chính sách gò bó: tích lũy cuộc sống mới thì phải được tự do, vân vân...

Tôi bị bao vây.

Chặt quá. Ép quá.

Nhu một chân lý bị vùi dập trong những núi bụi định kiến. Khó bao nhiêu cho một chân lý được nảy nở dưới mặt trời. Đó là: chuyện của hàng năm. Có những khi: hàng thế kỷ.

Tôi muốn gạt những núi định kiến mà ngoi lên thở. Sự sống, lý tưởng và chân lý đòi tôi nhu vậy.

Nhưng sao mà buồn thế? Khổ thế? Nhiều lúc tôi tưởng nhu mất cả cuộc đời rồi. Tay buông xuôi. Chân duỗi thẳng. Tôi buồn nhu người đã chết.

Không phải là vì không có bạn: Đông, Tây, các bạn cũng nhu tôi, chung nhau ý kiến lớn và nhỏ. Chung nhau hăm hở. Và chung nhau buồn bức, duỗi tay. Có phải đó là sự thực của tâm trạng đấu tranh?

Tôi muốn những gì?

- một chính sách văn nghệ mở rộng ra, cho nó đúng đắn - một cuộc sống sáng tạo. Cái cũ thì trút ra. Cái mới thì tích lũy vào, để rồi tùy mức mà trút ra. Hai việc song song tiến hành.

- rèn luyện các ngón nghệ thuật. Thơ là thích nhất. Tiếu thuyết. Truyện. Bút ký.

- đọc. Tiếu thuyết. Lý luận văn nghệ. Triết học. Kinh tế. Dốt quá. Dốt quá. Nghệ thuật là một phương pháp nhận thức và thể hiện cuộc sống

đầy đủ và trọn vẹn nhất. Nghệ sĩ là một người đại trí thức.

Ai giải quyết cho tôi?

Tôi không tin những ông Khuông, ông Cương, ông gì gì nữa.

Tôi không tin.

Tôi chỉ tin ở tôi, ở anh em văn nghệ. Nếu mà uốn thẳng lưng ra thì ta với được trời xanh. Cứ cúi mãi, mũi châm đất đen làm gì?

24/12

Đêm Noel.

Xem kịch *Hàng ngũ hoà bình* và chèo *VQuý Lý Hương Hương*.

Đi chơi loanh quanh. Ra nhà thờ. Đèn điện sáng hàng dãy phả vào các góc ngách của kiến trúc nhà thờ úp chụp lối *gothique*. Những tiếng [...] *chant* đầu đầu. Bu Ồn. An ủi. Đầu đầu.

Trai, gái. Những bộ và những kiểu quần áo. Một anh thanh niên kêu "năm nay Noel vắng". Dĩ nhiên anh ta so với năm ngoái.

Bước quanh Bờ Hồ Trời tôi tới. Còn vắng tiếng hát micrô nhà thờ buông tr Ần tr Ần. Hai thằng đi. Tôi và Lê Đạt. Bu Ồn quá. Đây là những lúc người tôi hăng lắm. Rõng lắm. Tôi còn dư vị những câu chuyện trao đổi đêm nay về chính sách văn nghệ. Dư vị chua, đắng, nhạt thếch. Xem bài thơ *Đại hội văn công* của Dương Chi trên báo *Thời mới*. Tôi nhớ lại nhiều bài thơ kháng chiến của anh em kháng chiến. Ý tứ, điệu nhịp. Tôi có ý nghĩ so sánh. Thấy nó na ná nhau quá. Thử đào sâu hơn, tôi thấy phương pháp thơ của Dương Chi không khác là bao nhiêu với phương pháp thơ của nhiều anh em kháng chiến (!). Tôi còn muốn nói là giống nhau nữa. Phương pháp thơ gì? Tôi cho rằng phương pháp thơ đó căn bản có mấy điểm:

- 1) một nội dung chính trị chưa thâm, chưa nhuần tới mức không còn là chính trị đơn thuần nữa;

2) trộn vào nội dung chính trị đó một vài cái gì ươn ướt một tí. Ví dụ "đại hội văn công" thì trộn vào: tình đất nước, xuôi ngược Mán, Thổ, Mường... Nam Bắc... bốn phương về đây tụ hội. Và một vài cái ánh đèn... con mắt trái tim rung v.v...

Tôi nói "trộn". Cũng được. Nói đúng hơn thì là "phát triển một cách nông cạn", một cách "văn nghệ hoá". Đôi khi có vẻ "đào sâu". Nhưng thực ra chỉ là "bối ngang ra".

3) đem cái đó đặt thành vần điệu. Kỹ thuật là xen các thể' thơ 4, 5, 6, 7 chữ. Thi thoảng hạ một câu lục bát nghe có vẻ mê ly. Tôi thường nghĩ đó là một ngón *thơ chim gái*. Phụ nữ nghe phải sít soa. Và cả qu ân chúng khi đó, lúc đó, cũng rít lên. Nhưng về sau không ai còn nhớ nó nữa.

Vì vậy tôi coi phương pháp thơ Dương Chi trong bài đó giống phương pháp của anh em kháng chiến. Theo ý tôi là một phương pháp thơ rất hỏng. Không có gì đáng gọi là cách mạng cả.

Tôi muốn anh em kháng chiến bàn vậ đề đó. Tôi muốn nói: "Các anh đừng có lên mặt kháng chiến. Đừng vênh váo mình tiến bộ. Đừng khinh anh em trong Hà Nội lạc hậu! Về căn bản, các anh không có hơn gì anh em Hà Nội đâu. Phương pháp thơ, cách tìm ý tứ, nhịp điệu của các anh có khác gì đâu? Nếu có hơn thì cũng có hơn đấy. Tôi công nhận hơn là: chọn một số đề tài ra vẻ kháng chiến. Vẽ vện vậ thôi. Hơn hình thức thôi. Tức là không hơn gì cả. Ta chưa có cách mạng thi ca."

Tôi nhớ một hôm tôi đọc chơi chơi ví dụ: "h ần lằng lằng mơ máu giặc n ồng say...". Nhi ều anh em cười. Tôi đố: thơ ở đâu nào? Có anh đoán: - Một tờ báo Hà Nội nào h ả? Tôi nói thực: - Đó là ở tập *Tiếng hát*, nhà xuất bản Quân đội Nhân dân. Thơ kháng chiến đấy.

Đó chỉ là một ví dụ. Ai chưa tin thì thí nghiệm như tôi

xem.

Vera Panova (1905-1973), nhà văn Nga

[2](#)

Bí danh của Tố Hữu

[3](#)

Bí danh của Võ Nguyên Giáp

[4](#)

Trần Dần lên đường đi Trung Quốc viết truyện phim Điện Biên Phủ

[5](#)

Người-bệnh: Khái niệm do Trần Dần tạo riêng, hàm ý phê phán (cũng như người-dòi, người-ù, v.v...), không đồng nhất với nghĩa người ốm thông thường.

[6](#)

Trong cuốn sổ này Trần Dần không ghi chép gì về thời gian hai tháng ở Trung Quốc ngoài mấy trang ghi về một gia đình quen người Việt ở Nam Ninh.

1955

Phải có gan bỏ rẻ một cuộc đời cho một cuộc thí nghiệm thơ

16/1

Cả ngày nghe anh T.H báo cáo hội nghị văn công khai thác vốn cũ. Bản báo cáo sao mà nó lồm bồm. Chỗ lý luận thì không cất lên được thành lý luận xác đáng. Chỗ thực tế thì không xoáy sâu được vào thực tế. Anh T.H có một sự cố gắng nhiều. Giống như thơ của anh. *Raté!* Tối xem phim *Lương Sơn Bá-Chúc Anh Đài*. Xem lại.

Đến quăng hai người gặp nhau, ông bố đi ra. Tôi rùng mình. Trong ngôi gió nó rít. Những cơn gió ảo não. Tôi chạy ra ngoài nhà hát lớn. Đi thẳng. Phố vắng tanh. Trời rét. Một vài ánh đèn ngả trên đường nhựa. Sao mà buồn vậy.

Cuộc đấu tranh xây dựng chính sách và tổ chức trong văn nghệ quân đội còn đang tiếp diễn. Tôi xem ra nhiều anh em đấu tranh mà ít tin tưởng. Tôi cũng ít tin ở trên. Còn lâu lắm. Lâu lắm người ta mới hiểu được rằng việc nghệ thuật cần một sự lãnh đạo, một chính sách hết sức rộng rãi, tự do. Tâm trạng tôi thời kỳ này lẫn lộn những cái nản, chán như vậy. Tôi không coi là khuyết điểm. Trên như thế mà bảo tin hay sao?

Buồn lắm.

Vào một quán cà phê. Không uống cà phê. Uống sữa. "Lấy sức" mà.

Muốn có một sự gặp gỡ bất ngờ. Một người quen nào đó. Cho nó dễ chịu. Những lúc này nghĩ đến sáng tác cũng thấy ảm đạm. Chẳng nhẽ những cái khó chịu, trái ngược đã đầu độc tôi nặng lắm à? Chẳng nhẽ tôi rơi xuống thảm thương? Rơi xuống địa vị tầm thường của người-không-sáng-tạo?

Gió còn rít trong ngôi, ảm đạm tận khuya.

Ở nhà, một vài câu chuyện, bọn Huy Du, TBHùng, Doãn Chung, [...] về vấn đề lấy vợ. Nhưng câu chuyện không có kết luận. Vấn đề vợ con là một chuyện bất ngờ. Nhất là với cái anh làm văn nghệ. Tôi tìm một việc làm: tính nhuận bút cho một số tác phẩm... Hết việc lại buồn. Tôi muốn cho tôi đi hết vài cỗ của từng tình cảm một, rồi tự nhiên sẽ chuyển sang tình cảm khác.

Tôi vẫn muốn lãnh đạo tình cảm tôi theo kiểu ấy. Buồn cho hết cỗ của nó đi. Sẽ hết buồn.

Tôi nhắm mắt, cố ngủ, gió còn thổi từng hồi trên cuộc đời tôi.

20/1

Những ngày cuối năm.

Tết năm nay ở Hà Nội. ít cảnh đào quá. Hoa thủy tiên cũng hiếm. Hàng sách chưa thấy những bìa xanh đỏ. Phố Hàng Mã có ít hoa giấy. 10 giờ phố xá đã đóng im ỉm. Vắng tanh vắng lạnh. Những dãy phố Bà Đinh này phản ánh tình hình chính trị kinh tế bây giờ. Còn thiết quân luật. Những ngày đầu tiên của Hoà bình gặp nhiều khó khăn. Nạn đói khu 4. Nạn di cư miền công giáo. Khu 4, vụ Ba Làng nổi loạn. Hải Phòng phá giá đồng bạc. Các ổ Mỹ, Ngô Đình Diệm phá hoại Hoà bình, kêu người đi Nam. Đô la Mỹ vẫn làm người ta tối mắt. Chính nghĩa thì nghèo. Kinh tế ta vừa thoát khỏi nanh vuốt Mỹ Pháp, còn non yếu, như đứa bé sơ sinh đỏ hồng hồng. Cán bộ máy móc. Vụ thuế công thương gây một panique lớn. Các rạp hát ế khách. Các hiệu ăn chuyển sang "phở" nhiều. Giá hàng đắt lên. Tiền Đông Dương ăn hơn 70 rưỡi. Nhiều người thất nghiệp. 6 vạn công nhân. 3 vạn cán bộ miền Nam. 30 vạn đồng bào miền Nam phải xếp việc. Trí thức không có việc. Nghệ sĩ chưa tìm được cách sống cho bằng trước. Trường tư sập đi nhiều. Báo chí bán rẻ, ế. Khả năng mua sách của Hà Nội sập đi. Hiệu cúp tóc vắng. *Cyclo* bí, cơ quan cán bộ không đi. Lạ sường [lômát phàn] một đêm khéo lắm bán được cho 2 người!

Đúng vậy. Kẻ tà có đô la. Chính nghĩa không có tiền. Tùy từng người chọn đường.

10/3

Phòng Văn nghệ¹.

Độ này tôi ít ở với nó.

Chính sách tính lại thử xem có những gì? - Vài cái bàn. Vài cái đèn điện lạnh và vàng. Thêm một bàn hành chính. Tờ báo ra nhưng khổ và tên SHVN² cũ. Người ta sợ khổ đổi là chiến đấu tính của nó đổi đi.

Có vậy thôi.

Tôi không nói ngoa.

Người ta quan niệm chính sách là như vậy. Đấy. Cái thông minh của người lãnh đạo tới năm 1955 tới cái mức ấy. Vậy là quá đáng lắm rồi. Còn đòi hỏi cái gì? Văn nghệ được thế là "chiếu cố", là "châm chước" tột độ rồi. Đáng lẽ chúng mày không có bàn, có điện, có báo nữa. Đáng lẽ chúng mày không được thức khuya hơn 9 giờ. Không được ra ngoài trại. Đảng này còn cho đi lại một chút. Vậy là rộng rãi lắm rồi còn gì!

Nhưng tôi nghĩ, những ông Cương ông Thanh gì đó không đáng trách. Họ nghĩ tới mức ấy là quá thông minh rồi. Không nên đòi hỏi nhiều. Đáng trách là cả một cái HỆ THỐNG! Nó nặng như núi. Nó ở trên có, ở dưới có. ở ngang có. Đảng trước, đảng sau đều có nó. Hệ thống gì? Đó là hỗn lộn: sợ hãi cúi đầu, làm thân con sên, con tằm gửi, - hò hét mệnh lệnh, làm ông sấm ông sét. Đảng ở đâu? Thương ơi! Đảng chưa ở chúng mình, ở từng người một. Ở những người nào có lao động. Có đấu tranh thực. Có rõ máu trên một vầng thơ, một nét bút. Đảng chưa ở đó bộc ra. Vì vậy bóng tối phản động vây hãm tất cả. Đặc xít. Đen ngòm.

Chỉ khi nào Đảng ở từng người, từng cánh tay mình, thì mới tan được "hệ thống".

Tôi nghĩ và tôi làm: Đảng ở tôi. Tôi phá Hệ thống. Làm sao tới Hội nghị Văn thơ tôi phải làm được một số việc: vượt khỏi các ước lệ, đi đầu lệnh,

thành kiến mà làm bằng được. Nếu như vậy mà mang tiếng *anarchiste* thì *anarchiste* còn hơn. Không làm được việc gì chỉ được tiếng "thuần".

Độ này đang có hai chiến trường khá sôi sục:

1 . *Vượt Côn Đảo*³

2 . Thơ Tố Hữu⁴

Tôi thích những cuộc tranh luận này. Không phải vì bản thân những quyền sách và những tác giả ấy. Mà vì ý nghĩa nó rộng ra nhiều mặt khác. Phát huy phê bình tự do. Nâng nhau lên, làm cho Đảng vào từng người một. Giương cao: - lá cờ hiện thực - giá trị con người

Người nào tích cực đấu tranh trong những vụ này sẽ lớn lên hàng mấy đầu. Nghệ thuật với cuộc sống gắn nhau như vậy.

8/3

Có những kẻ *tourner*. Một độ họ cố "làm ra tiến bộ", làm ra đấu tranh. Làm ra không công thức. Nhưng rồi cuộc sống lại trả họ về với nguyên hình: loài bò sát, -(...),- và làm giấy bạc giả.

Tại sao bọn giả mạo được tin hơn người thực thà? Tại sao loài bò sát lại được dùng nhiều? Tại sao chúng có mặt ở cái thời đại này? Ở trong Đảng? Ở cách mạng? - Là lòng nhất là tại sao không vạch mặt chúng ra?

Văn thơ tôi sẽ *balayer* bọn ấy. Quét! Quét!

Bây giờ tôi chỉ còn một nguyên tắc lớn thôi. Là: làm thế nào bằng cuộc sống, bằng lời nói việc làm, bằng văn thơ quét cái bọn ấy đi. Tất cả những cái gì, nguyên tắc gì trở ngại cho nguyên tắc lớn của tôi là xóa hết! Mặc! Tôi chỉ còn một nguyên tắc mà thôi! Sống và viết để mà đánh bọn giả mạo, bọn ích, bọn mồm xì, bọn người-bệnh, bọn người-dối, bọn người-ụ.
Anarchiste?

Nếu vậy gọi là *anarchiste* thì tôi rất muốn là *anarchiste*. Cám ơn qu'ân chúng đã tạo cho tôi thành *anarchiste* như vậy! Và qu'ân chúng cũng có thể cám ơn tôi ít nhiều! Thực đó chứ lị.

Tất cả những nguyên tắc nhỏ nào cản trở tôi thực hiện nguyên tắc lớn là đập hết! Chỉ hon nhau và kém nhau ở chỗ ấy thôi. Tôi chỉ có khả năng làm nguôi kiêu ấy. Tôi không có khả năng công chức, khả năng nguôi-ụ. Khả năng tôi là khả năng nguôi-phá.

Giản dị vậy thôi.

Tôi cứ' thế mà tiến. Lù lù như quả đất... Nó vẫn quay quay lớn mạnh trong Vũ trụ, Thời gian... Đúng... Tôi là quả đất. Không cho chúng nó ở nhờ. Chúng nó ỉa bậy, thối quá.

22/3

Quốc hội họp.

Nhân dân mong chờ nhiều về vấn đề kinh tế.

Uy ban Hành chính Hà Nội cũng họp: làm cho Hà Nội từ thành phố tiêu thụ sang thành phố sản xuất.

Hôm nọ có bà bảo tháng 10 thì vui thế. Ngày 10/10 là ngày tiếp quản Hà Nội. Một phút mà cách nhau hai chế độ mấy trăm năm. Ngày ấy người ta say mê, đầy tương lai trong người... Có cán bộ hay nhắc lại những ngày đó. Cho là dân chóng quên. Không thấy hạnh phúc của mình. Hoài Thanh diễn thuyết ở Đảng Xã hội cũng nói vậy. Chúng ta chóng quên. Quên mất hạnh phúc lớn của mình. Tôi cũng đồng ý là nên nói vậy. Với điều kiện là phải nghĩ rằng: chúng ta không thể ăn được bằng dư vị bữa tiệc tháng 10 ấy. Tháng 10 là bữa tiệc lớn cho nhân dân thủ đô. Nhưng bây giờ là tháng 3/1955. Người ta phải ăn bằng những bữa cơm hàng ngày... Không thể ăn bằng ký ức một bữa tiệc từ năm ngoái được.

Người đi làm cách mạng mà cứ giải quyết bằng h'ối ký cả thì thật là nguy cho qu'ân chúng. Cũng nguy như chỉ giải quyết bằng viễn vọng tương lai.

Nói vậy không phải tán thành chủ nghĩa sống thiên cận. Hiện tại chủ nghĩa. Mà là nhân rất mạnh vào hiện tại. Bây giờ. Trước mắt. Đó là cứ điểm của mọi nỗ lực, mọi người, và lãnh đạo.

23/4

Granães décisions.

Lá đơn giải ngũ (quyết định)

Lá đơn ra Đảng (dự định đường cùng)

Và vâng đề K.⁵ Vừa là *granãe* vừa là *petite ãécision*.

Đời đi tới một giai đoạn mới. Mâu thuẫn cũng tới độ phải phá đi, để cho sinh thành và nảy nở mâu thuẫn mới.

Từ đây bắt đầu những chuyện đói no, ấm lạnh. Chuyện thành kiến, oan ức. Những vui dập hăm dọa của cuộc sống, mặc dầu là cuộc sống cách mạng. Nhưng mà giờ đã điểm! Giờ chiến đấu. *C'est engagé*. Cam kết rồi. Thờ, vãn, cuộc sống bắt đầu xung trận.

Phải có gan bỏ rẻ một cuộc đời cho một cuộc thí nghiệm thơ.

22/5

Xem phim xiếc Tiệp Khắc.

Cái anh thuyết minh luôn luôn gắn vào: "phục vụ nhân dân". Cố ý hay không nhận thức nổi cái ý nghĩa rất cao mà anh nghệ sĩ xiếc hay nhắc tới trong phim: "*Le cirque avant tout*", - "*Voilà notre cirque*"...

Xiếc làm tôi nghĩ nhiều về thế nào là nghệ thuật quần chúng. Không phải là dễ. Không phải là ai cũng làm theo được. Nghệ thuật quần chúng chân chính phải là một sự khổ công, một sự tu luyện, tìm tòi, sáng tạo tới cùng độ khả năng của con người. Vui buồn, giận dữ trong nghệ thuật quần chúng được phát huy tới mức tột đỉnh của nó.

13/6 đến 14/9

3 tháng bị giam giữ lại.

3 tháng bị giữ lại kiểm thảo.

3 tháng là một bài học lớn về nhiều vấn đề sống - kết bạn - đấu tranh....

Tự xét tự lượng được sức mình, gan mật của mình, trí lực của mình, đức hay và tật xấu của mình.

- Nọc bệnh: *anarchisme*.

- Khi xưa phản đối xã hội cũ bằng *symbolisme*.

- Ở văn công phản đối tu tưởng văn nghệ lạc hậu bằng đấu tranh quá trớn.

- Bây giờ phản đối những cái sai trong lãnh đạo văn nghệ bằng đấu tranh loạn ầu.

Ban bè:

- Những người nào vì địa vị mà hợp bạn với mình thì cũng lại vì địa vị mà giẫm lên thân xác mình.

- Những người vì vui thú mà đánh bạn với mình thì cũng vì vui thú mà lìa bỏ mình.

- Chủ nghĩa *chacun sa peau* thịnh hành.

- Những người thực là có tình bạn, không vì lợi, vì địa vị, vì vui thú, thì trước sau như một vẫn là bạn tốt.

- Không oán ai, không ghét ai, không thù ai cả. Không nên hạ thấp mình xuống những tình cảm bần thủ ấy đối bạn.

Tình yêu:

- Yêu không nên làm khổ người yêu.
- Tình yêu là một thứ tình mạnh tới rồ dại, phong phú và phiền phức.
- Yêu nhau thì lấy nhau, không gì cam được. Mạnh hơn số mệnh là tình yêu.
- Tôi rất khổ, rất uất, vì người ta cư xử quá hà khắc với chuyện yêu của tôi. Người ta chỉ cần nói hai chữ "cảnh giác" là đã có thể làm khó dễ, phản đối, làm khổ sở, hành tội những người yêu nhau.
- Tôi coi những sự hà khắc đối với tình yêu như một tội ác.

Đầu tranh:

- Cách mạng khác nghĩa với nổi loạn, cái uất, nổi khùng.
- Dũng không đủ. Phải có trí sáng suốt.
- Chế độ mới vẫn còn nhiều sự vô lý, những lỗi không bị trừng trị, những lỗi nặng trừng trị nhẹ, những lỗi nhẹ trừng trị nặng.
- Sách nói: thái độ là phụ, không quan hệ. Nhưng thực tế tôi thấy người ta đặt thái độ lên hàng đầu.

Cu xú:

- Khi lên nghĩ tới khi xuống. Khi xuống nghĩ tới khi lên.
- Phận dưới chớ có phạm trên.
- "Bố mày, mày cũng không tin được", câu chuyện Lê Đạt kê' đáng nhớ.
- Nhưng lại nên nhớ: cuộc sống rất bao dung.

- Không nên kết bè, không nên vui thú với kẻ ham vui, không nên thân thiết với kẻ ham địa vị.

- Giang tay thật rộng, yêu mến từ con nguôi xấu nhất, nhưng đừng mở bụng cho tất cả mọi nguôi xem, nhất là đừng mở bụng cho bọn địa vị, hưởng lạc.

Nhiều lắm, nhiều lắm.

Nói chung nhiều câu tục ngữ', ca dao cũ nói về tình đời, tôi đã nghiệm thấy rất đúng.

Ba tháng. Học khá nhiều điều...

Từ đây, mâu thuẫn mới thế nào? Một đẳng là: thành kiến, nghi ngờ, và cả đổ kỵ nữa. Nó tới mức là: đình chỉ sáng tác, - hạn chế hiểu biết về tình hình chủ trương (cả văn nghệ), - hạn chế quyền lợi, - hạn chế giao nhiệm vụ và công tác... Tức là sự thành kiến, nghi ngờ và đổ kỵ tới mức có phương pháp hành chính. Một đẳng khác là: sức sống bản thân tôi, và một phần nào đời sống cách mạng quanh tôi.

Mâu thuẫn ấy gay go, đời tôi phải có sức lớn. Càng gay go, vì nó đặt trong hoàn cảnh nước ta lúc này, khi này... Sông có khúc, người có lúc. Nhưng sông này sao lắm khúc? Người mình sao lắm lúc vậy?

Thành kiến không thể thành kiến đời. Lấy lòng thực mà ăn ở. Ngờ vực không thể ngờ vực đời. Lấy lòng thực mà ăn ở. Đổ kỵ không thể hại được những người thực lòng. Nguyên tắc sống ấy còn là bản chất mình đó, càng phải phát huy. Chân thực. Tuy vậy phải có trí sáng, giữ mình, phòng thân, làm tuyệt đường ngờ của mọi người.

Sống cho chân thành, độ lượng, sáng suốt. Có trí tuệ mà có nhân đức.

15/9

Mạc Phi: Mình có bệnh cầu an mà đâm ra ưu điểm. Khởi phải lôi thôi. Tuy lý luận là nên thẳng thắn, hoặc viết thì viết cả hay lẫn dở, nhưng thực tế thì

người ta ít ưa sự thẳng thắn, ít ưa nếu cái dở ra. Mình nghe trong tương lai viết "3 lần 3 người" TBH, TN và ông c. nêu ra vấn đề khen thưởng và kỷ luật viết. Mình muốn hỏi xử kỷ luật thế nào, song nghĩ lại thôi, đại mặt...

12/9

K. em,

Bỏ lỗi cho anh. Em khổ cũng nhiều rồi. Người ta có thể quen với mọi thứ, cả sự khổ não, - nhưng anh sẽ cố làm cho em đỡ khổ, người ta không nên quen với khổ đau.

Phải có một cái không thay đổi mới có thể làm cái trực thay đổi mọi cái khác. Tình yêu chúng ta càng vững, xung quanh chúng ta sẽ biến đổi hết.

Khi người ta khổ mọi vẻ, phải còn một cái gì sung sướng, dù là hy vọng, mới sống được. Đêm bão biển ít nhất phải còn một vì sao trên trời, hay trong lòng thủy thủ. Bây giờ anh khổ lắm, anh phải có em giữa biển khổ, anh phải có một vì sao trong tâm hồn. Em cũng mất nhiều lắm, mất cả tiếng cười, cuộc sống hồn nhiên. Anh cố lắm... Nhưng em có thể thấy ở anh như một tia nắng giữa trời mây đen không? Nếu mà có thể, anh muốn khổ thay em tất cả, cho em sung sướng phần nào.

23/9

Mọi việc rồi đâu vào đấy cả.

Xây dựng cuộc đời:

- Những cái rất nhỏ gây ra những tấn kịch lớn. Cuộc đời làm nên bởi những cái rất tầm thường, không ra gì...
- Xây dựng cuộc đời không nên bỏ qua những cái không ra gì, des riens, những cái không đáng đếm xỉa tới.
- Gay go: Coi như không thì không gay go. Câu chuyện cái thuyền của Trang Tử. Nếu có một cái thuyền nào đó nó đâm vào thuyền mình thì

hãy coi như cái thuyền ấy không có người nào cả. Thế thì không gay go gì nữa.

- Hăn học: Đó là cái tật của những nguôi cận thị...

- Sung sướng: Sáng tạo, tình yêu có những nỗi khổ của nó. Sung sướng là kết quả của sự chiến thắng khổ não.

- Dụng tượng: Đặt lên bệ thờ mà không ai đến vái; - khói hương có nghi ngút, thủ từ cầu mẫn nhưng không có người cúng thì làm gì?

- Đạp tượng: Cái tượng cao mà đạp dưới chân nó, nó sẽ đổ lên mình, đè mình chết.

- Tiếng nói: Tiếng nói vô hình, không sờ mó cân lượng được, nhưng mà còn ghê hơn bom đạn.

- Sợ, không sợ: Người ta chỉ đánh những cái người ta sợ. Nếu anh bị đánh nhiều quá, anh hãy tự an ủi, đó là vì người ta sợ anh.

- Chết: Có những cái chết xương tan thịt nát. Có những cái chết sâu trong lòng. Tôi sợ cái kiểu chết ngay khi còn đang sống.

- Cấm: Cửa cấm ăn càng ngon, ăn bao nhiêu vẫn thèm. Có những cửa cấm đáng ăn. Có những cửa cấm không đáng ăn.

- Vui buồn: Ở giữa những hăn học, thù ghét kín đặc, phải cố tìm lấy một tình yêu, một người con gái, một người bạn hay một đứa con thôi. Đó là một cái bàn đạp cho tương lai sung sướng.

- Trừng phạt: Người ta không thể trừng phạt tất cả mọi tội lỗi. Cho nên những lỗi nào lộ liễu nhất thì người ta trừng trị. Có những lỗi không bị trừng phạt còn nặng nề bỉ ố gấp vạn những tội lỗi bị trừng phạt.

- Tình yêu: Anh còn một vì sao. Yêu K., anh không bao giờ chết được. Những người đau khổ nhất hãy tìm lấy một người yêu. Những

người tưởng như sắp chết hãy tìm lấy một người yêu. Cả những người đã chết rồi, nếu mà yêu thì có thể hồi sinh được lắm. Người ta cứ tìm mãi thuốc trường sinh bất tử, thuốc cải tử hoàn sinh... Sao mà tìm quanh quẩn vậy? Khi người ta yêu nhau, thì người ta không thể chết được, trời đánh thánh vật cũng không chết, chết đi sống lại, chôn rồi cũng lại bò khỏi huyệt mà sống mà yêu.

(...) hỏi về chuyện K. Ông Khắc bảo:

- Bên công an báo cáo cô K. cũng không phải là làm với địch, chính trị gì tới mức (...). Trước kia thành phần dân nghèo nhưng bây giờ đã biến chất. Có quan hệ xã hội phức tạp. Như vậy trên không thể đồng ý được. Sợ rằng hại tương lai một người cán bộ. Khuynh hướng việc ấy trước đã sai thì không nên giải quyết theo chiều sai của nó nữa. (...) có cắt đứt cốt là vì lợi ích của (...)

Vân vân.

Và hỏi: Nếu trên bảo cắt thì sao?

Tôi lâm bâm: Tôi chịu...

Những hôm gần đây tôi nghĩ nhiều. Người ta không có một (...) gì về tình yêu (...). Tốt, tiên bộ có phải đồng nghĩa với tình yêu đâu. (...) Cộng sản lại hà khắc (...) Cứ việc nói mấy chữ cảnh giác, chữ quan hệ xã hội phức tạp là người ta có thể làm khổ những người yêu nhau rồi.

Nhưng mà trên quyết định cắt, tức là (...)

Đòi một người con gái, một đứa bé⁷ và đòi tôi người ta quyết định tùy tiện như vậy sao? Vậy có nhân đạo gì nữa không? Tư tưởng lập trường gì mà đàn áp tâm hồn người ta như vậy?

Kính gửi những người phụ trách cuộc sống ở Việt Nam, tôi buồn như thế, khổ như thế. Người ta hà khắc vô lối với đòi tôi, đòi người con gái tôi yêu, đòi đứa con tôi sắp đẻ như thế.

Hỡi những người phụ trách cuộc sống ở Việt Nam, các người có đồng ý vậy không?

Nếu các người cũng đồng ý thì tôi chỉ còn một cách: "Viết nốt lá đơn xin rút lui khỏi cuộc sống"...

La fin.

K. bắt đầu lo những câu chuyện thực tế của việc đưa con sắp ra đời. Bao nhiêu thứ cần: 10,15 cái tã ngoài, tã trong, quần áo, áo len, áo bông, mũ, tất, màn cho con, chăn bông cho con, một cái gối cho con, giường cho con. Và ti ền dự trữ đau ốm cho con, cho mẹ. Những món ti ền không có tên nữa.

Mặt khác, chuyện giữa K. và TD cũng nh ều [...] khổ tâm. K. nghi hoặc [...]. Hàng xóm lại xì xào: "Công an người ta bảo rằng cơ quan không đồng ý vì anh D. đã có vợ cả." Thế mới rày rà, giọng lưỡi thiên hạ đặt đi ều ra vậy, D. khó nói, K. nghi hoặc (...) anh D. thế nào? Có chung thủy không? Bọn đàn ông hay nhăng nhít, trăm người như một...

R ồi những chuyện nghi ngờ chính trị khác [...]. Nếu K. không dính vào mình, cứ rối thân [...], lấy ch ồng Hà Nội thì đâu có khổ vậy?

K. bảo, nhưng mà thế không có tình yêu. [...] Không phải riêng K., mà TD cũng vậy. Trước kia anh ta ngây thơ lắm, sống tin cậy, thẳng thắn, bộc trực, sốc nổi... Cuộc đời đã và còn dậy cho anh ta nh ều đi ều...

Anh em "giúp đỡ" TD nh ều quá. Bám sát từng tí một. Bói lông tìm vết.

Ví dụ TD đi lại trung bình không bằng một ph ần ba sự đi lại của "anh em". Nhưng anh em lại giúp đỡ phê phán. Anh em thích vậy. [...] Ví dụ TD để đèn xem sách, ảnh hưởng giấc ngủ của anh em (cùng ngủ một phòng, giường kê san sát kiểu trại lính). Anh em bảo tắt đèn. [...] Một tối khác, quá giờ, LNT xem sách, không ai bảo gì cả. Vì rằng anh em chú ý giúp đỡ TD, chứ có chú ý giúp đỡ LNT đâu?

Ví dụ "dậy". Sớm phải dậy (đi ều lệnh). [...] Sớm nào trực phòng vào cũng kêu: Dậy! Dậy!. Xong kêu cụ thể: AC, TD dậy đi. Thường thường kêu TD

nhieu hơn. Hình như trực phòng không biết tên các anh khác. Hoặc không nhìn thấy các màn khác còn buông sùm sụp.

Vật vãnh vậy thì nhiều.

Những cái vật vãnh làm nên cuộc đời chứ! Nhưng cuộc đời gì? Thực là một cuộc đời bị tráp áp, khổ sở, đứng không được, ngồi không được, đuổi ra không xong, co vào cũng chịu.

TD thành một thằng câm, điếc và mù.

Thế tức là tiến bộ.

7/9

NgTNghiêm

Đầu như gỗ rỗng. Không đọc được sách nữa. Chỉ xem tranh ảnh qua quýt. Không tìm thấy đề tài. "Tôi không thể tự tìm ra đề tài nữa. Các anh giúp tôi đề tài."

Ngồi vẽ những *motifs décoratifs* cổ: mái chùa, con phượng, con rùa...
Toujours inachevé.

Đi mua tranh cụ Hồ với tranh thiếu nhi (của SNgọc) về treo. Ước gì gặp cụ Hồ. Làm một cái *laque*-. cụ Hồ với 2 trẻ. Nghe tiếng ô tô tưởng tiếng người. Lên thang gác, tiếng động mạnh đầu nghe như tiếng người cả. Ở quân y mất nửa tháng. Viết thư anh THữu. Viết thư cho HCT. "Tôi là người vô tội. Sao giam tôi vào những chỗ phi nhân đạo thế này?"

Đề nghị trên giúp tôi về tư tưởng. Anh em không thể giúp được. Bản thân không thể tự giải quyết được.

Đề nghị đi CCRĐ. "Mày làm gì tao làm theo y như thế. Còn tự mình tao thì tao chịu, tao làm một mình không được."

Anh em bảo "tùy ý" muốn họp hay không thì tùy ý. Ng-đề nghị cho họp.

Thương mẹ ở THóa, địa chủ phá sản.

Anh em góp tiền, non 10 vạn giúp riêng. Thương hại. Mến tài một phần.

Vẽ sóng biển trong đó có con mắt.

Văn Giáo

Đứng lù lù giữa nhà. Thẳng đuổn. Nói gio hai tay quầu quào, vung tay một cái nhu quầu cả gian phòng, như đụng vào tường.

Có những ngày *cafard*. Tưởng chỉ còn đường chết.

Mày chỉ còn một con đường: tích cực, không kêu ca phàn nàn. Việc gì cũng làm. Nhẫn nại bền bỉ. Vui vẻ với mọi người. Chịu khó phê bình & tự phê bình. Nhất cử nhất động đều suy nghĩ chín chắn. Thôi không bốc nữa. Tin tưởng. Cốt nhất là tin tưởng. Có ai ghét mày đâu? Tao còn bao nhiêu! Khai trừ Đảng, đuổi khỏi Hội, sang bộ đội thì như thế, đi cải tạo một năm, giờ lại biên chế khỏi bộ đội. Nhưng cũng có nhiều ưu điểm. Mày chỉ còn một đường. Cốt nhất là bền bỉ vui vẻ. Ăn nói gì thì suy nghĩ. Cốt nhất là phê bình tự phê bình. Từng phút từng giờ, không có xao lãng một lúc nào. Cốt nhất là tin tưởng...

- Có ai khuyên mày như vậy không?

-Có.

Đi một lúc loanh quanh lại vào, lại nói. Rồi lại đi đâu một lúc, song có lẽ nghĩ là nói nhiều quá rồi bất lợi, chạy đến bàn, cầm tay thủ thủ, mặt chân thành, thốt thụt bốn năm mươi tuổi, nhão, rần, nhưng cũng còn chỗ rắn đỏ, máu lên mặt ngậy thơ, còi mở vụng về, có chút ngượng ngập, như cố tìm chuyện gì thực tế thay vào chỗ đã thuyết nhiều. - Mày viết thư cho tao nhé. Tao cũng viết.

Rồi lại thuyết:

- Viết thư cho nhau lúc này bổ ích lắm. Cốt nhất là giúp đỡ nhau,...

Cười h ềnh h ềch, bắn cả nước dãi ra, lấy tay chùi nước dãi, thân mật: Mẹ sư mày là hay bốc l ắ m. Mặt đỏ lên, cười, nước dãi càng r ắ t ra, cười h ềnh h ềch, cúi gập cả ng ư ời xu ố ng.

Phê phán LĐat

Đ ồ ng chí định bỏ vợ lấy Thúy là bỏ cục vàng lấy cục đ ấ t. Còn gì quý hơn là người làm việc cho Đ ả ng? Đi CCRĐ bao nhiêu đ ặ t r ắ i. Thành ph ầ n nông dân cốt cán. Đ ồ ng chí còn muốn gì? Không yêu nhân dân thì yêu ai? Chỉ có kẻ thù mới không yêu nhân dân thôi chứ!

Kẻ xấu Thúy. Con lính đ ế quố c. Nh ắ ng nh ắ t nọ kia bao nhiêu vụ r ắ i.

Tôi không thể đ ồ ng ý đ ề ngh ị của đ ồ ng chí. Không bao giờ Đ ả ng đ ồ ng ý những cái sai.

Đ ồ ng chí l ắ m lý luận l ắ m, đao to búa lớn, vợ đ ồ ng chí hi ềnh l ắ nh, đ ồ ng chí có đem lý luận đàn áp, dù vợ đ ồ ng chí có bằng lòng ly dị, Đ ả ng cũng không đ ồ ng ý vì biết chắc chắn rằng đó chỉ là vì bị đ ồ ng chí đàn áp, bằng lòng m ồ m chứ không bằng lòng thực.

LĐat ông *la belle ỉ rance* [...]

Mình không xấu như chúng nó. Chúng khinh mình. Mình cũng không hạ thấp mình xuống chỗ đ ắ lại nó. Muốn nói: "Anh còn xấu hơn tôi nhi ề u l ắ m." Nó đánh giá đ ể ng tính mình thấp quá. Nó cứ l ắ m tốt với lại yêu. Mà cái tốt của nó thì lạ l ắ m. Nó có thể, nó hại mình thì nó đ ượ c th ườ ng. Chết vì tình thì không ra cái gì cả. M. Gorki tự tử vì tình. Đ ả ng, *qu'est ce Đ ả ng?* Quan xa nha g ầ n...

Ông *la belle Fran.ce...*

Hai nhà văn nghệ

Mưa, bão từ hôm qua. Bão Quảng Tr ị, qua Thanh Nghệ, Nam Đ ị nh, Thái Bình về Hà N ộ i. Anh em đã bàn chán ra r ắ i, rằng kỳ này lại mất mùa, đói

to. Lúa noi đang ra đong đồng, noi sắp gặt. [...] Một nhà nhạc nói với bạn là một nhà văn:

- Mình ăn no đủ hai bữa mà nhìn cây chuối xanh đở gục mình còn tiếc.
[...] Nữa là nguôi dân.

Nhà văn đế vào:

- Đấy, đấy là ý một bài nhạc.

Nhà nhạc cười hề hề, đắc ý.

Một nhạc sĩ

Người ta vẫn gọi anh ta là một nhạc sĩ. Xưa kia cả 9 năm kháng chiến đâu cũng có làm được 3, 4 bài, đếm ra chưa đủ năm đầu ngón tay, Xưa kia nữa đánh đàn ở *dancing*, mười bảy mười tám tuổi đã đi những Nam Ninh, Quáng Kiếc gì đó, xem *tableau* những nhà thổ tầu, giật nhạc *bar* có tiều tiêu cò con mà ra về ăn chơi, bé tí mà khôn ngoan, hay đứng đầu thay mặt anh em đi đầu đình với những chủ *bar*, ký kết những *contrat* nọ kia.

Kháng chiến, anh ta nhiều phen nghĩ phận văn nghệ chang ra gì, cố xoay sang cán bộ chính trị. Làm những trưởng phó BCT gì đó, rồi chính trị viên văn công rồi mãi. Són mãi chẳng ra bài nhạc nào, cố rặn vài bài, giới nhạc kêu là lai Tây, anh ta cũng thành khâm nhận là nhu vậy, quần chúng cũng chẳng thấy "thịnh hành" gì cả. Người ta bảo nhạc giống người anh ta, [...] ý nói giống thể xác, ám chỉ cái bộ mặt lai Tây của anh ta. Chính anh ta cũng kể lại thú vị là có lần bộ đội tâm anh ta là tù binh Pháp, suýt bắt nhầm.[...]

Nhạc luật, *théorie*, lịch sử v.v... anh ta cũng chả biết mù tịt. [...] Người ta kể anh ta lắm cái khôn vặt. Ví dụ muốn bỏ tối học thì anh phát vé đi nghe nhạc cho cả tổ trưởng tổ phó, thế là buổi học tan, hoãn lại. Ví dụ anh ta miệng nói rất ghê: "cấm xuất bản, giao dịch tư sản...", nhưng thực tế người ta thấy anh lén lút tới những nhà xuất bản tư, van nài cầu cạnh họ in cho những bài nhạc từ trước rặn són ra mà quần chúng đã quên từ bao giờ. Đó là lối làm ăn. *Homme d'affaires*. Chủ nghĩa *commenị réussir de la vie*. Cái gì cũng nghĩ là "có lợi", "không có lợi"... Người ta bảo anh có cái khôn vặt

của Tây lai. Anh thì khác, anh gọi đó là tư tưởng, những ngoan ngoãn, tổ chức tính, lập trường v.v...[...]

Người ta thấy trong một ngày anh làm những gì? Sáng cố dậy cho đúng giờ, nhưng cố "lợi dụng nằm thêm vài phút đã". Tập tí thể thao, vì tư tưởng trong sạch nằm ở một thân thể khoẻ khoắn, vì "văn nghệ sĩ mới phải khoẻ, chứ yếu ốm gầy còm là văn nghệ sĩ cũ" v.v... Lập trường văn nghệ sĩ mới phải như vậy. Xong, làm tí xôi, ăn hết không để dính giấy hột nào, "không có lợi". Xong học 2 tiếng, phát biểu vài câu, cả buổi gà gât lơ đãng nhưng cũng cố nói vài tràng, vậy mới có lợi... Xong vào bàn giấy, loay hoay, ra vào, một lúc lại tìm xem thằng nào có thuốc lá đến về một điếu bự. "A thằng cha này giầu nhỉ, có thuốc lá à?" Xong đến mục ngủ trưa, có trưa bận việc gì thì xách xe đạp lẩn đi, gặp ai thì chỉ ềng việc ra, khéo léo nói không cho người nghe biết là mình chỉ ềng việc mà lại vẫn hiểu là mình đi có việc. Chẳng hạn: "Gớm cái anh Anbani búi sòm sòm..." Xong lại chỉ ề, lại tối. Họp. Học. Đi... Hoặc kiểm thảo đấu tranh bạn này bạn nọ, anh ta lắm ý kiên chắc chắn lắm, buộc người ta vào những tội tày đình. Tối ung dung đi, gặp ai lại tất tả, vội việc quá!

Kết quả, Hoà bình qua một năm r ồi, anh ta cũng chưa rặn được một bài nhạc nào. Ấy vậy mà người ta thường gọi anh là nhạc sĩ này nọ. Mặt trắng bệch như son phôi, môi như thoa son, cái kiêu đẹp giai *de gamin* Tây lai. Cười mép nhả lên, răng hoi (...), nếp nhả trên mặt trán trông kinh kinh như một con rắn con. Đi đứng nhanh nhẹn mà có tí vẻ đùa nghịch nhí nhảnh.

Sau trận bão ngày 27-28/9

Hai, ba mươi năm nay mới lại có bão to như vậy. Hà Nội đổ nhà, đổ cây, đứt dây điện. Mái tôn bay như lá. Cây lớn nhổ bật như que. Người chết, bị thương vô số. Có phố hàng tu ần không có điện. Xe điện ngưng chạy một tu ần. Tu ần lễ phim Trung Quốc ngừng hẳn. Các việc buôn bán, *ciné*, hộ khẩu v.v... đình trệ lại hết. [...]

Đảng viên qu ần chúng

Doãn Chung kêu:

- Mình ôm bỏ mẹ mà BLân đến hỏi có đi giúp dân chống bão hay không? Việc thì ùn cả lên [...]. Mình bảo BLân, ôm lắm mà đi thì đình mọi việc lại hết...

Cuốn điều thuốc run run, mắt hơi ướt:

- Cứ những đi xem văn công Trung Triêu mà ít vé thì đảng viên đi hết. Hay là những tiệc tùng chang bao giờ gọi đến qu'ân chúng mình cả. Còn những việc gì nặng hê thì lại gọi qu'ân chúng. Dậy sớm từ 4 giờ ra ga tiễn văn công Triêu Tiên chang hạn. Hay đi giúp dân một nhọc như thế này thì gọi.

Người đảng viên cũng có thể kêu:

- Hợp nhi'au, suy nghĩ nhi'au, hy sinh nhiều cho qu'ân chúng. Mà lại hay bị qu'ân chúng chửi bới, đòi hỏi nhi'au quá.

Quan xa nha g'ân

Anh ta bị khuyết điểm vì tội tự do. Cấp trên bảo phải tự hạn chế đi lại. Bảo rằng không có quyết định chính thức nào quy định sự đi lại, nhưng tinh thần thì khuyên nhủ anh nên tự hạn chế. Đó là lời của Cục.

Xuống tới Phòng, các đồng chí trưởng phòng trưởng ban bàn với nhau. Không nên để cho anh ta tự hạn chế, ở đời không có cái gì là tự mình tự phát cả, cái gì cũng phải có lãnh đạo. Đó là nguyên tắc. Nên phải bàn mà lãnh đạo. Mỗi người một ý, tán rộng lời cấp trên. Tức là những cái gì cần thiết mới cho đi. Cần thiết tức là về công tác thôi, còn lật vạt tự do uống cà phê, xem *ciné*, xúc tiếp bên ngoài thì đình chỉ lại. À xúc tiếp phải hạn chế, một thời gian h'au nhu không cho xúc tiếp mới được. À nhưng mà công tác của anh ấy là dịch thì có sách đấy r'ãi không cần đi đâu nữa.

Tóm lại bàn xong một h'ời thì h'au nhu anh kia không còn một lý do nào mà được đi lại nữa. Nhưng mà Phòng vẫn còn rộng lượng cho đi thứ Bảy Chủ nhật.

Trong khi đó nguôi ta đi lại cả ngày. Nhoáy một cái tớ đi 15 phút nhé, xong một tiếng mới về. Nhoáy một cái tớ đi *ciné* nhé. Nhoáy cái nào những đi chữa mô-rát, những sang Hội, những sang ngành, những nọ kia... Ai cấm những cái nhoáy ấy trở thành những cái rất lâu, mất cả buổi? Ai cấm những cái có lý do ấy thành những đi chơi, những hàng quán, những *café*, và những vân vân gì (...) chẳng hạn?... Nhưng anh ta cũng còn được đi tối thứ Bảy và ngày Chủ nhật.

Nhưng cũng còn khó.

Đồng chí trực phòng hôm ấy còn vặn vẹo: - Tối thứ Bảy này đồng chí định đi đâu? Đã xin phép anh Phác chưa? Anh Phác đi vắng rồi, tôi không giải quyết, vì theo tinh thần trên phải hạn chế đồng chí đi lại.

Anh ta phát cáu, khi đâu còn biết giận dữ, sau chỉ lì ra uất ngẫn, ừ, trên bảo tự hạn chế chứ có phải bảo các anh hạn chế tôi đâu? Hừ, mà hạn chế không có nghĩa là đình chỉ... Hạn chế đi lại không có nghĩa là không đi lại gì nữa.

Nhưng mà anh ta không biết, nên mới uất ức như vậy. Anh ta không biết, trò đời quan xa nhà gần.

HT và TQPhiệt

TQPhiệt tính vợ vẫn hay nói bóng, hỏi HT:

- Này xem chừng bây giờ văn nghệ nịnh nhau lắm phải không? Người ta cứ bảo mẹ hát con khen hay.

HT giở lý luận ra nghiêm nghị:

- Chứ gì. Theo tôi thì trong chế độ của mình phải như thế, chứ sao? Có lợi cho cách mạng thì làm. Chứ chê lung tung thì địch lợi dụng, có hại.

- Ai bảo thế nhỉ?

HT và ĐTM

HT nghe nói ĐTM giảng trong đại học sinh viên văn khoa, có nói là "HT là một thằng hèn". HT ức lắm, tìm gặp ĐTM. Thì ra không phải vậy. ĐTM chỉ có nói:

Trước cách mạng, ông HT có biết Tho lắm, chứ không phải không biết, - vậy mà viết *Thi nhân Việt Nam* ông HT không nói đến TH câu nào gọi là có. Sau cách mạng, trong kháng chiến đến giờ thì ông HT lại chỉ có nói đến một mình ông TH, tưởng như thi nhân Việt Nam chỉ có một mình TH.

Ông kết luận: Cách mạng đổi khác con người ta như vậy, tiến bộ vượt lên hẳn.

HT nghe xong, không biết nói thế nào.

Chuyện có vậy, mới biết rằng lời đồn ghê gớm thực. Lời đồn hay tóm tắt lấy cái ý chính, ý sâu xa, ý thực, nó phóng đại thêm ra. Ghê thật!

Có phải là tổ chức tính không?

Tính anh ta lẳng nhăng, năm một cô, năm hai, ba cô. Khi đó đang tăng tịu với một chị. Tổ chức biết, buộc kiểm thảo. Hoá ra tội hoà bình chủ nghĩa. Tội lẳng nhăng cũng mang cái tên mới của thời đại. Xét thêm khuynh hướng sai, cô kia phức tạp v.v... nên quyết nghị cắt. Anh ta suy nghĩ. Xong đồng ý. Anh ta được khen là có tổ chức tính.

Ai biết đâu anh ta vốn quen như vậy. Không quyết nghị thì rồi anh ta cũng sẽ cắt. Đó là một con người cắt tình yêu như cắt bánh.

15/10

Hai vụ tự tử vì tình

Tôi được nghe hai câu chuyện về văn hoá của Hà Nội, cái thời kỳ Tây đi ta vào này, năm thứ 2 Hoà bình (chủ nghĩa). Một vụ ở Khâm Thiên. Chị là một nữ hộ sinh. Tóc phidê. Anh bộ đội. Nhà chị cũng không đồng ý. Bộ đội

cũng không đồng ý. Kết quả: chị tự vẫn chết (sau hai lần tự vẫn không chết). Còn anh vẫn sống.

Một vụ [...] chị ấy xinh lắm. [...] Anh: bộ đội. Bộ đội bắt bắt. Anh đến nói với chị. Chị cười tái mặt. Ban đêm thì tự vẫn chết. [...]

Thực ra chỉ thiệt các cô, còn bộ đội các anh vẫn sống cả...

DMChâu kè:

Triển lãm hội hoạ Liên Xô tại Tiệp Khắc. Các cuộc triển lãm trước, giáo sư phải giảng tranh cho học sinh, có khi giảng hàng giờ... Lần này giáo sư chỉ nói:

- Đấy các anh xem khắc hiều, không có gì mà phải giảng cả.

<u>Lấy Kì ừ</u>	<i>Lời nói không mất tiền mua</i>
NHĐ:	<i>Liệu mà kiểm thảo cho vừa lòng nhau</i>
TLâm:	<i>Sự đời đã tắt lửa lòng</i> <i>Còn chui vào chỗ Cửa Đông¹⁴ làm gì</i> <i>Đau đớn thay phận đàn ông</i> <i>Ngang hmg thì thất phương châm</i> <i>Đau đội chính sách tay cầm chủ trương</i>

¹⁴ Cửa Đông: Khu quân đội ở Hà Nội

Nhà văn

Một nhà trẻ. Đời văn chương chưa có gì gọi là tiếng tăm (tác phẩm). Đời tư cũng chưa có gì tiếng tăm (cả xấu lẫn tốt). Còn nhà văn kia là một nhà văn già. Đã có tiếng. [...] Nhà văn trẻ phát biểu về mục đích viết văn:

- Viết văn là để giáo dục nhân dân.

Nhà văn già đăm chiêu. Nhú lông mày:

- Thế nhà văn là một ông giáo dạy đời à?

- Hả chứ.

- Anh còn trẻ lắm.

Nhà văn trẻ đáp:

- Anh già quá. Phải cải tạo theo lập trường văn nghệ mới. Nhà văn già cười, khó hiêu, khinh bỉ hay nhận khuyết điểm? Hay mỉa mai hay thương hại? Hay là tất cả? Nhà văn trẻ không nhận thấy hết những cái phức tạp trong cái cười ấy, ngỡ là nhà văn già nhận lỗi một cách thảm hại, mới động lòng thương, bèn kiếm lời nâng đỡ:

- Thế theo anh viết làm gì?

Nhà văn già chậm rãi, nói cũng không sôi nổi tin tưởng gì cho lắm:

-Tôi chỉ muốn làm một người bạn của quần chúng. Văn viết nói những chuyện lớn, nhỏ, tâm tình đời sống chung và riêng. [...] An ủi những người đau khổ, ghì giữ những người hăng máu vệt. Củ mì cù mì làm người bạn lòng của thiên hạ...

Nhà văn trẻ khó chịu những chữ thiên hạ, bạn lòng... tâm tình... làm một người bạn..., bèn phê phán:

- Vậy là lập trường không dứt khoát. Dễ rơi vào quan điểm văn nghệ tư sản...

Nhà văn già lại nở một nụ cười phức tạp.

Lê Minh

Bé làm liên lạc. Mộng văn chương to tát. Luôn mơ ước tên tuổi, danh tiếng. Làm thơ viết văn. Mộng không phải mộng thường, mà tới mức *folie de grandeur* (điên cuồng danh vọng). Trong lòng ấp ủ thì to tát lắm, những viễn viễn, những tên tuổi lịch sử... Thực tế xung quanh thì ngược lại, người ta chỉ coi LM là một thằng nhãi, dốt đặc, tự do linh tinh, có nhiều tính xấu hèn hèn tựa nói dối, ăn tham, người ta coi LM như một con ếch ngu ngốc sần sùi mà lại muốn nuốt cả trời xanh.

Dư luận không biết có những đi đâu quá đáng không? LM coi đó là "thành kiến".

Rất bức mình về điểm bị coi là nhãi ranh, [...] LM bịa ra những chuyện ghê gớm về mình, mục đích chống lại sự coi rẻ. [...] Chính anh chàng kể lại. Một lần ngủ đêm tại một nhà sàn người Thổ. Chủ nhà yêu LM vì tính vui vẻ, nên cho Minh vào ngủ trong màn với một đứa con gái độ lên 10, vì nhà lắm muỗi quá, chủ nhà thương LM. Ban đêm, đứa con gái hỏi LM: "Anh không đi em à?" LM ngạc nhiên. Đứa con gái lại bảo: "Đ. em đi" (LM nói chữ đ. một cách ngọt xớt, hẳn không ngượng, chỉ người nghe là ngượng.) Sau LM hỏi: Sao em lại muốn thế? Đứa bé nói: Ấy, bố em vẫn đi. em đấy...

Chuyện bịa như vậy... nghe thật kinh khủng. Ý LM là [...] mình cũng từng trải mùi đời, biết ối những ngõ ngách cuộc sống như ai.

[...] Tính ăn tham. Anh em có ít kẹo đề' trên bàn. Là kẹo lấy ở tiệc liên hoan, nhiều quá thì anh em nhón về nhà ăn, đề tránh cái lối no d'ăn đói góp. Con người mới hay phòng xa, nhưng vì con người mới nghèo, nên con người mới có tật nhón như vậy.

Nửa đêm LM về Sớm sau anh em thấy kẹo trên bàn nhẵn hết. Anh em hỏi nhau, tra nhau. Kết luận: chỉ có LMinh.

LMinh khen: - Tập thể' tinh thật. Thực không có gì giấu tập thể' được... [...] Vì mình đói quá. [...] Các ông không biết chuyện M. Gorki à?...

Có anh không biết. Thế là LMinh chuyển sang kể chuyện M. Gorki, hồi niên thiếu thất nghiệp, đói quá, thành ma cà bông, có ăn cắp chút ít gì đấy. Anh em mừng:

- Mày ví với M. Gorki thế nào được?...

[...] Đổi tên là Lý Đăng Cao. Phải chăng cũng là một cách khác, nói dối với cuộc đời?

Thù nhau?

Cô bán hàng cà phê "Nhân Dân", - ông cụ bị bắt lên công an mất một ngày, về cứ uất ức mãi. Tây Tàu mãi không việc gì, Dân chủ Độc lập bị tù mới ức chứ. Nhất nhất tại tù, thiên thu tại ngoại.

Chỉ là chuyện hộ khẩu. Khai về mục loại hộ, ông cụ khai là công chức. Vì nguồn sống chính của gia đình là ông, tức là công chức. Anh cán bộ là một thanh niên khu phố cứ buộc phải khai "công chức kiêm công thương", vì có hàng cà phê của cô con gái... Ông không chịu. Giằng co mãi, sau anh thanh niên hạ cho một câu là: "Ngoan cố. Chống lại chính sách hộ khẩu của Đảng của chính phủ. "

Anh ta đi báo công an. Thế là một ngày tù. Công an giải thích cho ông về. Sau cũng vẫn khai là công chức. Và người ta đặt vấn đề không biết anh thanh niên khu phố kia có phải là vì non nớt hay là vì có thù gì với ông cụ?

Con Bò

Berger. K. nuôi từ bé. [...] Độ K ốm, nó cứ hay vào buồng ghé mõm nhìn. [...] Hay soi gương. Ghếch chân lên tường soi gương. Còi 11 giờ thì nó cứ rú lên. Hay nghe tầu hỏa rúc còi nó cũng rú lên. Trước có người trả 2000 đồng (6 vạn) không bán. Bây giờ tưng quá, bán 1 vạn 5 cho bà hàng com bên cạnh. Bà hàng com để nuôi, không giết, như vậy K. đỡ buồn. [...]

Hộ khẩu

[...] Một anh khai văn hoá trình độ là thi tú tài trượt. Mà lại biết Ăng-lê.

Cán bộ hỏi: - Có đíp lôm không?

- Không.

- Thế có *certificat* không?

- Cũng không.

- Thế sao khai thi tú tài trượt?

Cán bộ hỏi vậy vì không biết Hà Nội họ như thế. Cái trò thi tú tài trượt là nhan nhản ra, các cậu con nhà giầu, học dốt, muốn lấy vợ đầu khai thế.
[...]

Cán bộ bảo: - Vậy khai là so học. Biết đọc biết viết.

Anh kia: - Vâng, tùy ông.

Chuyên khác

Một cô ở Hàng Bài. Dĩ vãng có những điểm mờ ám về vấn đề chữ trình của đàn bà, nói nôm nghĩa là đã kiếm ăn bằng một sự khổ tâm như vậy.

Khi chỉnh lý, và trước kia nữa, nào cán bộ nào tổ trưởng, nào xung quanh cứ day dứt căn vặn mãi về mục chông con. Hôm đó họp chỉnh lý. Cứ lòi thôi lẳng nhằng mãi về mục này, đến nỗi cô ấy đỏ cả mặt, ứa nước mắt. Mà còn hơn thế.

Lúc nghi cô ta lên gác ba, định đâm đầu xuống. Cán bộ cảnh giác đi theo ngăn lại được. Dĩ nhiên rách cả quần áo. Cán bộ bảo: - Vậy là ngoan cố, phá hoại hội nghị. Đứng bào cho biết là có nên giải lên công an không?

- Có! Đứng ý!

Cô ta bị ở công an một ngày, giải thích xong cho về. Và cũng thông qua cái mục khổ tâm ấy.

Chuyên khác

- Thế là ông câu kết với đế quốc...
- Dạ, một người anh họ tôi đi làm, tôi có gì đâu, mà họ xa... Tôi không nhận chữ "câu kết" được...
- Ông còn cái làm gì. Nhân dân đã nhận xét cả rồi.
- Nhưng "câu kết"...
- Ông không nên ngoan cố!
- "Câu kết"...
- Ông nhận hay không nhận? Nhận thì thôi, không nhận chúng tôi sẽ báo cáo lên trên. Thôi. Khởi mật thì giờ hội nghị.
- Nhưng nặng quá, oan...
- Thế ông không nhận phải không?
- Dạ, oan...
- Thôi, thông qua. Ông sẽ lên công an sau...

Đàn ông đẻ

Năm nay 18 tuổi. 9 tuổi bụng đã to, tuồng báng. Mà không đi nước độc sao lại báng? [...] Mổ lấy ra được một cái thai quái lạ. Như người có một chân một tay, đầu có tóc, răng như răng người lớn, có bộ phận sinh dục, 5 kg. Ra được một lát thì chết.

Hà Nội bàn tán sôi nổi. Người ta rủ nhau đi xem, xúm đông xúm đỏ cửa nhà thương Phủ Doãn. [...]

- Không biết có thực hay lại gián điệp phản động làm hoang mang?

- Đúng thực đấy.

[...] Bên Trung Quốc cũng có một chuyện tương tự. [...] Báo chí Trung Quốc đăng rằng: Thời đại Mao Chủ tịch mới có chuyện lạ này. Và giải thích: trước kia người nghèo bị nhu thế chỉ có chết. [...] Cách mạng nổi lên người nghèo mới đượcmở. [...]

Quy định về đi ỉa

Bản quy định khổ 40cm X 60cm, giấy h ồng:

- 1) Tất cả các nam nữ đi ỉa đái phải tới chỗ quy định.
- 2) Phải ỉa đúng lỗ.
- 3) Nếu là chu ồng xí máy, ỉa xong phải tháo nước, bỏ giấy vào thùng đã quy định. Nếu không phải là chu ồng xí máy thì thôi. (?)
- 4) ỉa xong phải rửa tay sạch sẽ.

Đó là một ví dụ đi sâu về điểm thống nhất tập trung.

Viết Bắc lại cúng

Vùng chợ Chu mất mùa, dịch họa. Lắm bệnh kỳ lạ: nóng nửa người, lạnh nửa người.

Bây giờ lại cúng ma. [...] Ai ai cũng đổ cho là tại vì bộ đội về xuôi cả, ma quỷ lộn về tác quái, trả thù. Nhưng không có ai nói rằng đó là sự trả thù quật lại của dĩ vãng.

Hoàng Yến than phi ền

Mình đi CCRĐ. Ai thấy mình cũng thành kiến là mình đả THũu, đả Trung ương. Thành thử khó làm ăn quá.

Một lối than phi ền tự đề cao.

2/1115

Đi dự hội nghị tổng kết đợt 4 và tham quan Cải cách Ruộng đất đợt 5. Trước khi đi, VPhác họp một số anh em, những VCao, LNTrác, (...), ĐNhuận để dặn dò.

VCao: Tôi thấy đi có lợi lắm, [...] dĩ nhiên là lợi lắm. Trước kia đồng chí TDần hay tự do sinh hoạt, tôi lo nhớ ra đồng chí TD lại khuyết điểm thì bỏ mặt chúng mình. [...]

VPhác nhận định: đồng chí TDần vừa qua công tác thì khá, nhưng mà các mặt khác, sinh hoạt v.v... thì nhiều khuyết điểm. Thế là VPh kể dài dòng về khuyết, ưu chỉ nói lướt qua vài chữ cụt lủn. Khuyết thì phân tích lê thê... Mùng 2 lấy giấy má xong xuôi.

3/11

Đi Bắc Ninh. Ban tổ chức bảo rằng Đảng ủy đóng ở thành. TD bán tin bán nghi. [...] Đợi ô tô lâu quá. K chỉ chực mếu. Ban sớm TD không cho đi tiền, K cứ mếu mãi cho em đi cơ. Tiễn nhau khổ quá, muốn kéo dài thời gian ra; đau lòng lại muốn rút ngắn thời gian lại, ô tô đi chóng lên, để nỗi khổ biệt ly đỡ lê thê.

Tới BN: quả nhiên Đảng ủy không ở đó.

Quay lại Từ Sơn, tìm Đảng ủy: thì ra Đảng ủy ở Đình Báng. Gặp AC, HTLinh, hai cụ lại lộn lại, các cụ đập mất ¹⁵Từ ngày 2/11/1955, các ghi chép của Trần Dần nằm tương đối không theo trật tự thời gian trong 3 cuốn sổ khác nhau, tôi đã sắp xếp lại.

30 cây số công toi. Coi như một cuộc đi chơi ngược gió, không lấy gì làm thú vị lắm.

Thủ tục giấy tờ mất đến 2 tiếng. Xong đi tìm đội Thái Hoà ở xóm Thịnh Lang, Đình Báng. Đội chưa về tìm mất hơn tiếng.

Có cơ hội mong Hà Nội đây. Người ta không trừng phạt được những lỗi giấu kín. Bí mật là ổn. v ềsau có lộ ra thì người ta cũng không trừng trị những khuyết diêm đã qua cơ mà. Chỉ chết cái anh nào lộ liễu. Nếu đó không phải là *filosofie* v ềtội lỗi và trừng phạt, thì cũng là kinh nghiệm rất đúng v ềvân đềấy.

Địa điểm: Khi đi bên cục tổ chức bảo đi Bắc Ninh, đoàn ủy ở ngay trong thành.

TD lâm bầm: Không biết có chắc không?

Có anh bảo, mày không tin ở trên. TD không nói gì, vì kinh nghiệm là trên hay như thế, chứ không phải là chuyên tin hay không tin. TD trước đã vào thành tìm Đảng ủy r ồi. Quả nhiên, không thấy. Thì ra đoàn ủy ở Phủ Từ, Đình Bảng. Mất một ngày đi tìm. 30 cây số công toi.

4/11

Đội Thái Hoà v ề

TD không có com chi ều, vì anh em quên không báo com cho TD.

Bữa ăn.

Hàng nghìn người từ các nhà, các ngõ, các thôn xóm bát đĩa canh canh kéo ra chỗ ăn. Một cái trại cột không, lợp lá, xung quanh có chằng dây thép gai.

- Thiếu 2 người ăn đây...

- C ần 2 người biết ăn đây...

Cơm: nước và rau muống luộc với một món măng xào lơ thợ dăm miếng thịt. Bằng nửa đại táo bộ đội⁸.

Màu sắc: xanh bộ đội, nâu nhân dân, vàng xanh T ầu và trắng sơ mi cán bộ. Phụ nữ thu ần một m àu đen và nâu. Bên nam hoá ra nhi ều m àu sắc hơn bên nữ.

Nguôi ta ăn hồi hủ; nắng chiều lẩn bụi. Người ta và cả nắng, cả bụi đường làng, cả tiếng ồn ào lẩn vào miếng cơm.

5/11

Sớm dậy tờ mờ đã có tiếng đập lúa ngoài sân.

Nhớ K. quá. Buổi sớm tinh mơ, tình yêu tình nhớ hay nhức nhối, đứt ruột đứt gan. Bé K. mà thức giấc những lúc này ắt sao cũng khóc. Khổ thân bé. Phòng Văn nghệ đã hứa sẽ săn sóc chu đáo, nhưng lời hứa của VPhác ấy mà, TD không tin, - chứ ai lại đi tin mồm VPhác có là thẳng ngưu đại, cả tin vậy. Có mà chết.

Bước từ Hà Nội ra thôn quê, là bước sang cuộc sống rộng thoáng hơn, đang sôi sục hơn. Nhưng mà nhiều cái khổ hơn. Một cái phố Sinh Từ đại biểu cho cuộc sống đôi ba vạn người thị dân. Một cái xóm Thịnh Lang, Đình Bảng đây, đại biểu cho đôi ba chục triệu người nông dân.

Mình có cái áo len. Anh em trong đội ý bảo: "Sang quá. Ấm quá". Vậy, chắc là chuyện này gian khổ đặc biệt.

Đoàn ủy viên bảo TD: - Sớm nay đi họp đảng viên nhé. TD: - Tôi không được họp.

Đoàn ủy viên im lặng không nói gì. Lát sau đồng chí Khoa lại bảo TD đi họp.

TD: - Tôi không được họp.

TD đem ít báo CCRĐ đợt 4 ra đầu ngõ ngẫm xem. Ngõ rải đầy rom mới xanh úa, nắng nửa ngõ, bóng râm nửa ngõ. Gà nó bới tung cả rom. Một bà xi con đáí đầu ngõ. Mấy đứa trẻ lẩn lộn từng pheo trên đồng rom.

Trong nhà họp Đảng. TD muốn để cả tâm trí vào tờ báo, song lại lơ đãng nhìn nắng, nhìn rom, những ý nghĩ nó để đi đâu. TD đứng dậy không thềm rữ rom, đi tìm một cái quán ngẫm ăn chút gì, nói chuyện với bà hàng, nghĩ

đi đâu, nhưng chợt lại nhớ rằng ở nhà Đảng đang họp. TD không được họp.

[...]■

Thời gian dự hội nghị tổng kết đợt 4 CCRĐ:

6-11: Khai mạc -1 ngày

6-9/11: Học nghị quyết trung ương - 4 ngày

11-18/11: Báo cáo Đảng - 7 ngày

19-22/11: Kinh nghiệm cụ thể một số vấn đề- 4 ngày

23-27/11: Chính đốn tổ chức - 5 ngày

28/11- 4/12: Chính huân - 7 ngày

5-14/12: Sắp xếp đội ngũ, khái quát 4 bước, kinh nghiệm, sản xuất, công giáo, kế hoạch bước 1-10 ngày

Cộng: 38 ngày

Cảnh giác quá

Hội nghị họp ở Đình Bảng, đã giảm tô, bọn phản động càng hoạt động dữ: cắt điện thoại, đốt nhà 1 lần, ném đá 2 lần.

Có anh phê bình ngay đoàn ủy là thiếu cảnh giác. Vậy thì muốn có cảnh giác phải lên trời mà họp hay sao? [...]

Không mưa mà cũng có ếch

Khi thảo luận nội quy chị X cứ thắc mắc về mục: "thế nhờ anh ấy ở đoàn bạn, lâu ngày mới gặp thì có được đi nói chuyện với nhau không?" Anh em can: Không nên đi một trai một gái nhiều quá. Tuy là vô tư nhưng nhân dân

có con mắt nghi ngờ, kẻ địch có cái miệng hiểm, đàn bà có cái lưỡi bép xép v.v...

Về sau ban đêm có hai cái bóng công nhau ngoài đồng. ì ọp mãi. Có anh thấy vắng chị ở giường, mãi sau chị mới về, thay quần áo ban đêm. Anh酣 nghi, hôm sau báo cáo.

Dư luận nhân dân tức thì ngay hôm ấy có câu: Không mưa mà lại có ếch. Ếch to hấn công nhau ngoài đồng.

về sau chị X mới kiên thảo ra. Và dĩ nhiên chịu kỷ luật của đoàn.

figures

1. Đội trưởng đội Thái Hoà tên là ông Liễu. Người gầy đét, quần áo nâu bạc, khoác một cái vét tông tím [...], đôi môi dầy lúc nào cũng mở làm cho bộ mặt có cái gì dễ tính. Cả mặt chỉ có đôi môi là có duyên. - Thành phần gì? - Trung nông - Quê đồng chí phát động chưa? - Chưa - Vậy thì cái trung nông ấy là có vấn đề đấy. Đánh một cái dấu hỏi. Ông Liễu cười khì.

2. Đội trưởng đoàn giảm tô Vĩnh Phúc trước, sáp nhập sang đây chỉ làm đội viên. Trên 40 tuổi. Mặt to, vuông. Mắt sâu vào lỗ, song lại lồi lên trong đáy, viền đỏ, khi nhìn cứ tròn tròn đôi mắt toét lên, lông mày nhấp nháy, đôi môi mỏng mà sắc, hai mép nhọn hoắt cứ mấp máy, bộ mặt tuy xanh vàng nhưng có lẫn những vầng máu đỏ tụ lên. Cổ khoác khăn mặt, quần áo nâu mới, dáng cứng, tất cả toát ra một cái vẻ gì hào lý cũ. Ăn nói sang sảng, gọi người trông không. [...] Bên kia làm đội trưởng, sang đây làm đội viên, ông ta có thắc mắc ngần nhưng không nói, định xúi bầy đội viên khác nói. Phát biểu ra vẻ đanh hanh, kiêu ta đây biết rồi. [...] Người ta có cảm tưởng ai làm việc với ông ta cũng sẽ bị biến thành con cò gỗ, tùy ông xếp đặt cho nó đẹp mắt, gọn gàng, khỏi lung tung cái vênh đênh gì lôi thôi cho ông ta. [...] Phát biểu gì là có tính cách thay mặt anh em Vĩnh Phúc. Kiêu anh chị. Hay cãi, hay chối, hay chềnh,

"sở dĩ tôi nói thế là vì... ý tôi nói thế này cơ... Đây tôi làm việc ấy đấy..."

Gọi bà Quản là mất gao

Đội vừa về đi đâu thấy dân đang nói chuyện bỗng im thin thít, [...] là vì có tin tung ra, đội phát động về, hễ ai gọi ông bà là bị phạt 5 cân gạo. Thành ra dân sợ, giữ mồm giữ miệng. Nếu nói kiêng thì phải kiêng nhiều lắm: ông Quản, bà Lý, ông Hào, cụ Thờ, ông Chánh, bà Giáo v.v...

Đã biết ai là địa chủ ai không mà tránh? Đâu mà đã dễ đổi giọng lưỡi, hôm qua *ông bà*, hôm nay *thằng* ngay? Đó là tâm lý của nhân dân. Chi bằng giữ miệng là hơn.

Luơng.giáo

Luơng giáo gặp nhau, tránh vào ngõ, rẽ đường khác. Đang ng ỡ hàng bỏ đi. Không thềm nói với nhau một câu nào.

Ta khác địa chủ

Một anh cán bộ X thấy tịch biên tài sản của địa chủ, lại tịch thu từ cái tã của con cái nó, anh thương lắm.

Anh Y bảo: - Thương gì nó? Nó có thương con cái nhân dân mình đâu?

Anh X đáp: - Tôi nghĩ ta khác địa chủ ở chỗ đó. Những đứa bé con kia có tội tình gì? Chúng nó giết trẻ con. Chúng ta cứu trẻ con chứ. Mà phải cứu cho trẻ con thoát cả ảnh hưởng bố mẹ nó nữa chứ.

Không đem xe đạp - Ông tỉnh đội trưởng không biết gì Trước khi đi, ông tỉnh đội trưởng không biết nghe đâu về nói ầm ầm với anh em, những đi cải cách phải mặc quần áo nâu, không được mang theo xe đạp v.v... [...] "Đem xe đạp đi mà nát nông dân à?" Thế là có anh gửi, có anh bán xe, đáng 8, 9 vạn chỉ bán 6, 7 thóc tháo đi.

Tối nọ, mới thấy không có xe đạp thì dở quá, đại quá nghe ông tỉnh đội không biết gì ấy đâm ra khổ.

Phàm ở đời, những anh không biết gì lại là những anh ngạo xị, nhắng nhít. Gắt: Đi cải cách mà ăn vận công tử vậy à (quân phục mới). Xe đạp với xe điếc, đem đi người ta lại đuổi về cho ấy à? Đừng có làm xấu hổ tỉnh đội ta

đi. Tôi xin các ông, các ông miễn cho món xe cộ xa xỉ ấy đi cho. "Ba cùng" mà lại còn kè kè cái xe bên cạnh sao? Giải quyết thế nào á? Gửi đi. Bán đi... Chiều nay là lên đường rồi... Lại còn coi cái xe hơn là cải cách hay sao?

Gánh củi đi nhanh

Cán bộ "ba cùng" với một anh làm nghề đốn củi rừng bán kiếm ăn. Ban sớm đi theo anh vào rừng. Anh ta đi thoăn thoắt, cán bộ theo không kịp, một lát thì thấy mất hút, vào rừng tìm mãi mới thấy anh ta thì bó củi đã to rồi. Cán bộ dẫn giúp ít cành, cũng chưa kịp phát động gì cả. Anh kia bó vội thành hai bó, xâu đòn gánh chạy về. Cán bộ đuổi theo không kịp. Loáng cái lại mất hút. Cán bộ nghĩ có lẽ anh ấy sợ cán bộ hay sao? Có vâng đề gì mà cứ lẩn như vậy?

Mãi sau mới biết: chỉ vì anh không có gạo, phải vội đi vội về bán củi lấy gạo mà ăn.

Đầu tên Bút

Anh Bông là anh em họ, làm thẩm phán. Anh nói đến một tiếng để thanh minh sự liên quan giữa anh với tên Bút. Quên chúng xì xào, anh em với nó thì còn kê' lể gì? Ai cũng sốt ruột, cán bộ véo anh Bông 2 lần, véo cái nào Bông càng thanh minh dài dòng mãi.

Trời nắng nhe nhai. Cuối cùng Bông cũng im, hết lời lải nhải. Trong khi đầu tên Bút cứ nhìn lên trời. Anh Bông tố. Xong hỏi Bút mày có nhận không?

- Dạ thưa ông, bố ông chết tôi phải chôn, mẹ ông đi lấy chồng tôi phải rước ông với các em ông về nuôi. Ông tố vậy chúng tôi xin nhận là có ạ.

Xong nó lại nhìn lên trời cười ha hả. Quên chúng có nguôi cười. Có người mắng: lại còn cười, mất cả lập trường. Có người chửi sự thẳng phản động. Có người trách: cái anh Bông mới đại chứ! Mà sao thẩm phán cứ ngẩn im cả thế kia! Nắng quá càng thêm khó chịu.

Kết quả: phải ngừng cuộc đấu lại.

Vụ án con giết bố

Ấn mạng

Ông Tuân treo cổ xà nhà bếp. Ngang tai có vết chém. Chân lại chạm đất.

Có trưởng ban công an Tuế, có phó chủ tịch Hoàn làm biên bản. Có anh Thụ, vợ và mẹ (tức là vợ ông Tuân). Có cả cán bộ đội cải cách vừa mới về xã.

Tuế cứ hỏi:

- Mày giết cha phải không?

Thụ tái xanh tái xám vâng vâng dạ dạ.

- Mẹ mày với mày bàn nhau giết tên Tuân để tránh vụ phải đấu phải không? Bố mày là cường hào ác bá sắp phải đấu, chúng mày giết đi để mà trốn thoát đấu tranh của nhân dân phải không?... Chúng mày sợ bị tịch thu trâu bò ruộng đất, sợ bị tù tội liên quan?

Anh Thụ với người mẹ nhận hết.

- Nếu mà nhận thì ký vào đây.

Anh Thụ ký. Người mẹ điếm chỉ.

Nghi vâng

ít hôm sau cán bộ cũng coi nhẹ chuyện đó. Cho là gia đình ông Tuân sợ bị quy là cường hào, nên thủ tiêu ông Tuân đi cho xong.

Nhưng án mạng có nhiều cái vô lý:

- Vết chém ở tai đúng là do anh Thụ. Nhưng nguyên vết chém ấy không chết được. Vậy nên mới đem treo cổ, nhưng treo cổ chân chạm đất thì cũng

không chết được. Vậy thì tính ra chết vì cái gì?

- Bức thư trong túi ông Tuân: Tôi chết đi để cho nhân dân đừng có nghe bọn thằng Tổ, thằng Hò, thằng Sang chúng nó vu sằng vu bậy.

Vậy là ông Tuân tự vẫn.

Nhưng nếu vậy sao lại có vết chém của anh Thụ? Hay không phải anh Thụ chém? Hay bức thư là viết trá?

- Nếu bảo ông Tuân tự tử vì lý do sợ bị quy là cường hào thì cũng còn hơi có lý. Nhưng nếu thế sao lại có vết chém? Không phải anh Thụ chém thì ai? Mà tại sao anh Thụ lại nhận tội giết cha?

- Nếu bảo anh Thụ giết cha thì chém cũng chưa đủ chết, treo cổ chân chạm đất thì cũng không đủ chết. Mà vì sao lại giết cha? Anh ta khai là vì "căm thù", nghe nó vô lý lắm. Hay là sợ bị đấu thì bố chết đi cho rảnh để khỏi bị đấu? Hay là vì (...)? Nhiều giả thuyết. Nhiều uân khúc.

Kết luận

- Đây là một án mạng mờ ám.

- Anh Thụ cũng có dính tay vào, nhưng còn nhiều đứa khác nữa. Chưa biết đứa nào là thủ phạm, là tòng phạm

vv...

- Nhất định có vậ đề chính trị ở trong.

Du luận nhân dân

- Nó là cường hào nên nó chết thôi.

- Bố nó hung tính chiều mệnh.

- Nó sợ bị đấu nên nó chết

- Vợ con nó sợ liên quan nên giết nó đi để tránh vạ...

Phát động anh Mang

Trước có đi ngục. Có khổ có thù.

Cán bộ tới hôm đầu, anh ta đang ngủ trong nhà. Cán bộ hỏi, anh ta chỉ đáp giống từng câu một. Cán bộ nói đã thông về "liên quan", "ngụy binh" v.v... Anh kêu: Ruộng cạn rồi em phải đi tát nước.... Đi.

Hôm sau anh ta đang nấu cơm, con đang băm bèo cho lợn. Đồ bèo nấu bị vương ra ngoài, anh ta mắng. Cán bộ giúp đưa bé.

- Sớm anh đi đâu?

- Em đi tát nước về Bây giờ thổi cơm ăn...

Câu chuyện một lúc về địch trước kia giết hại dân làng, anh bắt chuyện. Nó đánh người này, giết người kia. Bỗng có nói tới ông Tuấn. Cán bộ bắt lấy: - Ông Tuấn làm gì mà Tây nó cũng bắt?

- Ông ấy trước có giấu cán bộ đấy.

- Giấu thế nào?

- Nhà ông ấy có cái hầm cho cán bộ ở.

- Ông ấy có đi báo Tây bắt cán bộ bao giờ không?

- Không. Ông ấy giấu cán bộ tốt lắm, Tây bắt cán bộ được ở đâu thì bắt, chứ chưa bao giờ bắt được ở nhà ông ta. Ông ấy nhường hầm cho cán bộ rồi bố con lại lui đi kiếm hầm khác.

- Trước ông Tuấn có bao nhiêu ruộng?

- Trước chả có gì, sau hai vợ chồng với đưa con đi mãi đâu làm trại gì, về mới được 7 sào. Bây giờ thêm ruộng làng cho với người chị nào, nên tất cả có hơn 2 mẫu.

Cán bộ đặt vâh đê 2 mẩu! Vây có thể ông Tuân không phải là địa chủ.

Mãi một hôm cán bộ đi về, anh Mang chạy theo chân ra. Tới chỗ giàn bí rất dày, anh Mang kéo cán bộ lại. Cán bộ theo anh ta vào một quãng kín ở giàn bầu.

- Bây giờ em mới dám nói, em nghi ông Hoàn lắm. Vì em đang ở ngoài đồng thì ông ta bảo em là du kích mà chẳng biết gì. Em bảo biết gì cơ? Ông ấy bảo sao làm du kích mà không ngăn thẳng Tuân nó chết rồi. Em sợng sốt nó chết làm sao? Em làm du kích làm sao biết được mà ngăn nó? Ông Hoàn nói nó là cường hào, nó chết là nó trốn khỏi sự đấu tranh của nhân dân rồi. Du kích thế là khuyết điểm. Em nghi ông Hoàn lắm. Việc gì là ông ấy cũng biết cả.

Cán bộ hỏi: - Tuân hẳn chết ai mà chả biết?

Anh Mang nói: - Nhưng em vẫn nghi ông Hoàn lắm, vì ông Tuân chết lúc 1 giờ chiều. Mà khi đó đang trưa, trời chưa đứng bóng, chưa đến 12 giờ. Vây mà sao ông ta lại biết trước?

Cán bộ thấy có lý. Hỏi thêm anh Mang về Hoàn. Anh Mang không nói được gì, cán bộ lại biết là anh ta lo liên quan. Sau cán bộ hẹn đến mai và bảo anh Mang nghĩ xem có những ai biết rõ về ông Hoàn thì giới thiệu ra. Anh Mang nói một số người, bà Bít, anh Diễm vv... Bảo: bà Bít ở cạnh nhà đấy, biết rõ chuyện tên Hoàn, nhưng bà ấy có dây dưa liên quan gì ấy. Cán bộ biết anh Mang vẫn bị ám ảnh điểm liên quan...

Phát động bà Bít

Bà Bít ở gần nhà Hoàn. Cán bộ đến một lát thấy bà biến mất. Lại đến...

- Chúng em sắp sửa dâng sao!

- Vì sao phải dâng sao hử bà?

- Thầy Ngô bảo thế. Làng độ này động đất vì đội cải cách về đất đá cứ tung lên bom bốp cả ngày cả đêm, không cúng rồi thì sụp đất chết

cả.

- Thế trước kia có dăng sao không?

- Trước kia thằng Tây còn đóng thì chỉ lo chạy là hết năm hết tháng, còn thì giờ đâu mà cúng lễ.

- Thế trước có động đất không?

- Không có bao giờ.

Thế là phát hiện vậ đề thầy Ngô. Biết thêm Hoàn trước kia hay đi Hà Nội, ông Thiệu gì đó, ông Hoàn thì bạn bè nhiều lắm, ông quan hai nọ, ông đồn trưởng kia... Ăn uống, vắn kèn hát.

Nòng cốt

Tiến tới một loạt rẽ, chuỗi⁹. Quần chúng nói nhiều về Hoàn, Tuất. Hoàn nó hung hăng, Tuất nó thâm hiểm hơn.

Xác định được: ông Tuấn là trung nông.

Phát động anh Thụ

Anh Thụ bị giam ở công an Bắc Ninh, chân bị cùm. Cán bộ tới giải thích mãi. Anh cứ bảo vì em căm thù nên em giết bố. Bố là cường hào gian ác. Cán bộ giải thích: - Nhất định nhà anh là thành phần trung nông, nhân dân xác định rõ ràng rồi. Nhất định cái việc giết ông cụ đây không phải là do anh, mà là anh mắc mưu bọn địa chủ. Chúng nó lừa gạt, bắt ép anh, đó là tội của chúng nó. Anh căm thù thì nói hết ra, đấy là căm thù, trả thù cho bố, vạch bọn phản động ra, sẽ trừng trị chúng nó. Còn anh thì kiên quyết tha bổng, chỉ vì anh mắc mưu chúng nó thôi. Không sợ nó trả thù, vì mình trừng trị nó rồi thì còn sợ gì! Anh có nói ra thì mới trả thù được cho cha, lại gỡ được tiếng giết bố...

Thụ gục đầu lên bàn khóc. Oi trời oi. Không nói gì cả.

Bỏ cùm xích cho Thụ.

Hôm sau lại khêu gọi tình cha con, tình vợ chồng (trừng trị được bọn phản động anh lại về được với vợ, cùng sum họp, anh Thụ rất yêu vợ, vợ chồng trẻ). Lại nhâp mạnh: khoan h ồng, không sợ trả thù...

Mãi sau Thụ nói: chính thằng Hoành nó xui tôi giết bố tôi. Thụ đang ngoài đ ồng, Hoành gặp, nói chuyện: - Cậu đã biết gia đình cậu thế nào chưa?

- Chưa, thế nào?

- Hôm qua họp cán bộ đã xác định bố cậu là cường hào gian ác, nay mai sẽ đem ra đấu. Tớ thương cậu lắm. Cậu đã ở vùng tự do cậu biết chứ gì. Địa chủ thì gặp từ đứa bé con cũng phải gọi là ông. Vợ cậu nó sẽ bỏ cậu nó đi. Trâu bò ruộng đất tịch thu hết. Cậu sẽ khổ lắm.

- Tròi, thế làm thế nào?

- Bây giờ chỉ có một cách là làm thế nào bố cậu chết đi, thế thì chẳng còn đấu chẳng còn truy gì nữa. Chết r ồi thì còn đấu ai?... Nhưng mà cậu vẫn còn bị liên quan... Nếu mà cậu tự tay giết bố đi thì mới tỏ ra căm thù địa chủ, dứt khoát đấu tranh, đứng về với nhân dân. Tớ thương cậu lắm tớ mới bày cách cho...

Cách mấy hôm, Thụ gặp Hoành đầu nhà.

- Hôm nay chuyển kho thóc đây. Chuyên xong, mai là đấu. Cậu về phải làm ngay đi, không có thì chậm hỏng cả. Nếu tự cậu làm không xong đã có chúng tớ giúp.

Thụ cầm con dao 10 lần buông ra, nước mắt ròng ròng. Bố đau bụng nằm trong nhà quay mặt vào. Thụ chém một nhát, buông dao chạy đi.

(Chua rõ: sao lại treo cổ.)

Lần khác, Thụ lại nói thêm: - Không rõ ai treo cổ. Thụ chạy lên nhà trên ôm mẹ khóc. Còn nghe tiếng bố: Không phải giết tao nữa, tao sẽ chết thôi.

Không phải mày giết tao đâu, con đừng sợ. Không biết ai treo cổ. Chỉ thấy vệt một cái quần đen ra cửa sau chuồng trâu.

Tất cả 4 lần mới khai được thế. (Chưa rõ: lý do nào giết bố...)

Cán bộ

Được đến thế cán bộ đội đã thú vị, thoá mãn. Đề nghị trên cho bắt Hoàn, tấp tểnh đem đấu. Đoàn ủy đồng ý cho bắt, nhưng còn tiếp tục chuẩn bị. Nòng cốt chưa vững, chưa xâu chuỗi ra quần chúng rộng rãi. Vụ án chưa đi đâu tra minh bạch. Đội phải tiếp tục đi đâu tra thêm, và phát động quần chúng rộng nữa.

Nhiều cán bộ lâu bầu, còn minh bạch thế nào nữa?

Phát động vợ Thu

Vợ Thu lại về với chồng. Cán bộ giải thích, định dùng vợ Thu để phát động chồng.

Hôm hai vợ chồng gặp nhau (đội đã xin công an cho Thu về xã), cứ vợ ra chồng lại vào, vợ vào chồng lại ra. Cứ tránh mặt vòng quanh như đèn cù. Cán bộ thân mật:

- Vợ chồng bây giờ chị ấy về rồi thì phải hỏi han chuyện trò chứ lại cứ thế thì còn ra làm sao nữa? (Nói thân mật như anh em vậy.)

Sau hai vợ chồng ngỗ trong nhà, vợ thủ thi: - Em xin lỗi vì em ngỗ bố là cường hào nên em bỏ em về, bây giờ mới vỡ lẽ là không phải, thì ra là âm mưu địa chủ nó chia rẽ gia đình ta, em lại về với anh. Thì anh có những điều gì bí ẩn nên nói ra cả đi, cho vợ chồng lại sum họp một gia đình, trung nông thôi chứ có phải cường hào ác bá gì mà cứ im đi là mất lập trường, bệnh cho chúng nó chẳng có lợi gì mà chỉ hại cho mình, thù cha không trả được, vợ chồng không được sum họp làm ăn. Cái tiếng giết cha bao giờ rửa được, vợ chồng xa cách em khổ tâm lắm.

- Nhà mày biết gì, thôi đi, có gì tao nói với cán bộ cả rồi. Mày cứ kệ tao...

Về sau Thụ cũng nói được thêm:

- Trước kia, bố Thụ bắt Thụ đi học ở trường huyện. Thụ không thích học, cứ bết lớp, khổ lắm, học dốt, xa vợ. Sau Thụ xếp quần áo lên Hà Nội tìm đến tên Thiệu là chú xa xin việc. Thiệu làm ở Phòng Nhì. Thiệu bảo chú ở xã, có gì thì báo: du kích, Việt Minh, là có ăn. Thụ bảo mỗi lần biết lại lên Hà Nội báo thì xa quá. Hấn bảo, ở xã cũng có, cứ báo cho Tuế, Hoàn, cũng là người của ta cả đấy. Thụ về làng, nhảy xuống ruộng lấm bết, nói dối bố là bị Tây càn nên chạy về. Hôm sau ra đồng thì gặp Hoàn toe toét:

- Hôm qua cụ cậu xin việc ông Thiệu được chưa?

- Sao ông biết?

- Việc gì tao chả biết, bây giờ mày có tên đây cả rồi nhé. Phải bí mật không có mất mạng toi.

Về sau Thụ cũng không có hoạt động gì.

Cán bộ hỏi: - Vậy khi nó xui cậu giết ông cụ thì nó có đem chuyện ấy ra dọa ép không?

- Có, nó bảo mày không giết bố mày không thoát được. Bố mày là cường hào, người ta đâu sẽ lôi cả mày ra có ghi tên ở Phòng Nhì thì mày chết...

Như thế là về Thụ đã khá minh bạch. Bản thân Thụ có yếu điểm ấy nên mới bị chúng nắm lấy dọa nạt, cưỡng ép làm đi đâu bất nhẫn.

Phát động bà Tuân

Cúng 3 ngày ông Tuân. Cán bộ đến đang cúng ở nhà trên. Bà Tuân với họ hàng vội kéo nhau xuống bếp ngồi lo xo với nhau.

Cán bộ giải thích cứ cúng chứ không sợ gì. Chuyện này xảy ra thực là khổ, không những là một cái tang của gia đình mà cả làng cả đội ai cũng thương xót.

Bà Tuân cho biết: trước khi đội về mấy ngày, tên Hoành có đến với nhà tôi. Ở nhà trên nói chuyện những gì tôi cũng ở đó. Tên Hoành bảo là kiếm thảo thành khăn đi. Còn những đoạn bóc lột, tội ác sao không ghi vào. Ông nhà tôi cứ vùng vằng, bảo rằng thế này thì ức nhau nhiều quá. Xong Hoành bảo đi nhà khác cho dễ, chỗ này đàn bà...

Đêm về cứ thấy ông nhà tôi thở dài... Nước mắt ràn rụa. Ức quá Ức quá... Loáy hoáy viết. Khéo tao chết mất thôi mẹ mày ạ...

Mở rộng ra trung nông

Hợp nông cốt mở rộng trung nông. Công việc CCRĐ cứ tiến hành, không phải vì vụ án mà ngừng lại. [...] Hoành bị bắt, phong trào đã lên một ít. Nông cán vững, tích cực nhiều, trung nông nhiều. Trong cuộc họp một ông cụ cho biết: người con đánh giặc có vớt được 2 bộ quần áo dính máu đem chôn rồi. [...] Phát hiện ra tên Vĩnh địa chủ quá đi ề. Quyết nghị: Khai trừ Vĩnh, không cho đi họp với bà con. Về sau lại phát hiện ra địa chủ Dương, thầy cúng Ngô. Nhân dân đề nghị khai trừ cả hai khỏi cuộc họp. Cán bộ nghiên cứu đồng ý khai trừ Dương. Còn thầy Ngô thì đem ra nhận xét.

Bà con tôi: - Hấn đi lại làm tay sai cho bọn Hoành, Tuất. Hấn bày những trò dăng sao, động đất. Hấn lấy một người mẹ xong lại ngủ với cả con, lấy cả hai mẹ con.

Về sau, theo đề nghị của cán bộ thì vẫn cho tên Ngô họp với bà con, vì hấn chỉ là tay sai, để mở đường cho hấn ăn năn hối lỗi, nếu hấn đấu tranh tích cực vạch tội bọn kia thì nhân dân sẽ tha thứ, bằng không sẽ xử trí.

[...] Sau hấn nói: - Tôi nói liệu có phải tội không?

- Nói thực thì tha cho.

Hấn khai: Tuất, Hoành, Dương, Ích v.v... là cả một bọn Quốc dân Đảng. Trước khi đội về, chúng họp, có gọi Ngô đến. Ngô đến chúng đã họp rồi.

Đến mục Ích nói: - Tôi sợ phen này tôi thế nào cũng bị địa chủ rồi. Ruộng sờ sờ chứ không như các bác. Tôi sẽ bị đấu thôi.

Tuế bảo: - Không lo. Hãy v ề xem còn mấy thằng thiếu thóc tô thì thí cho chúng nó. Xem ra cũng chả có mấy thằng. Một mặt ta lên Đ ồng Nang tháo nước cho ruộng cạn, chúng phải đi tát không còn thì giờ họp hành. Chú H ồ thì CỐ lấy cắp thóc gạo, cho chúng hết gạo, lo mất gạo ăn thì cũng l ờ là họp hành, hoặc chúng đi họp ít đi, nhà có hai đứa phải một đứa gác nhà, một đứa đi thôi. R ồi ném đất ném đá, tung tin động đất, chú Ngô bày việc cúng tế. Một mặt giết tên Tuân, nó già r ồi chết cũng đáng, để nó sợ nó tố, em nó đi cải cách v ề anh em thì thụt thì nó nói lộ hết. Xong ta quy nó là cường hào. Như vậy cũng chả lo gì. Cái bọn cán bộ, như cái thằng gù bụ sữa hôm qua họp sản xuất với nhân dân chẳng nói ra lời, ngữ chúng chẳng lo gì. Cứ vậy mà làm...

Một l ần khác, sau khi giết ông Tuân được 2 ngày, chúng lại họp một l ần nữa. Bàn thêm: Giết Thụ, giết Diệm, Mang. Mà không dám giết Thụ thì tự tao giết cho.

Phân hoá thêm mãi Ngô lại khai: Hôm đó Ngô đến Tuế than ph ần ông Sang bảo đem ti ền vàng hương mãi chưa thấy. Nói chuyện loanh quanh, Ngô bảo, quái, sao Thụ nó chém có một nhát vậy mà ông Tuân chết? Tuế cười: - Thụ chém nó có chết đâu. Mình ph ải ra tay đấy...

Đào đất tìm 2 bộ qu ần áo dẫm máu. Phân hoá nữa, tên Hoàn thú nhận. Bắt Tuế.

Diễn lại vụ án

Thụ chém xong, Hoàn, Sang nhảy vào đề ông Tuân xuống, thọc con dao nhọn vào vết chém đâm sâu vào thái dương, ông Tuân ọc ọc r ồi chết. Hoàn, Sang khiêng xuống bếp, treo cổ. Hoàn chạy đi. Sang chạy ra cản nhân dân, xem giấy không cho vào.

Chia quả thực

Cầm thù địa chủ thì có, nhưng thương yêu giai cấp thì chưa có (người ta bảo vì chưa được học). Nên khi chia quả thực thì bà con tranh giành nhau í ỏi. Cán bộ lúng túng mới nghĩ ra những cái mưu thật là lúng túng.

Chia n ấ: Cán bộ bịt mắt bắt dê, nhân dân gọi tên bà Noã chang hạn thì cán bộ chỉ vào đồng n ấ, phải cái nào thì bà Noã phải nhận cái đấy.

Chia cuốc: Cán bộ lấy vái trùm lên đồng cuốc chỉ còn thoi cái cán ra, ai cũng chỉ trông thấy có cán, lấy cái nào ra thì là lấy cái ấy, không được chê cùn chê mẻ gì nữa.

Kết quả: Người nghèo được cái n ấ thùng, cái cuốc mẻ. Người khá hơn được cái n ấ tốt, cái cuốc sắc. Cuộc đời trớ trêu hay là cái mưu của cán bộ kia trớ trêu?

Vì lập trường quá nên mất ba lô

Anh ta là đội phó CCRĐ. Một kiểu đội phó hay nói những lập trường tu tưởng nọ kia, anh ta có tài là nhiều chuyện bằng móng tay anh có thể phân tích phê phán thành bằng con bò, kết luận thành quả núi.

Đến khi đi bắt rết thấy anh cứ long đong ba lô trên lưng vào nhà này lại ra, sang nhà kia lại bỏ. Anh ta báo cáo, toàn thấy những anh này nguy binh tổ chức cũ kiên quyết không dựa, những chị kia là cháu địa chủ có liên quan, vậy không thể là rết tốt v.v... Cứ vậy hết ngày nọ ngày kia. Một hôm anh ta vào nhà anh Lã là người đại lao đại khổ. Tuổi trên dưới 30. Người nhu cục đất. Anh đội phó đã mừng. Nhưng cũng còn cảnh giác, nhìn xa thấy rộng con đường phát triển sau này, nên anh ta thử hỏi:

- Một tháng bao nhiêu ngày?

Anh Lã đáp: - 30 ngày.

- Thế một năm bao nhiêu tháng?

Anh Lã đáp : - 30 tháng. Không biết anh Lã nói đùa hay nói thực. Hay là do trình độ anh như vậy. Nhưng trình độ anh đội phó thì anh bèn phân tích:

- Con người như thế này có b ấ dưỡng lắm thì v ềsau cũng chẳng có triển vọng gì cả. Lớn bằng ấy tuổi đ ầu mà ngu như vậy.

Anh đội phó lại xách ba lô đi. Vì cảnh giác nên ba lô cứ phải trên lưng, chưa có sở vững, tin cẩn mà gửi ba lô được. Hôm đó là ngày thứ 13 rồi. Trong khi đó các anh em khác đều đã có chỗ ở, ba lô không phải vác vai, công tác phân khởi.

Anh đội phó sốt ruột, tìm một bụi cây giấu ba lô, để đi tìm chỗ, tìm "con người đại lao đại khổ, có triển vọng", vừa là để nhờ có gặp anh em nào, họ thấy ba lô đeo vai thì họ cười chết.

Sớm tối về bụi tìm thì thấy mất ba lô.

Về sau anh Lã do một cán bộ khác điều dắt trở nên cốt cán, rồi vào Đảng.

Oan là tổ chức cũ

Sau giảm tô¹⁰, anh cốt cán Lự được lên chủ tịch. Đội giảm tô đi có dặn: Địa chủ đã thoái thổ thì cho nó bán gà lợn của nó.

Nhất trời nhì đội, anh cốt cán tuân theo.

Tổ quốc tế về kiểm tra thôn quê, tỉnh rồi huyện có lệnh: Kẻ biên tự do đi lại, đổi giấy thông hành trắng ra giấy xanh như mọi người cho địa chủ. Mục đích là tỏ ra mình bảo đảm quyền tự do đi lại.

Anh cốt cán Lự tích cực thi hành.

Xong lại có lệnh đảm bảo thóc thuế nông nghiệp. Lệnh rằng: Nếu địa chủ nó không có nhân công thì mình phải tìm nhân công chuyển cho nhanh thóc thuế của nó, và phải đảm bảo tiền công cho anh em nhân công.

Lự lại thi hành nhanh chóng.

Đến khi đội cải cách về mới thành vậ đề Nhất trời nhì đội, cả quàn chúng, cả đội cũng tự nhìn mình như thế. Đội nghe thấy du luận: anh cốt cán lên làm chủ tịch, không biết sao lại cho địa chủ bán lợn gà phân tán tài sản, cấp giấy thông hành xanh cho nó, lại còn vận động nông dân gánh thóc thuế cho nó. Đội kết luận: anh Lự này bị nó mua chuộc thành tay sai

địa chủ rồi. Tổ chức cũ ấy xấu, con nguôi tổ chức cũ ấy cũng hỏng. Âm mưu địa chủ ghê thật.

Dĩ nhiên từ đó anh Lự mất tín nhiệm, đội cũng chẳng nói gì với anh, anh cũng chẳng biết tại sao, chỉ biết rằng tự nhiên đội chẳng hỏi han gì anh nữa. Anh bị bỏ rơi.

Viết chuyện này, bà con sẽ phê bình người viết và sẽ khốn thất mắc. [...] Cuộc đời nó như vậy đó, sự thực nó trở trêu chứ có phải tại người viết bịa đặt ra đâu?

Liên quan địa chủ

Bà Toán góa chồng, trung nông, tự xưng bụng to ra, bà con đi đầu tra là bà Toán có chữa với địa chủ Tâm góa vợ. Sau lại thấy nhà bà có con lợn của địa chủ Tâm. Bà con xì xào: nhận của phân tán của địa chủ.

Bà Toán bị coi là tay sai địa chủ, bà con kể ra lắm tội, từ cái việc bà Toán mất con gà vén váy chửi đồng cũng bị coi là lập mưu vờ mất gà để chia rẽ nông dân, v.v... Cán bộ bước tới ngõ định vào là bà con đã kéo áo: Tay sai địa chủ đấy... Liên quan đấy...

Về sau đi đầu tra lại thì ra địa chủ Tâm lại xuống trung nông... Cán bộ giảng giải chính sách đoàn kết trung nông. Bà Toán lại đi họp. Những chuyện thông dân và nhận lợn không ai nói tới nữa. Mà người ta lại nói tới những đức tốt của bà Toán, những nỗi khổ của bà. Bà trở nên loại tích cực, chuối tốt! Từ cái việc bà mất con gà vén váy chửi đồng người ta cũng bảo thế là đúng rồi của đau con xót, và người ta quy, chắc lại tay sai địa chủ nào nó ăn cắp gà của bà để gây chia rẽ nông dân thôi.

Lo lên bá

Đội truy bá. Sự thực toàn những tiểu bá, bá xóm cả. Nhưng cả đội đã sốt ruột. Các xã người ta cờ giông trống đánh, đấu bá cứ ầm ầm cả lên rồi. Xã mình mãi không tìm ra bá xã mà đấu. Nên cứ sốt vó cả lên.

- Cứ quy nó là bá xã cũng được chứ sao? Nó cũng có dính dáng đến một xóm khác Ở chỗ: nó đem đánh vịt qua xóm người ta xong chửi mắng bà con cho vịt nó đi đấy thôi? Một anh cãi: - Có một tội xúi ấỵ quy lên bá xã làm sao được?

Nhiều tiếng khác: - Cứ quy mẹ nó lên. Cũng chẳng oan ức gì chúng nó mà sợ.

Thế là quy lên bá xã.

Từ 20/11 trở đi

Trung nông quy lên phú nông

Đối với nhà Tiều, bà con tố rất nhiều những thái độ những cư xử những tội tình lằng lổ từ mấy đời. Cũng có cả bóc lột nữa.

Lương phụ trách lên biều. Lương lấy biều mãi vẫn không thấy đủ tiêu chuẩn, công xá gạo mãi cũng không đủ 240 công.

Thành là đội trưởng cứ bảo: - Cố lấy biều mà quy cho nó lên phú nông.

- Nhưng mà tôi đã cố mãi rồi không đủ. Thì chi ủy phải xét lại cho kỹ. Không thể lên phú nông được.

Thành lờm: - Cậu thì cứ hẹp hòi, cò kè công xá mãi. Quy lên phú nông thì có lợi cho CCRĐ, trường hợp đặc biệt còn tiếc gì mà không quy?

[...] Sau cứ quy lên phú nông.

Địa chủ Soi là lang thuốc

Diên là cán bộ xóm đã cùng cốt cán đi ầu tra lên biều địa chủ Soi. Ruộng đất đủ tiêu chuẩn mà không có lao động. Chỉ mắc cái là Soi có nghề bốc thuốc. Nhưng Soi bốc thuốc từ 49 về trước, từ 49 thì hắn chỉ bán sì sảng tí thuốc cam, cả nhà có mấy cái lọ bằng nắm tay nhì nhằng. Theo bà con thì hắn sống bằng tô. Đến 53 thì hắn chết. Còn vợ vẫn bán thuốc cam và cho phát canh 7 mẫu ruộng.

Diên báo cáo lên, trên chi ủy cứ gạt đi. Người ta có nghề thuóc, quy là tiêu thương thôi.

"Một mình tôi cãi chả lại", thế là Diên chịu lép vế. Giải thích lại cho bà con, không ai chịu cả.

Chi ủy đang bận lắm vâng đề Bí thư nhìn con số địa chủ đã quy là 23, so với 392 gia đình thì tỷ lệ là 4,7% rồi. Nếu quy thêm 1 người nữa thì vượt tỷ lệ. Bí thư lo vượt tỷ lệ, lo không biết nói với trên thế nào. Cụm lại bắt kiểm tra lại hết cả thì chậm hết, công tác lại kém cả... Bí thư cứ gạt đi, không cho lên biên Soi.

Bần CỐ nông

Anh ta là bần cố nông, cán bộ cơ quan, có tính tự ái và bảo thủ đặc biệt, [...] rất tự tin ở bản chất bần cố nông của mình. Một hôm cãi nhau về vấn đề văn hoá, anh khẳng định rằng: tôi chả có văn hoá gì mà tôi vẫn làm kế toán cơ quan được. Vì tôi là bần cố nông. Ồi anh trung nông, ối anh tu bản chủ nghĩa nhiều mà chả làm được.

Quyết vận: - Thế kế toán có mấy loại mấy mục?

Anh ta đáp ứng. Song quát lại: - Cái đó chẳng cần biết cũng vẫn làm được.

[...] Quyết cười giễu: - Thế không phải là anh biết làm kế toán. Anh chỉ biết làm có tính cộng tính trừ. Như vậy có làm cũng như lối mèo ăn cứt mà thôi.

Anh em cười ồ cả lên. [...] Anh chàng ức lắm nhưng vẫn không chịu:

- Vâng vâng các anh là thành phần trên các anh giỏi. Chúng tôi chỉ là bần cố nông dốt nát thôi. Thế Đảng dựa vào các anh tiểu tư sản hay dựa vào chúng tôi?

[...] Nhiều khi anh kêu ca về điểm "chỉ thấy nói nâng đỡ bần cố nông mà không thấy thực tế đâu cả". Anh nói "nâng đỡ" và anh hiểu ngầm là: không thấy đề bạt anh vào lãnh đạo, không thấy kết nạp anh vào Đảng. Kỳ chính

huàh, anh đã tố khổ căm thù, các chị ở cơ quan phải khóc cơ mà? Cán bộ phải bồi dưỡng anh ngày đêm, nhất nhất liên hệ về nông thôn gần như chỉ có anh, chứ cơ quan đa phần là tiểu tư sản biết gì về nông thôn?

Chìa ruộng

Đã nhắc anh em cố nông dăm lần bấy lượt, học đi học lại mãi rằng: "Nhận trước thì phải nhận có gần có xa, có xấu có tốt", ừ ào cả. Thông cả.

Đến buổi tự nhận, cố nông ưu tiên tự nhận ruộng cả buổi tối, nhận chưa xong thì đã thấy hết cả ruộng thứ nhất, thứ nhì và ruộng gần. Bần nông xì xào, trung nông thở dài. "Đấy cứ bảo để anh em tự giác. Thông chỉ thông cái mồm chứ không thông cái bụng tham."

Một anh thanh niên

Trước ở du kích, anh ta bị chính trị viên xã đội chèn ép nhiều bề Ruộng nương là một, bị CTV¹¹ xã đội cấm mất. Tình yêu là hai, anh ta yêu một chị nữ du kích, [...] bị đem ra chi bộ kiểm thảo và khai trừ vì tội hủ hoá. Anh ức lắm. Mẹ nó người ta yêu nhau nó cấm, người ta yêu nhau mà gọi là hủ hoá!

Anh ta bỏ làng đi bộ đội địa phương. Kỳ cải cách, anh nhất định xin về xã. Một là lấy người yêu cũ, hai là trả thù. Anh không nói với trên rõ ý anh như vậy, mà chỉ xoáy mạnh vào chỗ có thù ruộng đất. Trên cho về

Anh ta rất tích cực. về sau tìm ra được CTV xã đội là một địa chủ, loại tiểu bá. Nhưng người yêu cũ thì đã đi yêu một người khác...

Danh từ

Cán bộ: - Tại sao thằng hào Thức nó lại sướng cao đô thế? Chị cốt cán: - Nó sướng cao đô thế là vì nhà nó đi bóc lột nhân dân.

Cán bộ: - Thế tại sao chị lại khổ cao đô thế?

Chị cốt cán: - Em khổ cao đô thế là vì em bị nó bóc lột em trên một cái vênh đênh đi ở cho nó mười mấy năm.

Hôm nay em không đi họp được vì nhà em nó cứ không chế em. [...]

Tảo hôn

Chị cốt cán 20 tuổi. Đi họp. Vào Đảng. Vào ủy ban.

Trong khi đó đức ông ch`ông 13 tuổi trèo me bẻ sấu. Đánh đáo. Đánh nhau. Người ta kêu ngoài ngõ: "Có ch`ông mà không biết dạy à. Để nó bẻ cả chuối nhà người ta r`ãi." [...]

Đot4

76 xã Bái Bắc:

- Con giết bố mẹ

26 vụ

7 vụ

14 vụ

4 vụ

1 vụ

86 vụ

- Vợ giết ch`ông

- Anh em giết nhau

- Chú giết cháu

- Bố giết con

- Đốt nhà

Tình phê bình đoàn ủy.

Phượng Mao nhiều ngày quân ngày quyên. Đồng chí Cấn (đoàn ủy cụm trưởng) không có kế hoạch gì, cứ' bảo tránh tổ chức cũ, đi sâu tìm người tốt. Đội hoang mang, tìm đâu ra người trắng như tờ giấy trắng. Không bị bắt thì bị tù, không tù thì ngày. Loanh quanh đường vòng mãi.

Bước 2 cũng không kết nạp được đảng viên. Chỉ vì lý do muốn người trắng như giấy trắng. Chật vật quá. Trên cứ thúc, đề mức 10 người. Gạn lắm chỉ được 5 là cùng. [...] Ông Cấn đi, ông Đạt đến thay, mang theo một cái mức của đoàn ủy là mức ruộng đất năm 1936. Chỉ những mức là mức, đội càng hoang mang.

Về gia đình nhà Sỏi (lang thuốc) năm lần bảy lượt đồng chí Cấn cũng không duyệt cho là địa chủ, cứ cho là tiểu thương. Đội đành cứ để Sỏi là tiểu thương.

Lương phê bình đoàn ủy: - Duyệt cho bắt người xong thì đồng chí đoàn ủy khác lại phê bình.

[...] Y phê bình đoàn ủy: - Lên hồ sơ ác bá Seo rồi, phát động xóm mà lên hồ sơ, lên duyệt, đồng chí Cấn không duyệt, cứ bảo: Ác bá thì sao xóm này không có tay sai?

[...] Trên cứ giáng xuống chỉ thị nào, mức nọ mức kia nào. Làm đoàn ủy như vậy thì cũng dễ. Trình bày ra thì chỉ ủy lại xua tay đi. [...]

Bà cụ chết [...]

Nguyễn T Tiến bị giết [...]

Chị Tính bị chết [...]

Tên Nhất chết [...]

Phú nông Mau treo cổ không chết [...]

Tôi giết mình sợ quá, chết mãi thế này, không thiết cơm nước gì nữa.

Lại một vụ đốt nhà [...] Giết trung nông Trạch [...]

BCL phê bình Hoàng Cầm

Tho hay thì hay thực, nhưng mà hần địa phương tính lắm. Quê hần ở Thuận Thành Bắc Ninh mà. Bài nào cũng đá một tí Bắc Ninh. *Bên kia sông Đuông* nhé. *Quê hương ta lúa nếp thơm riêng*... Địa phương tính quá.

Văn nghệ đi tham quan

A: - Văn nghệ đi tham quan thì cũng phải "3 cùng", họp, bắt rề... Các việc đều làm thì mới kết quả. Viết mới hay được.

Phóng viên B: - Không nhất thiết. [...] Thế Đảng có "3 cùng" không? Sao vẫn kết quả?

A hỏi bối rối, song quật lại: - Đảng khác. Nhiệm vụ Đảng là lãnh đạo, cậu có phải Đảng đâu? Lập trường so sánh thế nào được?

B: - Mỗi người mỗi việc. Trong cái cách, đội viên có nhiệm vụ riêng, Đảng có nhiệm vụ riêng, người viết văn có nhiệm vụ riêng. Do nhiệm vụ, khó khăn của từng nhiệm vụ khác nhau nên nhất định cách làm việc có chỗ khác nhau.

A: - Văn nghệ còn phải đi sâu hơn người đội viên chứ! Còn phải "3 cùng" gấp bội chứ!

B: - Đi sâu hơn không phải có nghĩa là phải "3 cùng" hơn. A chu chéo: - Không "3 cùng" thì đi sâu làm sao được?

B hỏi quật lại: - Cậu có hiểu một người viết văn cần phải làm việc thế nào không?

A: - Lại gì! Phải đi sâu đi sát quần chúng, tức là còn phải "3 cùng" hơn đội viên chứ.

B lại hỏi: Thế Trung ương có "3 cùng" không? Thế TƯ có sâu sát không? [...]

A: - Anh không phải là TƯ...

B: - Không phải là TU', nhưng cũng không phải là đội viên.

Là văn nghệ. [...]

A: - Anh quan niệm văn nghệ tách rời chính trị.

B: - Tôi tách rời văn nghệ khỏi chính trị máy móc.

A: - Anh văn nghệ nào cũng thế. Tự do, lại lắm lý lẽ bào chữa.

Cuộc cãi vã đâm ra biến thành cuộc ẩu đả, c ầm xoong chảo to tướng úp lên đầu nhau. Ai khoẻ thì được. [...]

BCL

Hết tắm thì lại ra nhà hàng ăn 100 đồng cháo gì đó, rồi lừa lúc chủ hàng vô tình vợ một nắm tắm đút túi.[...] Bảo văn nghệ ta còn kém quá. ít quyền hay. Kể ra thì chỉ có 2 quyền, *Trường kỳ kháng chiến nhất định thắng lợi* của Trường Chinh và *Sửa đổi tên làm việc* của CB¹² là hay.

Tư tưởng thành tích

Đem một b ần nông, thối ph ồng khuyết điểm, quy thành cường hào gian ác, xử tử hình. Anh nào cũng muốn xóm mình có bá. Lại muốn bá xóm mình thật ác, lắm tội, thành bá xã, bá vùng. Lại muốn bá xóm mình càng bị xử nặng càng thành tích. Cán bộ tranh nhau cho bá mình nặng tội. Anh nào cũng muốn cho r ẽ xóm mình trở nên những bí thư, chủ tịch. Cán bộ tranh nhau cho r ẽ được kết nạp, được đề bạt.

Không nhận ra địch

Mắc vòng vây địch bị mua chuộc

Hoang mang sợ địch

Đả kích nhân dân

Bắt nguôi

Bất trá hình

Nhục hình

Vạch thành phần sai

Chia sai

Không 3 cùng, kém chịu khổ

Bao biện

Tham ô

Không muốn đi cải cách

100%

143/700

153/700

777/1000

306/700

334/1000

559/1000

346/700

277/700

169/1000

824/1000

35/700

103/4000

Con giống.gãy.

VCao kê: XD đang dịp đi thăm Trung Quốc, lúc sắp về thì dốc túi đi sắm quà ngoại quốc. Mua những con giống nhỏ. Loay hoay đánh gãy chân một con. Xong nhất định không cho tính tiền.

Tạ Phước: - Làm thế mất danh dự người Việt Nam. Con giống là bao nhiêu!

- Ở Bắc Kinh này ới Việt kiều chứ. Vả lại không trả tiền để cho họ phải kiểm điểm, ai bảo làm con giống không được tốt!

Mua violons

vẫn chuyện thi sĩ XD. Còn thừa một ít tiền, không biết nên mua cái gì cho có lợi. Thi sĩ đang thiếu một cái Parker²¹, làm sao mua cái gì để về nước có lời kiếm lấy một cái Parker.

TPhước xui: - Violon về nhà thì bán chạy lắm.

Thế là thi sĩ đi mua 2 cái violons. TPhước chả là nhạc sĩ: Tuy vậy nhưng mà nước Việt Nam được thêm 2 cái violons.

Chạy gadôden

Đồng chí TL gặp VCao hỏi thăm sức khỏe bây giờ ra sao.

VCao: - Độ này chạy gadôden lắm anh ạ.

Đồng chí TL chân thực không hiểu mới hỏi: - Chạy gadôden là thế nào hử anh?

VCao vâng cái điệu nói tự nhiên mà xỏ, xỏ mà tự nhiên: -Nghĩa là nó cứ xập xì xập xò...

Kiên đội, đòi bỏ chèo

Một chị bần nông lấy anh ta cũng bần nông. Lấy năm ngoái (54), hai bên cùng 17 tuổi. Nhưng mà đâu như không yêu nhau lắm. Chị ấy chê chồng là bé quá. Con gái người nó phổng, chị lớn gấp rưỡi chồng.

Đội về, chị đến đòi li dị chồng. Đội không giải quyết, hẹn đề sau CCRĐ. Sau CCRĐ chị lại đến. Lần này đội giải quyết bằng tình thương yêu giai cấp.

Chị không thông. Hiện nay chị vẫn chê chồng.[...]

25/12

10 giờ 30 về tới Tiên Phong, vào xóm Kim Quan. Một số đi thăm nghèo hỏi khổ xóm Kim Quan. 1 giờ 30 họp ủy ban xã nghe báo cáo tình hình. Tối họp đội, phân phối cán bộ đi các thôn.

26/12

Cán bộ xuống xóm. Thăm nghèo. Tìm hiểu tình hình. Tuyên truyền chính sách. Tìm rế. 12 giờ họp du kích và công an xã. 1 giờ gặp hiệu trưởng trường học, BCH¹³ công trường. Tối họp xóm giới thiệu đội, tuyên truyền chính sách, chuẩn bị *meeting*.

Khó phân biệt

Cán bộ đội hỏi nhà trưởng xóm. Một ông trạc 50 chỉ đường. Rồi dẫn đến tận nơi. Rồi vào tận nhà. Theo chân đội. Rót nước. Hút thuốc lào. Thiếu nhi theo cán bộ hàng dặm bảy em. Đang ngẩng nói chuyện ở đâu các em cũng sà vào. Cán bộ nhớ báo cáo ở hội trường: Lo bị bao vây!

Bà con đến chơi. Xem mặt anh đội. Bế con bồng cháu vào nhà, đứng ở sân nhòm. Đó là lòng tốt của nhân dân? Đó là sự bao vây của địch?

Nhà cửa tàn phá chiến tranh mới làm lại. Lộn ầu cả. Có bần cố nông lại vớ được cái sân gạch to tướng, cái nền gạch thực đẹp. Có địa chủ lại chỉ tìm hum một cái túp tranh.

Nào công trường, nào nhà ga, nào nhà máy diêm, nào th ờ nước đái, nào
đầy xe bò, lắm việc pha tạp. [...]

Lũ trẻ

Lên 2 lên 3. Mắt toét nhoèn. Ru ồi đậu đầy cả vành mắt. Bụng ỏng, mỗi cái
áo hoa mậu dịch đen bún, chân đầy mụn nhọt, phẩm xanh bôi đầy cả. [...]

Bà bác anh Lược

[...] Mời các anh v ề nhà em. Nhà em thì nghèo khổ lắm. Mà thực thà lắm.
Không còn biết khôn ngoan gì cả.

Trước kia cũng ăn lộc thánh. H ồi xưa kia. Sau này thánh chẳng còn ăn thua
gì nữa, đâm ra túng bần quá. Kỳ giảm tô được loại A v ề quả thực. Được
hơn 1 vạn. Con cháu được 1 sào tạm cấp. Xa quá. Chỗ đầu trâu trán khí.
Không cày cấy được. [...]

27/12

Nhà Trúc

Thăm nghèo... Tìm r ễ. Chi ều *meeting*, 3 giờ. Tối họp xóm học mục đích
CCRD, đường lối, nhiệm vụ nhân dân. Tối họp chi bộ: chính sách xây
dựng Đảng ở nông thôn, ổn định tư tưởng.

Con cháu nhà tôi

Đang ăn cơm bà cụ Cánh đến ng ồi xếp bên mâm cơm.

- Anh ăn xong r ồi chứ?

- Xong r ồi.

- Thế anh đội cho em trình bày. Từ hôm đội v ề nhân dân ai cũng phân
khởi, mà em chảy nước mắt ra...

- Làm sao hử cụ?

- [...] Đầu đuôi câu chuyện nhà em lại bão mà 4 anh cán bộ ở. [...] Giá mà anh Thúy thì em không thắc mắc, nhưng mà lại đúng vào anh Ân mới khổ cho em chứ. Thật là nói ra xấu hổ, em xin trình bày với ông đội. Con cháu nó hư nết quá. [...] Nó lại đang dùm với hai con nữa. [...] Nghĩa là nhân dân các ngành các giới cùng với em căn vặn con cháu mãi mà nó không chịu nói ra. [...] Anh Ân anh ấy đánh mất cái đờng h ồ Anh ấy không nói gì cả với em mà lại đi nói với ông trưởng xóm chả biết thế nào, bảo là con cháu nó lấy. Em đánh nó 2 ngày r ồi nó chả xưng ra. [...] Em dọa nó là mày không nói, đội về sẽ bắt mày "trói điếm", nó cũng không chịu xưng. [...] Em đã dùng mọi phương pháp tiến hành mà nó cứ cúi gầm mặt xuống r ồi lại thông một câu "em không lấy".

- Thế bây giờ cụ đề nghị với đội ra sao?

- Em chẳng biết thế nào nữa. Khổ quá. Còn có một mụn con. Các anh thường hay bảo là hiện còn lắm địch. Em cứ nghĩ là em chẳng có liên quan gì với địch nào, mà lại hoá ra chính em đẻ ra địch. Em thực là nghèo khó mà em đẻ ra địch. [...] Nhà có dựa cho em xin vài cái.

Một cái nhà bần cố nông

Một cái vườn chuối. Nhà nhỏ ba gian tí xiu. Cột gỗ, mái tranh. Gạch xếp chồng lên nhau, không có vôi vữa gì cả, thay vách. [...] 2 cái chõng, hoen hoén lồi đi. [...] Rổ rá khắp các xó xỉnh. Niêu đất. Rế. Chõ cùn. Thúng thóc. Đi ba bước thì hết nhà. [...]

Một cái nhà như thế, lại có một cái gối vuông, vải trắng, rua đăng ten, thêu những núi non phong cảnh, gối trắng nhưng cái ghét xin xỉn. Nổi bật lên trong cả nhà. [...] Sau mới biết là cái gối quả thực. Cán bộ chia cho bằng cái lối rút thăm. Hoá nên nhà bần nông thiếu vô số thứ cần dùng khác lại vớ phải cái gối này. Số mệnh trớ trêu, cuộc đời không có lãnh đạo sáng suốt hay đâm ra lối nghịch tính như vậy.

17 tuổi

Hai bên cùng là bần nông. Kỳ cải cách học tập hiểu nhau. Cán bộ bắt rế vào anh ta. Anh ta đi xâu chị. R ồi công tác g ần gũi nhau. Hai bên cùng 17 tuổi. R ồi cùng là cốt cán. R ồi cùng vào thanh niên xóm, anh là tổ trưởng, chị tổ phó. R ồi sau chị vào BCH thanh niên xóm. Anh làm phân đoàn trưởng, chị ấy lại tiến vọt lên trên anh. Nhưng hai bên vẫn yêu nhau đậm thắm.

Tới bước 3 thì cưới nhau. Do đội đứng lên. Đám cưới đời sống mới, chỉ có nước chè không. Thuốc lá, tí kẹo vùng cũng không có. Cưới nhau là dắt nhau về vào cuộc đời mới.

Thế là đúng lập trường, không sợ trên phê bình.

28/12

Nhà Trúc.

Thăm nghèo... Tìm rế. Trưa họp qu ần chúng, họp phú nông, địa chủ.

29/12

Nhà Trúc.

Thăm nghèo... Tìm chỗ dựa. Tối họp Nông Hội: vâh đề sản xuất- [...]

30/12

Nhà Trúc.

Sáng: phát động sản xuất. Đào giếng. Mương mạch. Trưa họp con địa chủ.
11 giờ duyệt chỗ dựa tạm thời.

31/12

Nhà Trúc.

Meeting lại. Tối họp: tìm tội ác địa chủ.

Anh Lược

30 tuổi. Theo nhân dân thì anh ta là người có tính hấp. Độ giảm tô tố khổ lại cứ nói là đi ở nó cho ăn no, không phải đói, cũng không khổ bằng khi về nhà đói quá. Hoặc là bị nó đánh thì anh cũng nghĩ là hôm ấy mình cũng có sợ ý để cho trâu đói thì nó đánh cho, mình cũng vậy nữa là. [...] Mãi đêm qua, TD đến mới gặp đích anh ta. [...] TD trông cái mặt bụ bẫm đầy đặn kia, đôi môi hơi chảy nể hiên lành, trông không thể biết là người hấp, mà chỉ thấy là một người chất phác, thực thà bậc nhất. TD hỏi anh Lược phải không? Anh quay lại, lúng túng: - Vâng, em à Lược à... À, anh chàng ngọng, có lẽ vì cái lưỡi anh cứng nên cái lưỡi mềm của bà con mới uốn là anh cảm hấp chẳng?

Biết là hôm qua anh lại được bầu, TD hỏi: - Anh có được điển hình nữa không?

Anh cười thẹn thò: - Ó, em ại được điển ỉng.

Anh chỉ vào tập sách thưởng trên thúng thóc: - Ấy, em ả đọc được... Điển ỉng khăng mặt ợn à điển ỉng sách.

Chị Chuột chữa hoang

6 tháng bụng to rồi. Làng mới đem ra điểm cho tuần gác, cùm, trói. Nuôi cho ăn cho đẻ xong xuôi. Trói hai ngón tay hai ngón chân, lấy xe điếu lẩn chân, rút lông cho đau. Tra hỏi: chữa với ai. Chị Chuột khai chữa với phó Riếm.

Vào bắt bò nhà phó Riếm. Phó Riếm không chịu, xin thủ máu. Bát nước lã: giọt máu phó Riếm với giọt máu đứa bé không quện vào nhau. Vậy là không phải.

Lại tra, lẩn xe điếu. Chuột khai ngủ với Bạch.

Bạch đẹp trai, đàn sáo. Vợ cũng đẹp. Bạch nhận. Làng ăn vạ. Bắt bò, 2 lợn, đóng thóc, cả làng ăn. Sạt nghiệp.

[...]

"Trần Đan thành một thằng câm, điếc và mù. Thế tức là tiến bộ."

[1](#)

Tên gọi tắt Phòng Văn nghệ Quân đội thuộc Tổng cục Chính trị. Từ năm 1951 đến 1957, Trần Dần thuộc biên chế cơ quan quân đội này trước khi chuyển ngành (giải ngũ) sang Ban Nghiên cứu Sáng tác thuộc Hội Nhà văn.

[2](#)

Tạp chí *Sinh hoạt Văn nghệ* của Phòng Văn nghệ Quân đội

[3](#)

Tiểu thuyết của Phùng Quán

[4](#)

Tập thơ *Việt Bắc* của Tố Hữu. Xem thêm bài *Cách nhìn sự vật của nhà thơ Tố Hữu* của Trần Dần.

[5](#)

Bà Bùi Thị Ngọc Khuê, vợ Trần Dần, xuất thân trong một gia đình Công giáo. Toàn bộ gia đình họ hàng của bà Khuê đã di cư vào miền Nam. Quyết định mà Trần Dần nói tới là quyết định kết hôn với bà Khuê bất chấp sự phản đối của cơ quan quân đội và tổ chức Đảng.

[6](#)

Mối tình giữa Trần Dần và bà Bùi Thị Ngọc Khuê bị phê phán gay gắt. Trần Dần bị kiểm thảo về vấn đề này trong thời gian 3 tháng bị giam giữ.

[7](#)

Thời gian này, bà Khuê đã mang thai đứa con đầu lòng. Bà sinh con khi Trần Dần bị giam giữ năm 1956.

[8](#)

Đại tảo: Bếp tập thể trong quân đội, ăn "cơm ngũ", đông người, chế độ ăn không được bằng bếp "tiểu tảo".

[9](#)

"Re", "chuối"... là những qu ần chúng nòng cốt đáng tin cậy, có lý lịch trong sạch, thuộc thành phần cơ bản, tức b ầ n cố nông, là chỗ dựa cho cán bộ trong Cải cách Ruộng đất.

[10](#)

Bốn đợt giảm tô giảm tức, chia lại công điền, diễn ra năm 1953. Năm đợt CCRĐ bắt đầu từ tháng 5/1954, hoàn thành vào tháng 7/1956. Tháng 9/1956 tiến hành sửa sai trong CCRĐ và từng

bước chuyển sang hợp tác hóa. Năm 1960, công cuộc hợp tác hóa trong nông nghiệp CO' bản hoàn thành.

[11](#)

Chính trị viên

[12](#)

Bút danh của Hồ Chủ tịch

[13](#)

Ban chấp hành

Cách nhìn sự vật của nhà thơ

Tố Hữu

Tôi muốn nói tới cách nhìn của nhà thơ Tố Hữu (trong tập *Việt Bắc*) đối với cuộc đời, đối sự thực.

Điểm thứ nhất là cách nhìn của Tố Hữu không có gì là đặc sắc cả. Người ta hay nói tới cá tính của một nhà thơ. Đó là một điều rất hệ trọng. Vì rằng cá tính của nhà thơ rõ rệt hay mờ nhạt, đặc sắc hay tầm thường là nó chứng tỏ nhà thơ đó sống và viết có ý thức sâu sắc hay nông cạn về vị trí của mình, của nghề nghiệp mình trong mối liên quan chung xã hội. Nói cách khác, cá tính biểu hiện trình độ thức nhận của thi sĩ đối cuộc sống. Người ta có thể nhận ra câu thơ này câu thơ khác là của Huy Cận, là giọng Hoàng Cầm hoặc giọng Xuân Diệu... vẫn biết rằng còn phải xem cá tính ấy thế nào, nhưng ít nhất nhà thơ phải tới mức có cá tính. Đằng này, người ta khó có thể nhận ra câu thơ nào gọi được là giọng Tố Hữu. Cá tính nhà thơ mờ nhạt quá. Tố Hữu có một số câu người đọc nhớ, những câu thơ hay ấy có thể ký Nguyễn Du, Tản Đà, hay một loại ca dao nào đó. Đây không phải là chuyện "dựa vào vốn cũ" - mà là một lối dựa kém phát triển, chưa tới mức dựa mà thoát ly khỏi nó, sáng tạo thành một cái mới hẳn hoi (như bài *Voi ơi voi ơi* thật là một kiểu bắt chước nhạt nhẽo). Những câu hay nhất của Tố Hữu mang cái không khí thơ xa. Tố Hữu nhìn cuộc sống mới, con mắt chưa xuyên qua được cái màng cổ cũ. Lê Đạt nhận xét cô đúc rằng Tố Hữu nói tới những chuyện mới mà không hiện tại là như vậy. Tôi đồng ý với Lê Đạt: Tố Hữu hay đẩy lùi hình ảnh mới vào quá khứ. "*Trung ương, chính phủ luận bàn việc công ...*", cái khí phách hội họp của trung ương, chính phủ không giống thế. Điều này làm ta suy nghĩ nhiều về phát triển vốn cũ. Nếu không tả được đúng dân tộc ta hôm nay, - nó vừa rất mới lại vừa rất kế thừa cái cũ -, thì không thể nói dân tộc tính được.

Còn nói chung, thơ Tố Hữu rất nhiều cái lười biếng. Ý, lời tầm thường. Tầm thường chứ không phải giản dị phong phú. Như là lời thì rất nhiều cái kiểu: "*lòng ta xao xuyến, rung rinh*", - "*chúng bay chỉ một đường ra, một là*

tiêu diệt, hai là tù binh", - hoặc "*đời vẫn ca vang núi đèo*", hoặc "*cụ Hồ sáng soi*". Không phải là thiên lệch trích ra một số câu như vậy, hãy thử đọc lại tập *Việt Bắc*, ta thấy nhan nhản những lối lười, nhạt, cả lảm nhảm nữa. Cũng như lời, ý thơ Tố Hữu không đặc sắc. Tố Hữu nhìn vấn đề gì, chỉ thấy những công thức bề mặt của vấn đề ấy. Phá đường: *Nhà neo việc bận vẫn đi* - làm thì *thi đua* -, thi đua kết quả thì rã mai địch chết. *Ta đi tới*: đủ cả Bắc Nam, Việt, Miên, Lào, Itsala, Itsarắc... xem ra thì có vẻ đúng chính trị. Nhưng xét sâu xem? Tinh thần *phá đường* nó yếu quá (mặc dù giai đoạn phòng ngự...). *Ta đi tới* nó tản mát quá. Thơ Tố Hữu hay nói dàn ra cho đủ vị. Người chính trị giỏi không phải là người chạy quanh cho đủ mọi vênh đề, mà là người biết xoáy mạnh vào điểm chính để giải quyết. Thơ hiện thực cũng đòi hỏi nhà thơ - như nhà chính trị - giải quyết cái chủ chốt của vênh đề cho tâm hồn người đọc. Chứ không đòi hỏi làm như một anh cán bộ tuyên truyền xoàng xĩnh, nói dàn mỏng vênh đề ra, la liệt đủ các mặt như bày hàng xén. Tố Hữu chú trọng quá nhiều cho đúng cái chính trị bề mặt, cố nói cho đủ, mà thường thường cái chính trị bề sâu không đúng: - hơi thơ Tố Hữu yếu quá, khí thơ Tố Hữu thiếu cái tâm công mạnh mẽ của nhà chính trị biết dồn tâm sức, dốc khả năng vào điểm chính... Không phải như một số bạn bảo vì đây là loại "thơ trữ tình" nên nó mềm, nó nhẹ như vậy. Không! Con người mới rất khoẻ trong mọi vênh đề lớn, nhỏ, - chung, riêng. Cả trong những chuyện đòi tư thần kín, chuyện vui, chuyện buồn. Cả khi "trữ tình", con người mới vẫn có cái khí phách mạnh mẽ của nó (xem ca dao hay Mai-kốp-xki tả ái tình chẳng hạn...) Điểm này làm ta suy nghĩ rất nhiều về thế nào là đúng chính trị. Nếu khí phách thơ thiếu cái tấn công, cái tích cực mãnh liệt thì không thể nói đúng cái chính trị được. Về điểm này, tôi đồng ý với Hoàng Cầm: kiểu chính trị như của Tố Hữu không phải là chính trị thực, (phải nắm cái tinh thần phê bình của Hoàng Cầm, không nên như bạn Đông Hoài căn cứ vào cái chữ mà bẻ queo đi).

Tố Hữu nhìn sự vật nó chính trị công thức quá, lười tìm tòi quá. Chỗ nào hay thì lại là lặp lại Nguyễn Du, Tản Đà, ca dao... Tố Hữu chưa đem tới một cách nhìn mới mẻ gì. Cách nhìn còn tầm thường. Đó là cái đau khổ của những người làm thơ: hát lên bằng một giọng hát tầm thường.

Thơ hiện thực đòi hỏi người thi sĩ phải khổ công nghiên cứu tìm tòi trong cuộc sống. Gạt bỏ những công thức bề mặt, đi vào thực chất sự việc. Cũng

như nhà chính trị, nhà thơ cửa công nông phải theo dõi từng hơi thở, từng cái giờ mình của qu'ân chúng, của thời đại, của dân tộc. Càng phải chú ý tới những cái đang sinh thành, hôm nay là gió nhẹ, ngày mai là bão táp. Phải tìm ra được những quy luật mới của khách quan. Không phải đòi hỏi thế là vì thích mới, ham chuộng lạ. Mà chính là vì cuộc sống luôn luôn đổi mới. Người thi sĩ - cũng như người chính trị - đứng dừng lại thỏa thuê với những cách nhìn đã t'ần thường, đã công thức - là người sẽ bị cuộc sống vượt qua đ'ầu, vứt bỏ lại. Pê-tô-fi bảo "hãy im đi" - và gọi tên là bọn "ca sĩ lạc hậu" những thi sĩ nào không đem tới một cách nhìn mới, - nói đúng hơn không khám phá được những cái mới sẵn có trong thực tế. Phải nói ngay rằng thơ ca qu'ân chúng tuy nói chung còn l'om b'om bản năng tự nhiên, nhưng có những viên ngọc thật sáng tạo. Sự làm việc sáng tạo của họ làm cho cách nhìn và thơ ca của họ nhi'ều sáng tạo. Họ không biết lý luận hiện thực, nhưng chính chủ nghĩa hiện thực ở qu'ân chúng, - cũng như xã hội tương lai. Đừng nên lo là họ sẽ r'ut r'è không dám làm thơ nữa. Bao to cũng không thể làm đổ trời, cuộc nghiên cứu này chỉ có khuyến khích chứ không ngăn nổi triệu triệu người tiếp tục làm thơ đâu. Có thê' chỉ một số nhỏ đã hay s'ấp vào chuyên môn có thê' r'ut r'è, sợ lý tưởng thơ ca quá. Tôi thường thấy con người ta kém cỏi, r'ut r'è chính là vì lý tưởng nó thấp. Hay không có lý tưởng. Chứ không phải vì lý tưởng nó cao. Thơ hiện thực là của qu'ân chúng, do qu'ân chúng, vì qu'ân chúng. Nó cao thực, người thi sĩ phải mất máu trên một v'ần thơ nhu một chiến sĩ mất máu trên một lô cốt địch. Nhưng nó cũng dễ thôi, qu'ân chúng vẫn làm, đã đạt được một số câu. Ai muốn dễ thì phải cố chịu khó làm nhu qu'ân chúng: sống chết nhọc nhằn, m'ồ hôi máu đỏ. Những v'ần thơ hay nhất mới nhất là những v'ần thơ lẫn lộn trong cái thực tế mua bão ấy. Cá tính thơ Tố Hữu còn mờ. Sự thiếu sót thực tế làm cho Tố Hữu chưa thoát khỏi cái nhìn t'ần thường và ảnh hưởng thơ xưa.

Điểm thứ hai là cách nhìn của Tố Hữu thật nhỏ bé quá. Nhìn vấn đề gì, v'ần đề ấy thu hẹp lại. Yêu ai nguôi ấy nhỏ đi.

Nhìn chiến sĩ: nhìn vào bề sâu lớn lao khí phách của chiến sĩ thì ít. Mà lại nặng nề về những tiếng kêu trừu tượng (*anh Vệ quốc quân ơi, sao mà yêu anh thê?*), - những hình dung từ r'ên r'ập (*người bạn đường anh dũng, - anh*

chiến sĩ hiền lành),- những cái nét hình thức (*bóng anh nắng chiều v.v...*)...
Hình ảnh chiến sĩ thu nhỏ lại.

Nhìn Hà Nội: yếu đuối, đợi chờ.

Nhìn bà mẹ bộ đội: thương xót, chán nản.

Nhìn Việt Bắc: xa vắng heo hút. Ngồi ở lại, ngồi về xuôi đầu nhỏ lại trong một khung cảnh hắt hiu.

Nhìn Triều Tiên: yếu ớt, ỷ lại. Không phải cái chính là vì Tố Hữu dùng hình ảnh em bé. Cái chính do cách nhìn em bé đó thế nào?

Nhìn lãnh tụ: chỗ thì hình thức gượng gạo "*chòm râu mát rượi hòa bình*". Chỗ thì tả thành một đạo sĩ tầm thường nhàn tản "*ung dung yên ngựa bên đường xuôi reo*" (có thể tả lãnh tụ đi chơi, nhưng phải tả khác...). Nói chung thì "công thức Cha già" nặng. Không thấy lãnh tụ vừa là cha, vừa là con đẻ của quần chúng. Chỗ thì tả lãnh tụ mệnh mông, -thi sĩ và quần chúng bé nhỏ đi dưới cây chì đỏ của lãnh tụ. Lãnh tụ như núi, quần chúng li ti như kiến con. Hình ảnh không cân xứng, - định làm to - vô tình hóa ra làm nhỏ bé lãnh tụ đi, làm sai lệch sự liên quan giữa lãnh tụ và quần chúng. Không phải là phú nhận một vài nét khá sáng tạo của Tố Hữu, như tả lãnh tụ "*trẻ mãi không già*", nêu lên được nét Hồ Chủ tịch là người thanh niên số một. Nhưng nói chung bản chất người lãnh tụ kiểu mới : - vừa phi thường vừa tầm thường, - vừa độ lượng vừa nguyên tắc, vừa hành động vừa trí tuệ, vừa giản dị vừa phong phú, vừa đạo đức vừa không công thức gò bó,... bản chất ấy bị thu nhỏ lại trong kính thơ Tố Hữu. Chính vì lòng yêu lãnh tụ, gắn liền với lòng yêu giai cấp, yêu dân tộc thúc giục ta nên mạnh dạn làm thơ về lãnh tụ, - nhưng không thể khuyến khích ta thỏa thuê ở mức ấy.

Nói thêm Tố Hữu nhìn sự hy sinh của quần chúng thế nào? Như trong bài "*Phá đường*", cứ tạm cho chị nữ dân công đó là một quần chúng tốt, Tố Hữu tả chị ấy nhà neo, con bế con bồng, ngô sắn bẽ bộn. Vậy mà: "*em cũng theo chồng đi phá đường quan*". Sự hy sinh như thế mà buông nhẹ tên trong một câu như vậy !

Người ta hay nói tới lòng yêu nước của thơ Tố Hữu. Người ta bảo đối với Tố Hữu, Tổ quốc cụ thể ra là những bà mẹ, những người chiến sĩ, những công việc kháng chiến (phá đường, về Hà Nội, xa Việt Bắc, v.v...) Tôi cũng đồng ý vậy. Nhưng mà đối với những điểm cụ thể ấy, con mắt Tố Hữu đã thu bé nó cả lại. Không phải là đem cộng máy móc lại, nhưng vì những yếu tố tạo nên nó đã nhỏ yếu cả, hóa ra tình yêu nước của nó cũng bé bỏng đi. Lê Đạt cũng đã nhận xét cái căm thù rất yêu trong thơ Tố Hữu làm cho tình yêu nó mỏng mảnh. Yêu nước, căm thù, chẳng ta đâu muốn những vần thơ không nên "tí ti yêu nước, tí ti căm thù". Chúng ta muốn như Maia-kốp-xki nói:

Đo sộ yêu thương

Đo sộ căm thù...

Muốn thế, - vì đó là thực tế của dân ta, thời đại ta, thực tế cuộc chiến đấu võ trang hôm qua là hòa bình hôm nay. Mỗi nhà thơ một cách nhìn, một cách nói khác nhau, nhưng đều có cái căm thù, thương yêu đỗi nhau ấy.

Có người bảo không thể đòi hỏi trong một tập thơ nhỏ mà tả chiến sĩ, người mẹ, phá đường, Việt Bắc, Hà Nội v.v... đều là hay cả. Không, không!... Người thi sĩ có một cách nhìn lớn thì không cần một tập thơ đâu. Mà bất cứ một bài, một câu, một ý, nói cái gì nó cũng thành lớn, vạch một nét nào cũng là nét lớn cả. Chuyện lớn bé không phải chuyện dài ngắn, - cũng không phải là chuyện đê tài. Mà là chuyện cách nhìn, cỡ trình độ nhận thức sự vật.

Điểm thứ ba là cách nhìn Tố Hữu hay bao phủ lên vênh vênh một cái buồn yếu đuối. Điểm này Hoàng Yến, Hoàng Cầm và nhiều bạn đã phân tích nhiều. Những người bên vực thơ Việt Bắc nhất trước kia không nhận, bây giờ cũng đã nhận rằng cái buồn trong thơ Tố Hữu là một sự thực khách quan, - không phải do bịa đặt người phê bình. Mà đây không phải cái buồn xốc người ta lên hành động, không phải cái buồn tới căm thù của những hy sinh mất mát, đổ vỡ trong chiến tranh. Mà lại là một thứ buồn nó "ru", yếu đuối và nhẹ. Điều đó bây giờ đã được công nhận nhiều rồi. Cuộc nghiên cứu thơ Tố Hữu hôm nay đã tiến được một bước ấy. Nhưng mà vênh vênh căn bản

vẫn chưa chuyên nhích: chất tiêu tư sản là chính của thơ Việt Bắc hay chỉ là cái rơi rớt phụ?

Tôi đồng ý với Hoàng Cầm, Lê Đạt và nhiều bạn khác rằng: căn bản thơ Tố Hữu là kiểu thơ tiêu tư sản đi theo cách mạng. Cách nhìn tầm thường, nhỏ bé, buồn yếu đuối, lại còn rơi rớt cách nhìn thơ xưa. Một cái kính thơ như vậy, thu hẹp cuộc sống lại như một hòn non bộ xinh xắn, chưa phải là cái kính thơ vĩ đại của công nông. Tôi nói tiêu tư sản cách mạng, tức là nói cái ưu cũng ở đấy, cái khuyết cũng ở đấy. Tiêu tư sản rất nhiều, mỗi người còn ít nhiều phút tiêu tư sản, nên thơ Tố Hữu cũng có thể ngâm ngợi được. Nó có ích trong phạm vi ấy. Nhưng nếu nói nó đã là công nông, là dân tộc, là thời đại, là hiện thực thì quả là sai sự thực. Dân ta, công nông ta, thời đại ta không phải là tầm thường nhỏ bé, yếu đuối như thế. Nếu không nhận rõ điều đó, thì thật là tai hại cho tác giả, cho quần chúng, cho thơ hiện thực.

Rất rõ rệt là Tố Hữu có những thiện ý, có cố gắng. Cố phục vụ chính trị. Cố theo sát đề tài trước mắt. Cố quần chúng. Cố dân tộc. Cố điều luyện thơ nữa. Nhưng chưa đủ mức thoát khỏi cách nhìn tầm thường, nhỏ bé, buồn, yếu ớt, -cho nên cái đạt được của Tố Hữu đi vào đường thơ hiện thực mới chỉ là hình thức. Không lấy làm lạ rằng thơ Tố Hữu có nhiều mâu thuẫn chưa thống nhất. Có vẻ chính trị mà chính chỉ là chính trị công thức. Có vẻ dân tộc, quần chúng mà thực chưa phải. Có vẻ phục vụ trước mắt mà thực lại không hiện tại. Có vẻ điều luyện thơ mà thực còn rất nhiều cái dễ dàng, lười biếng.

Phê bình thế có phải là do tính khe khắt không? Có phải vì vị trí của Tố Hữu, vì Tố Hữu là một cây bút khá lâu năm nên ta cứ khắt khe không? - Một nghìn lần không phải.

Người ta hay nói tới quần chúng, thời đại. Tôi rất đồng ý quần chúng, thời đại là người giám sát tối cao quyết định nghệ thuật. Thơ hiện thực là của quần chúng. Chính cuộc nghiên cứu thơ này tức là thời đại đang xét thơ Việt Bắc, mới là một lần đầu. Thời đại ta chưa có kết luận gì. Nhưng phải thấy rằng thời đại chúng ta vô cùng vô tư, khách quan, trọng sự thực. Và cũng rất vô cùng nâng đỡ nghệ sĩ. Không phải chỉ nâng đỡ ngòi bút mới - mà càng phải nâng đỡ ngòi bút cũ (tuy nhiên cách nâng đỡ khác nhau, vì

khó khăn, đi ều kiện hai đ ằng khác nhau). Chúng ta nâng cao lá cờ thơ hiện thực, nên phải nhìn cho đúng thơ Tố Hữu đã cố gắng đi được tới mức nào, - con đường tiếp tục còn gian nan gấp mấy? Vậy ra chưa có thi sĩ nào hiện thực, chân chính của công nông ư? Tôi thấy quả như vậy. Không có gì mà sốt ruột, chuyện nghệ thuật phải tính hàng chục, hàng trăm năm. Chúng ta mới là lúc bình minh, ánh sáng còn non nhạt. Nhưng mà ta đã có hàng vạn vạn câu thơ còn tản mát do bàn tay qu ần chúng tạo nên, rất xứng gọi là công nông. Chỉ có cái những người chuyên môn có chịu vất vả sống chết đấu tranh như qu ần chúng không? Nếu như vậy, ta sẽ đẩy được mặt trời lên đỉnh sáng. Đối với Tố Hữu cũng như mọi nhà thơ, chúng ta chân thành đề nghị: lăn xả vào thực tế, mở rộng cách nhìn, sáng tác mạnh bạo tự do. Tố quốc khó khăn hôm nay đang gọi tên chúng ta với những vần thơ vất vả, tìm tòi, mới mẻ hơn 5/1955

Nhất định thắng

Tôi ở phố Sinh Từ:

Hai người

Một gian nhà chật

Rất yêu nhau sao cuộc sống không vui? Tổ quốc hôm nay

tuy gọi sống hoà bình Nhưng mới chỉ là năm thứ nhất Chúng ta còn muôn
việc rối tinh..., Chúng ta

Ngày làm việc, đêm thì lo đẩy giặc Vợ con đau thì rối ruột thuốc men Khi
mảng vui - khi chợt nhớ - chợt quên Trăm cái bận hàng ngày nhay nhắt
Chúng ta vẫn làm ăn chiu chắt Ta biết đâu Mỹ Miếc tí mù Chúng còn
đương bày kế hại đời ta? Tôi đi giữa trời mưa đất Bắc Đất hôm nay tằm tã
mưa phùn Bổng nhói ngang lưng

máu rỏ xuống bùn Lưng tôi có tên nào chém trộm? A! Cái lưỡi dao cùn!

Không đứt được - mà đau!

Chúng định chém tôi làm hai mảnh Ôi! Cả nước! Nếu mà lưng tôi lạnh

Hãy nhìn xem: có phải vết dao?

Không đứt được mà đau!

Lưng Tổ quốc hôm nay rớm máu

Tôi đã sống rã rời cân não

Quãng thời gian nhưng nhức chuyện đi Nam

Những cơn mưa rơi mãi tối sầm

Họ lếch thếch ôm nhau đi từng mảng

Tôi đã trở nên người ôm giận

Tôi đem thân làm ụ cản đường đi

- Dừng lại!

Đi đâu?

Làm gì?

Họ kêu những thiếu ti ền thiếu gạo

Thiếu Cha, thiếu Chúa, thiếu vân vân

Có cả anh Nam chị Nữ kêu bu ần

- Ở đây

Khát gió, thèm mây...

Ô hay!

Trời của chúng ta gặp ngày mây rủ

Nhưng trời ta sao bỏ nó mà đi?

Sau đám mây kia

là cả mi ền Nam

Sao nữ tướng là non b ồng của Mỹ!

Tôi muốn khóc giữ từng em bé

- Bỏ tôi ư? - Từng vạt áo - Gót chân

Tôi muốn kêu lên - những tiếng cộc cằn...

- Không! Hãy ở lại!

Mảnh đất ta hôm nay dù tối

Cũng còn hơn

non b ằng Mỹ

triệu l ần...

Mảnh đất dễ mà quên

Hỡi bạn đi Nam

Thiếu gì ư? Sao chẳng nói thực thà?

Chỉ là:

- thiếu quả tim, bộ óc!

Những lời nói sắp thành nói cụt

Nhưng bỗng dưng tôi chỉ khóc mà thôi Tôi nước n ớc giữa trời mưa bão Họ
vẫn ra đi

- Nhưng sao bước r ả rời?

Sao họ khóc?

Họ có gì thất vọng?

Đất níu chân đi,

gió cản áo bay về

Xa đất Bắc tưởng như rời cõi sống Tưởng như đây là phút cuối cùng
Giăng giối lại: - mỗi lùm cây - hốc đá

- mỗi căn vườn - gốc v ả - cây sung

Không nói được, chỉ còn nước nở Trắc con người nhìn lại đất trời Nhìn
con nắng lụi, nhìn hạt mưa sa Nhìn con đường cũ, nhìn ngôi sao mờ Ôi đất
ấy - quên làm sao được?

Quên sao nơi ấm lạnh ngọt bùi Hôm nay đây mưa gió dập vùi

- Mưa đổ mãi lên người xa đất Bắc... Ai dẫn họ đi?

Ai?

Dan đi đâu? - Mà họ khóc mãi thôi Trời vẫn quật muôn vàn tảng gió Bắc
Nam ơi, đứt ruột chia đôi Tôi cúi xuống - quỳ xin mưa bão Chớ đổ thêm
lên đầu họ - khổ nhĩ ầu ầu!

Họ xấu SỔ - chớ hành thêm họ nữa Vườn ruộng hoang sơ - Cửa nhà vắng
chủ Miền Nam muôn dặm, non nước buồn thiu Họ đã đi nhưng trút lại tâm
hồn Ôi đất Bắc! Hãy giữ gìn cho họ Tôi ở phố Sinh Từ Những ngày ấy
bao nhiêu thương xót Tôi bước đi

không thấy phố không thấy nhà Chỉ thấy mưa sa

trên mầu cờ đỏ

Gặp em trong mưa Em đi tìm việc Mỗi ngày đi lại cúi đầu về- Anh ạ!

họ vẫn bảo chờ...

Tôi không gặng hỏi, nói gì ư?

Trời mưa, trời mưa

Ba tháng rồi

Em đợi

Sống bằng tương lai

Ngày và đêm như lũ trẻ mồ côi

Lũ lượt dắt nhau đi bu ồm bã

Em đi

trong mưa

cúi đầu

ngiêng vai

Người con gái mới mười chín tuổi Khổ thân em mưa nắng đi về lủi thủi

Bóng chung

đề lên

số phận

từng người

Em cúi đầu đi, mưa rơi

Những ngày ấy bao nhiêu thương xót

Tôi bước đi

không thấy phố

không thấy nhà

Chỉ thấy mưa sa

trên m ầu cờ đỏ

Đất nước khó khăn này

sao không thấm được vào Thơ?

Những tủ kính tôi dùng chân dán mũi Các thứ hàng ế ẩm đợi người mua
Nhưng mà sách - hình như khá chạy

À quyền kia của bạn này - bạn ấy Quyền của tôi tư lự - nét đăm đăm Nó
đang mơ: - nếu thêm cả miền Nam Số độc giả sẽ tăng dăm bảy triệu Tôi đã
biến thành người định kiến Tôi ước ao tất cả mọi người ta Đòi thống nhất,
phải đòi từ việc nhỏ - từ cái ăn

cái ngủ

chuyện riêng tư

- từ suy nghĩ

nặng con

và tán vợ

Trời mưa mãi lây rây đường phố Về Bắc Nam tôi chưa viết chút nào Tôi
vẫn quyết Thơ phải khua bão gió Nhưng hôm nay

tôi bỗng cúi đầu

Thơ nó đi đâu?

Sao những vần thơ

Chúng không chuyển, không xoay trời đất? Sao chúng không chấp được
cõi bờ? Non nước sục sùi mưa Tôi muốn bỏ Thơ

làm việc khác

Nhưng hôm nay tôi mê mãi giữa trời mưa Chút tài mọn

tôi làm thơ chính trị

Những ngày ấy bao nhiêu thương xót Tôi bước đi

không thấy phố không thấy nhà

Chỉ thấy mưa sa

trên m ầu cờ đỏ

Em ơi! - Ta ở phố Sinh Từ

Em đang có chuyện gì vui hử?

À cái tin trên báo - Ủ em ạ

Chúng đang phải giậm chân đấm ngực!

Vượt qua đ ầu chúng nó, mọi thứ hàng

Những tấn gạo vượt đi Những tấn thơ, tài liệu Vẫn xéo qua đ ầu chúng,
giới danh gì? Ý muốn dân ta

là lực sĩ không l ờ

Đề cở chúng mà xoá nhoà giới tuyến Dân ta muốn, trời kia cũng chuyển
Nhưng

Trời mưa to lụt cả gian nhà Ôm tất cả che mưa cản gió Con chó mực nghe
mưa là rú Tiếng nó lâu nay nghe khản em ạ Thương nó nhĩ - nó g ầy - lông
xấu quá Nó thiếu ăn - hay là giết đi ư?

Nó đở khở - cả em đở khở

Em thương nó - ừ, thôi chuyện đó

Nhưng hôm nay anh mới nghĩ ra

Anh đã biến thành người định kiến

Những ngày ấy bao nhiêu thương xót

Tôi bước đi

không thấy phố không thấy nhà

Chỉ thấy mưa sa

trên m`àu cờ đỏ

Tôi đi giữa trời mưa đất Bắc

Tai bỗng nghe những tiếng thì th`ầm

Tiếng người nói xen tiếng người `ầm ả

- Chúng phá hiệp thương!

- Liệu có hiệp thương?

- Liệu có tuyển cử?

- Liệu tổng hay chẳng tổng?

- Liệu đúng kỳ? Hay chậm vài năm?

Những câu hỏi đi giữa đời lòng chông

Ôi! Xưa nay Người¹ vẫn thiếu tin Người

Người vẫn thường kinh hoảng trước tương lai

Người quên mất Mỹ là sư tử giấy

Người vẫn vội - Người chưa kiên nhẫn mấy Gan người ta chưa phải đúng
công nông Người chưa có dạ lim tim sắt

Người mở to đôi mắt mà trông!

A tiếng kèn vang

quân đội anh hùng

Biển súng

rừng lê

bạt ngàn con mắt

Quân ta đi tập trận về qua

Bóng cò bay đỏ phố đỏ nhà

Lá cò ấy là cò bách thắng

Đoàn quân kia muôn trận chẳng sờn gan

Bao tháng năm đói rét nhọc nhằn

Từ đất dấy lên

là quân vô sản

Mỗi bước đi lại một trường thành

Thắng được Chiến tranh

Giữ được Hoà bình

Giặc cũ chết - lại lo giặc mới

Đoàn quân ấy kẻ thù sợ hãi

Chưa bao giờ làm mất bụng dân yêu

Dân ta ơi! Chiêm nghiệm đã nhiều Ai có LÝ? Và ai có LỰC?

Tôi biết rõ đoàn súng sức ấy

Biết nhân dân

biết Tổ quốc Việt Nam này

Những con người từ ức triệu năm nay

Không biết nhục

Không biết thua

Không biết sợ!

Hôm nay

Cả nước chỉ có một lời hô: **THỐNG NHẤT** Chúng ta tin khẩu hiệu ta đòi -
Trả mi ền Nam

Tôi ngửa mặt lên trời

Kêu một tiếng - bỗng m ặt trời rơi xuống Vài ba tia máu đỏ rớt vào tôi

Dân ta ơi!

Những tiếng ta hô

Có sức đâm trời chảy máu

Không địch nào cưỡng nổi ý ta

Chúng ta đi - như quả đất không l ờ

Hi ền hậu lắm - Nhưng mà đi quả quyết...

Hôm nay

Những v ần thơ tôi viết

Đã giống lưỡi lê: đâm

Giống viên đạn: xé

Giống bão mưa: gào

Giống tình yêu: thắm

Tôi thường tin ở cuộc đấu tranh đây

Cả nước đã bầu tôi toàn phiếu

Tôi là người vô địch của lòng tin

Sao bỗng đêm nay

tôi cúi mặt trước đèn?

Gian nhà vắng - chuột đêm nó rúc Biết bao nhiêu lo lắng hiện hình ra Hừ!
Chúng đã biến thành tảng đá chặn đường ta!

Em ơi thế ra

Người tin tưởng nhất như anh

vẫn có phút giây ngờ vực

Ai có LÝ? Và ai có LỰC?

Ai người tin? Ai kẻ ngã lòng tin?

Em ơi

Cuộc đấu tranh đây cả nước cả hoàn cầu

Cả mỗi người đêm ngủ vẫn lo âu Có lẫn máu, có xót thương lao lực Anh
gạch xóa trang thơ hằn nét mực Bỗng mắt anh nhìn thấy! Lạ lòng thay!
Tảng đá chặn đường này!

Muôn triệu con người

muôn triệu bàn tay

Bật cả máu đầy đá lăn xuống vực!

Anh đã nghĩ: Không có đường nào khác

Đem ngã lòng ra

mà thống nhất Bắc Nam ư?

Không không!

Đem sức gân ra!

Em ơi em!

Cái này đỏ lắm gọi là TIM

Anh cho cuộc đấu tranh giành THỐNG NHẤT

Hôm nay²

Trời đã thôi mưa thôi gió

Nắng lên đỏ phố đỏ nhà

Đỏ mọi buồng tim lá phổi

Em ơi đếm thử bao nhiêu ngày mưa!

Bây giờ

Em khuôn đỏ đặc ra phôi

Em nhé đừng quên

Em khuôn cả tim gan chúng mình phôi nắng

Em nhìn cao tím trời xanh

Dưới phố bao nhiêu cờ đỏ!

Hôm nay em đã có việc làm

Lương ít - Sống còn khó khăn

Cũng là may...

Chính phủ muôn lo nghìn lắng

Thực có tài đuổi bão xua mưa không thì còn khô

Em treo cờ đỏ đầu nhà

Lá cờ trừ ma

Xua được bóng đen chúng nó!

Những vết thương kháng chiến đỏ lôm

Đã mím miệng, lên da lên thịt

Tôi bỗng nhói ở nơi lồng ngực

Em ơi!

Chúng đốt phố Ga-li-ê-ni

và nhiều phố khác

Anh đã sống ở Sài Gòn trước Cảnh miên Nam thành một góc tim anh

Chúng đốt tận đâu

mà lửa xém tim mình

Tim nó bị thui đen một nửa

Từ dạo ấy

mà em chẳng rõ

- Em hãy đỡ cho anh khỏi ngã

Đứng đây

Một lúc!

Cờ bay

đỏ phớt

đỏ nhà

Mãi cờ kia là thang thuốc chữa cho anh Ai thắng ai thua?

Ai có LÝ? Và ai có LỰC?

Em ơi

Hôm nay

trời xanh

xanh đục

Nắng lên

đỏ phớt

đỏ cờ

Cuốn cuộn mít tinh

Những ngày thương xót đã lùi xa

Hoà bình

thêm vững

Anh bước đi

đã thấy phố thấy nhà

Không thấy mưa sa

Chỉ thấy nắng lên

Trên m`âu cò đỏ

Ta ở phố Sinh Từ

Em này

Hôm nay

đóng cửa

Cả nhà ra phố mít tinh

Vung cò đỏ hát hò vỡ phôi

Hỡi những người

thành phố thôn quê

Đói no lành rách

Người đang vui

Người sống đang bu`ồn Tất cả!

Ra đường!

Đi!

hàng đoàn

hàng đoàn

Đòi lấy tương lai:

HÒA BÌNH

THỐNG NHẤT

ĐỘC LẬP

DÂN CHỦ

Đó là tim

là máu đời mình

Là cơm áo! Là ái tình

Nhất định thắng!

1955

Chân dung Tr ầ n D ầ n của Nguyễn Sáng, báo *Nhân văn* số 1, 15/9/1956

Trong bài *Phê bình lãnh đạo văn nghệ* (1956), Phan Khôi cho biết: "Tôi nhớ có một vị bất lỗi trong bài thơ Trầ Dầ có chữ *Ngườì* viết hoa. Lấy lẽ rằng chữ *Ngườì* viết hoa lâu nay chỉ để xưng Hồ Chủ tịch, thế mà Trầ Dầ lại viết hoa chữ *Ngườì* không phải để xưng Hồ Chủ tịch."

2

Trong *Trăm hoa đua nở trên đất Bắc* (1959), tác giả Hoàng Văn Chí chú thích đoạn này như sau: "Bài thơ lúc đầu lấy nhan đề là *Bài thơ thống nhất* và chỉ có đến đây là hết. Hoàng Cầm khuyên Trầ Dầ nên làm thêm một đoạn nữa để 'giữ vững lập trường' mới có thể xuất bản được. Vì vậy nên mới có đoạn sau này và bài thơ cũng đổi nhan đề thành *Nhật định thắng*." Song trong di cảo, ngay từ bản thảo đầu đưa Nguyễn Đình Thi để đọc góp ý đã có đoạn được coi là 'bổ sung' này, và trong *Giai phẩm mùa Xuân* 1956 cũng có đoạn ấy.

1956

"Đạo lý không có tương lai."

1/1

Thăm tra chỗ dựa. Tối họp: Tội ác địa chủ. Bảo vệ đường sắt.

3/1

Nhà Thu.

Tối: Trấn áp địa chủ. Họp du kích trao đổi vũ khí. Họp thanh niên, thiếu nhi.

8/1

Điểm tổ khổ Nông Hội

9/1

Nhà Thu.

Thông tin kẻ khẩu hiệu: *Có khô'tô'khô' . Đánh đô'địa chủ cường hào đại gian đại ác. Hoan nghênh đại hội nhân dân. Sáng suốt chọn người vào thăm phán xã.*

Tổ khổ Nông Hội.

11/1

Nhà Thu.

Tối: công thân Hoàn (Nguyễn Văn Nga)

Đấu Nguyễn Văn Nga

1, Anh Tụng lên

- Mày mất thóc, em mày lấy, mày vu cho tao mày đánh tao.

- Nga, mày có đánh anh Tụng không?

- Không.

Đả đảo...

- Mày có đánh không?

- Có.

Đả đảo thái độ ngoan cố...

- Mày ngoảnh mặt lên đây. Khoanh tay lại. Bây giờ mày đã nhận mày kê' lại đi.

- Thua quý toà con mất thóc về hỏi, chả nhẽ ở nhà mất còn có ai, anh Tụng...

- Anh với mày à?

- Ông Tụng, con hỏi ông Tụng, xong có đánh.

- Nga! Đánh thế nào? Hỏi! Cho phép mày quay về ông bà nhân dân mà nói về việc đánh anh Tụng. Phải thua ông bà.

- Thua ông bà nhân dân, con mất thóc con đánh anh Tụng à ông Tụng. Con trời vào cột.

- Mày có treo anh Tụng lên không?

- Con có treo ông Tụng lên ạ...

Đả đảo...

- Nga! Hỡi! Về sau thóc ai lấy?

- Con không biết ạ...

Kết luận: - Chúng ta nhân dân thấy bộ mặt ngoan cố tên địa chủ. Nó đã nhận là thóc con cháu nó lấy mà nó đổ cho anh Tụng, nó đánh.

2. Ông Sử

- Mày đánh tao nát cả người cả ngợm ra.

- Con chỉ đánh nát nguôi thôi ạ. Không đánh vào ngợm ạ.

- Tao đói quá tao đi bẻ mấy bắp ngô. Tao lấy của nhân dân chứ có lấy của nhà mày đâu? Sao mày lột quần tao ra, chửi 10 roi đánh!

- Mày có đánh ông Sử không?

-Có.

- Mày đánh bằng gì?

- Con đánh bằng roi tre ạ. Ông ấy ăn cắp ngô, con đi tuồn thì con đánh ông ấy chảy máu dít.

3. Em anh Niệm

- Anh tao là Niệm. Anh tao với mày cùng đi buôn. Mày có hiềm với anh tao. Ngày 13-7 mày thủ mưu giết anh tao.

- Việc giết anh Niệm và anh Ân thế nào? Nói ra! Kê! Từ đầu chí cuối!

Đả đảo...

Kiên quyết đánh đổ...

- Thưa quý toà, thằng Phồn thằng Nghĩa sai con đi giết anh Niệm.

- Nga!

- Dạ.

- Tao hỏi mày chứ tao hỏi đâu thằng Ph ờn thằng Nghĩa.

- Con c ần đá đập óc ông Niệm...

- Còn một việc nữa, trong đêm hôm ấy mày giết anh Ân ra sao?

- Con với Khoát, Nghĩa, Tộ, Tính, Hậu. Ông Hậu chém.

- Chém thế nào?

- Chém vào nguôi.

- Mày làm gì?

- Con lấy gậy đánh.

- Đánh thế nào? Kể sao cứ nhát một thế!

- Đánh vào người.

- Xong sao?

- Xong vứt xuống sông

Kết luận: Ngày 15/7/1950 nó giết 2 ông: anh Niệm và anh Ân.

4. Chi Vinh

- Nga! Mày sai ch ồng tao đi lấy thẻ, mày vềmày đánh ch ồng tao vãi cứt.

- Đội giảm tô sắp về, mày sợ mày chỉ định ch ồng tao đi dân công mày giết ch ồng tao.

- Thừa quý toà, con có đánh ông ấy đâu?

Đả đảo...

- Nga! Nhân dân nói vu cho mày à? Mày có đánh không?

- Dạ, ông bà con nhân dân đã vạch thì con có tội ạ!

- Mày có đánh không?

- Con ở nhà con...

- Không khiến mày nói dài. Có hay không?

-Có.

- Nga! Mày có buôn lậu không? Mày làm gì?

- Con đi buôn lậu.

- Mày làm gì cơ mà? Mày làm chức vụ gì?

- Con buôn lậu.

Dần chúng: - Mày làm ủy viên hành chính.

- Con làm ủy viên hành chính.

9. Bà Chính

- 1952 tao khố sở ở nhà ông Khôi, tối tao rửa chân chưa đi ngủ, mày sang nhà tao nói chuyện một lúc mày đề tao mày hiếp. Mày dọa nói ở đâu mày giết ở đấy. Tao cho mày nói. Mày nói lên.

- Mày có hiếp bà Chính không?

- Con đi tù 51 cơ mà.

- Một người đàn bà ai lại nói vu cho mày?

- Có ạ.

- Sao mày lại giờ dao ra?
- Con có dao đâu?
- Sao mày dọa, có không?
- Có dọa.

12. Ông Thìn

- Mày lách ruộng bờ tre.
- Cha ông nhà tôi...
- Tôi với mày à?

Đả đảo thái độ lão xược...

- Có chiếm đất không?
- Có.
- Chiếm thế nào?
- Tre nó đẻ dầy ra lấn sang.
- Mày có đào hào không?
- Có.
- Thế có phải tre đẻ đâu?
- Con không đo không biết bao nhiêu.

[...]

17. Ông Dăm

- Thừa ông, ông vạch lại cho con.

- Mà có lấy gánh chuối của ông Dăm không?

- Không.

Dẫn chứng.

- Có lấy không?

- Có. Lấy ở đâu?

- Ở cánh đồng đi sang Hạ Dương.

- Chỗ nào?

- Ở giữa cánh đồng.

- Thằng này láo, chỗ gốc nhãn cơ mà!

[...]

Giải địa chủ Nga ra khỏi đấu trường.

12/1

Sáng: đấu Hoàn.

14-1

Nhà Thu.

Sơ bộ chấn chỉnh tổ chức. Tối kết nạp hội viên Nông Hội mới. B`ầu tổ trưởng tở' phó. Học tập tiêu chuẩn BCH Nông Hội. Cử người đi dự đại hội nhân dân.

15/1

Sáng đại hội nhân dân. Ch`nh chỉnh BCH. Trưa kết nạp thanh niên diện hình xã và thôn. Tối chỉnh hu`nh cán bộ (cho đến chi`ều 16).

Cháy nhà Mộc.

16/1

Sơ bộ châu chính tổ chức. Chính huân cán bộ.

21/1

Nhà Thu.

Kiểm điểm bước 1.

23/1

Bước 2.

24/1

Nông dân khổ, lịch sử làm giàu địa chủ.

26/1

Đấu Lan Xuân Truong. Giảng về thành phần.

31/1

Đấu Bá Tân ở thôn XV.

2/2

Nhận định của đội về gian khổ phát động quần chúng chống địch phá hoại.

4/2

Vạch địa chủ xóm. Kết nạp Đảng (Phệ).

5/2

Nhân dân họp tốt.

11/2¹

30 Tết.

Mac Lân

[...] Làm tự vệ ném truyên đơn h ồi bí mật. Cách mạng tháng Tám vào Vệ quốc. Nam tiến. Bị thương v ề ở nhà. Tây mủ đỏ khiêu khích Hà Nội, tự vệ đào ụ, tập tành. Gọi Lân đi tập. Lân tự ái: - Các anh hãy Nam tiến, hành quân, đánh trận r ồi hãy bảo thằng này tập.

Khu phố gọi Lân làm tiểu đội trưởng, Lân không nhận, khi đó trùm chăn, chơi bời, đàn đúm, nuôi mộng văn chương.

Nổ súng Lân làm tự vệ. ít lâu phó tự vệ, đổ máu trên các hè phố Hà Nội. Rút khỏi Hà Nội. ít lâu vào bộ đội. Hoà bình ra bộ đội, báo *Tiên phong*. [...] Đòi làm báo là những năm khổ sở. ực với trên, với các ông văn nghệ chi hội, ực vì cái vị trí của người văn nghệ trong xã hội, vật vã đau khổ vì những khó khăn và mộng ước cao của nghề nghiệp. [...] Văn Doãn đi Việt Bắc v ề Học lỏm ở đâu v ề triệu tập anh em văn nghệ bộ đội. [...] VDoãn ó ế mấy cái nguyên tắc: Dân tộc - Khoa học - Đại chúng. VDoãn tưởng đó là cái bửu bối, có thể lo ề anh em, có thể trở tài lãnh đạo và trình độ tri thức của mình. Anh ta lại tưởng rằng cứ việc hô những chữ ấy ra là tự thành tác phẩm.

Anh em phản ứng. Đ ề ra những v ề đề mà VDoãn gạt v ội đi, úp cho là v ề đề nghệ thuật, chuyên môn...

Trần Thu có bạn đến chơi. Lân cũng có bạn đến chơi. Lân đã báo com. Xong hai thằng kéo ra Sêu, trở v ề ch ậ. Hết mất com r ồi, ông bạn ông Trần Thu đã ăn mất suất ông bạn của Lân. Lân ực: - Ăn thì phải có ý có tứ. Chú sao lại ăn ầu s ỉ tả. Ăn người ta bảo ăn trông n ổi ng ồi trông hướng...

Trần Thu trịch thượng: - Sao cậu lại nói thế?

- Sao tôi lại không nói thế? Ăn như thế sao lại không nói? [...] Ông bạn TrThu kéo tay TrThu: - *Tant pis pour lui* MLân ực quá, nó dùng tiếng Pháp

chửi mình, Lân chửi lại: - *Espèce de con. Tête de (...)*.

TrThu quay lại, tuy không hiểu tiếng nhưng biết là tiếng chửi, TrThu sầm sồ xông tới trước mặt MLân: - Mày nói cái gì?

MLân đấm luôn một đấm: - Mày à?

Sau đó MLân bị đi cải tạo, trại ông Hùng Hét khét tiếng Khu 3. [...] Hùng Hét là khố đồ cũ. Hắn là đại biểu cho tàn tích đế quốc hoành hành trong chế độ dân chủ mới so sinh. Nhưng hắn ta cũng có những cái tính đặc biệt. MLân không chết vì cái tính ấy. Hùng Hét thích văn chương thi phú. Hắn biết MLân là văn nghệ mới giao cho làm bích báo. Hoan hô văn nghệ! Muôn năm bích báo!

Ở trại giam 5 ngày thì may quá có lệnh giải tán trại (ông Văn Tiến Dũng về Khu 3). MLân trở về Chi bộ hợp. TrThu, VDoãn kết tội MLân là đánh chi ủy. TrThu chả là chi ủy. Họ đưa ra là khai trừ MLân. [...] Sau Bộ Tu lệnh bảo: đừng khai trừ nó. Nó bị cái tính lưu manh thì giáo dục dề. Chỉ cảnh cáo về tội đánh cấp trên.

MLân ghét VDoãn cái tội hô hoán, hách dịch và nhiều cái xấu khác. Một hôm VDoãn cho Yên Thao một bộ ka ki. MLân với bọn Tất Vinh bán đi, dĩ nhiên là tiêu vào cà phê thuốc lá bến Sầu. VDoãn hỏi: - Bộ ka ki của cậu đâu mà không mặc?

Yên Thao ra vẻ mách: - Anh cho để đi làm việc, nhưng chúng nó bán mất của tôi rồi.

- Ai bán?

- Bọn MLân...

- Cậu có bằng lòng không?

- Tôi không bằng lòng cũng không được. Nó chửi cho ấy chứ lì.

- Chửi thế nào?

- Không bán chúng nó chửi tiên sư bố thằng nịnh ôm chân cấp trên. Tôi sợ chúng nó lắm. Có hội với nhau cơ mà.

- Hội thế nào?

- Gọi là hội 5 li ầu!

- 5 li ầu? Thế nào?

- Chúng nó đặt ra, 1 là ra trận phải li ầu mà lấy tài liệu, 2 là viết phải li ầu, không sợ cấp trên phê bình, 3 là ăn li ầu, 4 là ngủ li ầu, 5 là sống li ầu.

YThao giải thích từng điểm, VDoãn nghe như khám phá được một cái tổ chức gì ghê gớm lắm.

[...] Tối hôm đó YThao gặp MLân, hai thằng uống cà phê, [...] MLân mới đem những chuyện xấu của VDoãn ra nói: Hấn lợi dụng phụ trách tuyên huấn, phụ trách cả nhà in nên cho vợ con buôn giấy, r ấi buôn kèm cả thuốc Tây thuốc Mỹ. Bây giờ lộ r ấi, hấn muốn xoa chúng mình.

Một lần họp cán bộ, MLân bị VDoãn phê bình nặng tội tự do. MLân cãi:

- Tôi có lỗi thực, tôi không chối. Nhưng [...] tôi không buôn lậu, không ăn cắp của dân.

MLân đưa tài liệu ra. [...] VDoãn quay lại trút lên đầu MLân một lô:

- Đừng chí vu oan cấp trên. Phá hoại! Đòn hạ. Bày đặt những chuyện ấy nhằm mục đích gì? Trả thù à? Trong Đảng ta có những người như vậy sao?

[...] Từ đó MLân hiểu thêm chữ Đảng, chữ cấp trên một cách cụ thể. Không phải hiểu như trong sách nữa. Lại hiểu thêm thân phận người cấp dưới, cách đấu tranh thế nào. Từ đó đâm ra có lối nói xỏ, biết là nó không hiểu ngay gì, nhưng chỉ có cách ấy.

Văn nghệ đen.

Nói xỏ, mưu mẹo.

Yên Thao

Đừng làm chú lái buôn

Vôh liếng ít gặp công an Thì chuôn huyền chiôn

Đừng làm ông quan lớn Súng nhỏ đeo kè kè Gặp Tây thì khó re

Đừng làm bác thầy tu

Ngoi tụng kinh lu bù

Dái mốt thì bỏ bu

Tất Vinh

Ai bảo đi làm thơ

*Cho đời điêu tàn như bây giờ Ai bảo yêu văn nghệ Cho đời lênh đênh đời
bờ Đĩ đến đâu cuộc sống?*

Nghĩa gì đâu đất trời?

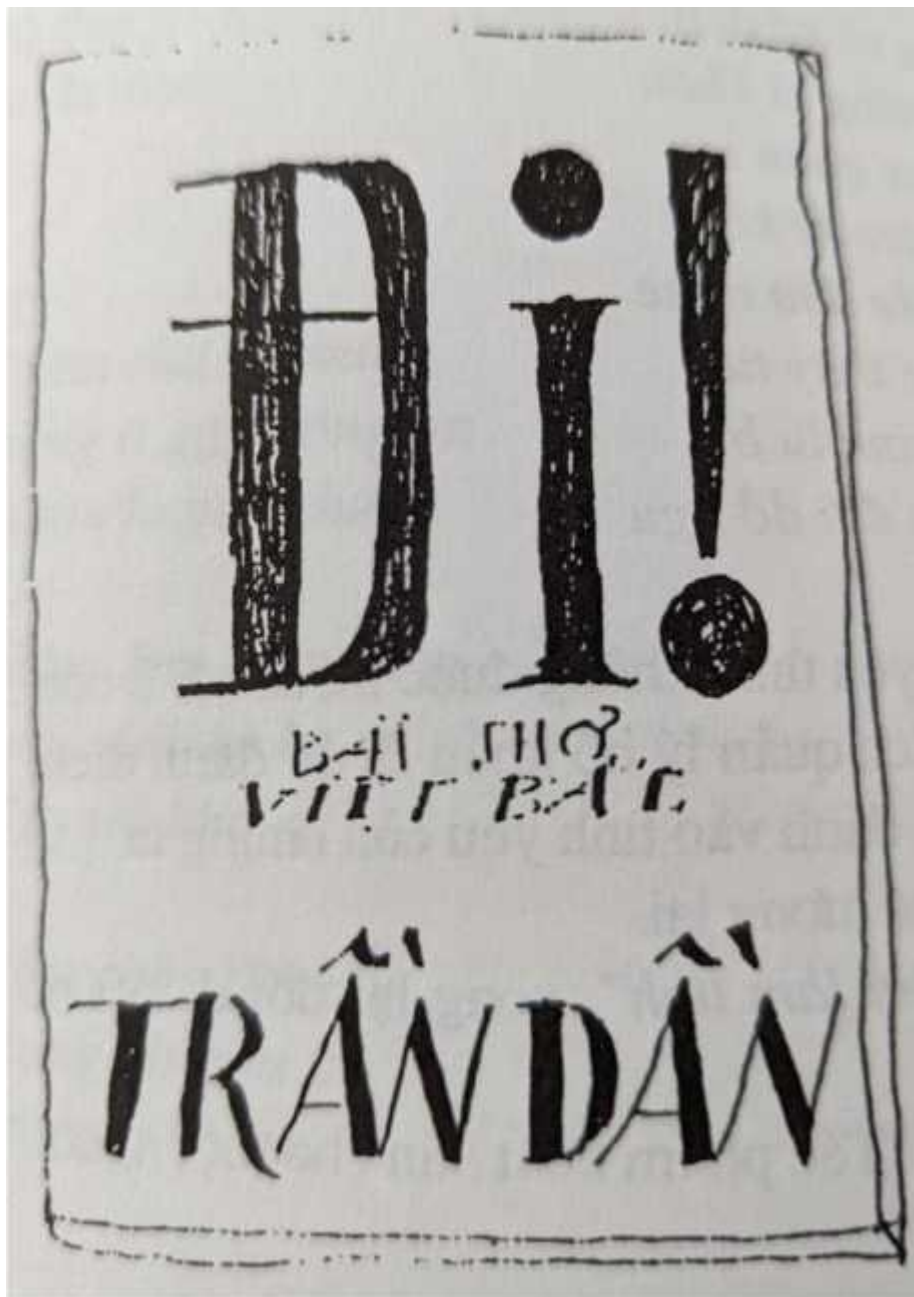
*Huôhg hô là thi nghệ Chuyện nhỏ trong cuộc đời Có ghét trùng núi tím
Ngăn trông thấy chân trời Thì hất tung vũ trụ Khoanh tay mà cả cười Thì
làm chú lái buôn Tiên nhiều và vợ đẹp Lại được tiếng là khôn Thì làm ông
quan lớn Súng nhỏ đeo kè kè Nói lại nhiều đũa nghe Thì làm bác thầy tu
Ngủ tụng kinh lu bù Mặc chuyện đời ở ngủ*

- Viết 5 câu chuyện tình, không được in, đốt đi 2 còn 3. [...] - Em ạ, chính sách quản lý hộ khẩu là để đánh địch, nhưng em coi chừng, nó lại đánh vào tình yêu của chúng ta. [...] - Đạo lý không có tương lai.

- Viết quyển *Đời làm lính*, xong lại đốt đi. Vì nó đụng đến nhiều thứ quá.

- Nhật ký cho D. Tác phẩm xuất bản cho một người.

1957

Thủ bút của Tr ầ n D ầ n

Từ 11/2/1956 (30 Tết) Trần Dần không ghi thêm gì về đợt tham quan CCRĐ ở Bắc Ninh nữa. Có lẽ ông trở về Hà Nội ăn Tết và sau đó dự cuộc họp đầu tháng 2/1956 tại Hà Nội phê phán bài thơ *Nhật định thắng*. Không lâu sau Tết, chậm nhất từ tháng 3/1956 đến 6/1956, ông ở trong tù.

Hãy đi mãi!¹

Khi trái đất còn đeo bom

trước ngực thất lưng

còn lựu đạn bao xe; -Khi bạo lực còn khua

môi mồm mồm xì khẩu đại bác mỗi dừ

vẫn sủa; -

Khi bóng tối

còn đau như máy chém những lời ca đứt cõ

bị bêu đầu lĩ đao phủ tập trung

hình cụ

mặt trời lên

phải mọc giữa rừng gươm; -Khi thế kỷ còn rung

chuông lừa bịp những canh gà

báo trợt rạng đông con rắn lười cắn người như cắn ngoé; -Khi xe tăng

chứa đi cày đi cày

như

một lũ tội nhân cần cải tạo; -

Khi

con thò lò ngày đêm hai mặt đối meo còn quay tít

trên kiếp người hạ giá; -

Những khi ấy sẵn sàng nổi giận loài người

còn tổ chức nhau đi

Hãy đi mãi như người cộng sản có thể mỗi mọi đi đâu không mỏi: tấn công!

Phải làm lại chúng ta, tất cả -không tha để đừng có một ai lẩn lữa khi nào

chân lý gọi tên đi

Hãy đi mãi! -

Dù mưa bão nát mặt

sương rơi, hơn đạn xưa đau đầu

Dù bốn mùa

nhưng nhức nắng mưa mùa bão tuyết thế chân

mùa gió độc

Hãy đi mãi! -

Dù mưa đông phục kích hay

lửa hè đánh trộm sau lưng

Dù những đêm

buồn như sa mạc hoang vu đoàn du mục tủi thân

vùi bãi cát

Dù

những ngày, mũi kiếm heo may đi hành hạ

những tâm tư trần trọc

Hãy đi mãi! -

Dù khi cần thiết người ta cần đôi khát vượt bình sa ta bỗng có thể nhìn lâu
hơn cả lạc đà đi

đến tận những kinh thành no ấm Hãy đi mãi! -

Dù có phen chót ngã hãy bỏ đôi chân lấm lỡ mà đi

hãy tin chắc

rồi ta

xứng đáng

một vòng hoa đỏ nhất

phủ quan tài

Tôi chưa có khi nào quên táo bạo

chưa khi nào quên hát

quên đau

Tôi yêu đất mẹ đây -

có cỏ hoa làm chứng

Tôi yêu chủ nghĩa này

cờ đỏ căi cho tôi

Nhưng

chẳng thể rúc kèn cũ rích

vác loa m òm kêu:

"Hiện tại rất thiên đường!" Không!

Thiên đường chúng ta là nối đuôi nhau

vô tận triệu thiên đường đi mãi

chẳng bao giờ thoả

Tôi có thể mắc nhiều

tội lỗi

chẳng bao giờ quá ngu si

mắc tội: nằm ì!

han rỉ

khác gì cái chết?

chết con tim chẳng còn dám

đau thương chết khối óc

chẳng còn dám nghĩ!

Nếu

tôi chưa đến ngày thổ huyết phổi tôi còn xâu xé mãi lời thơ Tôi có thể mặc
thây

ngàn tiếng chửi tục tằn

trừ tiếng chửi: -

"Sống không sáng tạo!"

Nếu tôi bị gió sương

đầu độc

một hôm nào ngã xuống

giữa đường đi

tôi sẽ ngã

như người lính trận

hai bàn tay chết cứng

vẫn ôm cò

Nếu vầng nhật

thui tôi làm bụi

nắng oan khiên đốt lại

làm tro

bụi tôi sẽ

cùng tro -

vẫn sống

vẫn chia nhau gió bắc

xẻ mưa phùn

Nếu dĩ vãng đè trên lưng hiện tại

nặng nề

hàng tạ đắng cay

tôi sẽ nổ tung

ngàn kho đạn tiếng kêu

tan xác pháo

mọi cái gì cũ rích

Nếu

hàm răng chuột nhắt của gia đình

gặm nhấm

cả tình yêu cùng dự định

tôi sẽ biến thân tôi thành

thép nguội

làm thất bại

mọi thứ rửa đã quen rửa người

tròn trặn quá hòn bi

Ở trong tôi

nếu còn sức mạnh gì

chính là sức những ai

nghèo khổ nhất

những ai

lao lực nhất -

địa cầu ta

Tôi vẫn nâng chiếc đũa lâu

nặng nề sáng tạo

như

nâng một viễn vọng dài

trên cuộc sống hàng ngày

nhí nhách

Tôi vẫn cháy

ngọn hải đăng con mắt

ở trong biển sống

từng đêm

Tôi vẫn đóng những câu thơ

như người thợ

đóng tầu

chở khách

đi về phía trước

nơi

loài người -

đã biết sống chung nhau nơi

tất cả -

chẳng còn ai bần tiện chẳng còn lo

cơm áo

nợ nần

[1](#)

Hãy đi mãi được đăng lần duy nhất trong báo *Văn* số 28 ngày 15/11/1957, là chương kết thúc trường ca *Đi! Đây Việt Bắc* của Trần Dần. Năm 1960, tác phẩm này được xuất bản tại Hà Nội với tên *Bài thơ Việt Bắc*, song toàn bộ chương *Hãy đi mãi* bị cắt bỏ. Xem thêm bài *Một chút vé Trần Dần* của Vân Long trong phần Phụ lục.

1958

"Ghi trở nên một hình phạt."

4/1

Cuộc họp biên chế

Sống bằng gì? Gia đình Tú Mỡ nghề làm dưa son. Làm mất 10 K son, mậu dịch chỉ cho 1 K! [...] Tại làm sao người ta sợ bị biên chế sẽ không thể sống được? Một cái *crise* kinh tế, *crise* làm sao? Bao giờ, và với điều kiện nào thì hết?

Biên chế là một việc, nếu làm được tốt nhất, cũng vẫn ít nhiều hại chính trị. Vậy mà ta vẫn phải làm. Tức là cùng bất đắc dĩ lắm.

Những người chắc bụng không bị biên chế

Họ ủng hộ biên chế. Với cái hy vọng một sự tăng lương ở tương lai! Nhưng cái sự ủng hộ chỉ biểu lộ, mạnh nhất là: không nêu khó khăn! Không thấy cái vãi tay co, với những người nêu nhiều khó khăn.

Quang Dũng mặt đỏ, (một thứ tức giận nén lại), vẫn cái giọng xỏ dễ thương, cái lối pha trò bằng cách giả ngô giả ngọng để mà lật tẩy những cái nét khôi hài có thực, trong cuộc sống. "Chúng ta chẳng cần thảo luận câu hỏi: 'đã đến lúc cần biên chế hay chưa'. Vì rằng, nếu chưa đến lúc thì trên đã chẳng đề ra việc ấy! Mà bốn xung quanh người ta đã học cả rồi!" Mọi người cười, QD không cười, còn tỏ vẻ hơi ngạc nhiên, không hiểu tại sao hội nghị lại cười? QD cũng phát biểu nhiều lần. Anh đề nghị "bớt những tiệc tùng parade đi. Vì mỗi lần tốn đến 'vài vạn'!" Không hiểu nói vài vạn, là nói lăm, hay nói thực? Hay vì anh chàng cho vài vạn là chuyện to rồi?

Kim Lân hăng hái đem triền cái thực tế xã hội ra. Nghề dệt làng Bưởi sắp xì sập xò. Tôi muốn về, song lấy chi sống? Ruộng đất chia rồi, dù có ruộng, có biết nghề đâu? Làm gì, nếu mai "được" biên chế?

Tế Hanh quay sang hỏi mình: "Bây giờ trong các ngành, ngành gì sống nhất?" THanh tự trả lời: dịch. Mình đáp: ai cũng quay vào dịch cả à? THanh nói: hoạ sống. (Chắc nghĩ đến Văn Giáo chẳng?) Mình lắc. THanh nói: nhạc sống. Mình cũng lắc, nghĩ tới Văn Cao, TPhác, Đặng Đình Hưng! THanh nói: cải lương sống, mi ạ! Mình nói: cải lương có Bửu Tiển sống r ồi!

Tan họp QĐũng ghé tai mình: cậu ng ồi buồn quá. Mình chợt nhận thấy nhận xét ấy không oan, cũng không ức.

Mình thấy cả mình, cả mọi người đều bé hơn tình thế. Cả lãnh đạo cũng không thế' gọi là lớn hơn thế cuộc. Tất cả, hình như, đều đã tán thành chủ trương biên chế.

5/1

Đánh đấm chủ nghĩa

Toàn bộ hoạt động Hội Nhà văn bị đánh. Tờ báo thì có cái chuyện, cái gì Toàn¹ viết một bài hách dịch và đốt kiểm 10 số báo *Văn*, đăng ở báo *Nhân dân*. Nguyên H ồng, Nguyễn Tuân, Tô Hoài đáp lại cái gì Toàn đó, với các thứ chữ nghĩa xỏ xiên một cách lịch sự, thế là li ền mắc cái tội "đánh báo Đảng"! Đó là từ dạo tháng 10, năm 57 đã quá cố.

Tiếp đó, một mặt trên các tờ báo, người ta thấy NgTuân bị đánh, vì các thứ tựa, vì vài cái tùy bút *Phở*, *Cây*, và sách in lại *Vang bóng một thời*, những cái đó liên can ít nhiều với nhà xuất bản HNV, nên chi, nó cũng bị đánh kèm vào một trận!... Mặt khác, nghe rục rịch những cái chuyện đánh hữu phái, nghe đâu, có Văn Cao được chọn làm "điểm". Có thực có cái sự chuẩn bị ấy không? Hay chỉ là một thứ *panique*? Nếu là *panique* thì, tại sao lại có thể có cái thứ *panicific*. khốn đốn thế, nó lạc vào cuộc đời tốt đẹp của chúng ta?

Nhưng r ồi, chẳng xảy ra cái sự khốn ấy. Duy chỉ có hết Tuân lại Tuồng, lại báo *Văn*, lại nhà xuất bản HNV, cứ bêu cái mặt ra, cho bọn phê bình ủa nhau mọc lên, xô tới à à, roi vọt không tiếc... Có lúc người ta đã phải muốn

kêu to lên: Đảng ơi, Đảng có biết cái tình cảnh văn chuông sỉ nhục thế này không?

Tôi thấy lạ: ngủ một đêm dậy, đã thấy xuất hiện từ cái lỗ nào ra, thêm một ít vị phê bình... Không biết béo bởi gì, sao họ cứ nhu tranh nhau cái chiếu nhất về ngu si và vu khống. Tôi thấy lạ: phê bình sao lại có nghĩa là bôi lông ra, quệt nhọ lên, rồi vu cho là có vết!

Dù sao, sự vu khống cũng đã có hiệu quả (người ta tự an ủi: hiệu quả tạm bợ!) Bấy giờ, đã dựng lên cái tiếng rằng Hội Nhà văn xấu. Có người nghi, nó xấu vì nó bị lũng đoạn! Bả những thứ người hay những thứ tu tưởng nào đó. Có kẻ đi tìm cái thứ đích danh thủ phạm ấy.

Song, nghe đâu không tìm ra. Bởi lẽ nó không có. Vậy thì người ta không chịu hăng. Hoá ra, ông Tô Hoài bị kiểm thảo! Ông THoài là cốt cán cũ của lãnh đạo, đã lặn lội đầu sông cuối bãi đánh dẹp cái loạn *Giai phẩm* với *Nhân văn*², sau đó được tin cậy, cho làm bí thư Đảng đoàn HNVăn, kiêm giám đốc nhà xuất bản HNV, ông thường khuyên bọn "bất mãn": có gì mà cứ kêu lãnh đạo vội; thì hãy cứ viết đi, đã ai làm gì phải vội kêu? Tóm lại, ông là một người lãnh đạo đã cho là tốt trong thời gian ông có làm những cái việc đã kể kia, có thể là việc tốt, hay xấu, cũng còn phải bàn, song, đó là việc vừa ý lãnh đạo! Rồi, từ khi có quyền to, ông ta lại nhớ ra mếch lòng người to hơn. Đâu như ông Huy Cận, ông Nguyễn Đình Thi... Thế thì tội chết rồi còn gì. Ai lại trước mặt thủ tướng mà ông THoài lại to gan, dám chửi ông NDThi là "trẻ con, học sinh, chưa biết gì!" Rồi lại còn cứ nói sau đó rằng: "một tôi, một NDThi phải dở!" Giá, ngày xưa, ông THoài sẽ bị mất chức, với ông NDThi ấy chứ chơi à! May là ngày nay, ông THoài phải cảm ơn xã hội mới, là phải, chỉ bị kiểm thảo suông mà thôi.

Tôi là người ngoại cuộc, lại xa các cấp (là nơi hay phát ra các thứ chủ trương...), tôi chẳng thể hiểu ra sao cả. Có chép, chỉ là chép theo dư luận, chứ biết đâu các thứ ngõ ngách của câu chuyện.

Tôi chỉ thấy là: đã qua nhiều sự đánh, sự đâm, sự bầu chí, sự bom phồng, sự mưu mẹo... ở trong văn học! À, ở trong hậu trường kín đáo của văn học,

đê' cho ngoài kia, trên sân khấu văn thơ, chẳng có ai diễn được một cái trò tác phẩm nào khâm khớ cả.

Ôi chao! Đảng! Xưa nay Đảng đã nổi tiếng là lãnh đạo tài tình và nhân đạo, Đảng có biết cái tình cảnh này chẳng? Nếu biết, thì sao Đảng không tìm ra một cách lãnh đạo văn học nào, cho nó tài tình và nhân đạo, thay thế cho cái cách lãnh đạo bằng lối ục, thui, cấu véo này!

Nuốt đờm

Ban sớm, co quan xúm nhau đọc bài Bửu Tiến chê vở *Topaze* của M. Pagnol. Có người nói, vì hấn vớ được một câu ông Hoàng Văn Hoan nói băng quo đâu nhu đại ý là: Vở *Topazc* là vở đầu hàng đ ồng ti ền!

KLân tự dung kể một đoạn *Tây du*. Đức Phật khạc đờm, Đại Thánh vớ lấy, ăn hết đồng đờm là thành phép! Đó, muốn có phép thì phải luyện cách đó... Tuy anh không nói gì nữa, mọi người đầu tức khắc hiểu rằng, B.Tiến đã trở nên "một chiến sĩ cách mạng", chính vì bí quyết nuốt đờm kia.

6/1

Một nhà lãnh đạo văn nghệ

Nguôi ta chán ông ta, hay không, cứ nghe một chuyện nhỏ này.

KLân với Nhu Mai đi qua nhà. NĐThi gọi vào, dáng điệu hết sức ni ền nở, mắt mũi m ồm (có râu) đầu cuôi rất h ần nhiên, rất gạ khách, kèm theo một sự v ần vĩa của tay chân thật đặc biệt là Tây, mà lại là Tây con, riêng của ông Thi... Quên chưa nói, KLân với Nhu Mai vốn dĩ là những người đúng mực, vả lại không có thù cá nhân gì với ông Thi, co h ồtrước kia lại còn quý trọng, và phục ông ấy v ềcái món học rộng, món nghiên cứu triết học, Nít Kăng³, với lị đầu óc mới "thơ không v ần" gì đó...

Bây giờ, họ ng ồi với nhau, trong buồng ông Thi, cả ba tr ần ngâm, tu lự hay không tu lự gì sốt, có cái họ không nói với nhau được câu gì cho nó có chuyện cả. Im lặng... r ồi vài lời nhạt nhẽo... r ồi lại im lặng. Cứ vậy h ồi lâu.

- Các cậu uống nước đi, ông Thi rót hai chén nước.

Cũng chẳng ai uống.

Im lặng kéo dài, khó chịu như mọi thứ kéo dài.

Mãi sau, KLân nói một câu cho đỡ nhạt, không ngờ không khí lại bị nhạt hơn, rằng: - Đây, *Sông Lô* của cậu in xong rồi đấy biết chưa?

Ông Thi biết chuyện đó rồi.

Thế là họ đi ra. Ông Thi tiến tận cửa, nói pha trò một câu: "Các ông không uống, bỏ phí của mình hai chén nước." Câu ấy có thể coi như một sự kết luận, nó làm sao ấy, của cái cảnh làm sao ấy đã xảy ra.

Cải lương

Huy Phương kể:

Huy Phương vừa đi thực tế về, vậy tức là anh có thể coi như mình có một cái gì hãnh diện với anh em, gần như một cái huân chương. Phải chăng vậy, nên câu chuyện nào, anh cũng phải xen vào những câu, tựa hồ "Chuyến đi vừa rồi, mình có gặp...", hoặc "lúc mình tới Vinh..." v.v... rồi anh mới kể tiếp một câu chuyện gì đó, có thể nó không phải đã thu lượm chính trong chuyến đi ấy.

Vậy thì, theo lời anh, ở Vinh, anh đã được đi xem cải lương.

Cái tích *Lưu Bình Dương Lễ*, người ta cải đi thành một sự tố khổ "chế độ đa thê". Người ta ấy lại là một nghệ sĩ khá có kinh nghiệm, tức là, anh Hà Khang đã phạm cái tội ác ấy. Anh ta bắt nàng Châu Long phải là một nạn nhân của chính sách đa thê, thoát đi không được, lại lộn về chịu cái số phận vợ ba hẩm hiu, người chồng đánh ác ấy, tức thị là Dương Lễ.

Một chuyện khác, không phải chuyện cải biên nữa, mà lại là một sự sáng tạo của cải lương. Một vở đưa một cô tiêu thơ, đi vào quần chúng, vì cô đã chán cảnh phú quý, chán thành phần mình! Thế, do sự chân thành cải tạo

ấy, nàng mới gặp một hàn sĩ, cũng là người đã chán sách vở phong kiến, quay về lao động, trở nên một nhân dân xuất sắc. Tất nhiên, hai cái tư tưởng ấy gần nhau, sinh ra một mối tình. Tất cả, để "nói lên" sự căm thù phong kiến và sự lao động cải tạo.

Có một cảnh đáng ghi lại. Là cảnh cô thị tì thủ trong người một cái tặng vật của người hàn sĩ, đem về cho công nương: - Cô nương ơi! Cô có biết hàn sĩ tặng gì không?

- Ta làm sao mà biết được? Con ranh?

Huy Phương quay hỏi tôi:

- Mà cô có biết tặng gì không?

Tôi đâm dại, đi trả lời là:

- Củ sắn chắc!

Huy Phương lắc đầu: "không phải". Cô thị tì giờ bực ra: "ba bắp ngô". Tức thì, công nương vào lấy, không đưa lên mâm ăn vì nó còn sống sượng, bèn ngấm nghĩa, soi lên soi xuống, khác gì soi vết ngọc, vẽ mặt hân hỉ khôn tả xiết... Khi đó, tiếng nhị bèn oè, thị tì cất giọng xàng xê:

Ba bắp ngô - làm cô - sung sướng!

Sung sướng! - Sung sướng!

Các cấp lãnh đạo có mặt đó bèn vỗ tay phá lên (vỗ tay cũng là một cách lãnh đạo)... Cả rạp bèn vỗ tay.

Huy Phương kết luận giọng bi: chết quàn chúng vì những cái trò văn nghệ kiêu ầy.

Tôi dĩ nhiên là không tán thành cái kết luận và tinh thần kết luận ấy.

Tôi bảo: - "Thời nào, ngành văn nghệ nào chẳng có những cái cặn bã! Không thể nhìn vào đó mà làm việc được! Không thể nhìn vào đó! Không

thế..."

Tôi im bật. Vì chợt thấy mình dại! Không khéo, có ai đã ghi lời tôi nói buột ra ấy, chưa chừng!

7/1

Hàng rong

(TPhác kê)

Tiểu thương hình như nằm trong cái kế hoạch phát quang thành thị. Các hàng rong bị thuế nặng. Gấp ba không ít. Bèn phải xin ng ửi vào chợ, tuy bán chắc ế hơn, song lại nhẹ thuế. Không phải bất cứ ai vào chợ cũng sẽ sống được, không đến nỗi vỡ vốn mà đi. Không phải bất cứ ai cũng vào chợ được cả. Bối lẽ, chợ có hạn thôi. Vậy, sẽ dôi ra một số... Họ phải kiếm cách sống nào đó, toé về quê, hay đi các nơi nào đó, khăn hoang chẳng hạn...

Thành phố sẽ có vẻ "mỹ quan" hơn. May cho ai không phải hàng rong dịp này.

Đó là một hiện tượng mới về kinh tế.

Làm thế nào giải quyết nạn thất nghiệp?

Ví thử, một cán bộ bị biên chế, thì đi đâu, làm gì?

Về quê ư? Không phải ai cũng có quê. Ồi ngu'ời sinh ở thành thị. Dù có quê, ruộng đã chia r ửi. Còn ít đất chó ía, ruộng thùng hay bãi hoang, về gặm được ư? Cũng có người gặm được, e rằng số ấy không phải số đông.

Ớ thành thị? Tiểu công nghệ nay làm mai vỡ. Một gánh hàng rong để mà đua ganh với các gánh hàng rong đã đang chết dở, không xuôi! Chưa kể, còn sẽ ối gánh hàng rong sẽ mọc thêm, b ềbộn vĩa hè. Xích lô, ba gác ư? Khó xin đăng ký lắm. Còn nhà máy? Ồi, nhà máy lại là máy tối tân, dùng tới rất ít công nhân. Một con cá lội, không phải trăm, mà lại ngàn người

buông câu. Đến nhu kỹ su, cũng ngỗ ngang máy mới, phải học lại, nhu một trò nhỏ.

Bây giờ, chính người ta đều mong, có một chân nào đó, ở một nhà máy nào đó! Nghe đâu, máy tự động nó tranh chỗ sống của người.

Khẩn hoang? Chính phủ có hô một tiếng, ắt có vạn người theo, không phải ít. Song, chưa thấy chính phủ hô cái tiếng hô chờ đợi ấy.

8/1

Hoàng Châu Ký

HChâu Ký là một người nổi danh về môn nịnh. Tôi chưa được biết cái mặt anh ta, giờ ra cái vẻ gì, nhưng đã nghe đại danh anh, là nịnh đến đê mạt; thì nịnh đã là đê mạt rồi, đằng này lại nịnh đến đê mạt, tức thì phải ghê gớm lắm. Song, hôm qua nghe TH⁴ nói, không, anh ấy cũng đã có lần dám phê bình Đảng, trong một cuộc họp nào đấy. Lấy làm lạ, tôi mới hỏi TH. THoài nhếch cái mép, một tay tựa và xoa khẽ cái trán hói, kể đại khái rằng, lời HChKý phê bình Đảng khá kỳ quặc, đại để như sau:

- Tôi phê bình Đảng. Xưa nay Đảng lãnh đạo văn nghệ, cứ hay chú ý đến những người, có tên tuổi, có tác phẩm. Còn một loại người khác, tuy không có tác phẩm, song họ trung thành, thì Đảng lại ít chú ý!...

THoài kết: "Sao nó lại có thể mở mồm mà nói những cái câu như thế?"

Lũng đoạn

VCao đi họp Đảng đoàn Hội Liên hiệp, nghe phổ biến nhận định Trung ương về văn nghệ. Đảng đoàn bốn người: NDThi, Nguyễn Văn Bổng, VCao, NgTuân. Dự thêm: Hoàng Trung Thông, Huyềן Kiêu. Có bốn người mà dư luận, ý kiến phân đôi. Hai người thông. Hai người thắc mắc, đề nghị Đảng kiểm tra tình hình văn học.

Đâu như, theo sự truyền đạt không biết có xuyên tạc hay không của ông Thi, thì Hội Nhà văn hữu khuynh, căn do ở chỗ nó bị lũng đoạn.

Tin chạy sì sần xung quanh rất ghê gớm. Rằng báo *Văn* là một cái rớt của *Nhân văn*; rằng nhà xuất bản HNvăn bị lái; rằng Câu Lạc bộ thành noi hoạt động của bọn *Nhân văn* \ Tóm lại, bọn *Nhân văn* ấy, lọt vào tổ chức HNvăn, chúng ra tay chèo lái một cách "*tinh vi, không nắm đợc*" Lũng đoạn tinh vi?

Hoàng Cầm với Trần Lê Văn ở nhà xuất bản, QDũng, Thanh Châu ở báo *Văn*, Trần Dân, Lê Đại Thanh ở Ban Nghiên cứu Sáng tác, Lê Đạt ở đối ngoại⁵... Kể tên ra cũng đã đủ sợ. Nhưng hãy cứ hỏi ông THoài phụ trách NXB, ông NGH ãng phụ trách báo *Văn*, ông Nguyễn Xuân Sanh phụ trách đối ngoại, còn NCST⁶ thì hỏi cả ông THoài lẫn ông NXSanh!

Sự thực ra, bọn *Nhân văn* ấy, non năm nay, họ đã theo một cái chính sách gì? Có thể tóm chính sách họ là: sợ, cầu an, cố đi gần lãnh đạo, dao động, chán nản...

Nghĩa là chính sách của những người bị hiều lần, thậm chí bị trừ oan.

Hãy xem lại những vụ nổ ra trong năm 57! Ai lũng đoạn tinh vi? Vụ chống cái gì Toàn, báo *Học tập*, là do cái gì Toàn và báo *Học tập* ném hòn đất ra, tức thì NGH ãng, THoài, NgTuân tức mình ném hòn chì lại. Trong vụ ấy lẽ phải không ở bên cái gì Toàn.

Các thứ vụ *Những ngày chủ nhật*⁷, *Thao thức*, *Ông lão hàng xóm*⁸, *Tiêu sơn tráng sĩ*⁹, rồi *Vang bóng một thời*, *Sê-côp*¹⁰ v.v... thì in là do ông THoài chủ trương. Còn thảo luận Câu Lạc bộ thì do ở chỗ, ở trên Liên hiệp Hội ném một hòn đá quá nặng xuống đầu các tác giả và đầu qu ãn chúng nghệ sĩ, tức thì các tác giả và qu ãn chúng nghệ sĩ họ phân nộ lên, lấy ngay đá ấy, ném vào đầu LHHội!

Đó, câu lạc bộ là thế. Qu ãn chúng sáng tạo nổi giận, chống các ông quan liêu *improductifs* hay *semi-productifs*. Đó là cuộc đấu tranh giữa lực lượng tâm bộ, chống bọn bảo thủ. Tóm lại các vụ có vậy thôi. Một ngón tay *Nhân văn* cũng không có! Non năm nay họ đã nằm ẹp cả xuống, vất tay lên trán, suy nghĩ nhu các nhà hi ãn triết cả rồi. Họ còn cái khao khát chiến thắng của những người tiến bộ nữa đâu? Nói đúng ra, họ vẫn mong sự tiến bộ sẽ

thắng. Song họ mong nó sẽ thắng bằng một cách ích kỷ, tức là, bằng bàn tay thúc đẩy của người khác, hơn là bàn tay họ. Vậy đỡ nguy hiểm hơn. Và lại, họ tự coi họ bất lực, ngay mỗi việc chống đỡ những miếng cắn của thành kiến vẫn liên tiếp cắn họ vô cớ, họ cũng đã thấy bất lực, nên chỉ đành thúc thủ, nằm ì ra, cho cắn chán đi ắt thì phải thôi!

Tóm lại, cái lực lượng *Nhân văn* quý báu và ghê gớm kia, họ đang tranh nhau đi vào con đường cầu an... Giá lãnh đạo thuyết phục, họ sẽ có cơ giác ngộ, trở nên con nhà nết na nữa cũng nên. Đảng này lãnh đạo cứ cái chính sách ục, thui vô lý mãi! Họ càng tủi thân và thất vọng. Tất nhiên, người ta phải chạy núp, cũng chẳng phải chạy đi đâu, chỉ là chạy núp vào tòa lâu đài cầu an chủ nghĩa! Tôi biết họ chỉ mong nhất một đi ầu, là mong "Thánh đế h ầi tâm!" Nhưng, hình như Thánh đế bị bọn quan hoạn lừa phỉnh. Chúng cứ bom to, cứ thần thánh hoá bọn NV tr ần tục ấy. Hoá ra, họ tự dung bị sùng bái cá nhân! Họ tự dung hoá ra đã làm được ối việc, thực họ không làm. Hoá ra, công trạng của cả một làng văn đông đảo lại đem quy hết cả vào cho họ. Ủi chao! Sự hình thành của t ệ sùng bái cá nhân!

Vậy, nếu nói lũng đoạn, thì chính là bọn quan hoạn đó! Bom to, vu cáo, ton hót, lừa trên, dối dưới, các thứ thủ đoạn, tinh vi thì không tinh vi gì đâu. Song không hiểu sao con mắt Đảng, mắt to thế mà chưa nhìn thấu chuyện?

Thế nào là thành kiến?

Thành kiến là chất độc của những cái đ ầu óc không biết suy nghĩ, hoặc những cái đ ầu óc u mê hoặc điên rồ, thậm chí hiên ác nữa.

Ví thử lấy tôi làm giả dụ.

Người ta thành kiến với tôi. Người ta bao g ồm: những người lãnh đạo cầu cân nẩy mực, những người thừa hành, những kẻ thù vô lý không biết tôi thực là người thế nào, song họ biết là lãnh đạo ghét tôi, tức thì họ cũng ghét theo ngay!

Khi tôi làm được cái gì, được cho là hay (như *Cách mạng tháng Tám*^{[11](#)} chẳng hạn), thì người ta *faire silence*. Thực chất là dìm.

Khi mắc lỗi, sẽ bị đưa lên thành tội.

Khi không làm gì, thì gọi là nằm im.

Khi phê bình một cái gì, bèn gọi là đả kích.

Khi ca ngại, bèn gọi là giả vờ, với lệ chiêu bài... Khi nói, bèn bảo nói. Im, bảo im! Mọi sự đi đứng, tới lui đều thành tội cả.

Thế, non năm nay, tôi bèn xoay ra cái chính sách mũ ni che tai. Thây kệ sự đời... Cứ chui vào một cái lỗ, làm việc với một cái hình ảnh Đảng Cộng sản đẹp để nó nuôi nấng sức lực cho tôi. Còn mấy cái ông đảng viên, vỗ ngực Đảng kia, tôi xin kiếu. Tôi tin sự làm việc của tôi sẽ cải cho tôi, trước Đảng, trước một tương lai nào đó sớm chày.

Ấy vậy, mà bây giờ, có kẻ nào đó, lại đặt đề ra những tiếng lũng đoạn tinh vi. Mà lại "không nắm được" nữa cơ chứ! Sao vậy?

Thì đã nắm đâu mà bảo không nắm được? Lại, hỏi có cái gì nữa mà nắm, hèn chi không nắm được là phải!

Thì ra thành kiến với vu khống nếu không phải là một, thì cũng chẳng cách nhau mấy ly mấy leo.

10/1

Toyazc

Marcel Pagnol

Phải nói ngay rằng tôi thích vở ấy. Vì nó đánh tư bản, mà lại có thể lôi kéo được sự đồng tình của những người khó tính nhất.

Ấy vậy mà hôm nọ thấy một bài báo *Nhân dân*, ký BTiến¹², lại chê. Nhưng cũng chỉ tới mức nói "nên cảnh giác với *Topaze*".

Tưởng đã xong!

Sớm nay, lại một ngôi sao ngu dốt nữa xuất hiện, ông Giang Minh! Bài này gớm hon. Nói *Topaze* là một sự đầu hàng kim tiền! Lại là giới văn học đầu hàng đồng tiền! Không những thế, lại còn có cạm bẫy ngầm, ám chỉ Kháng chiến! Chả là *Topaze*, mà phóng tác đổi ra là thầy Tú, có nói với anh bạn giáo Hy đại khái: "sao mười năm anh cần cù mà không có xe đạp? Vì chúng nó (tư bản) đã cướp của anh rồi đó!" Ấy, tiếng chửi tư bản khéo như vậy! Mà ông Giang Minh lại bảo rằng: Ám chỉ ai? Kháng chiến mười năm chưa có xe đạp là dĩ nhiên, bây giờ đất nước chia cắt, khó khăn, thì sao lại chửi?

Kỳ chưa? Sao lại Kháng chiến?

Thật là kỷ lục về vu khống?

Tôi đang hoang mang trước bài phê bình quái lạ đó, không hiểu sao cái đầu óc con người ta lại có được những sự tằm bầy vô lý vậy, thì bỗng T.A. cho biết thêm một tin buồn. Rằng khán giả đã vào đông đủ rồi, bỗng tự dừng nhà hát lớn tắt đèn! Quái, hỏi ra mới bảo là: đội kịch còn thiếu 12 vạn nên phải tắt điện. Dĩ nhiên, đội kịch cáu lắm. Diễn viên có anh định manh động, ra nói với khán giả, và xin lỗi. Nhưng sau, ông bầu đành véo giật vội lấy 12 vạn, đem nộp, tức thì ánh sáng lại bừng lên!

Tôi nghe, buồn chán ngấy. Sao lại thế được nhỉ?

May sao, có tờ *Humanité*, lật xem bất ngờ thấy cái tin: vở kịch *Topaze* được diễn tại Moscou!

Tất nhiên, Moscou không phải Hà Nội. Nhưng có cái gì khác giữa hai kinh thành đó, đến nỗi một bên đê cao, một bên phỉ nhổ, cũng chỉ một vở *Topaze*!

Văn Giáo

Ồi chao! Sự đòi chẳng đại nào giống đại nào! Tôi lại đã có cái đại đi viết cảm tưởng về Triển lãm 54, cho VGiáo Thực ra không viết cũng không được. Một vì VG là người như thế nào, ai còn lạ, hẩn nóng vô tả, không viết nó chửi cho, mà hẩn lại cứ đến nhà tôi, dăm lần bảy lượt. Thúc giục

nèo kéo, ai đừng được? Mà hấn lại còn chỉ vạch cả nội dung cho tôi nữa chứ.

Hai vì tôi sợ lãnh đạo. Lãnh đạo chả đang đề cao triển lãm ấy, nào quay phim hoạ sĩ VGiáo, người hoạ sĩ thứ hai trong phe ta được quay phim, sau Tề Bạch Thạch, theo lời Văn Giáo tự khoe! Nào cho tiền tổ chức triển lãm, nào mua tranh (tiếng đồn là mua tới chục triệu đồng không ít)! Nào cho đi chữa bệnh già, theo VGiáo khoe, hấn là người thứ hai (sau Hoàng Quốc Việt) được tiêm cái phương pháp nô-vô-ca-xin này, nó sẽ làm mất mọi đường nhăn trên mặt, nó sẽ cải lão hoàn đồng, tóc bạc chuyển về đen! Vân vân, nhiều cái thứ đề cao khác nữa. Theo dư luận, và theo VGiáo nữa, thì lãnh đạo đề cao triển lãm này, là đề cao một đường lối sáng tác trong hội hoạ, nó hiện thực xã hội chủ nghĩa nhất! Ai ai cũng phải viết cảm tưởng cả. Tôi lo, nếu không viết, ắt là tôi phạm cái tội không tán thành đường lối hiện thực của VGiáo, mà lãnh đạo đưa lên làm kiểu mẫu đó. Tức là, chỉ vì một hành động không viết cảm tưởng, có thể bị coi là một hành động chống đối về chính trị, thì bỏ sự cái thân thẳng TDần này!

Ấy vậy, thì viết.

Tóm tắt nội dung: Tôi nói con đường VGiáo đi là đúng. Đường ấy gồm, một, bảo vệ chính sách Đảng, đến mức bất sợ một cán bộ, một cấp nào làm sai chính sách mà không phản đối. Hai, đi vào quần chúng mà vẽ. VGiáo đã làm thế, là đúng. Tôi cũng nói cả khuyết điểm về cá tính VGiáo, bồng bột, nóng nảy, điên rồ, song tôi nói: không nên xét nét những sự ấy. Sau rốt, tôi lại cũng nói, VGiáo không nên đình lại ở sự thành công này, cần phải tiếp tục học hỏi, làm việc, v.v... Tóm lại, tôi viết chính trị lắm. Viết xong thì an tâm, mình đã cư xử thật là tốt, đối bạn, và đối lãnh đạo. Quả nhiên!

VGiáo khen tôi, rằng chỉ có hai cái cảm tưởng, một của tôi, một của Nguyễn Chí Thanh là có giá trị, còn ra vứt đi tuốt. Tôi cũng hiểu vì sao như thế!... Liền đó, VGiáo dùng cái cảm tưởng của tôi đi phô trương, ép VCao, ép Dương Bích Liên, ép vân vân, ép nhiều người phải "noi gương TDần mà viết lại". Đâu hấn ta lại còn chửi những người viết chung chung một vài câu qua loa cho đã tội nhu Hoài Thanh chẳng hạn! Khổ chưa? Hoá ra VCao, DBLiên gặp tôi đầu trách, vì tôi viết cho VGiáo, nên họ bị khổ sở quá đỗi.

Chết tôi chưa? Song tôi ngẫm cũng chưa quan trọng lắm. Đã quên đi rồi.
Thì... bồng dung...

Sớm hôm nay VGiáo đến Hội Nhà văn, thấy tôi, bèn chộp lấy, lôi ra một chỗ:

- Hì! hì!... Tao kể cho mày nghe một chuyện. Tiên su chúng nó... Hôm nọ tao có viết một cái thư dài, phê bình Tố Hữu, ngoài đề "tuyệt đối không ai được bóc", trừ ông chí Tố Hữu. Hừ! Mẹ chúng nó!... Tao phê bình. Mày chỉ cần biết thế thôi...

- Đến thế, tao cũng chẳng cần biết! Biết làm gì! Ha!

- Nguyên để tao nói... Sau đó, mày có biết không? Mười năm hôm sau, Tố Hữu ủy nhiệm cho thằng Thi gặp tao. ừm!... Mẹ nó! Nó phê bình tao, nó chẳng giữ cái cảm thông mày viết cho tao mà, nó bảo, mẹ nó, là tao bị *Nhân văn* nó bom. Cụ thể là mày thổi tao... ừm!...

- Tao thổi mày, nếu có, thì có bằng lãnh đạo thổi không? Tôi nói vậy, bụng lo ngay ngáy, ôi chao tai vạ tày đình, nhận định của ông Thi có mà.

- Mẹ nó! Thế... Tao mới cho một hời. Hì! Hì! "Này tao bảo cho mày biết", tao trở ngón tay vào mặt nó (và VGiáo trở ngay ngón tay bằng khẩu súng lục vào mặt tôi) "Thi này! Tao bảo cho mày biết, chẳng *Nhân văn* nào bom tao... Tao chỉ bị ảnh hưởng Đại hội thứ 20¹³ thôi! Trước Đại hội, ngay từ 49, tao đã chửi Tố Hữu là phát xít nhé! Thi! Mày có biết không? Tao lại chửi cả bọn chúng mày là bọn bời bút! Biết không! Thi?..." Hì! Hì! Mẹ nó. Anh mày mới đốn bõ nó mặt ra. Hì! Hì! VGiáo bùng miệng, cúi cái thân thước tám cười ngặt nghêu. Mẹ nó. Chối vào!...

Tôi không nói gì. Vì còn bận lo cái nhận định của ông Thi, như thế' là tôi đại diện cho nhóm *Nhân văn* đã chết từ năm ngoái, mà lại vẫn còn sai phái tôi đi thổi ông Văn Giáo! úi! Sao tôi mới sợ ông Thi vậy! Thế mà gặp tôi, ông ấy vẫn nói nói cười cười, sau lưng tôi, ông ấy lại vu vạ cho tôi những cái tội, mà cái tài ngĩ ra tiêu thuyết của ông ấy lại dựng đứng hẳn lên như

vậy chứ! Ôi chao! Cái bụng của ông Thi! Ông ấy làm sao lại cắn tôi một miếng như vậy? Văn Giáo vẫn tiếp tục nói, trong khi tôi vẫn tiếp tục lo.

- Hi! Nó lại bảo tao bị *obsession* của *Nhân văn*! Hi!

- Thế nào?

- *Obsession* mà! Tức là mày bom tao, tao thành ra bị *obsession*.

- Bị *obsédé* chứ.

- Ủ! Bị *obsédé*! BỐ anh!... Tao mới chửi lại thằng Thi: "Thi này! Chính mày mới là thằng bị *Nhân văn* nó *obsédert*" Nó tịt. Mẹ nó... Choi vào... Nó giữ cái cảm tưởng của mày... Tao hỏi nó bảo đánh mất... Hừ!

- Mất à?

- Không! ừm!... Tao bắt nó tìm... Hôm qua lại thấy r ấ.

- May quá. Mày giữ lấy nhé. Đê' làm tang chứng, kéo sau nó vu cho tao cái gì thì bỏ mẹ.

- Không lo! Hi!... Tao thuộc cả r ấ, thuộc hết cả bốn trang! Hi! Hi! Thuộc từng câu, từng chữ, chứ lo gì thằng Thi! Hi! Hi!

11/1

Vinh Mai

Ce sont les ignorants qui font la loi. A... a... Bấy giờ, cứ đem dịch những bài phê bình Topaze gửi sang Aragon. ừm! à... Aragon sẽ bảo: "Hê! Qu'est-ce que c'est que cette âucônnorrie làl

Trung uong

(Theo đài Hoàng Yến) thì đ ồng chí Lê Duân có nói: "Nếu Câu Lạc bộ người ta phần nộ đến thế thì phải xuống xem. Có khi sự phần nộ đó lại có lý, không chừng!"

Theo ông Vạn Lịch nói với VCao thì nghị quyết TƯ về văn học lần này, hết sức dè dặt. Lo rằng nó nhu Cải cách Ruộng đất.

Nghị quyết nghe đâu, viết là: "Theo báo cáo của Tiểu ban¹⁴", thì TƯ nhận định v.v..." Nhu vậy, tức vẫn có sự dè chừng.

Giới văn thơ chỉ mong TƯ cho kiểm tra lại tình hình.

Sự thật sẽ lộ tên hên ra. Mọi sự vụ không sẽ sụp đổ. Tôi cũng chỉ mong vậy: ta có một nhúm một nhum, ông Thi ông THoài cũng đừng nên có ai đổ làm gì, nhưng sự vụ không, hãy làm cho nó đổ xuống, bại lụn đi.

Tranh Bùi Xuân Phái

Ông Phái đem tặng ông Tướng cái tranh Hà Nội xưa, vẽ một cái ngõ có chữ "Cấm đi" luệch nguệch, với một cô cầu ví tha thui trong ngõ bừa.

Ông KLân có mặt đó, lại đại sít soa.

Thế là một cái dịp cho ông Thi, cũng có mặt tại đó, ông mới giở cái tài "bảo vệ đường lối" ra. Ông nhìn tranh, mặt nghiêm lại, mồm uồn éo: "*Pillel Pillel*"

Ông KLân chả không rõ tiếng Pháp, cứ thấy ông Thi "phì! phì!", bèn giương mắt ếch, nhìn ông. Có NHTướng biết ông Thi định giở trò gì ra rồi, bèn "coi khinh" không thèm đáp câu nào hết, thái độ tilôsốp vậy.

Nguyễn Thành Long

Làm cũng đề bảo vệ những *Bên bờ sông Lô¹⁵* với lại *Triều lên* à? Hãy mua những quyển ấy, gửi lên, cho TƯ xem.

Người ta đánh Ông *ĩã° hàng xóm¹⁶* để đưa *Giận nhau* của Mộng Sơn lên. Đánh *ĩopazc* để đưa ông BTiến lên ư?

Tê nan

Viện Văn học Gorki chỉ lấy 8 người đi học. Gọn mãi, ta mới chọn được 5!
Ông Lê Đạt đâu tuyên bố: xin đi, để tội nạn!

HC`ân cười khinh: "Ông LĐạt mà! Bao chưa lên ông ấy đã trốn biến ngay!"

12/1

Chủ nhật

TLâm kê

+ Bộ đội phục viên đứng trước ủy ban, chửi đồng:

- "Cho được 11 thước mà 15 cái mả!"

+ Một sào được 6 thước. Thuế mất 2. Cày bừa giống má 2. Còn 2!

+ Tư sản nó chửi: "Chuyến này biên chế, chúng ta sẽ ối con sen, thằng nhỏ!" *Après ça* Sao chưa có tác phẩm gì đánh vỡ sọ bọn tư sản nói láo ấy ra?

Ông Thi, ông NgTuân

Ông NgTuân đang đứng ở phòng nhà xuất bản HNVăn, xem xét báo sách gì đó.

Ông Thi mon men đến bên. Ông Tuân quay ra, thấy ông Thi, bèn bảo:

- Này ông Thi này! Bài *Sê-côp* của mình đăng tạp chí *Văn nghệ*, thằng nào cắt của mình mấy câu? Chắc lại thằng Xuân Diệu phỏng?

- Không! không!... Mình cắt đấy chứ... Vì vì mấy câu ấy, cậu viết không... không đúng...

- Thì phải bảo mình chứ! Có cắt thì phải hỏi... cái thằng viết chứ! Vậy mà mình cứ chửi oan cái thằng XDịệu mãi. Mình cứ chửi đéo mẹ cái thằng khốn ấy mãi.

Dĩ nhiên, ông Thi không bằng lòng. Mặt ông sạm lại, trông càng *brun*, cái mặt *exotique* lắm.

Mấy ông ban ở báo *Nhân dân*

Sau khi đã đánh cho Đoàn kịch Sông Nhị mấy bài báo khá nặng, nặng như một thứ đòn thù, thì tự dưng có mấy ông ở báo *ND* đêh chơi Thụy An¹⁷.

Dĩ nhiên, đó là dịp tốt để *TAn* đánh một trận khẩu chiến. Tại sao lại bảo chúng tôi có cái ý gì? Tại sao lại bảo *Topaze* là giới văn học miền Bắc đầu hàng kim tiền? Tại sao v.v...? Hai ông giải thích.

- Tại sao không bình thường hóa việc phê bình? Tại sao nóng gáy?

- Ờ hay! Các ông chửi người ta, lại hỏi sao lại nóng gáy. Các ông cần hôn đá ném vào cổ người ta thì tay các ông có đau gì, gáy chúng tôi đau thôi chứ.

- Thì người ta phê bình thế, mình về cứ bình tĩnh tự kiểm điểm nội bộ mình xem có phải không chứ!

- Ờ hay! Các ông trát cứt lên mặt người ta giữa công chúng, lại bảo người ta về kiểm điểm nội bộ... Thế tại sao, các ông thường bảo văn nghệ sĩ là có đi đâu gì thì nên phê bình nội bộ thì hơn, mà rồi các ông lại không làm thế? Các ông hỏi Đoàn kịch Sông Nhị có ý gì, sao không đến hỏi thẳng chúng tôi? Hỏi trên mặt báo, phải để chúng tôi trả lời trên báo chứ?

- Thì có ai căm?

- Các ông có đảm bảo đăng bài trả lời của chúng tôi không? Thì chúng tôi sẽ viết.

- Cá nhân... chúng tôi không dám đảm bảo... Đó là... quyền của tổ chức.

- Tổ chức báo *ND* sẽ không đăng cho chúng tôi đâu.

- Chưa biết được!

Cuộc khẩu chiến chán phè. Không có kẻ thắng, không có kẻ bại, mà mỗi bên trở về đều càng ghét thêm bên kia...

Tờ báo Chủ nhật¹⁸

Trang Chủ nhật, theo lời Chu Ngọc, thật là một trang nhọc hơn ngày thường, vô phúc ai ngại tho, định tìm đến đó mà giải trí, chơi rảnh óc.

Quả có 3 bài gồm cả.

Một bài thơ, chữ báo *Văn*, có câu gồm như: "chúng lại mang ra cười đều". Ký Đào Viên.

Một bài chữ *Đông máy*¹⁹ cũng là báo *Văn*.

Một bài khen. Khen những FTMinh, HồPhương, Nguyễn Khải. Thì cứ khen. Dưới lại móc Lê Đạt tìm cái móc trong khoé mắt người yêu, móc VCao một vũ trụ trong một hạt bụi. Chỉ có cái, còn chưa bới tên ra thôi.

Ấy vậy gọi là trang Chủ nhật! Sao người ta ghét gì tờ báo *Văn* vậy nhỉ?

13/1

Kéo cưa

Tình hình đấu đá đang kéo co giữa Liên hiệp Hội (ông Thi) và Hội Nhà văn (ông THoài). Hình như duy có ông Thi lại sợ, hoặc ngại, hoặc không muốn có kiểm tra thì phải! Tại sao?

Nghe đâu, kiểm tra, ai ai cũng đều mong chờ nó cả, một dịp để cho mọi người bày tỏ, giải oan.

Ông Hà Nhân

Hà Nhân là người nào?

Thì cứ xem bài ông ấy viết ở báo *Thời mới*, chữ *Ông Năm Chuột* của ông Phan Khôi. Bài viết mở đầu đại ý: "Tôi vâng rồi ông PhKhôi. Người bảo ông ấy đi công trường r ồi!"

Người bảo ông ấy vẫn quanh co vài cái ngõ Hà Nội... Bây giờ thì tôi thấy ông ấy xuất hiện ở bài *Ông Năm Chuột*".

Song cũng bằng giọng ấy, ông HNhân tóm tắt bài của ông PhKhôi, dùng đến những chữ như "ông PhKh con ông cháu cha" v.v...

Đoạn dưới tiếp đêh, những *ông Năm Chuột* "mẫu mực" gì, bây giờ còn sống nếu đi "làm văn chuông", mà vẫn cái lối ấy, thì người ta sẽ gọi là "thằng" v.v...

Bài chữ ấy đê là "Còn nữa"...

Oi giòi ôi đất ôi! Sao cứ mỗi ngày lại mỗi mọc thêm những vì sao du côn mãi như thế vậy!

Phố Lý Thường Kiệt

Mùa Đông, đường đại lộ như rộng thêm. Hàng cây từa lên đám cành cụt màu nâu sẫm, màu vàng; một nhúm lá lọt lưới đốm xanh trên tất cả một gia đình các màu han rỉ. Trông cái phố xác ra, như một tâm tư bị giày vò, mọi tình ý đều đã mướt xơ ra cả. Các bức tường dài tun hút, trông càng thêm lì lợm. Dây điện, màu vôi các căn nhà loang lổ, cho đến mây trời, tất cả đều lờm nhờm. Cái lạnh gậm nhấm tất cả xác khô ra hết, mà cảnh vật vẫn nên thơ, trông hệt một bức tranh đã dùng dao, cạo bớt các màu son đi, một cách thật có nghệ thuật.

15/1

Ông Trần Thanh Mai

Ông Mai gửi một bức thư phản đối bài Hà Nhân.

Liên lạc vội gửi cho báo *Thời mới*.

Tức thì, hôm nay, báo *Thời mới* đăng một bài chống hữu phái. Trên có một cái mũ của toà soạn, nhắc lại cái chuyện kia, lại còn kéo thêm cả Ban Chấp hành vào câu chuyện gửi cái thư phản đối ấy, thế mới tài chứ!

Ông THanh, ông XDiệu

TêHanh là người mới thò ra cái thuyết có "nhân tính", bên cạnh "giai cấp tính". Ông lấy XDiệu làm tỉ dụ, để chứng minh cái thuyết nguy hiểm ấy. Tức là bài *Gió! Gió! Gió!* của XDiệu. Đại ý ông THanh nói, ví thử bài cậu làm khá ra, thì mọi giai cấp đều thích, một thằng ăn cắp cũng sẽ đọc, thưởng thức *gió* ấy.

Tức thì ông XDiệu la ó lên rằng người ta vu oan cho ông, người ta phủ nhận cái việc ông đã đứng trên lập trường công nhân mà xem xét vấn đề *gió*.

Hình như tạp chí *Văn nghệ* sẽ đăng lời phản đối ấy của ông XD, thì phải!

Đặng Đình Hưng

Mình xem bài Hà Nhân, tuy chữ bói du côn vậy, song có một điểm nhỏ mình thấy mừng! (Mọi người chú ý.) Ta cứ phải cho là những cái anh viết thế là do có ai móm cho! Tự nó, không cần võ được hạt com, phải nhờ người khác nhai bã ra, rồi nuốt vào miệng cho... Thế có một điểm nhỏ. Các cậu có chú ý cái đoạn chữ "các ông chức sắc", "cường hào văn nghệ" không? Vậy tức là cái thế diễn ra khác năm ngoái. Năm nay, lại đi đánh vào đầu nhau, ối người mêch lòng, cái diện rộng ra phết! Mất! Mất!... Rung ối nhân tâm, chứ chả chơi... Còn các cậu, cứ an tâm mà ngủ đi đó.

Nguyễn H ồng

Cứ nằm dài ra, đấm trán, thở dài... Giai đoạn này, ông ấy ăn thịt chó, lòng lợn, uống rượu.

Lại thấy đi mua hàng mấy vạn sách. Bảo: Nhớ về vườn thì đọc sách. Hơn nữa, ông lại gửi tiền cho gia đình sửa chữa nhà ở Ấp Sâu, phòng khi trở về đi cày.

Một con ngirời vừa đang nổi khùng, vừa sửa soạn rút lui.

Lãnh tụ

Bác đi chống hạn. Cũng tát nước, hết nhu mọi nguôi. Lãnh tụ nhì ầu sức chịu đựng hơn mọi nguôi: xa lao động bấy lâu, lộn về đã lại làm được ngay.

16/1

Le Prince

Đó là một nhân vật xuất hiện đột ngột trong sự hỗn tạp của văn nghệ.

Ông đi dự buổi kỷ niệm Nguyễn Du tại HNV, tối hôm đó, nguôi ta hát mấy bài hát nói kỷ niệm nhà đại thi hào quá cố. Lại có cụ PhKhôi đánh trống chầu nữa. Buổi tối kỷ niệm ấy có kết quả lắm, vậy mà, ít hôm sau trên báo *Nhân dân* có một bài thơ chửi xỏ một cụ tu sản ở phố Hàng Đào, có cái lối chơi "ả đào". Tên ký là Đào Viên. Vậy Đào Viên là ai?

ít sau, có bài "*Tôi tự kiểm thảo*", không biết của ai, nhân danh một văn nghệ sĩ đứng ra tự kiểm thảo, hồng nêu gương thành khải rẻ ti ền... Không hiểu vị thi sĩ nào vậy? Từ đó, có cái tên *Le Princc* nguôi ta đặt ra, coi như tác giả của tất cả những cái trò về nào, tuy trá danh song cùng một tính chất: hách, ngu và dốt.

Vụ *Topaze*, nguôi ta cũng gán cho *Le Prince* ấy. Tức là *Le Prince* khắc ra một cục đờm, tức thì BTiến đóp lấy, rồi ông Giang Minh cũng đóp theo, hoá thành một thứ phép bĩ ối. Mới đây nữa, bài thơ báo *Nhân dân Chủ nhật*, hạ cái chữ đều cho văn nghệ sĩ, tuy ký Đào Viên, song nguôi ta cũng cú' xếp vào loại những công việc phá hoại của *Le Prince*.

Sự tưởng tượng của qu ần chúng không có hạn độ. Nên bây giờ, *Le Prince* quý hoá kia đã có cả một bộ dạng, một lịch sử, một tính nết nữa.

Le Prince là nguôi ng ồi cùng một bàn "chiến sĩ cách mạng" với... Bửu Tiến! Eo ôi!

Le Prince có cái nết thích đàn bà. Thích con gái. Văn công chẳng hạn. Cải lương chẳng hạn. Mà ma cô lại là ông B Tiến!

TrDuy + NgĐThi

Theo yêu cầu ông Thi, TrDuy viết một bài chửi báo *Tự do*, ở miền Nam (báo *Tự do* mà lại ở miền Nam). Báo ấy đã xuyên tạc 6 bức tranh đả kích "*một phương pháp xây dựng*

văn nghệ" của TDuy (đăng ở báo *Văn*). Xuyên tạc rằng là TDuy đả kích Việt cộng, có cái lối lãnh đạo văn nghệ như vậy.

TDuy hăng hái về viết bài, âu cũng một dịp tỏ tấm lòng! Anh ta giở từ Mác Engels Lênin, đến Thorez v.v... Đem đến nộp, ông Thi bảo bỏ cái đoạn trên (nói về ý nghĩa 6 bức tranh), và chỉ dùng cái đoạn dưới, đoạn TDuy nói cái vị trí, thái độ tán thành của mình đối sự lãnh đạo cộng sản. TDuy không đồng ý sự cắt xén ấy của ông Thi. Tức thì, ông Thi nói: "Thôi, tùy cậu, cậu không muốn nói, người khác sẽ nói." Dĩ nhiên, TDuy vùng vằng bỏ đi.

Sớm 15, không hiểu sao, Duy ta lộn lại. Ông Thi bảo: - Bây giờ cậu chỉ cần viết rằng cậu làm *Nhân văn*, và vẽ tranh kia là sai. Không cần nói Đảng Cộng sản, miền Nam người ta biết thừa đi đâu đó rồi.

TDuy từ chối.

- Được rồi! ông Thi nói. Sẽ đến một lúc nào đó cậu sẽ phải nhận thấy làm *Nhân văn* là sai!

- Lúc đó tức là, một đi tù, hai nhận, thì tôi mới nhận.

Đâu như TDuy lại còn đưa ông Thi xem cái thư của em gái ở Huế gửi ra, đại khái than phẫn: anh đi theo Đảng, kháng chiến bấy lâu, làm ăn ra sao mà lại có tin anh bị bắt? Ông Thi xem xong bảo:

- Đấy! Chính em cậu cũng lấy làm lạ vì những hành động của cậu! Nếu như cậu có bị bắt vì thế, thì cũng không có gì là lạ hết!

Duy ta lộn về, mặt đỏ hần hần mà lại tên tò te.

Báo Văn đình bản 2 số²⁰

Sớm, vừa đến HNV, thấy một quang cảnh nhốn lộn khác thường... Người ta đi lại, lên xuống, đổ từ phòng này sang phòng khác... Những cái lắc đầu, nụ cười chua và chán... - Báo Văn đình bản, mày ạ!

Tôi giật mình thót cái, không ngờ sao lại có một cái tin bậy bạ thành thành vậy...

Về sau mới hiểu ra, tức là, báo Văn, vì một cái áp lực từ đâu đó, tạm nghỉ 2 số, để củng cố lại.

Oi chào, ngõ gì! vẫn chỉ là cái lối can thiệp hành chính, phàm giả ai đã cần bút một cách lương thiện đâu không ưa, nếu không phải là ghét.

17/1

Ông D. và T.

Dưới đầu đề "Chúng tôi không tán thành báo Văn", và dưới chữ ký tắt D. và T., người ta đọc thấy một tràng lý sự nào bệnh Thế Toàn, nào bệnh ông Thi, ông Bổng, ông Đồ Phồn... đề r ồi xoáy vào báo Văn mà phê phán.

Ví dụ: sao lại đi viết, mi ền Bắc "ăn phở ít thịt quá, dính mép!". Hãy thử so với những người bị c ần tù ở mi ền Nam xem, có phải còn sướng hơn không?

Lý sự đại khái đình thép như vậy. Nhưng được cái là giọng văn tử tế hơn những BTiến, Hà Nhân...

NgThLong bảo: "Tao biết hết mi ền Nam, ai là D. với T.? Làm gì có? Lại mấy thằng ở báo *Thông nhất* viết nặc danh đây! Bảo là ở Sài Gòn, mà bài viết lại hiểu tình hình mi ền Bắc hơn cả một người ở Hà Nội vậy! Phi lý!... Ông ấy đã giở đến cái lý luận *Thông nhất* ấy ra, thì thôi, ai cũng đành chịu thua cả, cho r ồi."

Ông Sĩ Ngọc mách nghề

Sĩ Ngọc bảo tôi, nếu ra biên chế, thì quay ra mà vẽ quảng cáo (*pnblicité* Hàng Gai gì đó một tháng mắng dê những vài ba chục vạn)... Hoặc giả mài tranh son mài, hay tĩa lá tre.

Phải quá, vậy mà tôi chẳng nghĩ ra. Tôi bật có cái ý sẽ đi khắc tranh, chỉ học độ một tháng là thành nghề

Ông VCao thì bảo mở xưởng son mài, làm *obiet d'art*.

Vậy tức là cũng đã thêm một chút yên trí.

Thiên hạ bách nghệ, đã vội lo gì? Tôi chợt cười th^{âm}, có những anh kêu ca: "Sao cuộc đời bây giờ ít nghề vậy nhỉ". Tôi bỗng vô căn cứ ngờ rằng những anh kêu thế, là những anh không có nghề gì.

Chaque jour, l merveille

Mỗi ngày, một sự lạ.

Thì ra sự sáng tạo của lạc hậu, nó cũng bất tận như sự sáng tạo của tiến bộ.

Bây giờ, có những cái lưới, nó đã nhúng đã ngâm, đã tẩm những thứ thuốc độc ghê gớm, hễ phun phải ai, người ấy khắc giấy đàn đánh đập, không còn phương cứu chữa.

Những cái lưới ấy đông quá.

Đến nước, NgThLong viết có một bài về Aragon, đăng báo *Văn*, lý sự rất vô tội, mà cũng phải ký một cái tên nặc danh. Trường Lưu!

Tôi cảm thấy hình như có cả một mặt trận, tập hợp đông đủ các thứ kiểu lưới, từ vu khống đến ngu si, mọi thứ mầu sắc.

Ô! *Dépnwation*\

Ông Phùng Cung, ông NĐThi

Ông Thi gặp ông Cung. Đầu tiên ông Thi nói, đừng nên cho là ông ở lãnh đạo mà nói, thì câu chuyện mới lọt tai được.

Xong ông Thi bảo:

- Cậu cứ ở Hà Nội mãi, kể ra sự hiểu biết của cậu về Hà Nội hơn mình. Song cứ ở Hà Nội mãi thì viết làm sao được? Vì Hà Nội toàn là tư sản với tiểu tư sản. Viết thì nó hắc ám và nguy hiểm lắm.

Ông Cung thấy khổ tai, vì cái vốn sống của ông lại ở những bãi Phúc Xá, các thứ ngõ cụt ngõ què, ổ chuột hang người này nọ... Tuy vậy ông Cung vẫn cố đồng tai nghe, mặt cứ lợm lì đi.

- Cậu cần đi về xưởng máy chẳng hạn, người ta tươi vui lắm. Hoặc đi về nông thôn.

- Về nông thôn, phải biết người ta ra người ta đón mình ấy chứ! PhCung buột ra một câu.

Ông Thi nghĩ một lát, đáp:

- Không, người ta cũng không đón... Nhưng mà người ta vui lắm. Cuộc sống rất tươi trẻ, sẽ chia đất cho mà làm. Ông Cung nói:

- Thật ra, tôi cũng chẳng ngại đi thực tế.

Ông Thi nắm vội lấy câu đó:

- Ủ! Thế cậu làm đơn với cơ quan đi! Mình sẽ hết sức giúp. Đi! Thế nào cũng được.

- Nhưng tôi còn nghĩ hăng.

Ông Thi hơi chán. Lát sau ông nói:

- Mình thì cũng không ưa cậu. Song tất cả mọi người tiến bộ, người ta cũng không ưa cậu. Người ta cho là cậu co vào.

-Tôi chẳng làm gì, sao lãnh đạo cứ thành kiến đối tôi?

- Cậu đã viết *Nhân văn Giai phẩm*, chứ còn sao nữa.

- Thì tôi viết có một bài.

- Bây giờ cậu đã nghĩ khác chưa?

Ông Cung đáp:

- Kể ra nghĩ thì mỗi lúc mỗi nghĩ khác.

- Thế thì cậu phải nói lên chứ! Phải tuyên bố công khai lên chứ!

18/1

Publicité

Từ khi nghĩ được một cái nghề, tuy mới nghĩ không thôi, mà cái bụng lo cũng đã thấy hơi yên. Khi đi phố, tôi cứ nhìn quanh các kiêu biễn hàng, cái vàng cái đỏ, cái chi kẻ chữ không, cái kèm theo hình vẽ, chẳng hạn vẽ một cái đồng hồ, hoặc giả một cái bút máy... Xem ra xoàng cả, cái nghề quảng cáo ở cái nước này, hãy còn ở mức ba xu, chưa mon men được tới bên rìa nghệ thuật.

Nhưng gặp TDuy, hấn dọa: ai cho đăng ký mà làm? Nguyễn Sáng cũng dọa tôi vậy, lại còn dè bủ: "đòi đã đến cái nước ấy, còn gì?" Vậy ra, cũng còn có thứ nghề sang, nghề hèn nữa, đến cái nước ấy thì tôi lại còn hoàn toàn chưa biết.

Hừ! Nghĩ cũng hay. Tr ần D ần đi vẽ biễn quảng cáo. "Nhanh, đẹp, rẻ!" Giá mà chính phủ cho tôi được đăng ký nhĩ! Ôi chao! Đã vỡ mộng tưởng thuở ngày thơ!... Đến giờ chỉ mong một cái chuyện nhỏ xíu vậy, mà cũng còn khó lòng ư? Thế nghĩa là thế nào? Chẳng lẽ *adieu ủa Terrel Ô Terrel* Địa cầu ơi! Mà chẳng muốn nuốt tao à?

Đừng lo

Mọi người sửa soạn đi học. Mọi người tức chỉ là đảng viên. Nghe đâu, cái lớp này là nằm trong cái chương trình đấu đá.

VCao buồn xỉu mấy ngày. Tức là thấy bão nó đi găng lắm. Mà cũng chưa biết nó đổ bộ lên đầu ai? VCao ngờ rằng đầu mình, không khéo là cái hải cảng đón bão.

Song, có ông bạn đến củng cố cho. Đại khái đừng lo. Còn có trên cao nữa chứ! Trên cao đó, ít nay cũng có những cái gì mới, đáng vui. Sự xằng bậy trong cuộc đời này bắt đầu bị đe dọa. Vì bảng sắp xếp giá trị đã bắt đầu sắp xếp lại, công bằng hơn, tức là nhân đạo hơn.

Kha ồm

Con Cún ồm 2 ngày r ồi. Ồm to. Bỏ cả ăn uống. [...]

Ông D. và ông T. là ai?

Mấy anh mi ền Nam ng ồi đ ố nhau ông D. và T. là ai, mà ở tận Sài Gòn, lại hiểu tình hình văn học mi ền Bắc một cách tường tận đến thế!

Họ bảo nhau, mỗi người viết kín cái tên mình đoán phỏng vào lòng tay, như cái kiểu Chu Du với Gia Cát Lượng thời xưa.

Xong, bằng ấy bàn tay xoè ra mặt bàn. Tay này là chữ: Luu Quý Kỳ. Tay kia chữ: Luu Quý Què. Tay nữa: thăng Kỳ. Tất cả mọi bàn tay đều tố cáo ra cái anh LQKỳ đó, xem là thủ phạm nặc danh của cái vụ xấu hổ kia.

Tại sao người ta cứ núp sau một cái gì đó, làm chiêu bài, để thổi phồng, bom căng những câu chuyện chỉ nhỏ bằng cái bông lộn!

19/1 Chủ nhật

Ông Hoàng Đạo

Sự đời nó sẽ mở mắt cho tất cả.

Ông HĐạo là một người đánh *Nhân văn* như thế nào, tưởng không cần nhắc lại. Vừa đây có một chuyện xảy ra, cần ghi.

Ông HĐạo phụ trách một cuộc triển lãm cho một hội nghị nào đó. Mai triển lãm sẽ khai mạc, tối hôm nay ông THữu mới đến thăm, thấy có những sự không vừa ý, bèn bảo sửa.

Ông HĐạo thấy phiền, mai đã mở triển lãm, sửa sao kịp? Vả lại sao ông TH lại không đến xem từ trước, mà cứ đợi lúc tận giờ tận phút này mới đến? Ông HĐạo bèn trình bày hon thiệt, ông TH không nghe. Ông HĐạo nổi doạ lên bảo:

- Thôi thì không kịp là không kịp. Cứ để như vậy. Tôi phụ trách, tôi chịu trách nhiệm. Phê bình gì phê bình sau.

Ông THữu bảo: - Quan niệm về dân chủ thế là tư tưởng *Nhân văn*.

Ờ hay, ông HĐạo bèn ngạc nhiên:

- *Nhân văn* thì nó có cái sai, tôi đã phản đối rồi. Không phải nó sai hết, không có gì đúng. Càng không phải cái gì cũng có thể gạt vào tư tưởng *Nhân văn* hết.

- Theo anh, *Nhân văn* có cái gì là đúng?

- Tiếc rằng đây không phải chỗ bàn...

Ít lâu sau, ông TH gọi ông HĐ lên hỏi:

- Anh có biết quan hệ của anh với Nguyễn Hữu Đang ra sao?

Ông HĐạo khó chịu:

- Trước hết tôi phản đối cái lối hỏi cung của anh... Nhưng tôi cũng cần nói, thích thì nói. Quan hệ giữa tôi với anh Đang, cũng như quan hệ giữa anh với anh ấy.

- Thế là làm sao?

- Nghĩa là trước kia, anh cũng có chỗ quý mến, và phục anh Đang nữa... Tôi cũng có mặt ấy...

- Nhưng phải đứng lên trên lập trường nào mà phân biệt cho dứt khoát người xấu, người tốt.

- Theo anh, anh Đang xấu thế nào?

- Anh cứ đợi xem, rồi bàn bạc chung sẽ thấy...

Ông HĐạo ra vẻ tỏ vẻ chán, giống như người mới khám phá ra một cái mặt nữa của cái mề đay!

Ông Hoàng Yến và ông NgTuân

Không hiểu ông Tuân nói gì, ông HYến đem đi kể lại với ông Thi. Ấy, cái ông HYến ấy, không hiểu sao lại cứ có cái tính hay mách cấp trên như thế.

Lại cũng không hiểu có phải vì thế mà ông NgTuân mới viết cho ông HYến một cái thư, nói gì đó, cuối cùng có một câu: "Chúc anh mạnh giỏi và tử tế!"

D. và T.

Thư ông D. và T. gửi từ Sài Gòn từ sau số báo *Văn* 30 (bây giờ là số 37)²¹, mà lại có nói một câu chuyên, đại ý rằng: ông Mạnh Phú Tư cũng đã có viết phê bình báo *Văn*! Nhưng, ông MPhúTư chưa hề phê bình, trở về trước! Chỉ có số tạp chí *Văn nghệ* sắp sửa ra mai kia, mới có bài ông MFTư phê phán nhà *Văn*.

Thế ra ông D. và T. là những nhà tiên tri ở xa ngàn dặm vẫn biết trước việc sẽ xảy ra hàng tháng! úi chao! *Manoeuvre* khôn mà chẳng ngoan, như tất cả mọi *manoeuvres*!

21/1

Làng văn

Trụ sở Hội Nhà văn bu ồn như một tổ chim tan tác. Mỗi ngày mỗi chuyện. Nào bộ đội không mua báo *Văn* nữa. Nào chuẩn bị đi học. Nào các bài đánh đấm của các thứ báo. Sớm nay, ông Việt Thắng phê bình *Hãy đi mãi* của tôi, cho là: "đưa người đến chỗ u tối", viết dài lắm, còn "mai tiếp" nữa! Ông cụ Ngọc bảo tôi: "Viết dài thế là không ăn thua gì, anh ạ!" NgThLong lại kể lại: một nụ cười ở báo *Văn*, nói về chuyện một bố già sắp chết mà lũ con đã xâu cả lại ở đầu giường, nhằm nhe chia gia tài; ấy vậy mà ông Hoàng Tùng trong một cuộc hội nghị, lại phê rằng đó là ám chỉ việc "Bác ốm"! Ôi chao! Giời đất ơi! Cứ như là chuyện đùa mà hoá ra chuyện thực!

Chưa xong.

Lại có những chuyện *Bên bờ sông Lô* của ông NgĐThi bị xếp loại b2. Rày chưa?

Chuyện cho vay quỹ văn học, ai vay nhiều, ai ít? Chuyện Hoàng Tích Linh gặp đồng chí Liên Xô. Chuyện tôi viết cảm tưởng cho VGiáo.

Chuyện LêĐThanh viết tường thuật Câu Lạc bộ.

Chuyện QĐững tường thuật cuộc họp đi thực tế, lỡ nói một câu về LĐạt, hoá ra tội đêcao LĐạt.

Chaque jour, 1 miracle \ Không ai có thể tưởng tượng được ra rằng, những chuyện khôi hài thế, lại được quy lên thành tội vạ.

Còn hiểu ra sao được nữa!

Trong *Le Monument*, E. Triolet có viết một nét đáng nhớ về đồng chí Tổng Bí thư Đảng, tên là Torsch. Đồng chí là người rất tốt, nhiều việc người ta nói, lúc đầu đồng chí ấy không tin, sau vì người ta nói mãi, nói nhiều quá, đồng chí ấy cũng đành phải tin vậy! Thế, ai còn nói một cách ngây thơ giáo điều rằng "cây ngay không sợ chết đứng"? Vu khống không phải là không còn cái khả năng tác hại nữa.

Thầy bói, LĐạt kê'

Các thứ thầy bói rong, đầu đường xó chợ, sẽ tập trung lại, qua một cuộc sát hạch, xem ai bói đúng, ai bói sai, rồi sẽ tùy theo đó mà cho đăng ký!

Thầy bói mà lại còn bói đúng nữa cơ chứ!

Câu đối của Tú Mỡ

Tú Mỡ ra câu đối Tết, cho số báo Văn Tết, rằng:

Tết Mâu Tuất, túi Mâu sìn, ngất ngưởng đi qua hàng Mâu dịch.

3 cái *mậu*

Ông NgH ồng đập bàn kêu: đối với đáp! Lạ cụ! Cụ chẳng hiểu gì tình hình hết cả!

La conscience

Các đảng viên bây giờ đầu bị một cái *drame* lớn. Một cái bi kịch của lương tâm!

Có người chuẩn bị phát biểu ý kiến, bằng cách viết ra cẩn thận, kẻ lờ lởi, bị hớ.

Một bên, sự vụ khổng đang hoành hành dữ. Một bên, sự thực.

Theo NgThLong, thì THoài có đêm thức suốt. Chắc trong anh, cũng là bi kịch ấy. Anh cũng đã qua một cuộc CCRĐ rồi. Nhiều đồng chí khác cũng vậy.

Thế ra, cái gọi là lương tâm vẫn có, không ai có thể' có quyền hoài nghi.

22/1

Nghề

Phùng Cung có lăm dự định. Kim băng, máy dệt, cà phê. Hoặc nhà in lọc xọc.

NgKhDục xoay ti`ền làm máy xay bột.

Còn tôi?

Óc vẫn nghĩ quanh cái chuyện vẽ phong kẻ biển mãi. Ngược lại với ý kiến TrDuy, NgSáng, sự thực việc đăng ký không khó khăn gì. Ví dụ, Cừ Hoan Nhung (Đông Phương) xin đăng ký ở Sở Văn hoá, sớm chi`ều được ngay! Tôi cũng có cái tiếng là một người bi quan, song thực ra tôi lại hay có nhi`ều hy vọng, cá trong những khi bĩ thẽ. Những nguôi không còn nhìn thấy một tia sáng nào, một tâm h`ồn ảm đạm hoàn toàn ấy, tôi khó lòng tin đó là một tâm h`ồn tốt.

Bi quan là một tình cảm không nguôi (*inhumaiĩi*).

Có người mách tôi nhi`ều sáng kiến khác. Ví dụ cái lối vẽ hai hình, đưa đây trong một cái vỏ ch`ân song. Đó là một việc ăn dẽ ti`ền của trẻ con. Ví dụ bán "vịt lộn", đó là một việc ăn dẽ được ti`ền h`ầu hết mọi người lớn, các t`àng lớp.

23/1

Báo Quân đội Nhân dân

Báo QĐND viết: phải chặn tư tưởng *Nhân văn* xuất hiện trên báo *Văn*. Tư tưởng *Nhân văn* là: *võ ngược* (Tú Mõ), *Ông Năm Chuột* (PhKhôi), *Lời mẹ dặn* (Phùng Quán), *Hãy đi mãi* (TD`ần)

24/1

Quái chử?

Qua nhi`ều việc tôi có cảm giác rằng người ta muốn treo bút những người đã viết GP, NV!

Vì sao vậy?

Có phải nguôi ta hoàn toàn vì Đảng, vì nhân dân không?

Có phải vì GP, NV là một bọn xấu hoàn toàn không?

Tại sao nguôi ta sợ những sự tranh luận bình đẳng và dân chủ?

Tại sao bọn cơ hội, bọn *improductifs*, bọn ngu dốt được dung túng?

Ai lạc hậu?

Ông NgVBồng đánh tất cả mọi thứ thơ g ần đây, từ Hoà bình, - để lại đưa lên làm kiểu mẫu, cái thứ thơ "Rằng xưa ở tỉnh Vĩnh Trì" Như vậy, người ta bảo là ông Bồng lạc hậu, nhưng một thế lực nào đó lại coi như ông là người tiến bộ.

Ông XDiệu tự xưng là mới. Người ta ai cũng biết là ông cũ mèm đi r ồi. Nhưng ông dựa vào thế lực nào, cứ đi đánh Đông đánh Tây, đánh một mình, đánh lấy được mọi nhà thơ không có quyền được nói lại, để r ồi ông tự xưng là mới, dĩ nhiên mới sau Tố Hữu!

25/1

Nhà máy Trung Quy mô

Đã đổi tên là Trung Cơ khí, xây dựng xong năm 1957. Sớm nay, tiện chân, tôi tới xem. Quá Ngã Tư Sở một chút. Trông xa, một đồng nhà mới tinh, vôi vàng còn mịn mặt, các ống khói xanh xám, sạch sẽ, chưa phun khói. Đến g ần, thấy sự xây dựng chưa xong hẳn, vôi cát ngổn ngang, noi các ống xi măng, noi đồng gỗ, xe bò đi lại, phu hồ đánh vữa đặng Đông đặng Tây, những thang sà n đầy thợ nề, những căn nhà xây dở dang... Bốn phía nhà máy thì xong r ồi, đã làm, tuy mới, nhưng chỉ là làm thí nghiệm. Còn bên phía nhà ở của công nhân, của cán bộ, chỗ ăn chỗ ngủ V. V... thì còn dở, g ần như còn lâu mới xong.

Tôi bị ngợp lên vì máy. Khoan, điện, bào, phay, mài, v.v... Mỗi công nhân một máy. Máy nhiều hơn người. Tiếng máy át tiếng người... Tôi chờ một sự rộn rịp trên các nét mặt, không thấy. Nhìn bốn bề toàn những bộ mặt hoặc chăm chú, hoặc lì lợm ra, những nét mặt chau, những ánh mắt bình

thần... Anh bạn cho tôi biết: công nhân thối mả nhều. Không khí lịm đi. Lương thấp quá, 3 vạn 6, 4 vạn 2, sống nhè nhằng cũng khó đủ.

Ra đến chỗ lấy xe đạp, tôi đang nghĩ vơ vơ buồn, bỗng câu chuyện của chị giữ xe đạp với hai anh đứng đó làm tôi phải chú ý.

- Chưa được cái chính sách chết! Anh ăn vận kiêu bộ đội phục viên, đội mũ phớt lẹp xẹp nói.

- Chính sách gì lại có chính sách chết! Chị xe đạp vừa cười vừa nói, tuy là hỏi vặn, song lại là lối hỏi vặn đàng tình, không phải lối hỏi vặn phản đối.

-... Hừ! Hi! Hi! Anh bộ đội kia toác miệng giải thích... Chính sách thì không ghi hẳn vậy... Song cũng có cái chết được tiển, gọi là tử cấp. Còn có cái chết không được tiển, chỉ có tử không có cấp... Thế thằng ấy chết không được tiển, chẳng phải là "không được cái chính sách chết" là gì? Tôi nghe mà toát mồ hôi, mặc dù trời rất rét. Cứ như một vai hề ở tuồng chèo, sự châm trịch của quần chúng vô vàn hình thức. Anh bạn lại bảo cho tôi biết rằng lương lậu với sự đãi ngộ công nhân của mình chưa được thoả đáng... Tôi sẽ còn đi lại cái nhà máy có sáu, bảy trăm cái tâm tư này. Hãy xem kỹ xem những con người của một nước nông nghiệp lạc hậu họ ra sao trong một sự sản xuất tối tân? Những con người ăn ít làm nhều, lương thấp mà thu hoạch lại cao, họ đã làm như thế nào để thu xếp nổi đàng mả đàng muối trong gia đình, và nhất là làm sao mà thu xếp cho ổn tí vui tí buồn trong cảm nghĩ?

1/2

TrDuy viết thư cho Đảng

TrDuy viết một cái thư cho đàng chí Lê Duân. Đại ý nói những công việc mình đã làm, vì chủ nghĩa, rồi *affirmer* sự trung thành của mình đối Đảng, và yêu cầu giúp đỡ tư tưởng và để cho mình được làm việc.

Bức thư chân thành, đàng thời vẫn có cái thẳng thốt pha lẫn chút tuyệt vọng của một tiếng kêu "cứu!" TrDuy dẫn cả một đoạn *Thánh kinh*, đoạn *St Mathieu 6-7*:

*Demandez et Von vous donnera. Cherchez et vous trouverez. frappez et Von ouvrira. Car quiconque demande recoit. Celui qui cherche trouve. Et Von ouvre à celui qui frappe. Lequel de nous donnera une pierre à son fils, s'il lui demande du pain? Ou s'il demande un poisson, lui donnera t-il un serpent?*²² TrDuy viết tiếp:

Hôm nay tôi gõ cửa và hỏi anh.

Bức thư lại kèm theo cả cái thư TDuy viết chữ báo *Tự do* miền Nam.

7/2

2 beaux contes

Phùng Quán kể 2 chuyện: 1) Bức thư tình bỏ trong ống cút, 2) Chị bộ đội để trên Đèo Ba Rời.

Chữ bói

Từ hôm ấy đến nay, báo chí vẫn la ó rầm rĩ. Tôi đọc một bài của Lê Sĩ Hà, ở ty giáo dục Sơn Tây, viết bằng thơ, kiêu leo thang, trả lời *Hãy đi mãi*, đăng ở *Thời mới*. *Ton* cũng tử tế thôi. Còn ý tứ thì rồi lắm, lung tung phèo!

Rồi thì Thiệu Quang phê THoài là nghệ thuật vị nghệ thuật! Lý do là ông THoài có viết một bài ở báo *Văn*, đại ý nói: bây giờ việc trước nhất là tổ chức sáng tác, để có thể tung ra được hàng loạt tác phẩm, làm cho văn học ta thịnh vượng.

Thế, ông ThQuang bảo: nói "sáng tác trước hết" tức là tư tưởng nghệ thuật vị nghệ thuật! Rồi ông cứ kéo hàng cột báo, đâm đánh vào cái bệnh "nghệ thuật" ông đã phết cho ông THoài đó.

Ngoài ra, có Lý Đăng Cao, viết ở *Thủ đô* về PhQuán. Trong bài, có một chỗ LĐCao nói về một bài thơ chưa đăng, anh ta cứ đem trích bừa ra mà phê! Quái chưa? Phê bình cả bài còn nằm trong phạm vi chưa công khai! Thế là lối phê bình công an à?

Một mặt báo chí làm rần rĩ.

Một mặt lớp học đảng viên vẫn cứ tiến hành nghiêm trang, và theo lối kín đáo.

Một mặt quần chúng đợi chờ, mong ngóng. Người chán, kẻ buồn rầu. Công việc bẽ bề. Tâm lý đợi.

Còn bọn *Nhân văn Giai phẩm*? - Không lúc nào họ làm *révision* hơn lúc này. Mình đã làm gì nên tội? Và thực ra, mình có tội tình gì?

Chính ra, không phải tôi đợi đến giờ. Từ đầu năm (và cả trước nữa) tôi đã nhiều lần nói với những LĐạt, ĐĐHưng, cả TDuy nữa, về những khuyết điểm, về những cái tội của N.V.G.P., và của bản thân tôi.

Tôi đã đến với đồng chí THữu, nói như tuyên bố về việc học chính sách với đi thực tế. Thế tại sao đồng chí THữu là người quản lý việc học của Đảng, lại không mở cửa cho một người đã đến thành tâm gõ cửa?

Ôi chao!

La porte m'est-eïlle fermée à jamais?

Xưa nay tôi có đòi gì ngoài cái đòi tôi được làm việc? Anh em được làm việc? Tôi có chống cái gì ngoài những cái cản trở công việc thực là có, ví như: hẹp hòi, bè phái, dốt nát, gò bó, co hội?

Thế sao? Tôi không có quyền chống những cái xấu xa ấy hay sao? Và Đảng lại quá xa đến nỗi chỉ nghe người ta nói xấu về tôi mãi như thế sao?

10/2

Lại báo chí

Báo *Thủ đô*, báo *Nhân dân* vẫn có bài góp ý kiến báo *Văn*, trong mỗi bài đó đều có đả động tới *Hãy đi mãi*, *Lời mẹ dặn*, *Ông Năm Chuột*, *vỗ ngực*, *Đông máy*.

Bao nhiêu giấy mực đã chảy ra, để rồi sẽ thu về được cái gì?

Tiểu thuyết PhQuán

PhQ định viết tiểu thuyết về văn nghệ.

Cốt chuyện: một anh viết văn, vì xa Đảng, rơi vào chỗ bế tắc. Trong khi, một anh bạn cũng ngang tài, vẫn theo Đảng, hoá ra sáng tác hay. Anh kia bèn tỉnh ngộ, lộn về với Đ., nài xin giúp đỡ. Đ. đón anh, cho anh tì ền đi sáng tác. Tức thì, ít sau anh lại có sáng tác hay.

11/2

Mình Đức²³

Theo PhCung nói, MĐức bị đưa ra toà. Vì hai tội: lậu giấy má và man khai số lượng in.

Thơ ODũng

Lê Đạt kể.

Tập thơ QDũng bị đình lại. Nhưng, chỉ là vì có một câu: *Nước Cộng hoà Việt Nam trẻ tuổi*

Đâu như từ Thủ tướng Phủ có lệnh hỏi. Có vậy thôi.

Lỗi ấy cũng dễ sửa.

Tức thì in lại rằng:

Nước Việt Nam Dân chủ Cộng hoà

Không trẻ tuổi, lỗi thôi gì nữa. Và dán đề lên dòng chữ cũ. Thế là tập thơ lại được phát hành.

Vua bếp

Hôm nay ông Táo lên chầu Trời.

Các nhà khác thì không rõ, còn số nhà bạn bè tôi biết, chẳng thấy ai ăn uống gì cả. Không phải chuyện tin, không tin, mà chỉ là chuyện có "khả năng" hay không có. Chúng ta cứ theo cái chính sách tiết kiệm vậy. Thật là hợp với tình cảnh chúng ta.

Phùng Cung chạy bay lên, bán đôi sấm lộp Mít Sơ Lanh ăn Tết. Theo anh nói, đã từ mấy năm nay, vợ chồng anh chẳng có miếng Tết miếng nhất gì sốt.

Hải Như vác một số vật ra chợ giờ. Đâu như cuối năm, người làm về, anh thiếu 7 vạn trả công, thì có thể yên tâm và minh bạch về chính sách lao tư...

Vậy thì ông Táo thiếu cá chép lên thiên đình. Không biết lão ta đã cải tạo cái tội ăn của đút cửa lót chưa? Đến như một lòi đấm mồm suông cũng không có!... Hỡi Táo công! Có sao nói vậy nhé. Chế độ mới rồi, cái tệ ăn không nói có có, dối giá, ắt sẽ không có chỗ dung nữa đâu!

Dối cha

Đối mẹ

Không ai

hòng

dối được

nhân dân.

12/2

U' amoureux

NS yêu một cô nào đó. Tâm trạng như người bị *idée fixe*.

Một nhà hoạ sĩ thời xưa

Một hoạ sĩ thời xưa, vốn là người có tài, một đêm nằm mơ thấy một con quỷ chín mắt, 64 răng, tay bằng cây đa, ngón chân bằng cối đá.

Suốt đêm ấy, cơn mộng ác hành hạ người nghệ sĩ. Đêm dài tựa năm. Nỗi sợ bằng cả một kiếp. Niềm đau lớn hơn cả nghiệp luân hồi.

Tỉnh dậy, anh đem vẽ hình con quỷ, treo lên vách. Tưởng chỉ để ghi lại một kỷ niệm. Cõi mong gặp người biết mà hỏi xem, nó thuộc loại gì.

Dè dặt... Về sau anh đâm sợ bức tranh. Nó sát anh! Không dám hủy đi, ngày đêm bị ám ảnh, anh phải đèn nhang cúng vái, nỗi sợ cũng không tan. Suốt một đời, anh đeo trên kiếp mình niềm kinh hoàng do chính bức tranh anh đã vẽ nó tạo ra.

15/2

Publicité

TPh đưa cho *publicité* Hoan 3 cái quảng cáo báo *Nhac*. Hoan đưa cho D`ân.

D`ân làm với Câu.

Tuy làm thì làm song rất lo. Có gì mà ngại? Ấy vậy mà lỡ ra cái anh LN Trác triếc chẳng hạn nó biết, thế là sẽ thành vậ đề. Tại sao lại D`ân làm? Thiếu gì người mà lại phải D`ân? Thế tức là có vậ đề!

Tôi tuy vậy vẫn cứ làm. Tết chả túng. Thì cũng cố kiếm lấy dăm vạn. Tôi mất đến một tuần vẽ đi vẽ lại, có đến mười mười lăm cái mẫu. Tôi chọn lấy 9, đưa TPhác; TPhác ưng 3 cái, bảo vẽ làm.

Làm?

Thật là rày. Bút không! Bột màu không! Keo, phèn không! Lại địa điểm cũng không có nốt: 4 thước chiều cao, có phải tầm thường đâu?

Ấy vậy, mới nhờ Hoan. Hoan nhờ Hàm. Hàm thương tình tính giúp tiền công hộ, cho mượn xởng, cho mượn bút, cho mượn ít màu xanh *prusse*, màu đen, và bố trí thêm cho một anh nữa, tên là Cầi, cùng cộng sự với tôi.

Tôi không dám vác mặt đến Lục quốc đành lại nhờ Hàm phái người đến lấy khung và vải về tiền xe Hàm xuất ra giả hộ. Vải cũ, Hàm lại giặt đi hộ. Và hứa cho mượn cả tiền đánh nữa.

Nhưng...

Còn thiếu ít màu nữa, 2 ký *blanc de zine* chẳng hạn. Ai lại bắt Hàm bỏ ra vạn rưởi để mình mua màu, về vẽ kiếm ít tiền cho mình? Mà mình lại biết là Hàm ta cũng rất túng! Giúp mình bao nhiêu thứ như vậy cũng đã là quá rồi, xưa nay nào có quen biết gì nhau?

Thế nên tôi với Cầi mới chán chứ! Báo *Nhạc* không *avance*, vì lẽ ngân sách tháng 2 chưa có. Còn tôi với Cầi đầu túng ngang nhau. Hy vọng Tết là ở mấy cái ách fích này, hy vọng ấy đã thành tuyệt vọng. Hôm nay 27 Tết, tháng thiếu, 2 ngày nữa đã sang một mùa xuân mới.

Liên hoan tất niên

Mỗi người đóng 1 nghìn, tôi cũng đã đóng từ đầu tháng lương, rồi bằng quên đi. Bất ngờ LĐạt rủ đến co quan ăn tiệc mừng tất niên Hội Nhà văn.

Mọi người gặp nhau, bắt tay, cười nói vui vẻ, song là thứ vui vẻ cố gắng làm sao ấy. Người nọ cảm thấy người kia (vừa đi học về) có mang trong người một cái gì, vì mình không rõ, đâm ra là một điếu bí mật... Người ta khó tự nhiên, khó hoàn toàn dễ chịu trong cái tình thế ấy.

Ông Nguyễn Công Hoan mở đầu tiệc, giở lối ba lon chúc mừng ai chưa có vợ thì có vợ, ai chưa chồng thì có chồng, ai chưa con trai thì có con trai, ai chưa có gái thì có gái. Ai chưa có tác phẩm hay thì có. (KLân đế: còn ai chưa có tác phẩm dở, thì sao? Thì cũng nên có thế nào chứ!) NTLong nhắc ông Hoan: quên chúc mừng miền Nam. Ông Hoan bèn chúc anh em miền Nam được vui vẻ. Rồi ông đứng cười hì, không tìm ra lời kết luận cho bài diễn văn đó. Tiếp sau ông THoài nói về lớp học. Ông bảo du luận đấu

Tuân, lui Tuồng, net Tô Hoài là không đúng²⁴. Thực ra, ai cũng đều bị đấu cả..., tức là đấu tranh tu tưởng. Ra Giêng rồi anh em đều sẽ đi học hết, rồi khi về cũng sẽ vui vẻ như chúng tôi cả.

Tôi rơi vào một mâm toàn đàn bà, chỉ tôi với Bùi Hiền, dĩ nhiên là đàn ông. B. Hiền chớm một tí đã đứng dậy, đi dự tiệc khác, do nhà Lê Văn Tân mời báo *Văn*. Còn tôi với các bà, nên chỉ chẳng lấy làm vui. Ăn quấy quá vài miếng, châm thuốc lá, đứng dậy đi. Tiệc rượu chưa tàn...

Mấy ngày cuối năm

Mấy ngày nắng liền. Rét chỉ vừa đủ để nhắc nhở người ta rằng đây là mùa Đông. Bỗng từ chiều hôm nay, đổ mưa phùn. Những ngọn đèn ở những con đường đại lộ Lý Thường Kiệt, Trần Hưng Đạo càng vàng hơn, ánh sáng loè nhoè trong cái ẩm ướt của mưa phùn. Trông ra đi đâu Tết nhất lắm. Vườn hoa Chí Linh có đào, cúc, dược, có đèn đỏ đèn vàng giăng quanh lộng lẫy.

Phố Hàng Lược là phố hoa.

Ấu trĩ viên có lắm thứ hoa và cây cảnh đặc biệt. Có cây du 96 năm. Tôi nhớ nhất cây liên đài, lá chụm lại như hoa, xanh như ngọc, mà dầy dặn, gãy góc như tạc đục bằng đá. Còn nhớ thứ cây đu đủ, giồng trong chậu hoa, cây thì bé mà quả vẫn to, như ta vẫn thường ăn. Giá có giống ấy thì một căn nhà nhỏ như nhà tôi cũng có thể trồng được mười cây.

Phố Hàng Khoai là phố cá vàng.

Tất cả đều khoái mắt. Giá tôi có ít chất "bạc vụn" thì dễ dàng khoái cảm hoàn toàn hơn. [...]

Tôi chủ trương: "Tết nhất hết sức đạm bạc. Chứ không nên ăn ba ngày Tết, để suốt năm chạy nợ không xong!" Thế tức là tôi tán thành chính sách "Tết tiết kiệm".

Cái thú "vị tha" nhất là đi xem người ta sắm Tết. Phố xá gần Tết, như nhạc cờ-rét-săng-đô. Vui ra phết. Đi phố thật là sướng con mắt, sướng lỗ tai, với một điều kiện là chớ có nghĩ đến cá nhân...

Nhưng, khi lộn về phố hẻm, khi đến đầu căn nhà tôi ở, bắt đầu đã thấy khô mũi. Cái cống chết tiệt nhè cuối năm mà tắc, nước dềnh lên lênh láng, đen ngầu và thối... Cuối năm túng cả, 4,5 chủ không chịu góp tiền thuê người moi cống. Mà họ ở nhà trong, với trên gác, xa cả... Riêng tôi, buồng tôi ngay sát lỗ cống, bàn làm việc sát ngay đồng nước hôi hám kia.

24/2 (7 Tết)

Tết

Hôm nay mới khai bút (đáng lý định khi nào kiểm thảo hăng khai một thê).

Một cái Tết đã qua, đặc biệt là tôi với vợ đâm ra kiêng kỵ quá lắm, khác hẳn mọi Tết, và khác hẳn tính nết chúng tôi. Hình như, khi người ta khổ quá, người ta dễ đâm ra dị đoan thì phải.

Đêm giao thừa, chúng tôi xuất hành một chút, rồi về tự xông đất lấy. Hai vợ chồng mừng tuổi nhau. Trông cái mắt người vợ dăm dăm mà lại *enfantin*, có vẻ nhu nhược cần van vãn những lực lượng rủi may huyền bí, và rất thành tâm chúc Tết tôi, lúc lúc lại hơi cười cười,... tôi thấy có một cái gì nó tội nghiệp. Vợ tôi chúc tôi gì? Chỉ có chúc: viết nhiều, viết gì in nấy, không bị các ông trên trù, để có thể nuôi gia đình, bằng hai bằng ba năm ngoái!

Mùng 1, mùng 2 đi thăm họ hàng với một số bạn.

Vợ tôi cứ để ý xem xét các vậ đề tửu mỗ, chẳng hạn khách khứa, ai đến ai chưa, ai xông đất, ai nhanh nhẩu, ai ừ ừ... Và tới mùng 2, vợ tôi cứ ta thán mãi cái món khách ng ỏi quá lâu, xúi quẩy người ta ra, nào phải ai, chính là PhQuán dẫn Nguyễn Bùi Vợ đến chơi, ng ỏi lì hết tối.

Ngoài ra, đôi lúc rồi, hai vợ chồng chơi tam cúc tay đôi, vợ tôi ham lắm, tôi cũng chỉ ừ, đến tận hôm nay không dứt, cổ bài đã nát cả vì con Cún nó vò.

Khí hậu mấy ngày Tết nắng và ấm. Phố xá khô ráo. Có lẽ vậy sạch hơn là mưa phùn, người ta túa ra đường, đông vui hơn. Song giá đôi lúc có tươi tí

mua xuân thua hạt và mảnh nhẹ, thì thú hơn, có thì vị Tết hơn, miễn là nó không kéo dài thành một thứ mưa phùn ê ẩm và nhớt nháp. Tất cả chuyện Tết có vậy.

Suýt quên: Tự dưng 3 ngày Tết lại rộ lên một cái tin là: tôi tự vẫn chết r ồi. Có anh lại còn đến tận nhà xem, có cái màn đen Louis Churc²⁵ chẳng ngoài cửa hay không? Ngày xuân có tin ấy, thế là đi ền may đó... Tôi cũng nên coi là như vậy, tiện hơn. Tôi ăn cái Tết tiết kiệm ra đi ầu ung dung lắm. Tâm tư thoáng gió mà nhàn nhã! Báo chí cũng im tịt đi, không "xây dựng" cho ai nữa, ý giả còn tôn trọng cái tình vui ngày lễ của dân ta. Tôi cũng không đến thăm hỏi đám bạn thân như VCao, ĐĐHưng... Vì lẽ họ vừa đi học về²⁶, đêh e rằng mang tiếng cho họ. Sớm, trưa, chi ầu, tối... tôi tìm vui thú trong sự hoan hỉ mừng xuân của thành phố. Nghĩa là vui cái vui khách quan. Và nhi ều lúc tôi bắt quả tang tôi ở cái tâm trạng: "được một ngày vui, nín lấy chẳng rời ra"!

25/2

Hộp co quan

Cơ quan HNV họp củng cố. Nó mới lộ ra lắm chuyện chứ. Chả quét nhà mà, quét nhà bao giờ cũng phát hiện ra rác. Mà toàn những thứ rác khiếp cả. Nào chuyện bà Giáo với anh Quang, mà nạn nhân là Chế Lan Viên, là 3 đứa con bị nhếch nhác, và là cả cơ quan nữa. R ồi chuyện chị Minh vừa nghe tôlôion vừa đề "ai ấy" ôm ngang người. Lại chuyện mấy anh thịt một con gà, ngày Tết lạc vào cơ quan. R ồi chuyện đ ồng chí Lãm với một cô Yến đã có ch ồng nào đó, câu chuyện kéo dài 3 năm nay r ồi. Lại chuyện "nhảy đ ầm", và lén mang cả cái radiô của cơ quan đi một nơi nào đó để nhảy!

Vân vân, các thứ tội của một thứ tự do chủ nghĩa bệ rác. Ghê nhất là ngay lúc cơ quan đang phát hiện và đấu tranh nhu thế, thì ở bu ồng bên, xảy ra một vụ khỉ gió. Số là chị Hoà nữ y tá đang ở đó, có một mình, thì ông Nam hành chính của Hội Nhạc sĩ sáng tác vừa hay đến đó, thấy chị có một mình, ở giữa gian bu ồng hiu quạnh, ông ta bèn giở ngay cái trò bóp vú! Chị vùng vằng. Ông ta bảo: im đi còn hơn, nói ra thì cả hai cùng tù!

Thật là ban ngày ban mặt. Một sự đều tảo tợn!

PhOán Thụy An

PhQ không đến học Thụy An nữa. PhQ bảo: "Bây giờ bạn bè không biết thế nào! Tình thế này khó phân biệt quá!"

Xét lại

Mộng Lân bị quy là có khuynh hướng chủ nghĩa xét lại. Anh đáp:

- Tôi chỉ có khuynh hướng hay kiểm điểm công tác mà thôi.

Báo chí không thấy hung như trước nữa. Những người đi học lớp đảng viên về đều dè dặt. ĐĐHưng có vẻ bị, anh nói với cái *ton* buồn buồn, lời lẽ không còn như là nhổ cái *morsures* như trước: "Chân lý tức là một sự thích hợp với khách quan!". VCao thì một mặt đi với lãnh đạo, một mặt vẫn đi với anh em, tuy dè dặt hơn. (Tại sao lại có cái chuyện: một bên lãnh đạo, một bên anh em?) Hoài Tuân Tưởng không hiểu thế nào. Hình như bảo cũng không *toucher* họ nặng gì lắm. Có lẽ vết thương chỉ sầy da, làm cho họ hăng tiết thêm lên, tuy bề ngoài dè dặt.

Một điếu đáng mừng là: bọn kiểm chác xem chừng mặt mũi không có chi đâu hại hê. Ý như không có gì mà kiểm chác được! Nếu vậy tức là sự lãnh đạo đã có ý chuyển. Tôi thiết nghĩ, một sự lãnh đạo không làm hài lòng bọn cơ hội chủ nghĩa, đó tức là một sự lãnh đạo có cơ tốt, có thể tập hợp được những tài năng lương thiện.

Tôi cũng chẳng mong gì hơn một sự lãnh đạo như thế. Một không khí văn học trong sạch, ở đó sự sáng tạo chân thành được khuyến khích, sự kiểm chác bị ruồng rẫy không tha... ít lâu nay, tôi thiếu sự lãnh đạo đó, và thêm không khí ấy, thêm đến khát khao.

Nếu rồi đây được như thế, tức là lãnh đạo sẽ thu được nhân tâm.

Còn như không được vậy, vẫn đi con đường cũ, dung túng bọn kiểm chác, thành kiến và ruồng rẫy người tài năng, thì nhất định là mồm lộn xộn vẫn

còn, nhân tâm còn ly tán. Không người này thì cũng có kẻ khác đứng dậy phản đối. Biết trước là ai được?

Dù sao, tôi cũng mong lãnh đạo không lộn về con đường xấu hổ đó nữa.

27/2

THoài

Kinh nghiệm học tập, từ ngày mình vào Đảng, chưa có lớp nào dân chủ như lớp vừa rồi. Mình thống nhất về điểm chuyển lên xã hội chủ nghĩa, thì về mặt tư tưởng, nó có những chuyên biến cần phải có, mà mình chuyển không kịp.

Còn về mặt văn nghệ, đường lối nghệ thuật chủ nghĩa xét lại thì mình còn phải nghĩ thêm. Ở lớp học mình cũng đã có phát biểu. Bây giờ có cái anh nào nó xấu, nó lại nói thế nào, đến tai các ông ấy, các ông ấy lại bảo sao đi học về mà còn nói vậy.

Nhưng lớp học quả là không ép uổng. Chỉ có cái là có sao nhận vậy, chớ nhận liêu, chớ đồ vấy. Và tuy không có chủ trương, song có lúc nó gần như CCRĐ, thì tùy từng anh, cái chất người của mình, lương tâm mình v.v...

Hoang mang

NgThLong khó chịu cái việc Nguyễn Xuân Sanh đổ vấy cho anh em. Tôi đang nói chuyện với anh, thì anh bảo: - Tao lo lớp này, có người không được đi, thì rồi cái lúc đấu tranh tư tưởng nó khó mà rõ ra làm sao...

Mặt anh nó có cái gì làm sao ấy, gần như lo lắng, nhuộm buồn rầu! Tôi thấy nét mặt anh và giọng anh, nó có cái gì làm tôi hiểu rằng "có người không được đi" kia, có lẽ là có tôi trong số. Tôi bảo:

- Ai đi học, ai ở nhà... thì cứ lương tâm cách mạng, lương tâm nghệ sĩ mà giữ chứ sao. Có sao nói vậy. Rồi tùy các ông ấy muốn xử sao thì xử.

Tôi ngừng một lát. Hai đứa im bật. Rồi tôi lại hỏi:

- Ai bảo cậu là có người không đi học?

- Ấy... mình cũng nghe thôi!... Lớp này là Đảng mở cho đảng viên và quần chúng tốt của Đảng...

Nghe chữ quần chúng tốt, tôi im bật. Tức là tôi hiểu rằng B Tiến chẳng hạn là quần chúng tốt, vậy thì tôi là quần chúng xấu vậy.

Lát sau...

Tôi đi đái, gặp NgX Sanh ở nhà tiêu. Sanh bảo:

- Thôi, khăn gói mà đi học... Độ một tháng.

Tôi dừng lại tiếp chuyện Sanh. Tôi nói: chưa nhận được giấy. Sanh nói:

- Ấy lớp trước cũng vậy, gần đến nơi mới đưa giấy.

Rồi Sanh nói: - Tôi cũng đi học lại. Bồi dưỡng tư tưởng mình cho chắc.

Xong hai người cùng đi đái. Câu chuyện có vậy, lúc tôi ra, gặp NTLong đứng giữa cầu thang, hỏi vọng xuống:

- Sanh nó bảo gì mà đấy?

- Bảo khăn gói đi học.

NgTLong lắc đầu cười:

- Giả vờ đấy! giả vờ!...

Anh đi lên. Tôi dắt xe đạp về. Nếu quả Sanh nó giả vờ, tức thì tôi không được đi học à?

Mà "không được đi học", bây giờ riêng trường hợp tôi nó có nghĩa là "bị coi là đối tượng".

Ông BTiến

(Cả PhQuán lẫn HTLinh kê)

Đâu trước Tết, một đêm liên hoan với đồng chí nước bạn (Vátsilép đạo diễn kịch - cái tên ghi đây không đảm bảo đúng -) thì lúc say rượu quá, BTiến mới giở những cái trò về mà lính tây say thường giở ra đối với phụ nữ.

Tửu sắc mà lì. Đâu như ở câu lạc bộ quốc tế gì đó (không đảm bảo). Tức là nói nôm ra, là BTiến sử dụng hai bàn tay để' lao động của mình, vào cái việc sờ mó, gỡ gạc đàn bà con gái người ta.

Thế mới có cái câu: BTiến lộ nguyên hình!

Trước đây có chuyện Học Phi Trúc Quỳnh. Nay lại việc BTiến này nữa!

Thế ra cái loài ấy hay có cái loại việc ấy.

"Quý sự t`ầm quý nhân."

Phan Vĩ

Vở ciné *Tiếng hát cửa biển* của PhVũ lại gặp khó khăn. Vì nhiệm vụ tiến lên xã hội chủ nghĩa nên còn phải xem xét lại.

PhVĩ bảo: nếu không quay, tao sẽ không bị thiệt về nghệ thuật, nhưng thiệt hại to về kinh tế.

Mà kinh tế bây giờ lại còn đẹp hơn nghệ thuật lắm cơ chứ! PhVũ lại kê' chuyện sáng mùng 1 Tết VCao đến thăm NDThị, lúc về vợ hỏi mới lộ ra, nhưng vì có PhVũ ở đó, nên VCao nói lảng ra rằng: "người ta đến thăm cả bọn họa ở đó, chứ riêng gì NDThị". Song ông Thị không có nhà. PhVũ kết luận: "Sớm quá!"

PhCung

Tự dừng học hành đến nơi mà Liên hiệp Hội lại cho PhCung nghỉ công tác. PhCung lo. Không hiểu sao. Có phải vì các ông ấy sợ mình ở đấy đâm lộ chuyện hay không? Hay là vì cái "giả vía", các ông ấy mới cho là mình là cái thằng mất dạy? Đã mất dạy thì thôi, không dạy cho nữa, để mà biết tay!

Tôi hỏi PhCung xem cái "giả vía" ấy có gì?

PhCung cười hì hì, kể lại:

- Cũng chả có gì hì... Có một chỗ mình bảo là cái *đảng mạ*, hì, nghĩa là cái thứ mạ, mình gọi là *đảng mạ*, dùng tiếng quê vậy cho nó vui, hì... Lại có chỗ mình định ca ngợi các đồng chí chuyên gia, thì mình cũng dùng tiếng quê, bảo là: "các ông ấy béo mà phương phi như Tây đoan", "cái đem các ông ấy nằm mà bà con ta nằm thì ngủ không biết khi nào trở dậy được", hì... mình cứ nói tiếng quê vậy, để bà con nhân dân ta đọc cho nó vui... hì...

Tôi lo dựng tóc gáy:

- Anh viết thế mà bảo là tiếng quê! Anh có bị đánh mất xác cũng không oan...

Vềsau tôi hỏi HTLinh. Linh bảo:

- Cái thằng, nó cứ có cái lối thế. Nó cho rằng viết phải đả cái gì một tí thì mới oai. Anh em khỏi cười.

- Ai bảo nó thế?

- Ấy thế mới khi!... Nó cứ' nghĩ như thế cơ chứ!

3/3 đến 14/4

Lớp nghiên cứu 2 văn kiện.

Một lớp học lộn đảo tất cả, từ con người mất, đến từng tế bào óc! Do đó mà r ồi văn học chung cho đến cuộc đời riêng từng người cũng sẽ lộn đảo tung lên hết, từ nay trở vềsau.

Từ chỗ khẳng định thế giới bây giờ là ở thời kỳ quá độ chủ nghĩa tư bản tiến sang chủ nghĩa xã hội, đến chỗ khẳng định được, ở nước ta 3 giai đoạn tiến lên chủ nghĩa xã hội đã bắt đầu từ ngày hoà bình, những nhận thức chính trị cơ bản và rất giản dị đó giúp cho mỗi người nhận thấy rõ vị trí của mình trong 3 năm qua đã đứng ở đâu, ủng hộ ai, phản đối cái gì?

Nhân văn Giai phẩm thế là đã đứng về phe tư bản chủ nghĩa, phản đối xã hội chủ nghĩa; hơn thế, lớp học trình bày sự thực, làm cho tất cả thấy rõ chân tướng bọn càn đầu NVGP, đó là một công ty phá hoại bao gồm những kẻ phản cách mạng, đưa là phần tử Quốc dân Đảng cũ (PhKhôi), đưa là mật thám trước (TDuy), đưa là tên bất mãn chống Đảng có lịch sử, đi đến chủ nghĩa *trotskisme* (Nguyễn Hữu Đang),... chúng ngoặc với bọn *trotskistes* Trương Tửu, Trần Đ. Thảo, và với bọn gián điệp vẫn liên lạc với Sainteny, là Thụy An.

Nhìn rõ được chân tướng những ông bạn quý của tôi đó rồi, tất nhiên chân tướng của tôi nó cũng phải lộ ra, không còn có thể che giấu được nữa. Nói thì giản đơn, song quá trình tỉnh ngộ của tôi nó đã là một kết quả hết sức là phải căng não ra, phải có sự tranh chấp của khách quan, phải có bàn tay kiên quyết của chân lý cách mạng. Mà tu tưởng thù địch của tôi nó còn chống đánh kỳ cùng, giữ từng căn nhà, từng góc phố, khác gì một cuộc chiến đấu trong thành phố.

Tôi là cái gì?

Trước Cách mạng, tôi là một thứ hỗn lộn phản động của những tu tưởng tư sản địa chủ: hưởng lạc đến đời trụy, hám danh to đến bệnh "vĩ đại cuồng", vô chính phủ đến phá phách mọi trật tự, thoát ly đến rơi vào sinh hoạt sa đoạ, và đi vào các trường phái nghệ thuật vị nghệ thuật, tượng trưng, lập thể, siêu thực... và vào triết học ru ngủ tối phản động của Bergson.

Trong Kháng chiến, con người phản động đó bị tranh chấp, hoàn cảnh chiến tranh và chân lý vô sản đè cổ nó xuống, nạo rửa mới chỉ được một phần nào.

Trở về Hoà bình, nhân cơ hội cách mạng gặp khó khăn khắp thế giới và trong nước, lại gặp hoàn cảnh một thành phố "Mỹ hoá" như Hà Nội, tức thì

con người phản động cũ của tôi nó lộn lại. Nó không hiện nguyên hình như cũ, mà khoác áo mới, những "chống công thức", "đi tìm cái mới", thực chất đó chỉ là cái vỏ che đậy cho cái ruột thối của chủ nghĩa xét lại và tư tưởng *trotskiste*. Con người phản cách mạng như thế phát triển với tốc độ "tử vì đạo", nó phá phách khi hung hãn khi tinh vi mọi cản trở, tức là mọi nguyên tắc và lý luận cách mạng, nó húc đầu bướng bỉnh và tàn nhẫn vào quy luật phát triển khách quan của lịch sử. Nó đấu tranh ở bộ đội, ra *Giai phẩm mùa Xuân*, làm thơ phá hoại, đứng cùng hàng ngũ bọn NVGP, bắn lại cách mạng, bắn lại Đảng, trong khi Đảng vẫn giang lớn hai cánh tay kêu gọi nó lộn về ngực Đảng hở, vô tình, bị viên đạn nhắm tâm nó bắn đến bị thương.

Không thể đếm hết những viên đạn ròng rã 3 năm qua tôi đã bắn vào Đảng, khi thẳng mặt, khi bắn sau lưng, lợi dụng tình thương của Đảng mà phản bội. Cứ thế, đối Đảng, đối nhân dân, đối bạn bè, đối gia đình, đối văn học, tôi đã gây biết bao tình tội, mà suốt một cuộc đời còn lại, làm việc và ăn năn hết lòng, cũng khó mà xóa đi cho hết. Tôi đã tự lừa dối là một người có óc suy nghĩ độc lập. Song sự thực chứng tỏ tôi chỉ là một con rối mà những đường dây tư tưởng thù địch nó đã giật cho múa may tùy thích. Tôi đã tự lừa dối tôi là một *martyr* của Đảng quan liêu, song sự thực chứng tỏ đối Đảng, đối nhân dân tôi là một kẻ tội đồ mà dân ta, Đảng ta hãy còn chưa trừng trị.

Tôi đã tự lừa dối tôi là tôi đi một con đường cao quý, con đường chịu tội cho loài người (*chcmin de calvaire*). Song sự thực chứng tỏ con đường tôi chỉ là con đường phản bội, con đường phá hoại như bắn và tàn nhẫn.

Tôi đã tự lừa dối là tôi tử vì đạo vì mục đích đi tìm cái mới cho xã hội, cho văn học, cho con người. Song sự thực chứng tỏ tôi đã là đưa tay sai muốn chết cho bọn tư sản phản động, cho chủ nghĩa xét lại, cho tư tưởng *trotskiste*, và cho bọn đế quốc chúng đứng trên cao hết, chẳng ra một bức mạng nhện những tư tưởng hiểm nghèo và độc địa.

15/4

Báo Nhân dân với một sinh viên

ơ cuộc nói chuyện của nhà văn Liên Xô ra, tôi đi với TPhác.

TPhác thấy phen này là cả một sự đảo lộn trong cuộc đời. Tôi khuyên TPh nên nhân lúc này mà sống mạnh dạn hơn. Qua nhiều câu chuyện, TPh kể lại chuyện báo *Nhân dân* chữa cái bài do một sinh viên viết về TD ần ăn cắp Maia. TPhác bảo: tay sinh viên đó là học trò Hữu Loan, kỳ này bị truy tợn, mới viết một bài gửi báo *ND*, đại ý chỉ có nói đến những *réminiscences* thơ Maia còn ở trong thơ TD ần. Báo *ND* mới chữa và đặt tít thành: *ăn cắp thơ Maia*. Dưới lại thêm rằng, cả HC ần, LĐạt, HLoan v.v... cũng là bọn dùng thủ đoạn đánh cắp đó cả... Anh sinh viên kia hốt quá, đến phân minh báo *ND*, yêu cầu cải chính, không được, bèn đến xin lỗi HLoan, kể tình đầu như vậy. HLoan lại kể với TPhác, và dặn chớ nói với PhQuán, LĐạt, sợ nó bô bô nói đi.

Tôi nghe câu chuyện, cười xoa, nói:

- Kê' ra, bọn mình còn vu cho Đảng những vớ cay hơn, nên cũng không nên coi những chi tiết đó làm trọng nữa.

TPhác cũng gật đầu. Giá trước lớp học thì câu chuyện không thể có một cái kết luận vui vẻ như vậy được.

16/4

Đi đâu? Làm gì?

Vấn đề đặt ra với tôi là cải tạo lao động, nhưng tôi còn có một gia đình, cũng vấn đề ấy, nó bao hàm thêm một ý nữa: cải tạo lao động thế nào mà có thể đỡ ần thêm chút ít cho vợ con nữa.

Vợ yếu quá, đã mổ ruột, việc nặng không kham nổi; lại còn con nhỏ, vài tháng đã thêm một đứa, là 2, con trước con sau, vợ cứ xoay vào với chúng nó là đã đủ kiệt sức rồi. Nuôi con là một thứ lao động mệt nhọc bậc nhất trong các thứ lao động, chỉ có cái là nó không thể gọi là "lao động sản xuất", trừ phi muốn chơi chữ thì gọi vậy mới được mà thôi... Vậy lấy gì nuôi vợ con? Một gia đình 4 người, chỉ có tôi tươg đối còn sức lao động, phải đóng vai lao động chính! Mà viết thì phải ách lại rồi, còn hai bàn tay

vô nghề, đi học việc thì lương sẽ khoảng 2 vạn 7! Vợ thì biết làm y tá, khâu khiu bít tất, dệt một chút, máy chữ một chút v.v..., cũng muốn làm, mong làm, song không có việc; vả nếu được việc thì phải nuôi người làm trông con, lỗ hà ra lỗ hồng, lại chỉ còn trông độc vào lương tôi mà thôi.

Thật là khó. Tôi chưa biết tính sao? Cho nên bàn với vợ giả nột cái nhà phố Trầ Phú²⁷, một tháng thu được 6 vạn, tôi cũng bàn suông vậy, muốn từ bỏ cái nhục ăn bám đó đi nữa mà không có lối cụ thể! Vả lại giả nhà, phải giả cả tiền thu lợi suốt mấy năm qua, trên 2 triệu, thì lấy đâu ra? Mà vậ đề cải tạo lao động là một vậ đề khắt thiết bức bách lắm rồi. Không thể dừng được. Tôi có cảm giác phải vượt qua một ngọn Hy Mã Lạp Sơn! Cuộc sống có những lúc thử thách con người ta một cách hết sức nghiêm nghị. Cuộc sống có khi buộc người ta phải sống cho ra sống. Tôi không muốn làm một kẻ hèn nhát. Cái sàng lớn của xã hội chủ nghĩa sàng không thương sót, tôi không muốn làm một kẻ bị sàng đi. Ôi chao, phải nhận chân một sự thật: lòng quyết tâm cải tạo xã hội chủ nghĩa của tôi nó còn ít tự giác quá. Nó còn nhu bị bó buộc. Cái mới chưa tin hoàn toàn, cái cũ chưa gột cho hết. Một con người thảm hại tột độ.

LĐCao và tình hình

Ban tối Lý Đăng Cao đến chơi, với một người nữa không giới thiệu tên, chỉ bảo là: "bạn"!

Vợ tôi sửa soạn đi Nam Định, đi đòi nợ lũ em gái, lấy dăm vạn tiêu xài. LĐCao có vẻ nghi, nói xa nói xôi rằng: không nên đi lại "khác quy luật", rằng bây giờ công an người ta phải theo dõi, v.v...

Tôi cười xoa. Một kẻ nhu tôi thì nhất cử nhất động, người ta ầu có quyền đặt vấn đề cả. Tất nhiên.

Người bạn LĐCao còn khuyên tôi nên giữ gìn. Vì địch nó còn đang tung tin hoang mang ghê lắm: bắt người này, người kia tự vẫn v.v... Và có thể' nó thủ tiêu tôi đi, hoặc khiêu khích quần chúng đánh tôi, hòng đề bôi xấu chế độ ta.

Tôi nghe làm phải. Đó cũng là cái ý đã có lúc dề trong đầu óc tôi.

Hiện nay, Nguyễn Hữu Đang, Thụy An, Minh Đức đã bị bắt, chẳng bao lâu sẽ ra toà. Báo chí vẫn tiếp tục diết đánh *Nhân văn*, một chiến dịch cần thiết, (mà trước kia tôi lại cho là một sự bom phồng chế tạo!) - Bộ 6 *Giai phẩm mùa Xuân*⁵ⁱ đã bùng tha nhau ra. Bọn NVGP cũng ôrovoa nhau hết. Sĩ Ngọc (theo lời Văn Giáo) đóng kín cửa, miễn tiếp khách!

Bản thân tôi, do chỗ đã tự giác đình bản tư tưởng thù địch (phải nói là một thứ tự giác kết quả của áp lực khách quan!) nên về mọi mặt khác, tôi cũng đình bản cả giao du, đình bản cả việc viết lách! Có cái thú là: đình bản những *idées noires*, đình bản lòng cảm nghĩ bi thảm cũ! Tự dung, tôi cảm thấy có cái gì đã nói ra quanh tôi: đất đai cho tôi sống nó rộng thêm nhiều, rất nhiều! Vòng vây do tôi tự tạo nó ra, nay hầu như đã giải toả đi, còn lại ít nhiều cũng chỉ là trong phạm vi sự cảnh giác cách mạng cần thiết mà thôi.

Có nên đi gặp những đồng chí lãnh đạo, để hỏi những việc cần phải làm không? Đi thì lại sợ bị hiểu lầm. Nhưng nếu nghĩ nhà, tiêu cực đội, có khi còn bị hiểu lầm hơn gấp [28](#) bội: Người ta dễ hiểu những biểu hiện tích cực, hơn là những biểu hiện ngấm ngầm, tiêu cực.

19/4

Tình hình

Lớp học đảng viên trước Tết, lớp 304 cán bộ văn nghệ văn hoá, nghiên cứu 2 văn kiện đã bế mạc rồi. Đó là 2 lớp đấu tranh tư tưởng.

Hiện nay cuộc đấu tranh đang chuyển sang một bước cao hơn: đấu tranh chính trị. Bọn Đang - Minh Đức - Thụy An, thân thì bị cầm tù, tội ác thì đem bêu đầu trên báo chí. Vai trò của bọn chúng trong các vụ phá hoại 3 năm qua đang được vạch trần, mà mới chỉ vạch về mặt hành động, còn mặt bùa mê tư tưởng thì chưa vạch.

PhKhôi thì đóng cửa, nằm khàn, không đọc báo, tức là trốn cuộc đấu tranh, chỉ đọc các truyện và sách vở vênh giải trí. TTửu, TĐThảo làm gì?

Còn bọn loại B chúng tôi hiện ra sao? Làm gì?

TD, HC, LĐ đang tiếp tục kiểm thảo ở cơ quan (lớp học 10 ngày) cùng với những QDũng, TrLVăn, ThChâu, HPhương, YLan, NgThLong v.v... Chúng tôi đi sâu vào kiểm điểm sáng tác hơn nữa. Kiểm điểm sáng tác cho sâu mới thật là khó sao! Cứ như phải rút bỏ một mảng thịt của mình, cứ' như ly dị một người yêu. LĐạt được mình nhắc cái *Cha tôi (Mon père)* thì cười, và r'ãi cũng đành hạ bút mà hạ thủ nó cho r'ãi. Bản thân tôi mới tiếc cái *Việt Bắc*²⁹ làm sao chứ!

QDũng thì thú thực là: ở lớp học nói chữ phản động không sao, bây giờ đặt cho mình chữ ấy, nó cứ thế nào ấy! Anh ta kêu: trưa nay vợ cãi nhau với một anh hàng xóm về chuyện cống rãnh vớ vẩn, mà anh kia thì hoàn toàn là trái r'ãi, thế mà QDũng không giám nói gì. Hì! Vì cái thằng cha ấy nó chả xem báo nhi'ều, lỡ ra cãi nhau với nó, nó lại chửi móc phản động này nọ thì khổ! Lát sau QDũng lại kể chuyện ấy một lần nữa, và nói thêm: nếu nó làm quá mình sẽ đưa ra công an.

NgThLong thì cứ thắc mắc về những hiện tượng phát hiện sai, như cái bếp điện Thụy An cho, như chuyện LĐ, TD'ần đi lại tụ tập ở nhà anh ta! V.v... Làm gì có?

Không hiểu VCao, ĐĐHung, TPhác nay ra sao? Đôi lúc qua nhà VCao nghe thấy tiếng đàn, chắc anh bạn buồn lắm đấy. Vì anh mất cái vương quốc rộn rịp của anh r'ãi! Anh như người còn lại một mình trên một căn nhà cháy, ôm lấy một cái cột than, trong khi mọi người đã đi hết cả r'ãi! Khổ thân anh chẳng!

LĐạt nhìn xa

Chết vẫn chưa chừa cái lối lý luận suy diễn vớ vẩn, LĐ nói: "Trước kia giáo đi'ều chả là một sự cản trở, người ta chống lại, quá đi thành ra xét lại! Bây giờ đánh xét lại là đúng r'ãi, nhưng nhất định chủ nghĩa giáo đi'ều sẽ nhân cơ hội này mà ngóc dậy. *Contrepoiās* mà! Sẽ giáo đi'ều một thời kỳ lâu. Cho đến khi chủ nghĩa xét lại đã thành một vấn đề lịch sử thì người ta lại sẽ thấy chủ nghĩa giáo đi'ều là một cản trở cần phải chống nó! Đúng như thế đấy!" Đạo này anh chàng "nhũn" tợn! Anh ta cứ b'ầu mình lên làm

"ông anh tư tưởng" của anh ta! Có bao giờ anh ta chịu cái nước đàn em một cách thực sự như bây giờ đâu?

PhQuán kế

Hôm bữa mặc lớp học, các tổ trưởng họp bàn xem nên cho ai phát biểu. Rất là gay.

Có người nêu: không nên cho *Nhân văn* nói! Xong bàn đi bàn lại, thấy rằng lớp học là lớp học chung cả, thì nên để cho họ phát biểu, mới là có kết quả chứ.

Nhưng rồi lại bàn: chọn ai? Bàn mãi, rồi quyết định là chọn: 1) TDần (vì đầu số loại B) 2) PhQuán (vì là một anh bị ảnh hưởng).

Nhưng rồi lại sợ nó nói bố láo câu gì, cuối lớp rồi, thì phiền. Xong bàn là: cho nó viết ra, thông qua trước xem có được không hãy.

Nhưng rồi lại sợ nó lên nó nói thêm thêm ra ngoài cái đã viết. Xong bàn là: gài người bên cạnh, gài người thật cứng, để lỡ ra nó có nói gì láo thì còn đập lại được!

Nhưng rồi TD, PhQ phát biểu, cũng đường được cả thôi. Kể ra thì khách quan cũng có cái quyên cảnh giác như thế, vì chủ quan tôi và bè lũ, mấy năm qua đã tỏ ra là một lũ người bất trắc, không thể nào có thể dễ tin ngay được!

22/4

Don nhà

Liên hiệp Hội dọn sang 51 Trần Hưng Đạo, ở kề với Hội Nhà văn: giải quyết vậy có lợi cho sự đoàn kết và sự chặt chẽ của lãnh đạo.

Chỉ phải cái là hơi chật, dù rằng bộ phận xuất bản HNV dọn sang 10 Nguyễn Thượng Hiền.

Bầy đoàn thể tử lếch thếch đi. Bà Giáo thì đi đẽ, ai dọn hộ buồng? Còn Quang thì đã bị toà án bắt từ một tháng nay, vì cái tội làm loạn đạo đức cơ quan lên, ngót nửa năm nay. Lần này, PhKhôi không còn chây buóng được nữa, phải bỏ cái buồng ở Hội Nhà văn, di sang Nguyễn Thượng Hiền, dịp này chắc lão ta lại tức cảnh nên vài câu thơ ai oán!

26/4

Tôi quan liêu

Tôi vẫn thường tự coi là một người đứng ở mũi nhọn chống quan liêu, song đối phe cánh tôi, tôi đã quan liêu hết chỗ nói, dù rằng quan liêu này có nghĩa khác.

Rất nhiều việc tôi không biết. Chân tướng từng người chang rõ, cũng như không rõ những việc họ đã làm.

Lê Đại Thanh

Một anh rề rà, háo danh và dâm dục đến bỉ ổi.

Anh ta vốn bất tài, năm chục tuổi đầu chưa có chỗ ngồi trong văn nghệ, không biết oán ai, bèn oán lãnh đạo. Đi với *Nhân văn* thì cũng bị khinh, nhưng cứ đi, làm một tên chạy cò. Còn kiếm chác được tí tỉnh. Anh ta đem cái "oai" ấy về Hải Phòng, hòng kiếm, ăn nói, lên mặt. Đúng là một tên tướng Tàu chạy hiệu.

Xun xoe.

Kiểm chác.

Ngươi tuyên truyền độc nhất cho Lê Đại Thanh là: chính Lê Đại Thanh! Mà lại tuyên truyền một cách rẻ tiền, cố đấm, giả dụ: "Mình ở Ban NCST", - "Ban NCST là Ban quan trọng nhất của HNV, mọi việc từ đó mà ra cả!"

Lâu lâu, anh ta sợ người ta quên mình đi, thì anh ta lại vẽ vôi ra một công tác nào đó, vụn vặt mà anh biết rằng không ai thèm làm, người ta sẵn sàng

bổ thí cho anh, để anh dựa vào đó mà kiếm chắc chút đỉnh. Giả dụ anh đề ra: "Chúng ta còn ít chú ý cải lương quá! Anh em cải lương người ta thất mắc." Thế là người ta cho anh đi làm (...) cải lương! Một dịp để cho anh lăn vào cái giới đó, huyênh hoang. [...]

Buổi kỷ niệm Nguyễn Du, anh ta tranh lấy cái việc đọc bài *Văn tế thập loại chúng sinh*, cái giọng thầy cúng hạng bét của tướng Tàu LĐTThanh là một sự thất bại thảm hại, song không sao, miễn là có chấm mút!

Bản "thú tội" của LĐTThanh quanh co, chỉ nói có háo danh và hủ hoá (mà nói cũng qua loa bẽ ngoài), còn tư tưởng chính trị, quan điểm nghệ thuật thì giấu quách đi cả!

Thanh Châu

Một nhà văn già tuổi, không già tài và bất mãn. Anh ta luôn thêm thu ồng ti tiện, thêm ăn, thêm uống, thêm danh vị. Một tu ần lễ mà anh không được ai mời đi ăn, có tí thịt vào m ồm, thì tu ần ấy vợ con mất nhờ!

Lúc nào anh ta cũng bám lấy việc "viết đã hơn 20 năm nay!". Lên xuống cái cầu thang gác, cũng là "lên xuống đã hơn 20 năm nay!". Một con người tự huyễn hoặc một cách kỳ dị. "Mình viết ngày xưa kém gì Nguyễn Tuân!". Lại so đo với NgTuân có chứ! Ếch so với bò! Anh đã đổ cho Đảng rằng Đảng đã bạc đãi sự bất tài của anh, không cho sự bất tài của anh được nảy nở! Anh ta đổ cho vợ, làm như rằng vợ anh là người đã làm cho anh trở nên một kẻ bất tài! Anh ta lại đổ cho cả "bọn trẻ" nữa, khổ chua, làm như rằng cuộc đời tiến lên nó là nguyên nhân của sự trì trệ của anh. Một người như thế là người có thể "mua đi, bán lại" được, chẳng khó khăn gì.

Nên Thụy An nó đã mua được anh, chẳng tốn kém gì, bằng một cái giá hết sức rẻ mạt.

Người ta thấy anh chàng luôn luôn có mặt tại nhà Thụy An, chầu chực đó, đợi những miếng quà tẩm bánh, mẹt bún suôn ban sáng, hoặc cốc cà phê, điều thuốc lá... Cái lối che tèn của văn nghệ sĩ xưa xưa. [...]

KLân gọi anh là "ngươi kiếm chác la liêm", đúng! Anh ta chẳng biết chê cái gì hết, đến nước anh đã quên cả cái tu cách, sự biết xấu hổ của một con người tằm thường, dù rằng anh còn cố đập điệm cho nó bằng một lượt vải the tằm tàn và rách hở.

TrLêVấn

Một người có mặt ở tất cả mọi tổ chức chống đối (*Nhân văn, Giai phẩm, Đất mới, Sách Tết, Chủ nhật Vui, Nhóm Thơ Đường...*) mà bộ diện vẫn có vẻ "ôn hòa"!

Một người mà bọn phá hoại mỗi ngày một tín nhiệm thêm lên; đồng thời địa vị anh trong tổ chức cách mạng HNV cũng mỗi ngày mỗi được tín nhiệm.

Chất anh là chất đờNho... Sự chống đối nó bền, nó dai, nó lại được đập điệm dưới một cái hình thức nhu mì, hoà nhã.

Trước kia, trong cái nhóm 5 người TrLêVấn, QDũng, Thanh Châu, Hữu Loan, Lê Đại Thanh, tôi với LĐạt vẫn thường khen TrLêVấn là "tiến bộ nhất", chính vì chất hiểm độc của anh.

NHĐang, PhKhôi, TĐThảo... đều *apprécier* anh... Tại sao TĐThảo hay lui tới TrLêVấn? - Chính vì hẳn người thấy ở anh cái chất ấy, hẳn tin anh, mà đồng thời đối cách mạng, anh chưa bị lộ mặt như bọn tôi!

Chất chống đối của anh, nó ngoan cố, với màu sắc phong kiến: cái tiết tháo phản động của một anh đờNho chống cách mạng! Ví dụ hồi "giải toả", tôi có nói với anh: "có thể ta nên tự phê bình công khai, chưa biết chừng!". Anh ta cười: "Anh khuyên gì? Khuyên người ta đầu hàng!" Quê Tú Xương. Yêu Tự lực Văn đoàn. Kháng chiến vớ vênh chạy quanh các co quan, coi Kháng chiến là một sự "nhiều nhương", "loạn lạc"! LÊĐThanh đi với bộ đội, xộc xệch, gặp TrLêVấn, Văn tặng ngay hai câu thơ:

Dưới chân anh thắt đôi giầy rút Trên cô'anh đeo một chiếc quần!

Tr Lê Văn với nhóm 5 người ả anh có cái lối "Nhân văn m ồm". Tức là ng ỡ và kẻ, xuất bản bằng m ồm, giả dụ kẻ chuyện: có một anh vì nghèo quá, đầu mới đội mũ nan vành to. Qu ần thì tiết kiệm, cắt ngắn và hẹp như ống túp. Thế là anh ta bị coi oan là một cao b ỡ!

R ỡ thì khúc khích cười với nhau.

V ề nhân, g ần như Thanh Châu.

Quang Dũng

Trước là một người trong Việt Nam Quang phục Hội, năm 44 bị lộ, trốn sang Vân Nam, công tác ở các trạm biên giới. Nửa năm chơi với Nguyễn Tường Tam. Ngay cái tên Quang Dũng cũng tỏ rõ cái ảnh hưởng đó.

Anh sống với hiện tại cách mạng lạc lõng, bơ vơ, đầu quay về cái cũ, nhớ thương, nuối tiếc đến hẳn học với cách mạng.

Hay đi tìm những cảnh tịch mịch ng ỡ hoài cổ. Thương xót nước Việt Nam cũ "hiền lành", "êm ả", thương tiếc quê hương nặng "thuần phong mỹ tục" trước, mà anh cho rằng CCRĐ và cách mạng đã cướp mất của anh r ỡ! Anh chán cái thời thế nhĩ ầu "biến thiên", lộn đảo tất cả như nay! Thơ ca anh toàn là những cái gì xót xa, hẻo lánh, suy sụp, "quán nước bên đường", "cô hàng xén". Anh là tiếng than của sự tàn lụi, giọt lệ của quá khứ, tiếng khóc của những chế độ đã qua; anh là một tiếng thở dài, lúc nào cũng ng ỡ lù lù bên cuộc đời cách mạng.

Bản chất phản cách mạng như thế khác lối *trotskiste* hùng hổ. *Trotskiste* khoác áo cách mạng để phản cách mạng, còn lừa bịp được một số trí thức, văn nghệ sĩ, đó là lối phản cách mạng "hợp thời trang" nhất! Còn lối phản cách mạng của QDũng là một lối quá lỗi thời, tự nó có một cái chất thất vọng, tuyệt vọng, ai oán, mà QDũng lại tự dối mình là "tính tôi tiêu cực,... do dự..." Anh ta sống quá cách biệt với xã hội cách mạng, lúc nào cũng hoảng hốt, lo sợ. Anh ta sợ công an đến thành *panicúc*, cho con quét đường từ nhà, ở đầu phố Lý Thường Kiệt, quét đến tận toà án, cốt chì để lấy lòng công an!

Sự tâm công mạnh mẽ nhất của QDĩng vào cách mạng là: than vãn, u hoài, và ba lộn.

Xiếc khỉ là cả một sự thảm thương ngậm ngùi cho thân thế mình. Cái vai con khỉ kia, là kết thúc của cái kiếp con người! Nó còn bệ rạc hơn cái *Tây Tiến* người đi không mọc tóc, khí thế đoàn quân giống như một lũ chinh phu Quốc dân Đảng! Anh ta còn dự viết những "con chó có nghĩa của người ăn mày thời xưa", hay "cảnh đêm ở nhà ga, có một số những người bán lạc rang với tấm quất ế, gặp nhau"!

Chơi với TrLêVăn, đêm khuya, hai anh cứ đi xe mãi, tiễn Văn tận nhà, xong Văn lại tiễn Dĩng lộn về nhà Dũng, rồi Dũng lại tiễn Văn lộn lại..., cứ vậy mãi không dứt ra được, một cái thứ tình bạn và hai cuộc đòi chán mửa ra không có lối thoát!

Anh vác chai đi mua nước mắm, vác củi cho vợ, trông khổ sở, "bêu rếu" chính phủ làm sao ấy.

Một buổi chiều, đứng ở gác HNV nhìn ra trời gió mà nói: Napoléon ở đảo St. Hélène. (Kháng Chiến trước anh có vẽ: Từ Hải chết đứng!) (Quốc dân Đảng = Quang Dũng đây -NHĐang -)

Tôi có cảm giác, chính Quang Dĩng là hiện thân *Tiếng sáo tiên kiếp*³⁰, ai oán và bám riết mãi lấy cuộc đời cách mạng hiện nay!

29/4

Phùng Cung

- Nhục lắm. Mẹ nó. Mình xin về nhà có được không nhỉ? Mẹ nó. Có những thằng nó không bằng một thằng đờngàn phong kiến nữa! PhKhôi chẳng hạn. Hấn cho vợ hấn gặp tôi, hấn rằng: "Tôi đã nói gì với anh, anh cứ tố ra hết đi. Vì tôi thì già rồi, mà anh thì còn trẻ!" Mẹ nó, nhục quá. Anh bảo nên thế nào? Có nên xin ra biên chế không?

Tôi nhìn PhCung, ái ngại cho anh quá. Đâu nhu trong khi học tập, anh ta "hỗn" quá, bị đuổi khỏi lớp làm sao ấy... Tôi khuyên anh, rằng nên đầu

hàng đi; rằng chỉ có một con đường, "họ" là chân lý, mình đâu hàng, là phải; rằng không nên xin ra biên chế, lúc này việc ấy có thể là một sự tiến công của tu tưởng thù địch; rằng không nên coi là nhục, oan ức gì nữa, mà cứ nghĩ lại xem tổng cộng cái b ò chữ mình đã chửi vào lãnh đạo nó to như thế nào, còn oan và nhục gì nữa?

PhCung xem ý không thông gì lắm. Tôi thấy khồ! Một con người có cái gan "tử vì đạo" là PhCung, than ôi, cái đạo anh định chết vì nó chính là cái đạo phản cách mạng, sao mà anh chưa tỉnh ngộ ra hử anh?

VCao

ít ngày trước qua nhà VCao, dưới thấy vắng xe đạp, trên gác thì buông ra những nốt đàn, nó lơ lửng và lẫn lộn lỏng lẻo trong bầu không, tôi tự dưng cứ nghĩ đến một cái miếu hoang, nghĩ đến nét mặt r ầu rĩ của người nghệ sĩ "tiên chi" đó. Và nghĩ đến cái đại dương c ần VCao đã tự hào tuyên bố rằng: nó sẽ là một vật quý viện bảo tàng, vì có bàn tay VCao đã đặt trên *clavier* đó!

Cách đây vài ngày, ở cơ quan về buổi sáng, tôi thấy nhà VCao mở rộng cửa, có một cái thang bắc từ gác anh xuống dưới đất, bên hè có một cái xe bò to nằm chờ, nhìn lên trên, thấy mấy người ra vào c ần đây, xem hướng, chỉ chỉ, bàn tán nhau: họ đang tính cách giồng cái đại dương c ần xuống, chờ đi!...

Chắc không phải là chờ đi để đặt vào viện bảo tàng.

NHĐang kêu oan

Lê Đạt kể. Đạt gặp công an, về việc phát hiện thêm vềĐang và Thụy An. Đồng chí công an cho biết: ThAn hẳn đã nhận là *haute police* của địch.

Còn Đang thì hẳn cũng nhận là hẳn có âm mưu lật đổ Trung ương, bằng phương pháp hoà bình, về vấn đề tổ chức đảng phái chính trị, hẳn khai là chưa có.

Xong hấn lại kêu oan! Rằng: báo chí cứ bảo hấn là đầu sỏ, oan hấn quá; sự thực, đầu sỏ là bộ ba Đàng, Đạt, C`ân, chứ không riêng gì hấn! về nội dung số 6<sup>31</sup>, hấn khai có bàn với Đạt và C`ân. Hấn còn khai có bàn với Đạt và C`ân sẽ ra những số đặc biệt về CCRĐ, về công thương nữa.

Theo Đạt nói thì: HC`ân cũng biết nội dung số 6 thật, chỉ có cái là bây giờ cu cậu chối! Còn những số đặc biệt về CCRĐ, công thương, thì Đàng hấn chưa hề bàn với ai sớt!

2/5

Hoàng Tổ Nguyên

Bố lái xe cho nhà Gannay, giám đốc nhà băng Đông Duong.

Gannay là người Do Thái, từ thu ký quèn mà leo đến chức giám đốc. Hấn già rồi mà không vợ không con, thường có tật kê gian. Hấn hay có lối "bồ thí", người nghèo đòi hấn ở cửa nhà băng, nộp đơn xin, có người được hấn cho hàng 100 \$, 200 \$ về làm ma. Hoặc gặp người tàn tật đi ăn xin, hấn gọi vào hỏi han và cho công việc, tỷ như xén cây hay quét vườn trong nhà hấn, dĩ nhiên là tiền công rất rẻ, mà người kia không hề dám bao giờ mở mồm nài xin, vì cái lễ đã hàm ơn hấn!

HT Nguyên liệt chân từ khi mới đẻ. Bố Nguyên đánh mẹ Nguyên, ngày 1, 2 trận, chang mấy ngày không. Gannay bảo bố Nguyên cho Nguyên cho hấn, làm con nuôi, song bố Nguyên không nghe. Sau bố Ng. bỏ mẹ Ng., người mẹ đó lên núi tu Phật. Ng. cũng theo mẹ, song người mẹ bị bọn sinh viên lưu manh nó gạ gẫm, không tu được, bỏ chùa, sau đi tái giá. Từ đó Gannay nuôi Nguyên, cho đi học vẽ.

Nguyên có tính lưu manh. Ăn nói và hành động hung hăng. Mở mồm là chửi "Bố nó", "Đánh bể sọ thằng LQ Kỳ đi!", anh ta lại dựa vào cả cái chân tàn tật của mình: "Thách đũa nào dám mó vào cái thằng Nguyên què này!" Rồi thì dọa hành hung: "Nêu thằng LQ Kỳ mà ng`õ chủ tịch đoàn thì thằng Nguyên này sẽ đâm cho nó vài nhát, rồi muốn đi tù thì đi!"

Trong văn học, Nguyên có cái lối làm ăn quay quắt. Anh tự xưng rất lố là nhà thơ Nam bộ số 1. Hồi *Nhân văn*, anh đưa cho NV một bài thơ thật tốt, tính toán rằng, đăng ở NV bài thơ tốt ấy lãnh đạo cũng không thể nói gì anh hết, ngược lại lãnh đạo sẽ sợ mất anh, phải tranh thủ anh, thì anh sẽ dễ bề yêu sách lãnh đạo! THữu thì anh vẫn chửi, nhưng anh làm thơ thì ca tụng: "Lời anh THữu nói ban chi ầu"!

Đến việc lấy vợ cũng kỳ quặc! Nguyên với Thanh Bình cùng nhắm một đám ở Hải Phòng. Hai anh giao hẹn với nhau: bây giờ hai thằng cùng đến hỏi, cấm tuyệt không thằng nào được nói xấu thằng nào, và lần nào đến chơi với cô ấy thì cấm được cất lên đến một mình, phải hai thằng cùng đi!

Đối bạn bè, Nguyên cũng giao du theo kiêu du thực, thằng nọ chết vì thằng kia được! Nhưng, hễ xảy ra sự gì Nguyên không bằng lòng, thì anh giở mặt ngay, như giở tay. Hôm trước, anh cãi nhau với HgTâm về chuyện không cho mượn quần áo cưới, tức thì hôm sau, vào lớp học, anh "tố" HgTâm về mọi thứ chuyện, đâu đó anh cũng móc ra! Nhà vợ anh, trước kia anh "hữu khuynh", lấy lòng hết sức, nhưng rồi những nhằng chưa cho cưới, thế là anh quay lại, định là "đem ra toà án kiện!". *Nhân văn* trước đối anh, chơi bời thân thiện, đến trước lớp học, anh dùng dùng giở mặt, "nổi lập trường" lên một cách bất thành hình, chửi bới đến mức không còn ai hiểu ra sao nữa!

Lá mặt lá trái, quay quắt, cái chất lưu manh là một cái chất khó cải tạo bậc nhất. Vì nó không có lý luận, không có lý tưởng, không có tin ở cái chính nghĩa nào hết, nó chỉ có mỗi nó làm mục đích mà thôi.

7/5

Kiểm thảo sáng tác

Đảng đoàn HNV đề' cả một tuần này, để cho *Nhân văn* viết lại cái phần kiểm thảo sáng tác! Theo như đồng chí NXSanh nói, thì tuần trước, phần đó viết chưa sâu, vì thiếu thời giờ, thì tuần này viết lại cho kỹ. Mà phải viết sao cho có thể dùng in công khai được.

Sau khi mọi người đã nộp cái của quốc cấm, nghĩa là cả một đồng những *Nhân văn Giai phẩm* rồi, thì tập trung cả ở một phòng, viết kiểm thảo.

HTNguyễn thì cứ thắc mắc: Sáng tác mình, bảo là khuyết điểm tiêu tư sản, giả tạo gì đó thì có, chứ còn đánh đấm phản động gì thì thiệt là hồng có!

QDĩng cũng không nhận thấy tư tưởng phản động đánh đấm gì trong tác phẩm. Anh chàng vẫn cái điệu pha trò kiểu Saclô, tiếng cười đờng nghĩa với tiếng thở dài. Chẳng hạn "Là người rõ ràng mà hoá ra là *élément* *Élément Nhân văn*\ Phần tử *Nhân văn* mà lị! Hi hi (khe khẽ)".

Cụ Đại thì muốn được nói chuyện một chút: "Hàng mấy tháng rồi chưa được nói chuyện với nhau, thêm hằn đi chứ lị!"

Anh nào anh nấy lặn vào viết. Lắm hình dung từ, lắm tiếng tự phê dao búa! Ví dụ Lê Đạt, có mỗi câu mở đầu bài *Mây người tự tử* là câu "Nhân đọc báo *Nhân dân* số 822"³², mà Lê Đạt lại tự phê là: "đó là một âm mưu của tôi dùng Đảng để đánh Đảng!" ... Nghe mà khó tin thay! Mỗi ngày anh chàng lại có vẻ xích lại gần giống "Thị ầu Quang"!

HCần tự phê cũng gồm, đúng là bác phó vữa, rất nhiều chữ nghĩa trang kim lóng lánh. Nào: dán nhãn hiệu dân tộc, nào: thuốc độc tâm đường, nào: bôi đen bọc giấy bóng kính v.v...

Tôi cũng không kém. Bao nhiêu hình dung từ phản cách mạng, phản động, phản Đảng, phản bội, chống chế độ, xét lại, tờ-rốt-kít. Không còn thiếu chữ gì. Giặc-bút, viên đạn xét lại, mũi tên độc địa của chủ nghĩa cá nhân đã trụy, chủ nghĩa vô chính phủ và đầu óc làm phản v.v..., tôi sáng tác thêm nhiều chữ nữa để mà miêu tả chân tướng mình, cho nó hết lòng một thể.

Chắc các đồng chí lãnh đạo đọc một loạt kiểm thảo bọn tôi lần này thì phải bật cười lắm đấy! "Trước kia thì nói nhẹ chúng cũng không nghe. Bây giờ thì chúng lại còn tự sỉ vả gấp triệu lần sự phê bình của lãnh đạo!"

Attention!

- Tr Lê Văn bênh vực *auto-suggestion* là khoa học. Anh bảo: đó là phương pháp của Couet. Rất giản dị. Mỗi tối đi ngủ, thì mình tự nhắc mình 20 lần rằng "*je suis meilleur à tout point de vue*". *Attention!*

- L Đạt say sưa kể và bênh vực E. Triolet về lời phát biểu mới đây của bà. E.T. nói: làm *avant-garde* thời nào cũng khó, phải trải qua bị chà đạp, đến *moderne*, đến trở thành *classique*! Nhưng thời nay làm *avant-garde* càng khó! Vì người ta sẽ bảo anh hoặc chống *réalisme socialiste*, hoặc *conformiste* vân vân! Rồi E.T. nói: *réalisme socialiste* chỉ là *l'angle de Vite*, không phải là một phương pháp! L Đạt tán thành quan điểm này.

Tôi tranh luận với Đạt, chưa ngã ngũ. Lùi đi tiếng lại, Đạt hỏi tôi: "Có chủ nghĩa Staline không?" Đạt nói: "Văn nghệ phục vụ chính trị có phải là *caractère spécifique* của văn nghệ đâu, vì ngành nào, kinh tế, giáo dục v.v... chả đâu phục vụ chính trị cả!" Đạt nói nếu hiện thực là phương pháp thì bó lắm!

"Bây giờ khó lắm!"

Tôi cũng nghĩ: quả là khó!

Vì cứ lý luận của E.T. thì bản thân nó là một con dao hai lưỡi! Ai chả nhận mình là *avant-garde* được?

Ngoài ra, còn nhiều chỗ quyết đoán. Sao lại bảo làm *avant-garde* thời nay khó hơn xưa? Sao lại bảo chỉ là *l'angle de vue*?

Tôi chưa được đọc nguyên văn, mới nghe mồm L Đạt. *Attention!*

- HC ần kể, có một học sinh gặp C ần, nói đại ý rằng: ừ thì các anh ấy thuộc phiện, đ ối trụy, v.v... nhưng sáng tác hay; bây giờ chuyển thì thử sáng tác xem có hay hơn trước không?

Chắc anh học sinh đó là một thứ *adepte entête* của *Nhân văn*, của tu tưởng tiêu tu sản mà thôi. *Attention!*

PhQuán

Lâu lắm cu cậu lại mò đến mình! Sau lớp học, cu cậu về nhà, nghĩ quanh nghĩ quẩn ra sao, bây giờ thấy cu cậu phản ứng!

Quán kêu nhiều nhất về việc "báo chí nó đánh mạnh quá"! Không riêng báo, mà những báo cáo mồm mới ghê hơn gấp vạn. Nào báo PhQ đã hủ hoá với ThAn mấy lần! Nào nói sai cả hiện tượng đi, ví dụ TTửu nó nói trí thức là viên ngọc, thì lại nói rằng TTửu nó kích PhQuán là viên ngọc! Hoặc nói rằng TĐThảo nó bảo PhQuán trả lời báo *Nhân dân* về bài *Nói thật*, thì theo Quán nói, "thế là oan nó", vì ý định ấy là "do mình"!

Ngoài ra, Quán còn kêu là do không khí và áp lực lớp học, nên Quán bốc. Ví dụ, đi tu đạo Ấn Độ, thì mình nghĩ rằng, "các anh, ai cũng có chỗ bí quan, đi xem bói", mà bản thân mình chả lẽ không có gì, mới bịa ra cái việc tu đạo ấy!

Lại như việc "cầm cờ đi biểu tình" Quán cũng bảo là "mình nói vậy cho nó oai"! Chứ chả lẽ không có gì?

Và bây giờ thì Quán nhận định là: "mình chỉ có cái kiêu ngạo với lại vô kỷ luật! Có vậy thôi"! Lại sụt mức đến thế nữa co chứ! Quán có vẻ chán nản lắm: "Không bao giờ lấy lại được"! Quán kêu là Quán ở một xóm lao động (Vân Hồ) mà người ta không muốn nấu cơm cho tên phản động PhQuán ăn nữa co chứ! Tôi nghe lạ tai, không tin, bèn hỏi: - Thế bây giờ cậu ở đâu?

- Ó... Quán đáp... vẫn ở Vân Hồ..

Tôi cười, không muốn lật tẩy cu cậu: thế nghĩa là, ở Vân Hồ vẫn ở được, tất nhiên vẫn phải có ăn chứ lị!

PhQuán lại kêu nhiều về việc đăng "Lời thú tội bước đầu" của PhQ ở tạp chí *Văn nghệ* số 12. Sao lại thú tội, tự kiểm thảo chứ! Sao lại bước đầu? Sao lại không hỏi ý kiến mình? Thế mà bảo rằng "không nói ra ngoài mọi việc của lớp học", mà bây giờ lại đăng cả lên vậy! Vân vân...

Tình hình

Cuộc đấu tranh cứ lộn đi lộn lại từ B sang A, lại A sang B, báo chí cứ xoay đi xoay lại mãi, cứ như một cái nõi khổng lồ của vô sản chuyên chính, nín đi nín lại cho nó dư cái chủ nghĩa xét lại ra.

Tôi chịu cái hình phạt ấy, nhẫn nại và đau khổ. Hình phạt của một người bị bung dư. Không còn cách nào. Đây không phải là một sự trừng trị cá nhân; mà đây là "chúng ta" trừng trị một phong trào, một trào lưu tư tưởng của chủ nghĩa xét lại... Tôi vừa là một tội nhân. Vừa phải cố tách mình ra, làm một đao phủ thủ, hành hạ cái chủ nghĩa xét lại có thực trong tôi và đám *Nhân văn*.

HCần đọc số 12 tạp chí *Văn nghệ*, có vẻ run, thấy bị "trích", bêu ra công khai. Anh chàng sống cảm tính quá, giấc ngủ cũng chỉ là một thứ "cảm tính phức tạp"! Thấy bị bêu đầu, anh chàng đặt vấn đề "Có phải là từ lớp học, vấn đề đã bị nêu ra quá to không? Mình vẫn ngờ ngợ ra sao ấy"!

Thanh Châu thì bom cái chán đời của anh lên! Con người ấy, cả đến cái sự bị quan cũng lại còn "bịa" thêm ra nữa co chứ!

TrLêVăn thì ngo ngác. Một thứ ngo ngác có lợi.

LĐạt kêu "bị lãnh đạo đánh giá quá cao". Anh kê' là NgSáng rất thích cái "cuơng lĩnh của liên đoàn cộng sản Nam Tư".

Bản thân tôi là một mớ nhieu thứ:

- tội chống đối tôi có thấy, song lại cũng thấy là "có cần phải bị bung quá dư, quá dai dẳng trên báo chí thế này không?"

- xem xét một số tài liệu để ly khai hẳn với những cái gọi là "*stalinisme*", "*stalino-rakonisme*", "*ĩãanovisme*".

- lo nay mai, cải tạo lao động sẽ bị *surménage*? Còn có tương lai gì nữa được! *Surménage* thì tương lai tức là ở trong bệnh viện, nếu không phải là ở một nấm mồ nào đó...

Cái lo này là chỉ đạo, thời gian này, chờ "án"... Còn sự "thấy mình bị bung quá", nó lộn đi lộn lại, mờ nét, mờ lung, mãi sau mới rõ hình thù ra, tức thì nó bị tôi d ãn đánh ngay: nó chỉ là một biến tướng của tư tưởng làm *martyr* từ 3 năm nay mà thôi.

Ông ban Nam Tư

Liên đoàn những người cộng sản Nam Tư vừa bướng bỉnh thông qua một bản cương lĩnh, tinh thần và lý luận đối địch với Hội nghị Mátxcova.

Về thế giới, Nam Tư không công nhận lý luận về "hai phe"; về ngoại giao, không công nhận Liên Xô lãnh đạo, ngược lại còn gán cho Liên Xô là "bá quyền chính trị", với lại "bóc lột" các nước xã hội chủ nghĩa tiến chậm! về nội trị, Nam Tư chống việc đề cao nhà nước vô sản chuyên chính, mà lại đòi phải đi ngay vào đường "tiêu diệt nhà nước", đồng thời giao quyền cho quần chúng và cho những quy luật tự phát của xã hội!...

Tức là quan điểm Nam Tư về các vấn đề căn bản đều nghịch với quan điểm của phe XHCN đã xác định ở Hội nghị Moscou.

Rất lạ, làm sao Nam Tư lại sẵn sàng gán cho LXÔ là bóc lột với thống trị, đồng thời lại hân hoan cảm ơn sự viện trợ Mỹ (đã tới 800 tỷ đô-la)!

Đây không phải một *coup de tête*! Mà là một hành động có c ãnh nhắc của Nam Tư, nhất là sau Hội nghị Mátxcova, việc này chứng tỏ cái đầu óc của Tito nó cứng và bướng, bằng đá!

Như vậy, khả năng tranh thủ Tito, xem chừng mảnh lắm. Tito đã quyết định đầu cái gọi là "chủ nghĩa Staline", và đã quyết đi con đường "kế tục Mác" của mình kiểu ấy, thì tương lai sẽ ra sao?

Không có gì tỏ Tito lui. Cũng không có gì tỏ rằng LXÔ và phe XHCN nhân nhượng!... Vậy kết cuộc sẽ ra sao?

Có lẽ lần này Tito sẽ bị một đòn nặng, một cái gì na ná năm 49 mất!

Không khí

QPhòng nói với QDĩng về việc đấu tranh tư tưởng kỳ này:

- Mình thấy là làm quá!

QDũng xỏ lá, nháy mắt hỏi lại: "Sao?"

QPhòng giật mình, nói chữa:

- Mình nói là làm kỹ quá! Tốt! Tốt lắm!

17/5

Miền Nam

Miền Nam cắn lại trả thù cái đòn "công hàm" 7/3³³ của ta, bằng nhiều cách:

- ra tuyên cáo chĩa lại mũi nhọn vào LXÔ và Đảng,

- phản tuyên truyền về việc đấu tranh *Nhân văn Giai phẩm*. Trần Chánh Thành Bộ trưởng Bộ Thông tin & Thanh niên của Diệm, đầu sỏ báo *Dân chúng*, - hẳn làm một chiến dịch xuyên tạc việc đấu tranh văn nghệ, tung tin 17 văn nghệ sĩ "dũng cảm" bị "Việt cộng" bắt, in lại *Nhân văn Giai phẩm*, khuyên người ta nên đọc đó mà xem, "khỏi còn có ảo tưởng gì về sự tự do của Việt cộng"!

Tóm lại, luận điệu chúng rất là Mỹ, nghĩa là vu cáo đến *cynical*, bịa đặt đến ngu si, gian ngoan đến lộ liễu.

Tôi bị cái nhục chúng nhắc đến trong số văn nghệ sĩ "dũng cảm" kia; tất cả số văn nghệ sĩ đó đều đã thấy rõ tội lỗi của mình trong cuộc đấu tranh tư tưởng vừa qua. Tất nhiên mọi cuộc đấu tranh tư tưởng đều có cái gay go cần thiết của nó, nhưng đây là cái gay go của sự cứu vớt, cái gay go của tình yêu của Đảng, phải kiên quyết cứu số văn nghệ sĩ đáng giận kia ra khỏi cái cũi của chủ nghĩa xét lại. Đây là chuyện bất bớ, cần tù? Có chuyện ấy, nhưng lại ở Sài Gòn, hàng chục văn nghệ sĩ bị đưa ra toà, chỉ vì tội tự do

ngôn luận chính đáng, họ đã nói tới vấn đề thống nhất, có vậy thôi! Ở Hà Nội này, người ta lại khuyến khích việc đòi thống nhất, tha hồ thả sức mà nói! Ở đâu, có tự do yêu nước, tự do bàn đến số mệnh của Tổ quốc, Sài Gòn hay Hà Nội? Ở đâu, những văn nghệ sĩ chỉ vì thi hành cái quyên công dân của mình mà lại bị tù hàng loạt?

Sự thực, ở Hà Nội, ta có bắt 3 tên NHĐang, MĐức, ThAn. Nhưng sao lại gọi họ là văn nghệ sĩ? NHĐang là một nhạc sĩ chẳng? Hay một họa sĩ, một thi sĩ? Tuyệt nhiên không phải, cả đến gọi là phê bình hay nghiên cứu văn học cũng không phải. NHĐang chỉ là một thủ lĩnh chủ nghĩa xét lại, nhờ những sơ hở trong văn nghệ nháy vào mà phá, MĐức là một tên phá hoại làm nghề xuất bản, hắn vừa có cái cảm thù chế độ miền Bắc, vừa có cái đầu óc buôn tên người, coi văn nghệ sĩ là những món hàng, nhìn văn chuông thành ra những tệp giấy bạc lờ lãi, đánh giá sự hay dở của tác phẩm duy nhất trên tiêu chuân bán chạy hay không, quan điểm "*best seller*" trong văn nghệ! Còn Thụy An, đó quả là một mục có viết lách tí tnh, song mục bị bắt không phải vì tội "cần bút", mà vì tội làm gián điệp!

Vậy thì, ai là văn nghệ sĩ bị bắt ở Hà Nội?

Đâu là chuyện "khủng bố"? Nếu nói khủng bố thì ở miền Bắc này người ta không quen nói chuyện với văn nghệ sĩ bằng quả dấm hay lưỡi gươm luật pháp! Có cần nhắc lại không? Năm ngoái Tổng thống đã nhờ đến du côn đem đá đến nói chuyện với báo *Tiến thủ* thế nào? Năm nay mấy chục nhà báo ra trước vành móng ngựa của toà "bất công lý" Sài Gòn?

Ngược lại, ở Hà Nội, nên dùng chữ cú vót thì đúng hơn. Bàn tay khoan dung của Đảng đã kéo những kẻ lạc đường ra khỏi cái tư tưởng độc địa của chủ nghĩa xét lại! Sao lại vu cho là khủng bố?

Un grand mensonge cousu àefi blanc

21/5

Một cuộc hội đàm bi ối

(TPhác kê)

TPhác kê' về VCao và HC`ân. Lắm chuyện lạ.

HC`ân từ lớp về, đâm bu`ôn, và hối là đã tố bạn. Anh ta lại đi *pum*, nhà người anh họ, nhưng theo anh ta nói vì "đến bất ngờ, họ kéo vào"! (Chú ý: bất ngờ mà lại bất ngờ những hai lần!)

Trong lớp, anh ta "tô" tợn, chắc tính rằng từ nay về là "dựa hẵn" lãnh đạo. Còn bạn bè cũ phen này là đi toi cả r`õ. Song, trở về thì thấy khác! Sờ vào lãnh đạo cũng chưa thấy cái mấu nào mà vúi cả! Mặt khác, VCao lại vẫn thấy "đình huỳnh"! Khả dĩ vẫn có thể là một cái tay vịn. Khổ thân cái kiếp anh chàng, suốt đời cứ quânh quanh tìm cái cọc cho cái thân thể dây leo của mình. HC`ân bèn tìm cách "trở về" với tiên chỉ. Cũng phải nói thêm, rằng ít lâu nay, thái độ của PhCung (thằng Đàng nó bảo: đéo mẹ thằng HC`ân, nó khai bố lão cả) hay của Hữu Loan (khi kiểm thảo trước cơ quan HLoan 2 lần chửi xỏ: thằng HC hèn nhất!), những cái đó làm cho HC`ân "nghĩ ngợi", nhứt cả kết quả lớp học. Vả cuộc đời, nó có cái bình thường "hỗn tạp" của nó, không giống không khí cách mạng của lớp học, cuộc đời Hà Nội đã ít nhiều làm "hả" HC`ân đi. Anh chàng một hôm viết thư cho VCao, đại ý nói muốn thanh minh về chuyện lớp học, song nhà VCao thì nguy hiểm, thì mời VCao đến nhà mình!

VCao nhận được thư ấy, không biết nghĩ sao, bèn đi gặp NĐThi, đem việc ấy ra báo cáo, và xin chỉ thị "xem có nên đi gặp HC`ân hay không"?

Dĩ nhiên NĐThi không thêm ngăn cản một cái việc chẳng có gì là nguy hiểm mà phải xin chỉ thị ấy!

VCao đến gặp HC`ân, phố Lý Quốc Sư.

Một cuộc "hội đàm" bĩ ối bắt đầu. HC`ân khúm núm, nhận là mình dốt, bị đánh quá, mụ đi như "một con đ`ông", họ hỏi đâu thì cứ phun ra tu`ồn tuột, không còn nghĩ ngợi gì cả nữa! Thế cho nên, khi về HC`ân "không dám đi gặp anh em" nữa, sợ bị trách, nguợng mặt! Tóm lại, tức là sau khi đã thành khâm thú tội trước Đảng trong lớp học, thì bây giờ thì HC`ân lại thành khâm thú tội trước "tiên chỉ VCao"! VCao lên mặt hách. Anh hạch tội HC`ân, chẳng hạn: - pum thì có phải là chống đối đâu, sao lại khai? Anh lại bảo là HC`ân tố điều, đê' che giấu cái việc có "Đảng phái chính trị", đánh lạc lãnh

đạo đi về hướng anh! HC ần thì nói hiện tượng, TD ần thì nâng lên "nguyên tắc", đầu là cái "âm mưu che đậy cái tổ chức chính trị ấy". Anh lại nói là việc ấy, anh đã báo cáo lãnh đạo.

[1](#)

"Cái gì Toàn" chỉ Thế Toàn, một cán bộ chính trị trẻ, không có danh tiếng, tác giả một bài đăng trong tạp chí *Học tập* số tháng 7/1957 nhận định về 10 số đầu của tuần báo *Văn* thuộc Hội Nhà văn, trong đó có đoạn: "Qua 10 số đầu của tuần báo *Văn*, chúng tôi nhận thấy nội dung tờ báo còn nghèo nàn. Tờ báo hầu như xa rời thực tế, xa rời cuộc sống, tách rời những nhiệm vụ trung tâm của cách mạng." (Trích theo *Trăm hoa đua nở trên đất Bắc*, 1959). Báo *Văn* số 15 đăng bài trả lời của Nguyên Hồng, Tổng Thư ký tòa soạn. Nguyễn Tuân, Phó Tổng biên tập, cũng tham gia vào cuộc tranh luận này bằng bài *Phê bình nhất định là khó*, đăng trên báo *Văn* số 23 ngày 11/10/1957.

[2](#)

Xem thêm *Bọn Nhân văn-Giai phẩm trước tòa án dư luận* trong phần Phụ lục và hồi ký *Chiêu chiêu* của Tô Hoài.

[3](#)

Nút: Friedrich Nietzsche, Kăng: Immanuel Kant. Nguyễn Đình Thi xuất bản cuốn *Triết học Nietzsche* năm 1943.

[4](#)

Tô Hoài

[5](#)

Câu lạc bộ, Ban Nghiên cứu Sáng tác, Ban Văn học Nước ngoài đầu thuộc Hội Nhà văn.

[6](#)

Ban Nghiên cứu Sáng tác

[7](#)

Có lẽ là *Một ngày chủ nhật* của Nguyễn Huy Tưởng

[8](#)

Tác phẩm của Kim Lân

[9](#)

Tác phẩm của Khái Hưng

[10](#)

Tác phẩm của Nguyên Tuân

[11](#)

Thơ Trần Dần (1955), đã in trong *Tuyển tập thơ cách mạng* do Chế Lan Viên chủ biên.

[12](#)

Bửu Tiến

[13](#)

Đại hội Đảng Cộng sản Liên Xô lần thứ 20 phê phán Stalin và tề sùng bái cá nhân.

[14](#)

Gọi tắt tên Tiểu ban Văn nghệ Trung ương, thành lập tháng 10/1947, do Tố Hữu phụ trách, lúc đầu trực thuộc Tiểu ban Tuyên truyền, sau đổi thành Ban Tuyên huấn do Trường Chinh phụ trách. Tố Hữu tiếp tục nắm giữ khi Tiểu ban này đổi thành Ban Văn hóa Văn nghệ Trung ương, cho đến khi

ban này lại sáp nhập với Ban Tuyên huấn thành Ban Tư tưởng Văn hóa Trung ương, với những người kế nhiệm như Trần Độ, Hà Xuân Trường...

[15](#)

Tác phẩm của Nguyễn Đình Thi

[16](#)

Tác phẩm của Kim Lân

[17](#)

Đoàn kịch Sông Nhị là của Phan Tội. Thụy An chỉ là bạn và ở cùng nhà với vợ chồng Phan Tội. Sau khi đoàn diễn vở *Topaze* (Thầy Tú) ít lâu, Phan Tội bị bắt. Trong phiên tòa ngày 19/1/1960, Phan Tội bị kết án 6 năm tù.

[18](#)

Số Chủ nhật của báo *Nhân dân*.

[19](#)

Tác phẩm của Minh Hoàng (tức Vũ Tuyên Hoàng) đăng trên báo Văn số 34 ngày 27/12/1957

[20](#)

Báo Văn không đình bản 2 số như đã tưởng, mà đình bản hẳn sau số 36 ra ngày 10/1/1958 có đăng truyện ngắn *Ông Năm Chuột* của Phan Khôi.

[21](#)

Có lẽ Trần Dần vẫn đình ninh báo Văn sẽ tiếp tục ra, song số cuối cùng là số 36.

[22](#)

Thực ra đó là đoạn *St Mathieu 7:7-10*

[23](#)

Tức Trần Thiều Bảo, chủ nhà xuất bản Minh Đức

[24](#)

Bên lề đoạn này, Trần Dần ghi: "cải chính: diệt Tuân, đấu Tưởng, kéo Tô Hoài".

[25](#)

Loui Chắt là chủ một hãng xe đèn đám ma rất nổi tiếng hồi đầu những năm 40 ở Hà Nội.

[26](#)

Lớp học đấu tranh tư tưởng đợt 1, tháng 2/1958 (trước Tết âm lịch) với 272 văn nghệ sĩ đảng viên tham dự. Trần Dần sẽ tham dự đợt 2 (13/3-14/4).

[27](#)

Ngôi nhà ở phố Trần Phú (nay là Đại sứ quán CHLB Đức) nguyên là tài sản của gia đình bà Bùi Thị Ngọc Khuê, vợ Trần Dần. Bà Khuê giao ngôi nhà này cho ủy ban Quản trị Tài sản của những người vắng mặt trông coi và sau này hiến cho chính phủ. Vợ chồng Trần Dần lúc đầu sống trong một căn nhà nhỏ ở phố Sinh Từ (nay là phố Nguyễn Khuyến), sau dọn về phố Vũ Lợi.

[28](#)

Bộ 6 này gồm: Hoàng Cầm, Văn Cao, Lê Đạt, Trần Dần, Sĩ Ngọc, Tử Phác.

[29](#)

Gọi tắt trường ca *Đi! Đây Việt Bắc* của Trần Dần (tức *Bài thơ Việt Bắc*), trong đó có chương *Hãy đi mãi*.

[30](#)

Tác phẩm của Trần Duy

[31](#)

Nhân văn số 6 (số cuối cùng) đã in nhưng không được phát hành.

[32](#)

⁵⁸ Bài thơ *Chuyện mây người tự tử* của Lê Đạt

[33](#)

Công hàm 7/3/1958 của chính phủ VNDCCH gửi Ngô Đình Diệm đề nghị trao đổi buôn bán, bình thường hóa quan hệ, tạo điều kiện thuận lợi đi đến thống nhất đất nước.

Hon nữa, anh lại còn *cynique* đến nước nói là: "Tao chỉ có tội chống THữu, chứ tao có chống Đảng đâu? Toàn là chúng mày làm đổ vấy cho tao! Sao không tố những đi ầu tốt, tao đã khuyên răn chúng mày?" (Ồi chao, lại có đi ầu tốt VCao khuyên anh em nữa co chứ!)

Cuối cùng, VCao bảo thẳng mặt HC`ân rằng tính mày hay mách lẻo thì nhớ cho kỹ nội dung cuộc gặp hôm nay đây, có mách thì mách cho đầy đủ!

Cuộc hội đàm bừa thiu ấy xong rồi, không biết VCao có về báo cáo lãnh đạo hay không?... Nhưng HC`ân thì có: anh ta gặp NĐThị, báo cáo ra sao không rõ, nhưng cũng có thể đoán là anh ta chắc không báo cáo đúng về riêng cái phần của anh!

TPhác kết luận: Cả hai thằng đều như hai con đĩ rạc đĩ rồi cả. Bìm hết chỗ nói!

Hôm sau, tôi gặp HC`ân, có cả LĐạt, ở Hội Nhà văn. Tôi xạc HC`ân, sao lại làm thế, VCao nó khinh. Cụ thể, là khi về, VCao nó có rêu rao là vì mày thấy Đảng vẫn bảo vệ nó, nên mày lại định xun xoe dựa nó! Việc gặp VCao thì không sao, nhưng nội dung không thể như thế được!

Xạc HC`ân xong, tôi lại xạc VCao (chắc rằng những lời đó sao cũng tới tai anh). Tôi nói: VCao không có cái quyền gì đi "hạch tội" anh em như thế! Đúng trên tình bạn hay trên lập trường Đảng, đều không có quyền ấy. Mà lại còn "vu" tổ chức chính trị cho anh em, thật là một sự vu khống rẻ tiền mà bừa thiu!... Nếu như VCao trách anh em là đã vì dật, vì hèn mà "tô" anh, lời trách ấy cũng chỉ là trách trên quan điểm vẫn đứng ở chống đối mà trách, dù sao nó còn có lý một chút! Chứ bảo là "tổ điều", là "đổ vầy" thì hoàn toàn sai!

Sau đó, tôi cũng khuyên HC`ân, thôi cái sự *pum* đi. Thôi cái sự lảng quảng đi tìm chỗ dựa kiểu ấy! Mà bây giờ chỉ có một con đường dựa hẳn vào lãnh đạo, còn bạn bè thì chỉ là chỗ giao du tình cảm, đứng đắn mới được! Không nên tiếp tục cái lối "thành khẩn" đó với "tiên chỉ"!

Nhân câu chuyện, HC`ân có hỏi, tôi mới nói rõ cái việc tôi đã "tô" VCao, ĐĐHưng là nghĩa làm sao?

Thực ra, trước khi HC`ân báo cáo, tôi dự định là giữ VCao và ĐĐHưng lại, như là "giữ lại một nửa thành phố, chỉ đầu hàng một nửa", để sau đây về thì sẽ còn chỗ làm ăn, sẽ cải tạo hoà bình thôi, như vậy khỏi bị bĩ thế quá. Nên báo cáo tổ, bị hỏi, bị d`ồn, bị truy nã, tôi vẫn giấu quanh, không chịu thúc thủ cái một nửa thành phố đó!

Đến lúc HC`ân báo cáo, tức là HC`ân "*renãre*" hai ông bạn quý đó r`ồi. PhVũ lên tố thêm VCao. LĐạt thì chỉ xác nhận, tố thêm tí tinh, còn bao che ĐĐHưng nhiều. Hơn nữa, qua báo cáo HC`ân và LĐạt thì tôi "được" đưa lên mũi nhọn, "được" hội trường chờ đợi rất ghê!

Bão lúc ấy ch`âu chực trên đầu lâu tôi!

Tôi phải tính kế, vừa thoát thân, vừa thoát cho 4 thằng đang bị d`ồn đánh ghê gớm (TD, HC, LĐ, TPh), vừa để sao cho VCao, ĐĐHưng hiểu mình, qua cái ý ng`ân của bản báo cáo!

Cụ thể, tức là tôi nghĩ rằng: "Bây giờ chỉ còn con đường duy nhất, là đầu hàng Đảng. Không có con đường khác. Mà đã hàng thì hàng thực sự, về sau mới thực sự trời êm bể lặng được. Thế nào là hàng thực sự? Hàng thực sự là: mỗi người phải ra mà gánh lấy cái phần bão, do chính trách nhiệm mình gây ra! 4 thằng đang chịu cái trận bão đó r`ồi, còn hai ông anh VCao, ĐĐHưng thì xin nhờ đến vai hai ông, mang vác lấy cái phần của các ông! Chẳng lẽ mà ai nhận vơ lấy cái phần đó được! Gọi là cái nghĩa đ`ồng sinh đ`ồng tử! Nếu các ông nhận được ra đi đầu đó, thì trở về với Đảng cả, lại còn bạn còn bè. Làm ăn tử tế, thì về sau, tội được nhòa đi, cả 6 thằng lại khá giả cả. Còn như ông anh nào không hiểu, vẫn khăng khăng ở đường cũ, mà trách oán nhau thì, đó, thôi, *aurcvoir*, mỗi người tự chọn lấy số phận của mình!"

Đến giờ tôi vẫn cho chủ trương đó của tôi là đúng, nó có cái lương thiện và thông minh của nó. Đúng trước Đảng, trước bạn bè, tôi không có gì phải nghĩ lại cả.

Thực tế đã chứng minh cho giá trị chủ trương đó. Quả nhiên: ngay trong lớp học, bão cũng đã ngàn đi d'ần d'ần trên đầu 4 thằng, và sau khi chuyển mạnh sang đầu 2 thằng kia ít bữa, rồi nó cũng ngàn đi.

Đến sau lớp học nữa, thằng nào cũng đầu được sống trong một không khí được giải vây tuông đối dễ thở. Với thời gian, chắc nó sẽ càng dễ thở hơn.

Chỉ có cái là trong bộ 6 thì có một sự phân hoá của trách móc, hằn thù... HC'ần có vẻ khỗ! L'Đạt tự cho mình là oai nhất, "đúng nhất, vừa mức nhất, không vấy cho ai!", L'Đạt cho tôi là "quá mức"!, Đ'ĐHung thì kể cả: "Tất nhiên có chuyện đó, nhưng đã thuộc lịch sử rồi!" T'Phác khó hiều, vừa ghét HC'ần, vừa ghét V'Cao mà vẫn nổi lại một phần, còn đối tôi thì lại bảo là: "anh ghê nhất, anh giỏi nhất"!

Tóm lại, có một sự lục đục phức tạp và vô nghĩa lý chưa thể kết luận ra sao.

Riêng tôi nghĩ: một sự lục đục tất yếu, ở đó sẽ nảy ra một sự phân hoá rất tốt, đồng thời cũng sẽ nở ra một sự đoàn kết lành mạnh. Bộ phận nào thực sự đi với Đảng sẽ đoàn kết nhau làm liên minh. Cá nhân hay bộ phận nào đó đi với Đảng hai mặt, hai lòng thì sẽ phân hoá, mà nên có sự phân hoá đáng mừng ấy.

25/5

Bây giờ, trong văn nghệ chỉ còn một *centre de gravité*, một trung tâm lực: Đảng!

Đó là một thu hoạch lớn của cuộc đấu tranh tu tưởng vừa qua. Nó chấm hết cái tình trạng "Xuân Thu Chiến quốc" trước, nát bét, dăm bè bảy mảng. Bây giờ, mọi người đã lục đục quay về tập hợp quanh Đảng.

Chính vì vậy, lãnh đạo có một trọng trách, khó và nặng nề, nếu không hơn trước thì cũng khác trước. Tình hình hiện nay là một thứ hỗn tạp mới:

- chủ nghĩa xét lại, khuynh hướng bôi đen đang bị đánh tan tác; bên sự đầu hàng thực sự đó đây còn có kẻ trá hàng. - chủ nghĩa giáo đầu, khuynh

hướng bơi h òng đang nhắm nhe góc dậy. Đó đây có lò mặt chủ nghĩa cơ hội, thính mũi mà vô tài.

Văn học đang có cái nguy cơ hạ giá trị, nguy cơ ca ngại một chi ều, chạy theo sự c ãn thiết trước mắt, nguy cơ bôi bác, và nhất là nguy cơ tràn ngập tác phẩm xoàng, phỉnh nịnh Đảng.

Còn cái nguy cơ xét lại đã bị đẩy lùi, tới cái mức: không thể nào hòng phản công lại dù dưới hình thức tinh vi nào. Có chăng chỉ là lẩn lút, nỗ bằng m òm dăm ba quả mìn muối còn vương sót lại trên chiến trường, không tài nào thu dọn hết! Có vậy thôi.

Những đi ều đó chắc lãnh đạo cũng có nhận định; tôi e rằng lãnh đạo có chi ều lỏng tay với chủ nghĩa giáo đi ều và cơ hội chăng?

Đây là lúc rất tốt để phát huy đoàn kết, chứ không phải phát huy hằn thù.

Phát huy cảnh giác, không phải phát huy sự nghi kỵ bĩ ối. Phát huy sự sáng tạo chân thực, trung thành sự thực, không phải phát huy chủ nghĩa phỉnh nịnh rẻ ti ền, không phải phát huy chủ nghĩa xoàng xĩnh, miễn là bôi h òng, còn tha h òc cầu thả.

Riêng những người NVGP, tôi thiết nghĩ nên phát huy sự hối lỗi và cải tạo chân thực, không phải phát huy chủ nghĩa cơ hội, tinh thần lập công giả dối; cũng không phải phát huy chủ nghĩa buông tay thả mặc. Đối họ, nên lịch sự hơn, mày tao chi tở nhi ều quá r ồi, vì: nên phát huy tự giác, chứ không phải phát huy sự phẫn trí của người bị sỉ nhục... Lãnh đạo có phải cùn lý đâu mà phải giở những ngón tục tằn? Chủ nghĩa nhân đạo không cho phép đè nén, lăng nhục ai, dù một người có tội nặng! Bên ta, một con người xấu nhất, vẫn xứng đáng gọi là ông, là anh, nếu không gọi là đ ồng chí. Dùng sự sỉ nhục để cả tạo người ta, không thể là một phương pháp cách mạng: vì nó hết sức phản khoa học, phản trí thức.

Đừng bao giờ nữa trở lại cái thời gọt đ ầu bôi vôi!

VCao

Trong lớp học, lúc bị đánh dữ, NgSáng có bảo tôi là: VCao nó buồn lắm, không khéo nó tự sát mất, hôm qua nó đã nói ra mồm như thế rồi!

Vậy NgSáng thành thật lo lắng. Tôi hiểu chất VCao, nên đáng lý phải lo, thì tôi lại chì cười thẫn.

Sau lớp, anh chàng vẫn còn cố giữ cái thế "tiên chí" trong sự thất thế. Anh nhận định, chê trách người này, ban khen kẻ khác. Chẳng hạn, TPhác thì được ban chữ "*propre*", LĐạt chữ "*âigne*". HCầm bị ghét, có lần khinh. Tôi bị tiên chỉ ghét, oán và căm nữa. Hơn thế, VCao còn hách dịch, đi hạch tội cả HCầm.

Thời gian này, cửa hiệu VCao vắng khách. Không ai dám đến đèn nhanh cúng vái, vị thủ từ nghĩ sao? Buồn làm sao? Và trách oán những ai? Có khi nào tự trách mình không?

Một mặt khác, đối lãnh đạo, VCao lại có cái *sen* khác. Anh tỏ ra mình tiến bộ, và anh mè nheo, dựa trên cái thế *Tiên quân ca*. LĐạt đưa lên hình ảnh: "đối Đảng, anh chàng như một con đĩ, vì Đảng chót lỡ khi xưa có quan hệ với anh, có con có cái rồi, nay anh chàng cứ dắt con đến mà kêu rên, ăn và Đảng!"

Anh cứ tuyên bố rất đỉnh đạc là: "Đảng bảo vệ tao"! Rằng: "lớp học đang được trên đánh giá lại, vì phương pháp phát hiện CCRĐ thì không đảm bảo kết quả là hoàn toàn đúng" v.v...

Anh cũng biết rõ, đối lãnh đạo, cái điểm có thể mè nheo được, chứng có là khi kiểm thảo, anh nói: "Đảng khai trừ tôi, thì đối với cái *Tiên quân ca* của tôi thế nào?" Quả, thật đúng là một sự rày rà, nhưng như mọi sự rày rà, nó cũng vẫn có mức độ của nó thôi, nếu VCao vượt chân qua mức ấy, thì sự rày rà đó sẽ không còn được xét đến nữa.

TPhác nói: "rất lạ, là nó cứ nói với mình, rất *cynique* rằng, nó xưa nay vẫn là người tiến bộ, theo Đảng! Kỳ thế cơ chứ, bao nhiêu lần pum, ăn uống, nó nói những gì, bây giờ nó làm như không có cả! Mà nó lại rất thành thực cơ chứ!" VCao quên thực hay sao? ĐĐHưng bĩu môi, sì một cái: "Quên!... Nó thiếu *probité* thì có!"

Đang lúc kiểm thảo ở cơ quan, thì tiên chỉ đi pum. Tất nhiên là lãnh đạo phải biết! Một tối anh mò đến THữu. THữu hỏi:

- Có còn chống đối không?

- Thôi rồi, VCao nói.

- Nhưng pum thì vẫn còn chứ? THữu hỏi độp một cái. Khác gì một cái tát.

VCao choáng người, cuồi xoa, thú nhận và xuê xoa:

- Có một lần... Hì...

- Đã mắc chưa?

- Chưa... Hì... Buồn quá thì lại đi... hì... chứ chưa mắc! Hì... VCao về kể lại chuyện ấy, có vẻ khoe cái sự thân mật của mình với Đảng, đến được cái độ ấy. "Rồi trước khi nhận là có chống đối Đảng, - VCao kể-, thì mình lại đến nhà mù Đức. Vừa thấy mình, mù Đức đã kêu lên: Ối giời ơi! Cái mặt ông cứ lì xì ra thế kia kìa! Giời hỏi giời!... Thôi thế thì ông nói ra một câu đi, ông cứ giữ lại làm của làm gì, ông nói ra một lời đi, bây giờ cả nước mong chờ một lời ông nói đấy!... Mù Đức nói thế, nên về mình mới chịu nhận là chống đối Đảng đấy chứ!"

Tức là VCao đã lại đi bói, xem có nên nhận tội hay không! Mà bói với toán gì, sao lại kỳ lạ thế! Hoặc giả VCao có bói thật, hoặc giả bịa ra, hoặc bói thế khác, về lại kê' ra thế vậy!... Nhưng biết làm sao? Anh chỉ còn có "sự tưởng tượng" để an ủi mình, chúng ta cũng nên giãi lòng bác ái để cho anh còn cái quyền tự huỷ hoại ấy... Tôi có cái cảm giác đứng trước một tay đại phú đang ngồi trên đồng tro cả cái cơ nghiệp bị thui sạch, ngồi đó ôm một cái lọ cổ mà thở than cái huy hoàng cũ.

31/5

HC ăn ra toà

Tháng 4 năm ngoái, HC`ân phát đơn toà án, kể xấu vợ cả (cô Xuyên), và đòi ly dị. Đâu nhu là theo gương ĐĐHung, và có cả ý kiến của mưu sĩ đó nữa thì phải. HC`ân và HYến lại đi gặp cả nữ luật sư VTHiêh nữa. Không hiểu hỏi luật ra sao, chỉ biết là từ đó hai người có vẻ chắc chắn. Song toà cứ ngâm đơn đó mãi, chưa xử.

Tối nay, toà mới xử. Đang lúc đánh *Nhân văn* dữ dội, ôi chao, công lý lúc này mới nghiêm sắt làm sao. Sự thế thế nào?

Chị Xuyên có đơn kiện HYến, là quyền rĩa chồng chị, tức HC`ân. Chị ấy lại không kiện chồng, cao kiến đó là tự chị hay do sự mưu tính của ai, nếu có thì phải chăng là do anh chị?

Nhận đơn này, nhân dịp đánh *Nhân văn*, toà đem án ra xử, một buổi chiều nóng nực tháng 5. HC`ân, HYến đều ra hầu kiện. Các báo đều có phóng viên, như Thiều Quang chẳng hạn.

Phiên toà căng lắm. Đây là một bài học về đạo đức yêu nhau. BSNguyên lên kể tội HC`ân: Nào "*cô hàng xén răng đen*", nào "*cười như mùa thu toả nắng*", HC`ân ngờ đâu thơ anh lại "vận" vào anh khớp thế!

Chánh án cho HC`ân nói rất ít, gần như chỉ cho trả lời bằng chữ "có" hay "không". Ví dụ: "hỏi anh rằng, khi về Hà Nội, anh có gian dúi với một người đàn bà đã có chồng không? Anh không cần nói dài, chỉ cần trả lời là có hay không thôi!" HC`ân tất nhiên đáp: "Có!" Vì việc ấy có thật. Lại hỏi: "Anh có nhận thấy việc anh làm là bất chính hay không?" HC`ân: "Có", v.v... Tức là rất gọn, và rất rõ. Chân tướng phơi trần ra.

Cuối cùng toà tuyên bố: 1) bác đơn xin ly dị của HC`ân, 2) không công nhận việc kết hôn giữa HC`ân và HYến, coi đó là một việc không hợp pháp. (Không hợp pháp nghĩa là phạm pháp.) Hộ khẩu sẽ sửa lại cái việc ghi hộ tịch sai lầm ấy.

HC`ân ra về như một cái tã.

Anh chàng đọc *Kiều*. Ngâm mấy câu thơ *Hãy đi mãi* như "*khi thê kỷ rung chuông lừa bịp*" (Ôi! Anh có cảm giác bị lừa, ai lừa anh thế? Mà khi tôi

làm câu thơ kia, tôi không hề nghĩ rằng làm đẽbênh vục cho anh!)

Sớm sau, HC`ân đến cơ quan, diện mạo suy đẽ hân. Anh có nhũng nụ cười suồng sùng mà hân học, nhũng tia mắt căm tức, nhũng cử động không tự chủ, nhũng bao trùm tất cả là cái dáng dấp một nguôi thất vọng lớn, bộ điệu rụng rời: anh rũ ra, hơn một cái tã!

Lúc anh thốt ra: "Công lí gì? Chẳng còn công lí gì nữa!" Lúc đột nhiên anh hỏi tôi: "Thành thật có lợi gì không hủ mày?" Lúc anh phân trần "nhiều đi đâu nói láo. Vu khống." [...] Anh xoe cái tay, xĩa ẹo ợt một cái: "vẫn biết là bất chính, nhũng về sau mình đã xây dựng đứng đắ thế nào!" Anh ức lãnh đạo: "họ không thành thực. Đùng một cái, nhu thế!" Có lúc anh lại oán ĐĐHung: "Vì mình nghe nó, đưa đơn ra toà nên mới đến nỗi này!" Cũng có lúc anh trách anh: "Đang lớp học, toà đã định xử. Lúc ấy chưa đánh to như bây giờ. Giá lúc ấy mình đùng đẽ nghị hoãn lại sau lớp học, cứ đẽ xử ngay, thì không bị thế này... Chỉ vì mình không có mưu mẹo, tính toán gì hết. Tại mình thành thực quá!" Sự phân tích thiên tài ấy, HC`ân nhắc đi nhắc lại vô số lần. Chẳng hạn, tôi hỏi anh về việc viết thư cho vợ cả, có câu "Anh yêu em vì hoàn cảnh kháng chiến và vì nhục dục", việc ấy có hay không? HC`ân hỏi chau mày, thú thực: "Chỉ tại mình thành thực quá!... Chứ một thằng có mưu mẹo, đòi nào nó lại viết như thế? Thành thực chang có ích gì!" Cả đến lúc đi giải, anh cũng quay ngheo đầu sang phía tôi, vừa đái vừa triết lý về cái thuyết "thành thực" ấy: "Mình đối lãnh đạo thì thành khẩn hết sức, mà các ông ấy lại cứ nói dối với mình!..." Và anh chép miệng: "Lần này mình trở thành thêm lên!"

LĐạt thì cứ hô hô: "Cái lối làm như thế sỉ vả, mình không tán thành!..." Anh nhăn mặt một cái, rúm cả mũi lại, như một con khỉ thấy cái món mẳm tòm nó kinh tởm, song, sự kinh tởm chưa kịp kinh tởm hết, thì LĐạt đã khoái chá tuyên bố: "Mình... thương nó lắm!" (không biết sao lại thương một cách khoái trá như thế?)... "Cái việc lãnh đạo mìn cái cầu HYêh đi, không cho anh chàng trở về đó, thì mình cho là đúng. Nó sa lầy ở đó... Mình cũng mong cho nó thoát ra... Không biết ông anh nghĩ thế nào, còn đàn em nông nỗi thì... em nghĩ như vậy." (LĐạt có cái lối xưng "đàn em", cứ như bố người ta vậy!) LĐạt đang phân tích vậy với tôi, thì HC`ân chợt

vào, LĐạt chọt như một đứa trẻ bị bắt quả tang ăn vụng. Anh chàng len lét, trở về bàn, ngẩng đọc *Guerre & Paix*.

HC ầm mom men đến, ngả gối trên bàn, tâm sự với LĐạt. Tôi nghe xa chỉ thấy lồm bồm, những tiếng cười hô hô của LĐạt, ròn rã điếm cho những lý lẽ của anh: "mìn cái c ầu ấy đi" ..., "không cho anh trở lại cái hồ ấy" ..., "thê là phải" ..., "còn về sau thế nào không biết" ..., "theo tao, mìn cái c ầu ấy đi là có lợi cho mày" (LĐạt khoái trá nhấc có đến 10 lần cái chữ "mìn cái c ầu") ..., "r ồi về sau, đi thực tế về, suy nghĩ kỹ r ồi, bình tĩnh r ồi, thì lúc đó, tùy theo, cũng có thể đặt vênh đ ề lại, chứ không phải là không!" v.v... Đặc biệt là LĐạt cười tưng lên và nói một câu rằng: "Tính cậu hay báo cáo, nói ra r ồi cậu lại báo cáo sai tình th ần đi! Hi... Hi...", HC ầm ngượng, lắc đầu: "Không! Mình trưởng thành r ồi!"

HC ầm nghe xong, ra chỗ tôi, đành lòng mà nói: "LĐạt nó phân tích, mình cũng đồng ý!" ... Xong anh lại than phiền: "Các ông ấy cho mình là đứa bạc tình phụ tình dễ như chơi. Có phải đâu! Mình yêu không tính toán... Mà bây giờ mình đã xây dựng gia đình hân hoan trên tư tưởng lâu dài, ăn đòi ở kiếp!" Tôi gạt đầu: "Con người ta mỗi tuổi mỗi khác." LĐạt h ề h ề "Nói vậy, chưa hết đâu, ông anh thì có đến sáu, bảy mươi cũng chưa hết." HC ầm cãi lại: "Mình yêu HYến thật. Định bạc đầu trọn tình thật..." Tôi lại nhắc lại: "Mỗi tuổi mỗi khác, chứ không nhất thiết cứ phụ tình thường xuyên mãi..." Xong tôi lại bảo: "Cậu đa tình thì đúng hơn!" HC ầm có vẻ thích, anh lại phàn nàn tiếp: "Các ông ấy đánh giá mình thế mới bỏ mẹ người ta chứ... Chắc cho rằng ừ thì cắt đứt, nó cũng đau, song cái thằng tình phụ quen r ồi thì cũng chỉ dăm bữa nửa tháng là xong!... Đánh giá thế thì chết mình!"

R ồi không hiểu làm sao, anh lại nảy ra một ý nghĩ thật là kỳ diệu nữa, rằng: "Có lẽ các ông ấy cho mình là thằng ngoan ngoãn, để cải tạo, nên mới làm thế!" Tôi bật phì cười, ý nghĩ mới ngộ làm sao! LĐạt chạy đến, vừa tự ngẫm ngía trong cái gương tử đứng (!) vừa hỏi: "Cái gì?" HC ầm lại xĩa tay ỡng ẹo nhắc lại: "Mình vừa nói ra một cái ý mới nữa, là, có lẽ các ông ấy cho mình là dễ cải tạo nên mới giải quyết thế!" LĐạt phá lên cười, thiên tài như anh cũng không thể nghĩ ra được một cái ý như HC ầm thế...

Rồi HC ăn chán nản, nói "chỉ còn tự tử là xong", anh nói cứ tron tuột đi, nên tôi buộc lòng không tin. Rồi anh lại kêu vô sản chuyên chính gắng quá, và *le socialisme est fait l'homme et non l'homme par le socialisme* v.v... Nghĩa là, một số những luận điểm cũ lại lộn v ề với anh... Lúc này anh nói đồng ý với cái chuyện "mìn cái c ầu" do LĐạt nghĩ ra, nhưng qua câu chuyện chẳng thấy sự đồng ý ấy ở chỗ nào cả.

Mà anh chàng lại có một cái chủ quan kỳ dị, là anh cứ' mề nheo sao lãnh đạo "giải quyết" cho anh, trước khi đi thực tế, để anh được "yên tâm!" Thật là một em bé giờ tay k ầu mặt trắng! Giải quyết cho anh yên tâm thì chỉ có cách xoá cái bản án mới tuyên bố có cách đây mấy hôm, chưa ráo mực!

Gặp đồng chí Cương

Chiều thứ bảy, đồng chí Cương gọi "anh em" đến, đồng chí Cương lịch sự gọi là mời. Anh em đến gần đủ số. PhVũ ng ồi, đầu cứ cúi xuống, tôi thấy một cái gáy trắng trắng trên cái cổ áo sơ mi hôm đó sờn cổ (mọi khi thì sơ mi PhVũ không bao giờ là sơ mi sờn cổ cả). HTLinh yên lặng, mặt như sáp nhẵn lì, con mắt cận gằm xuống, cổ ra vẻ hiên từ. TPhác nửa chừng mới đến, g ầy hết chỗ g ầy, mặt như một cái xương khô khảnh, cậu lững thững đi vào, chọn chỗ cửa sổ ng ồi, thông thả cuốn thuốc lá. LĐạt ng ồi ghế bành, lợi dụng thời cơ, đả l ẻ của anh NgVTý mặt bết một điều thuốc Thăng Long I. ĐĐHưng mãi sau tôi mới trông thấy, ng ồi một góc, mặt cynic nhìn "lãnh đạo".

Trước buổi gặp này, có l ầm tiếng "sì s ần", chủ yếu do Thanh Châu thả ra. Theo anh thì Vĩnh Mai đi họp Đảng v ề bảo rằng, kỳ này đi thực tế, lãnh đạo sẽ cho mỗi người 4 vết! "Bằng lương một anh lái máy cày r ồi còn gì! Phần tử mà được vậy đã là may!" Thanh Châu đặt v ề đề "4 vết thì mày có đi được không?" Anh nói: "Xin v ề nhà kiếm ăn vậy!" Thái độ anh lo lắng thành thực, nhưng đó là một thứ thành thực ít nhi ều "bịa" thêm ra!

Tin ấy gây hoang mang, lo nghĩ ít nhi ều. Tôi cho là nó vô lý, vậy mà vẫn lo. Nhi ều anh em khác cũng vậy.

Lãnh đạo gặp anh em là đúng lúc. Đồng chí Cương ăn nói lịch sự, người cán bộ chính trị đó trưởng thành hơn xưa khá nhi ều. Cách ăn nói vừa thực,

vừa giản dị, làm người ta tin được. Đồng chí nói đại ý: "Sợ không gặp, anh em không được biết nghị quyết Đảng, nghe vớ vẩn mà đâm ra nghĩ ngợi! Trung ương có chỉ thị cho chúng tôi: Đã nói cải tạo, thì cải tạo thực bụng đến cùng. Chúng tôi tích cực chấp hành chỉ thị đó. Vì vậy không giải quyết theo như một số đồng chí là giải quyết nghiêm khắc! Chúng tôi mời anh em đi thực tế 6 tháng, cơ quan vẫn đài thọ. Trước khi đi, thì mời anh em học một lớp 1 tháng. Chúng tôi đang cân nhắc, nên chia anh em vào các tổ, hay tập trung làm một tổ riêng... Kỷ luật thì do các Hội bàn, nếu nặng quá, chúng tôi sẽ có ý kiến, rằng: tình hình này, không nên làm gắt gao quá! Còn nếu kỷ luật vừa, hay nhẹ quá, thì chúng tôi thôi, không có ý kiến." v.v...

Buổi gặp thoải mái.

Những "phần tử" chả đang chờ đợi ở lãnh đạo một sự gì "nặng nề" hơn, nay thấy "biện pháp" dễ chịu quá, thích hợp với tình trạng "đã xa rồi hoặc đã không lao động" của số đông!

Đi 6 tháng nó như một cái cầu bắc để thí sức, để tới những cuộc đi lâu dài hơn. Lật gọi đó là một cái *baptême de sueur*!

HLoan thì lại vẫn cứ muốn xin ra biên chế, về quê: anh chả đã quen làng, muốn tự lập làm ăn, khỏi bị sự phiền nhiễu với lãnh đạo.

9/6

Lớp học "*Thời kỳ quá độ*" đã được 1 tuần.

Ngoài một số như VCao, FQuán, NgSáng, Sỹ Ngọc, QDũng... đem gài vào các tổ khác, còn tất cả tập trung vào một tổ 13 người.

MPhúTư tổ trưởng. TrLêVăn trước ở tổ khác, hôm sau lại đi đầu về tổ này.

Việc đánh đồng lại trong một tổ như thế, hồi đầu, gây trong các "phần tử" một số suy nghĩ không được tốt lắm. Bản thân tôi thấy như thế sẽ đào sâu thêm cái hố chia rẽ, đã khá sâu sắc, giữa đám *Nhân văn* và mọi người. Tức là, nhấn mạnh thêm cái *scission*, đáng lý cần xoá dần! Chu Ngọc, đến cuối tuần, còn kêu về cái việc chia tổ đó, nhưng kêu một cách khéo, là: phát biểu

để bị cười, với lại một đồng như thế này, để "trở lại" cái tình trạng ăn nói bỗ láo tai hại trước!

Song qua ít ngày, đa số lại nhận thấy cái mặt tốt khác của việc tập trung phần tử như thế: sự học tập nó tự do tư tưởng hơn là đem gài lè vào các tổ.

Kể ra, chia tổ như vậy là thể hiện ra sự "phân biệt đối xử" thật! Song đó là một sự phân biệt đối xử cần thiết, và có lợi trong tình hình còn ngang ngổn này.

LĐạt từ thứ Năm trước, làm việc liên miên với đồng chí công an, đầu tên là Miên (hay Châu?). Đây là một sự khai thác thêm tài liệu về bọn Đàng & Thụy An, - đồng thời cũng là một sự giúp đỡ thêm cho LĐạt, nhìn kỹ lại những góc ngách sự quan hệ và ảnh hưởng cũ. Nghe đầu rỗi cả HC ần, cả tôi sẽ đều có những buổi làm việc tương tự.

HC ần đề nghị gặp đồng chí THữu làm gì? Hôm nay, một đồng chí nào đó (*inconnu*), gặp tôi ở cầu thang lớp học, bên "À", vội lấy, nhắn tôi nói với HC ần là: "Đồng chí THữu bạn không gặp được! H.c có gì thì gặp đồng chí Cương!" Do đó tôi mới biết chuyện HC ần đòi gặp đồng chí TH ấy! Cái anh chàng thật là không biết đi đâu! Chắc lại mè nheo vợ con gia đình chi đây. Một tí việc cũng đòi lên tận đồng chí THữu! Sự mè nheo nào cũng có cái ngu của nó.

Từ một tuần nay, trong các phần tử, có xuất hiện một nét bất ngờ là: ham học! ít nhiều ai nấy đều thành thực có cái tình cảm đã nguội lạnh từ lâu ấy!

Bản thân tôi thấy có một cái gì nó đang khôi phục lại trong người. Học lý luận bây giờ nó lại có cái thú vị, nhu h ồi xưa, khi tôi bắt đầu vào cách mạng! 3 năm nay đã tưởng không bao giờ còn muốn trở về với "sách", với "nguyên lý" *kinh điển* nữa rồi!

Bản "Nguyện vọng" tôi viết là: - hướng lâu dài tôi muốn công nhân hoá, dùng đó mà cải tạo, và viết, - hướng 6 tháng sắp đi thực tế này, tôi muốn là 6 tháng học nghề, tập sự nghề mới, cụ thể là học "máy nổ" ở nhà máy dệt Nam Định hay Hòn Gai!

Liệu lãnh đạo có chuẩn cho không?

Tôi muốn chọn một nghề thợ nào đó, nó đòi hỏi kỹ thuật hơn là sức ngrời, nó đòi hỏi thạo sử dụng máy móc hơn là bắt thịt: - có vậy sức tôi mới đương nổi lâu dài Nguyễn vọng ấy có phải là một sự bốc đồng tiêu tu sản hay không?

Cũng có thể, một phần nào. Song không phải là chính. Tôi đã suy kỹ:

Đối tôi, đường ấy có lợi, để tiêm cho tu tưởng và ngòi bút tôi một cái gì thực sự là cuộc đời, là cái mới!

Vả, đó là đường duy nhất, thích hợp với điều kiện tôi. Tổ chức xã hội XHCN bản sắc của ta sẽ đưa đến tôi chức văn nghệ khác. Lãnh đạo đã nói rồi: Sau đây, văn nghệ sĩ chỉ có: 1) trong biên chế văn nghệ, rất ít (tôi chắc hẳn là không có tôi trong số rất ít đó), 2) không ở biên chế, viết mà sống (tôi cũng chưa thể đi đường này, vì lẽ viết còn khó mà dùng được), 3) ở biên chế một cơ quan, một xí nghiệp, một nông trường v.v... nào đó, sống bằng lương ấy. Tôi chọn con đường này, tương đối hợp tôi nhất, gần như là duy nhất hợp tôi.

Phước

Quán ở Nghi Tàm, cùng dân đi đánh cá (theo Quán khoe). Khi kiểm thảo ở Phòng Văn nghệ, Quán về phản ứng kịch liệt, viết thư lên trên, khiếu nại về việc bị sỉ vả quá đáng. Nghe đâu có một anh nào đó kêu là: trước ở cùng buồng PhQ, anh cứ bị mất cắp luôn! - PhQ chửi lại: "Chính tôi là người bị mất cắp nhiều nhất trong cái Phòng Văn nghệ này! Các anh ăn cắp của tôi!" Kiểm thảo đến nước thế, thật là một chuyện chỉ có Quán với những anh nào đó ở Phòng Văn nghệ bộ đội, mới có thể xảy ra được!

Đi học lớp *Thời kỳ quá độ*, PhQ từ chối, không nhận phụ cấp lãnh đạo cho. Không hiểu sao, Quán lần này lại tự ái vậy? Lãnh đạo xếp anh vào tổ bộ đội, song, ra vào trạm gác khó, nên anh lại được xếp vào tổ khác.

Hiện nay, Quán nói với tôi là muốn vào Quảng Bình, làm một việc gì đó mà sống, cảm rỗi ở đó vĩnh viễn. "Đảng cứ nên coi mình là một người dân

thường. Mình không muốn được sự giúp đỡ nào đặc biệt. Đảng giúp đỡ toàn dân, mình cũng như một người dân, Đảng giúp đỡ đến mức ấy thôi. Chứ đi 6 tháng mình không thích!" 17/6

PhVũ phản ứng

Đang giữa lớp học, ở tổ nhân bàn một vấn đề khá xa với vấn đề chuyên chính vô sản, PhVũ tự dưng phát biểu về chuyên chính vô sản, về *Nhân văn*, về anh.

Giọng nói câu uất, lông mày nhú lại. Mắt long lên, đôi lúc đóng đinh vào một điểm trống trước mắt, còn thường thì cúi gầm xuống: người ta có cảm giác anh biết những điều anh nói là bất lực, nhưng vì ức quá, không tìm được, nó cứ phải buột ra.

Đại ý anh nói:

-Tôi... tôi... tôi rất sợ vấn đề chuyên chính nó nó... cứ đi lạc đi (tay khoát chéo một cái)... Cái lối quan liêu... rồi thì... thì bè phái... độc quyền... Chẳng hạn đôi khi Trung ương... anh tập trung tất cả lại trong tay anh... Anh làm láo!... Bè phái độc quyền... người ta không chịu được... anh lại bảo chống Đảng... Tôi, tôi, tôi cứ liên hệ bản thân tôi thì biết. Không phải là trước kia tôi nghĩ... là là mình chống Đảng... Lớp học cứ bốc người ta lên... Cái tâm trạng ấy... ở lớp học, anh bảo người ta tự kiểm thảo, rồi anh lại đăng báo! Đăng báo, nó cứ gộp lại... khủng khiếp vô tả... Con người ta trong tay anh... bất lực. Tôi cứ liên hệ tôi thì rõ. Tôi, tôi thấy bất lực... Nói thế không phải tôi không thấy *Nhân văn* sai... Nghĩa là có sai..., đấu tranh thì phải rồi... Tôi trước kia, có sai..., không có lúc nào tôi nghĩ chống Đảng... con người ta không phải khổ nạn đến thế... Bây giờ, anh coi... tất cả là địch... Chịu sao nổi?... Tôi nói vậy, vì tôi thấy học ở đây xuôi chiều quá... tôi phải nói ra... Bên Liên Xô, cứ chuyên chính bừa đi, về sau phục hồi bao nhiêu người, vừa đây lại phục hồi... Nghĩa là chuyên chính thì phải rồi, nhưng anh nắm tất cả... ai anh cũng cho là địch... Nguy hiểm vô cùng!... Sự dốt nát... với giáo điều, bè phái... ai chịu được... Bọn kiểm soát lại cứ lờn lên, nhân cơ hội, phê phán báo thù...

Tóm lại, một thứ hỗn lộn vô lý lẽ, tiếng nói rồ dại của sự uất ức mù loà...

Tổ xô vào đấu tranh với PhVũ. Người ta vừa muốn vạch cho PhVũ thấy lẽ phải, vừa muốn tự vệ!

Vì sao PhVũ phản ứng?

Chu Ngọc đã vạch ra khá rõ: "Từ lớp học cho đến vèco quan, PhVũ đâu không thấy lỗi mình, cứ đổ cho mọi người, tưởng rằng thế tức là đã tự kiểm thảo, đã là chuộc tội, đã là xong xuôi cả rồi!... Không ngờ, vẫn bị đánh, đăng báo... Do đó anh ta phản ứng!"

Tức là sự phản ứng của một sự tính lầm! Nói cách khác, cái sự tính lầm, hy vọng lầm ấy, bây giờ trở thành một sự thất vọng, nó nổ bùng ra!

Nhưng liệu sự nổ bùng đó, nó thực hay là giả? Hay là cả hai, vừa thực vừa giả?

21/6

Mùa Hè năm nay có những ngày kỳ lạ. Gió đông bắc thỉnh thoảng lại tạt về miền Bắc. Bầu trời đậm nặng một màu xanh xám lì lợm, hình thức hết mùa Thu. Cũng có lá rụng, cũng có tiếng heo may, cũng có màu tro rắc khắp chân trời... [...]

oi chủ nghĩa cộng sản! Tôi yêu *par anticipation*, cái bầu trời muông tượng trước ra ấy, một bầu trời mát mẻ, ngoan ngoãn do con người đi đầu khiến! Gió bão mưa nắng trong tương lai kia sẽ hiên nhu lũ loài vật nuôi trong nhà, một lũ gia súc nhốt chuồng hay thả rông ra, tùy ý chủ!

26/6

ĐĐHung và piano

Hội Nhạc có cái *piano* mới. ĐĐHung thêm nó lắm. Muốn đánh song cửa khoá. Những giờ mở cửa thì lại vào lúc ĐĐHung học. Ngoài giờ học thì lại khoá.

Hung nhòm cái lỗ khoá, uớm bằng mắt. Anh v ề tìm được một cái chìa, uóc chùng có thể vừa, đến thử, quả nhiên mở được!

Thế là ĐĐHung có thể chẳng hạn đến sớm hơn giờ học, mở cửa, đànğ hoàng vào sử dụng chiếc *piano* lúc đó dĩ nhiên đang rồi. Anh đang ở cái thời kỳ ham học kỹ thuật, anh tiếc từng giờ một, một sự đam mê đến cảm động. Cái đó cũng dễ hiểu, kỹ thuật nhạc c ần lắm, nhạc sĩ kháng chiến ta lại nắm được nó chỉ ở một mức độ khá thấp. Vả, người ta biết rằng ĐĐHung có nhiều tham vọng lớn v ề nhạc *granã ambitieux*, cũng tốt thôi v ề một mặt nào; và anh lại coi là cái "*guerre de technique*" là cái bao trùm thời đại này. Anh coi "*technique*" là cái chìa khoá, để mở cửa cái kho tàng tâm hồn anh, anh đánh giá là khá giàu có.

Một hôm, anh đang đánh cái *piano* ấy thì Đỗ Nhuận vào, bắt gặp. Dĩ nhiên ĐNhuận phải ngạc nhiên: cái cửa khoá thế mà anh chàng lại mở được!

Plagiant délit

ĐĐHung ấ ứng một cách bình tĩnh, nói ngon lịm đi: -Anh cho tôi được đánh một chút những lúc rồi. ĐĐHung gọi ĐNh là "anh". Cũng không phải vì thế mà ĐNhuận gât đầu, hoàn toàn không trách gì anh v ề chuyện mở trộm cửa đó. Chắc ĐNhuận cũng cảm động v ề cái sự ham học ở một người bạn hiện đang ở cái thế kém cỏi hơn anh rất nhiều ấy.

27/6

PhQuán có một cuộc thí nghiệm

PhQuán bỏ lớp học *Thời kỳ quá độ*. Anh chỉ học, đâu có vài buổi. Rồi anh v ề Nghi Tàm, ở lì đó, làm bạn với dân chài, thi thoảng lại phóng xe đạp v ề Hà Nội (thi thoảng gần như có nghĩa là hàng ngày).

Tối qua gặp, tôi mới hiểu thêm một chút v ề ý nghĩa việc bỏ học này.

Theo lời anh, thì anh muốn thí nghiệm một đường lối riêng. Đảng có một cách cải tạo văn nghệ sĩ, chỉ đạo học và đi thật chặt chẽ. Anh muốn làm theo lối của anh, tức là anh không muốn cái sự chỉ đạo thật chặt ấy. Vì, anh

nói: "Lúc nào mình cũng muốn chống một cái gì!" Tôi hỏi: "Sao không chống xét lại? Chống tự do chủ nghĩa? Chống phiêu lưu?"

PhQ cười:

- Chống cái gì, chứ lại chống xét lại, mình không muốn... Tính mình vốn phiêu lưu cơ mà! Hi... (Anh chàng độ này, lại mọc thêm ra cái trò *cynique*)... Hi!... Chống phiêu lưu hoá ra chống mình à...

PhQ im một lát, nói tiếp:... Nghe LĐạt bảo độ này anh quan tâm cải tạo lắm... Anh sợ à?...

Tôi cũng giở lối *cynique* lại:

- Mình sợ thật.

- Đánh tha hồ mà không sợ mới được chứ!

- Mình thích sợ. Sợ thực thà để mà cải tạo thực thà... Hi... Cậu tưởng chỉ riêng cậu mới thí nghiệm à? Mình cũng thí nghiệm, nhưng khác cậu. Mình: sợ để mà cải tạo, những cái gì không thông cũng cứ nghe ông Đảng hăng. Vì ông Đảng trước có lý nhiều lần. Vài năm xem sao... Đến khi viết nếu mà 1) Đảng thích, 2) mình thích, 3) in được ra, có tiền sống, thế là thành công...

Nói với PhQ, không thể nào không giở cái lối bông phèng, chỉ có cái là CỐ sao bông phèng ấy chứa đựng chút đi đâu bổ ích. Tôi hỏi:

- Sao cậu không lập quan hệ tốt với lãnh đạo? Cứ cái trò ấy, thì viết ai in?

- Mình không cần... Tôi hỏi anh: vì sao bây giờ, dù viết tốt, lãnh đạo cũng không in cho là làm sao?

- Việc ấy nếu có, cũng rất dễ hiểu. Đảng cần có những văn nghệ sĩ trung thành Đảng, cần nhất đi đâu đó. Không trung thành thì nay anh viết tốt, mai anh lại chửi rủa, in cho anh khác gì nuôi ong tay áo? Để

rồi lúc anh chửi thêm khó đánh cho à? Trung thành trước hết hăng!...
Con người với tác phẩm phải thống nhất.

PhQ cãi:

- Balzac thì sao?

- Thời Balzac khác, con người thiếu điều kiện để mà thống nhất với thực tế khách quan. Do đó, mâu thuẫn trong tu tưởng: 2 con người trong 1 người, có khi chính kiến sai, mà tác phẩm tốt. Thời đại đó chịu trách nhiệm mâu thuẫn ấy... Bây giờ khác, vì ta có điều kiện để thống nhất, do thời đại cung cấp, nếu ta không thống nhất, đó là trách nhiệm ở ta...

PhQuán im một lát, nói:

-Tôi cũng chỉ lo nhớ vài năm sau, tỉnh ra, thấy chuyện thí nghiệm mình sai!... Nhưng tôi cứ thí nghiệm hăng. Nếu có thất bại, thì cũng cung cấp được một kinh nghiệm, trở thành một nhân vật cho các anh viết tiểu thuyết vậy!... (Anh hơi buồn) Thực ra, tôi có cái ý phục thù... Làm cho biết tay.

- Phục thù!... Trước kia mình cũng có ý ấy. "Tôi không cần sự giúp đỡ của Đảng, tôi lại làm hay hơn những thằng được Đảng giúp đỡ, cho biết nhau"... Hì... Bây giờ mình lại chán cả cái ý báo thù ấy rồi, ... Vì báo thù là một sự tôi chán lắm. Chán ngấy...

Cuối cùng tôi khuyên PhQ, ít nhất ở xã, "độc lập" một mình như vậy, thì nên có quan hệ tốt với ủy ban và chính quyền xã. PhQ khoe: - Ấy! Anh không biết! Tôi quan hệ tốt lắm!..

PhQ ra về

Tôi lo loang quanh quá. Có cái gì nó nằm ở đằng sau câu chuyện, sau thái độ anh, mà tôi nghĩ thấy nó đang đe dọa anh. Không khéo cái anh chàng trẻ người non dạ ấy đang dự định một cái

coup de tête gì đây! Anh chàng ỷ sức quá chăng? Sức gì mà ỷ? Anh ỷ vào tuổi trẻ chăng? Cuộc đời vốn hay tha thứ cho tuổi trẻ thực, song, như mọi

sự, sự tha thứ này nó cũng chỉ có hạn thôi... Tại sao PhQ hay có cái thú làm cho người ta phải kinh ngạc về anh? PhQ không hiểu, rằng cuộc đời nó không thể chịu nổi mãi mãi những cái *surprises désagréables* ấy à? Quả đô thị là một cái gì có cái "tôi" hay phát triển, cái tính khinh nhờn, nhất là ở những người còn non trẻ quá, như PhQuán.

1/7

Ba giờ ruối chiều ngày 30/6, mẹ Cún để đưa con thứ hai. Là một thằng Cu. Chưa có tên. Nặng 2,5 cân. [...]

Tối Chủ nhật 29/6, bố đi nghe ông Truong Chinh nói về *cách mạng văn hoá tư tưởng*, lúc về đã muộn, thấy nhà còn ánh đèn, tưởng mẹ nó thức. Đến gần, thấy cửa khóa khoá chữ, bố đã sinh nghi: từ hôm qua, mẹ Cún đã kêu đau; trước lúc bố đi nghe nói chuyện, mẹ nó cũng lại kêu đau, bảo đi thăm thai. Bụng sút hẳn xuống. Thế này, chắc mẹ nó đi đẻ đây [...]

Bố về còn kịp. Lớp học lại đã xong. Thật là đúng thời cơ vô cùng. [...]

Đêm nhà họ sinh tĩnh mịch, ánh sáng ngọn đèn đầu hành lang, nằm chìm lịm trong bóng tối. Trời có ánh trăng thanh thanh. Cái sân mát quá, gió thừa thãi. Bóng lá um tùm, một sự tĩnh mịch có trọng lượng của đợi chờ, của hẫ hẫ hộp... Đêm nay, ở địa điểm này, một sự tinh anh xuất hiện, với danh từ: người.

Suốt đêm, bố trần trọc: sự hẫ hẫ hộp đánh nhau với cái đức ngủ của bố. Nó sẽ thua, nếu không có khách quan, nghĩa là muối, kèm đó là nhiệm vụ xua muối cho con Kha. Mẹ nó thì không chịu ngủ, cứ ng ẫ trong nhà để nhìn nó. [...] Đến khoảng một giờ chiều, bố ng ẫ trong buồng để, cố viết cho xong bản thu hoạch lớp học. Xong, bố sách cặp l ồng, định về nhà thổi cơm đem đến, mẹ nó nhăn, ôm bụng, gằn: bố đừng về nữa. Em đẻ đến nơi mất rồi! [...]

Bà Chính ghi giấy nhận thực. Mục tên đưa bé còn để trống: bố mẹ nó còn chưa bàn được ngã ngũ về tên đưa con này!... Trông nó quá queo quá. Sự sống cựa quậy trong tả lót, thật cảm động, nhưng đây là một sự sống rúm rỏ, đỏ hồng. Có lẽ đứa trẻ nào mới ra đời cũng vậy chăng? Đa số đều giống

na ná, nhu những ông lão, những bà già k ề miệng lỗ. Khởi điểm và kết cục cuộc sống có những chỗ giống nhau.

Thế là gia đình tôi, miền Bắc, và nước ta thêm một nhân số. Nói rộng ra là loài nguôi, nhưng e rằng rộng quá.

617

Hôm nay cho con về nhà. [...]

Cuộc từ biệt nhà hộ sinh tiến hành lộn xộn. Ai cũng bận cả, gặp ai thì chào nấy. Đẳng về thì cũng vui vì được về, người ở nhà hộ sinh thì cũng vui vì đỡ được một bà đẻ là đỡ việc. Tuy vậy, đằng sau cái tình cảm ích kỷ đó, vẫn có sự cảm động của sự chia tay giữa những người đã sống cạnh nhau ít bữa. Không thể thì đời sống xã hội không thể có được.

Me sừ xe tay bóp chẹt nhau CỊU Ầ Thuồng thuồng quăng xe Nguyễn Thái Học - Vũ Lợi này là 150, 200đ. Bây giờ, me sừ ấy bảo: 1200đ! Và hấn ta nói: "Bà đẻ mà lại! Đến Ngõ Trạm người ta cũng vừa đi 7, 8 trăm đây nè!" Tôi không mặc cả nữa, nói thế thì không còn nói chuyên mặc cả được. Lão xe tay người cao, vạm vỡ, chạc 45 tuổi, da mặt h ồng hào, môi d ầy và nhòn, mắt cặp quặm. Quần lão xắn cao. Ăn nói tron tru, có vẻ anh chị. Một anh xích lô khác định đi cho tôi với giá 400, bị lão đến chen. Lão gọi anh kia ra. Anh chàng trẻ tuổi, còm, bé; sau khi nghe lão kia nói gì một h ồi, anh đành bỏ đi, dáng điệu miễn cưỡng, lầu bầu: "Bà đẻ thì bà đẻ chứ!" ... Mẹ Cún cứ s ần s ần lên: "Thôi đi bộ! Ra kia đi xe điện! Vợ con các ông không đẻ hay sao! Bây giờ lại còn mê tín nữa à?"

Một xích lô khác đạp qua. Tôi làm hiệu gọi. Có lẽ gắng quá không tiện, lão xe đầu tiên kia đến bảo tôi: "Thôi, tôi đi 500 vậy. Ông khỏi phải mặc cả xe khác nữa!" Tôi gật đầu, cho xong chuyện. Lão xe này chịu chở bà đẻ tức là lão không mê tín. Lão chỉ đòi trả bằng giá cắt cổ, tức là lão buôn trên sự mê tín ấy.

7/7

Kỷ luật!

Cuộc họp ở HNV, 51 TrHĐạo, anh NĐThi nhân danh tổng thư ký mới HNvăn, lên công bố nghị quyết cuộc họp Ban Chấp hành gần đây. Giữa các mục, có mục thi hành kỷ luật những người đã tham gia NVGP:

Anh nói khá rành rọt, ít hoa mỹ. Sự thành thực có trong lời anh. Việc thi hành kỷ luật này nhất thiết phải có. Trung ương dặn anh là khoan hồng, rất khoan hồng nữa. Thi hành kỷ luật không có nghĩa trả thù. Không có nghĩa phải công bằng theo luật Talion: "mắt trả mắt - răng trả răng"! Nó chỉ nhằm 1) đảm bảo ngăn chặn sự phá hoại của tư tưởng xấu, 2) thúc đẩy sự hối lỗi của những người phạm sai lầm. Còn mục đích: nêu gương trong xã hội, không thấy anh Thi nói. Tôi nghĩ đó cũng là một lẽ quan trọng, nếu không thì sự ăn ở trong xã hội sẽ trở nên *impossible*! TƯ cũng có chỉ thị cụ thể: phân biệt kẻ thù địch chính trị với sai về học thuật, phân biệt người hối cải với kẻ ngoan cố, phân biệt người mắc lỗi lần đầu với kẻ chống đối có lịch sử. Liên hiệp Hội, Tiểu Ban Văn nghệ có thêm: chiếu cố đến cống hiến cách mạng.

1: Chiếu theo những đi đầu đó thì bọn Đang, Tửu, PhKhôi, ThAn, v.v... không được hưởng sự khoan hồng. Một số sẽ bị tòa án trừng trị. Còn thì bị khai trừ hết khỏi các hội nghệ thuật. Tiền vay các quỹ các hội, đến kỳ hạn phải trả, tòa án sẽ đòi. Tác phẩm họ, không in, trừ phi, một ngày nào đó họ có biến chuyển căn bản... Nghĩa là xã hội cô lập họ, trừng phạt họ. Chuyên chính vô sản làm nhiệm vụ cách mạng của mình. Tuy vậy, cách mạng một lần cuối, cũng mở cho họ một con đường: "Anh có cải tạo lao động không? Hãy thay đổi con người anh thành một người lao động thực sự! Hãy tỏ sự thiết tha tự cải tạo bằng cách ấy!" - Tính chất cách mạng của chuyên chính vô sản như thế: sự trừng trị bao giờ cũng cố gắng tối đa kèm theo một sự mở đường sống cho kẻ phạm tội.

2: Còn những người khác thì kỷ luật, một thứ kỷ luật giả mau lẹ: Tôi và LĐạt bị khai trừ 3 năm, vẫn là hội viên, quyền xuất bản cũng đình chỉ trong kỳ hạn đó. Do vậy, tiền nợ chưa đòi. (Đâu như ĐĐHưng, TPhác cũng bị khai trừ có thời hạn ở Hội Nhạc - Thế là trong "bộ 6", chỉ có 2 người được phân biệt đối đãi: Văn Cao, có lẽ vì thế lực của

cống hiến *Tiến quân ca*, và Hoàng Cầm, vì giấc ngộ sớm của trong lớp học.)

3: Thứ nữa, đến cái mức cảnh cáo, đình chỉ quyền xuất bản 1 năm.
Như: HCầm, TrLê Văn, PhQuán, PhVũ, HTLinh, TLâm, Thanh Châu, HLoan, Chu Ngọc...

HCầm từ mức trên được rút xuống mức dưới này, chắc HCầm lại nức nở khen sự sáng suốt của lãnh đạo, sau khi anh đã bức bối phản ứng đến tuần lễ, vì việc vợ con phải đưa ra tòa án.

Những kỷ luật này thi hành từ ngày nào? - Tôi quên không hỏi.

Việc đình chỉ quyền xuất bản, theo anh Thi, là nhằm đảm bảo ngăn chặn sự phá hoại của tư tưởng xấu. Anh cũng nói là, thời gian cũng có thể rút bớt, tùy theo tác phẩm đột xuất. Tốt, thì cũng có thể in, với sự đồng ý của Thường vụ.

Thế là tôi mất 7 năm, kể từ Hoà bình bắt đầu sinh sự, cho đến ngày xóa án.

3 năm trước là cái *courbe* của sự sa sút. Tôi mong 4 năm sau là cái *courbe* của sự phục hưng. Tư tưởng người ta, nó cũng có cái luật *mouvement accéléré*. Đó là là một sự an ủi không phải mơ hồ. Tôi thì chỉ khoa học mới có thể an ủi tôi thực sự. Chủ nghĩa Mác đối tôi sẽ là thuốc, là an ủi, là đòn bẩy.

7 năm trong văn học có nghĩa lý gì? Một cái chớp mắt. Nhưng 7 năm trong đời một con người thì có nghĩa lý lắm! Chớp mắt mãi không xong.

Nhưng sự tất yếu tới phục hưng thắng lợi là: sự thực tâm của tôi, cộng với sự thực tâm của lãnh đạo... Điều tất yếu đó sẽ tác động quyết định, xuyên qua tất cả sự rậm rịt của bao nhiêu ngẫu nhiên: thành kiến, ghét cá nhân, nghi kỵ, đố kỵ nữa...

Nhổ neo

Hãy hạ biển những con fâu mốc

Hãy quạt lò! Tích trữ than đen!

Tôi có tội đã nằm thiu hải cảng

Tâu tôi! Nào! Hãy nhô'neo lên!

Đi! - Cầm bút là nghề du mục!

Thơ ca là Khoa học Bách khoa: -

Tôi là tuyết Bắc Kinh, là thợ lò Cẩm Phả là chân sào Đa-nuýp, là Thơ!

Còi đã hú! Con tàu buồn quay mũi

Một đồng mùi xoa nhợt nhạt bến tàu

Đây là lúc chiến tranh tình cảm

Chào con ơi! Chào mọi thói quen! Chào!

Tôi! - Được phú nhiều khả năng vượt biển!

Nằm đây ư? - Ngựa lở thân tàu!

Chủ nghĩa cá nhân! - Mà đã giam tao

trên một xứ mưa rô tuyết đại!

Cám ơn Đảng! - Đã nhô neo xã hội!

Nhỏ neo này hơn mọi nhỏ neo xưa

Đi! - Tải đá! - Những nơi cần kiến trúc

Những triền sông, hải cảng đợi chờ!

7/1958

Kỷ niệm đầu năm 1958, bão lớn tư tưởng. Tôi nhổ neo khỏi hải-cảng-xét-lại.

10/7

Đi!

Sáng thứ Năm tuyên bố sắp xếp các phái đoàn đi thực tế.

VCao, Tuân, Tướng đi Điện Biên. Đa số những anh bị 1 năm kỷ luật, thì được chiêu cố nguyện vọng. Anh đi Thái Bình, anh vùng mỏ, anh Hải Dương... Đi ghép với các người khác.

Riêng 4 người 3 năm (TD, LD, TPh, ĐĐHưng) thì đi riêng, từng người một. Không theo nguyện vọng. Mà lãnh đạo xếp cho đi bộ đội sản xuất, nông trường. Theo anh Cường đã thông từ tối hôm trước, thì đi bộ đội, lợi cho sự cải tạo hơn. Bộ đội hiện nay tập thể và lãnh đạo chắc hơn cả công nhân... Anh Cường cũng có bảo là, như tôi muốn học máy nổ, thì vào đó mà học. Học máy cày cũng có! Anh nói thành thực: "Ờ ờ... chuyện này bí mật nội bộ, nhưng cũng nói... Ờ... Tuy kỷ luật nói 3 năm, song vẫn có thể rút ngắn... Ờ... tùy theo thái độ cửa các đồng chí..." Anh Cường nói thì người ta có thể tin. Anh trình bày rành rọt và thực thà chủ trương của Đảng thực tâm muốn cải tạo anh em. Lương thì để sắp xếp lại, tương đương cũ. "Để cho anh em yên tâm mà cải tạo tư tưởng." Lao động về thì anh em sẽ học lớp tập trung 6 tháng nữa... "Trình độ anh em học được lớp ấy. Qua bản thu hoạch, tôi có nghiên cứu... Chứ một số khác, như Hồ Zếnh, Mộng Sơn... thì tuy không có sai lầm gì, song trình độ kém quá, sẽ không học được lớp ấy!" Anh Cường nói:

- Chúng tôi có nhiệm vụ thi hành chỉ thị TƯ đối anh em. Chúng tôi phải làm cho tròn trách nhiệm... Ờ... không thể làm phiêu lưu... Ờ ờ... có anh muốn ra biên chế, đi lao động, làm nghề khác... ờ... cũng tốt thôi, song chưa đảm bảo... Chủ nghĩa Mác anh em chưa được học có hệ thống... ờ... mà phải đảm bảo anh em không roi rớt về mặt văn học... chứ thả ra thì tư tưởng anh em có thể cố, song mặt tiếp tục văn học, thì không đảm bảo.

Tối hôm ấy, TPhác lại tỏ vẻ buồn, bi đát, *défaitiste*: - "Tôi học một cái nghề khác. Chứ hơn 40 tuổi đầu, nhạc lại kém, mồn đời cũng chẳng đạt tới một trình độ nào trong âm nhạc đâu!... Tốt hơn hết là chọn lấy một nghề khác, để mà có một vị trí, một năng suất trong xã hội chủ nghĩa!" Tử Phác cũng bịa thêm khá nhiều. Tuy vậy, anh Cường vẫn vô vờ

- Đừng chí có khả năng nghiên cứu chứ! Không nên bi quan. Đời mình còn dài!...

Sau đó, anh Cường lại nói: lo cho PhQuán hần ông mà phiêu lưu quá. Hần cứ tưởng vậy, sẽ lại thất bại mất thôi. Tôi muốn tìm gặp nó mà không gặp được...

Lúc ấy, tôi cũng lo cho PhQuán thật thà. Cái anh chàng ấy *nó fier* một cách không suy nghĩ. Đúng hơn thì suy nghĩ của Quán đáng nghĩa với kiêu ngạo, bông lông và non. Buổi tối ấy làm mọi người vui vui. Người lãnh đạo chẳng dễ chịu, mát mẻ, do đó truyề đạt được sự nhân hậu của Đảng. LĐạt khoái, một thủy triêu lạc quan bốc anh đi: "TD ơi! Sửa sai đi."

Hai thằng lên phố Hàng Giầy. Bát phở dư ba tối ấy, ngon và yêu đời. Nếu không gặp cái anh chàng Đoàn Phú Tứ hai mắt gần nhau kia cùng ăn một bàn, thì bờ biển tình cảm tôi tối ấy không bị gợn sóng, và những *épaves* đen xỉn. LĐạt có bảo tôi: - Thằng PhQuán, bảo nó thì nó lại đi thôi mà! Đến như mình, hung hăng thế mà còn chịu nữa là.

Tôi lắc đầu:

- Nói phét! Đỡ mày bảo được!
- Tao bảo được thì mày mất gì nào?
- Mày bảo nó đi 6 tháng này được, tao chịu mày tài..

LĐạt đổi giọng:

- Thôi! Chả đại! Ai biết đâu mà dám chắc với nó.

11/7

Tôi nghe tin là PhQ sẽ đi Hải Dương. Do TPhác nói.

Lạ chưa?

Những ý nghĩ nó đến và đi khỏi đầu PhQ thật dễ như bỡn. Một cái quán trọ các thứ khách thập phương, bông lông, óc nhẹ bằng bấc.

TPhác đi Thái Bình. LĐạt đi Thanh Hoá. ĐĐHung Thái Nguyên. TDần Phú Thọ. Toàn đi nông binh hết.

12/7

PhQuán lại đi

Đang giặt thấy Q dắt xe vào ngõ. Tôi hỏi:

- Lại đi phỏng? Không theo chủ trương riêng của cậu nữa à?

Anh chàng cười:

- Hết tiền rồi. Thôi không theo chủ trương riêng nữa.

Nói chuyện một lát, Q khoe đang viết một cái "thứ lảm". Quán kêu hết tiền. Quán khoe lãnh đạo cho Quán đi Hải Dương. Quán lại triền một cái giấy đi khám bệnh, "may ra lại có bệnh gì, thì Quán lại nán lại vài tháng!" Lát sau Quán dắt xe ra, bảo là đi bệnh viện.

Tôi trông theo Quán. Mới hôm nào Quán khẳng khẳng không chịu "đi". Hôm nay Quán lại "đi"! Tôi biết Quán đã khá lâu. Hiểu thấu một con người thật khó biết mấy!

20/7

Đốt mũi!

Ngày 10: đốt cái mũi phải. Đang nửa chừng con dao điện hỏng. Nói là con dao, song tôi thấy nó nhu cái dùi, bằng gang tay! Nó hỏng đang lúc cái mũi phải tôi đầy hoi khét của thịt cháy! Thế là ngừng.

Ngày 14: đốt cái mũi trái. Thông đờng bén giọt. Song cái dao bập sâu, nó sắc quá. Y sĩ Hạnh về sau nói là: đáng lý mũi dao phải tròn mới tốt. Nhưng chưa có *arrivage*. Con dao này sắc quá. Bập sâu. Tôi nghe loáng thoáng chữ "*abscès*" \ *Abscès* mũi thì sao? về hoi lo.

Máu ra nhiều. [...] Từ 14 đến 19, tôi cứ ngày một, hoặc cách ngày lại đến Bạch Mai.[...] Tôi hỏi, "Liệu tôi mất bao lâu?" Y sĩ Hạnh: "Có lẽ 10,15 ngày".

Đến giờ, y sĩ tuyên bố: "Thôi! Đốt đầu như vậy cứ tạm coi là thắng lợi! Lận đận anh khổ quá! Mùa Thu anh lại đến nữa!"

Vậy tức là mũi tôi đã thắng lợi bước đầu!

21/7

Đi!

Các đoàn đã lục đục đi. Có đoàn sắp. Song họ cũng chỉ là chuẩn bị chưa xong, không có vậ đề gì!

Duy bọn tôi có vậ đề Bộ đội không nhận! Một cái tin bay vọt ra, mỗi người hoạt động tưởng tượng một cách. Tôi thì chỉ nghĩ: có lẽ cơ sở lắm vậ đề, cho mình về bất lợi, nên cơ sở không nhận! Mặt khác tôi hoi lo: thành kiến thế này, đi, có khi bị đánh!

Sớm nay họp với đờng chí Cương. Anh nói rõ: - Cơ sở một SỐ đã trả lời... ờ ờ... một số cơ sở trả lời thôi... chưa phải tất cả... ờ ờ... Họ cũng bảo, ý kiến chúng tôi thì thế, còn tùy trên, nếu cứ hạ lệnh thì chúng tôi cũng phải theo... ờ ờ... Chúng tôi đã họp lại với Tổng cục Chính trị. Bây giờ chưa thay đổi chủ trương, vẫn cố khắc phục khó khăn, để thực hiện được chủ trương đưa các đờng chí đi nông binh... ờ ờ... TCCT đã phái người xuống thảo luận lại với các cơ sở... ờ ờ... cũng không nên ép họ. Nếu họ vui vẻ

thông thì càng tốt... ờ... Không thì chúng tôi sẽ nghiên cứu lại... Vì vậy, hôm nay, mời các đồng chí đến,... báo tin các đồng chí biết... ờ ờ... để các đồng chí khỏi phải suy nghĩ... Các đồng chí sốt sắng đi thì cũng tốt thôi, ờ ờ... thế này, nó hơi làm mất đà của các đồng chí... Song chúng tôi sẽ cố gắng... Về phần các đồng chí cũng vậy...

Sau đó, anh em đề nghị lung tung. Nào nên cho đi chỗ nào họ nhận vui vẻ thì hơn, nào nên tổ chức anh em đi thành tổ, hơn đi lẻ, nào phái cán bộ vào phụ trách anh em. Đồng chí Cương gật đầu: - "Để chúng tôi nghiên cứu!" Khi đó, ĐĐHung cất tiếng:

- Chúng tôi mong đi ngay, đợi mãi, không có việc gì làm. Nó thế nào ấy. Các đoàn khác người ta đi tập nập cả rồi...

Đề nghị anh xem có thể giải quyết nội trong tuần này hay không?

Đồng chí Cương đáp:

- Chỉ độ tuần này thôi. Chúng tôi sẽ cố sao cho nội tuần này xong, để các đồng chí khỏi chờ đợi lâu quá.

ĐĐHung cười, *équivoque*.

(Sau đó, TPhác nhận xét với tôi rằng: - Nó đến tao, nó nói, chỉ muốn lưu lại dù một vài ngày cũng tốt. Nó hỏi thế, để *tâter* xem còn được bao lâu đấy mà!

Thế mà tôi chẳng nhận ra! Lại tưởng nó hăng đi thực, đã mừng!)

PhQuán lại về

LĐạt nói: "Tao vừa thức dậy ban sáng, đã thấy nó ng ẩ ch ồm chồm ngoài cửa rồi!" Nó tức là PhQuán.

Anh chàng đi hôm 17. Đoàn gồm: Hoàng Trung Thông, TrLêVăn, Chu Ngọc, PhQuán.

Hôm nay 21, anh chàng đã lại về!

Quán lấy có: xã ở bên này sông, bên kia sông là trại hủi! Quán sợ bị hủi, uống mạng, nên Quán bỏ về! Chẳng hỏi ý kiến đoàn, hay địa phương gì hết!

Anh Cương kêu: "Nó cứ làm như lãnh đạo chỉ có một việc của nó! Tôi đã trả lời là làm thế vô tổ chức. Bây giờ cứ lộn về đi. Chúng tôi sẽ phái người xuống xem, nếu ở đó nguy hiểm, sẽ đề nghị tỉnh đi đầu các đồng chí đi nơi khác. Nếu muốn cải tạo thì đi. Còn không thì tùy ý!"

Tôi gặp PhQuán ở trên gác (Liên hiệp Hội) đi xuống. Mặt phụng phịu như một đứa trẻ con vùi cái gì không được! Cái anh chàng! *Cerveau girouettel*
26/7

TPhác đến chơi. Phác mặc soóc: hai chân bằng hai cái tằm. Mặt xuong. Phác vừa ở VCao ra:

- Tao đến đòi nó quyền Bartók, TPhác nói. Nó để hàng năm không biết có đúng đê được chữ nào không?... Các vị *maitres* bên mình thì chán thật. TPhác nói sang chuyện một vị khác. Nhu me sừ... Là gì? Chỉ là một *instrumentiste* thôi. Dĩ vãng nguôi ta chỉ biết là cụ chơi ở Đà Nẵng. *Connaissances* âm nhạc có cái gì chứ! Chẳng qua ông Đảng đề cao. Một số *jeunes* đâm ra phục. Thế là lên mặt thầy... Nói cái gì cứ ập ừ, ra vẻ *maitre*. Cứ làm như *profète* ấy cơ chứ!... Đấy, làm được một cái *opérette*... nào đạo thử... nào văn công vồ lấy mà chơi... văn công thành một cái công cụ của lão ta... Mà đó chỉ là một cái thí nghiệm thôi. Đã xong đâu?... Mình thì bao giờ được thế?... Đảng lại trân trọng đón tác phẩm của sừ ấy... Có 45 phút thôi!...

Một lát TPhác lại nói:

- Mình thì đừng hòng bao giờ!... Độ tao làm cái FM Đức, sừ Cương bảo đem văn công tập thử cái màn I. Chỉ thấy nói vậy, chứ có tập tành gì đâu! TPhác có vẻ chán chuông. Tôi khuyên anh một chút:

- Ngoan với Đảng thì lại đâu có đó! Mà còn lạ gì ông Đảng nữa.

-Tao cũng nói vậy với mày đấy. Còn lạ gì nữa! Cứ là bị trừ suốt đời. Đừng hòng mà ngóc lên được! Nhiều cá nhân nó ghét mình quá. Tao cứ tự hỏi: "Mình làm gì mà nó ghét tợn thế?" Bao nhiêu đứa, nó bỏ láo bằng vạ mình, không sao! Có lẽ vì mình *orgueilleux* quá!

Tôi thấy cũng phải. *Orgueil* là một thứ *insulte*. *Orgueil* thường xuyên, là một *insulte* thường xuyên. TPhác sống ở đâu, có mặt ở đâu, cứ như là chửi người ta ở đấy! Một tiếng chửi ngầm bất tận, tức là: sự không thèm chú ý... TPhác quay sang chuyện VCao: - "Thứ 2 nó đi. Nó tiếc là tổ trưởng không đi... NĐThi nó đi nằm bệnh viện mà! Tao bảo nó là: NHTưởng làm tổ trưởng thì thích bỏ sù r ối còn gì! Nó lác đ ầu, bảo là trên không tin NHTưởng. Giá thằng Thi đi, cứ quan hệ tốt với nó, là suốt về sau dễ chịu!..." Tôi cười... Rất là Văn Cao!... Không cần thuyết minh thêm nữa...

Trước khi về, TPhác còn chửi HC ần thêm vài câu: "Nó đến tao, cứ hò rượu! Tao *refuser*. Có đấy, nhưng không nên uống, tiếng bay đi!... Hừ! Ông HC ần thì sợ lắm!... Bây giờ tao mang tiếng là tao *débaucher* ông HC ần với ông VCao co chứ!... Hôm nọ TLâm với HC ần cùng có mặt ở nhà thằng anh họ nó! Nó bảo *pum*. TLâm nhất định không! Thế mà HC ần nó lại lẩn vào hút!... Nó thế co chứ!"

Một cái công văn

5 giờ. 1 tiếng gõ cửa.

Tôi mở hé ra: một bộ mặt quen quen, đầu ở Liên hiệp Hội, thường đưa công văn! Chưa kịp hỏi, anh ấy đã đưa ra một cái phong bì vàng nhờ, thứ giấy in *ro néo*, lộn ngược lại. 1 cái công văn. Người đưa giấy đi ngay.

Có lẽ giờ đi đã điếm!

Vợ h ối hộp chờ. Tay ăm cu Còm, tay quạt con Kha nằm lẩn đất đá hoa.

Công văn nói vắn tắt: "Việc đi công tác của anh, Tổng cục Chính trị đã cho cán bộ xuống các cơ sở đ ả thông, nhưng chưa về Cho nên việc đi phải như thế nào, Tiểu ban chưa quyết định. Xin báo anh biết để chờ. Và khi Tiểu ban hội ý với TCCT xong (sau khi cán bộ đi cơ sở về) sẽ báo đến anh!"

Giấy này, hôm qua LĐạt đã nhận được rồi.

Vợ yên trí. Thường những lúc cẩu, vợ cứ bảo: "Chỉ mong anh đi cho nó chóng lên!" Nhưng, đó đúng chỉ là lời nói lúc cẩu thôi! Lúc mất trí khôn!

27/7

Suốt đêm trước không ngủ được.

Về một *scène de famille*.

Có gì đâu?

Cuối tháng tưng, vền vền còn 5000 đồng. Mà trước mắt còn đến một tuần những thức ăn, quà cáp với tiêu pha.

... Ban chiều đến chơi LĐạt, thằng cha ốm, nằm khèo. Tôi bảo "vợ nó đuổi". Cô Thúy cười bảo: "Đuổi yêu chứ gì!" - "Đuổi thật!"

Trời nắng. Đi cắt tóc. Vợ được quyền "*Ici le Saint*" Xem trần.

3 giờ gõ cửa. Vợ mở. Vào. Tôi cứ ngó xem *le Saint*. Vợ mè nheo một ít nữa. Rồi cười. Tôi hôn cho một chập. Vợ càng giỏi, giỏi đi giỏi lại, đến tối thì xong! Mẹ ở nhà một mình chả làm việc, mới trách bố: "Đi! Đi nữa đi!"

29/7

Đi!

Loại cảnh cáo đã được giải quyết đi cho sớm. HCần đi Thái Bình (nghe đâu PhQuán cũng lại đi!) HTLinh Hải Dương. PhVũ, LĐThanh Cẩm Phả.

30/7

Ông lang Đôn Thư cho đơn mẹ nó. Đơn để có sữa. [...] Một cái đơn thuốc bổ nữa, song, cạn tiền, nên mẹ nó còn đề' đấy. [...]

Những ngày chuẩn bị "đi" bận túi bụi. Mà lại là những việc không phải chuẩn bị cả. Những việc liên quan gián tiếp tôi. Nào cắt mũi, thuốc men cho con, cho vợ, với lại các việc vặt gia đình. "Đi đờng một việc dài, ở nhà chín mươi hai việc tròn!" Có những ngày, bố thì khụt khịt, mũi chảy máu, chảy nước mũi khó chịu. Gia đình thì diễn ra cái cảnh: chồng ôm hờn vợ để, vợ để hờn chồng ốm!

1/8

Ở nhà khó, nhu cầu nó tích lại, đợi lúc có tiền, xõng ra nhậu nhậu đòi hỏi. Có hàng núi của, nó cũng xâu bằng hết. *Vérité plus Cieu'ancienne*

Gió vào nhà trống chỉ lay đồ nhà. Tiền vào nhà khó chỉ làm nhà thêm khó. Suy thêm.

Ví dụ tôi có 10 vạn!

Thì sao?

Áo vợ rách rưới, có 2 cái rách buồm cả 2. Quần cũng vá chằng đụp rưới. Con Cún cũng phải ít là 2 bộ. Thằng bố chỉ còn độc 1 sơ mi, giặt khô lại mặc.

Thằng Còm bị thiên ti, phải đi ông lang. Mẹ nó cạn sữa, có tiền ắt phải có chân giò, kèm với vài thang thuốc.

Thế là bao nhiêu rưới?

Chưa hết. Còn nhiều cái cần dùng: 1 cái phích, 1 bánh xà phòng thơm, thuốc đánh răng, bàn chải cũ cùn rưới, toét toét cả! Chưa xong, [...]

Thế là chớp mắt, một đồng tiền đội nón đi, không hỏi chào ai hết! Nhìn xa một chút: cuối năm sẽ đến, với thuế, các món tiêu pha giỗ chạp! Cuối năm sẽ đến đột ngột nhu một cơn giông.

"Lo cũng chẳng lại với giờ", triết lý LĐạt! Đó là triết lý của những người quá lo, hay ngược lại, không có lo gì hết. LĐạt thuộc số này.

Pessimistel

Cái gì cũng phát triển, kể cả nỗi bi quan Tử Phác!

Lần này, anh tỏ vẻ chán hơn. "*Instinct* nó báo cho tao biết như là 4 thằng sẽ bị hy sinh!" Anh lo bọn Bắc Kinh nó về Càng học Nhạc, anh càng chán, thấy mình "ngoại đạo" quá. Từ trình độ anh đến lầu đài Nhạc, có cả một sa mạc cháy khô. Toàn những lửa với bão cát! Anh thấy không đủ sức vượt sa mạc. Vì sao? Anh thiếu lạc đà dự trữ nước, với lòng can đảm... Anh lại nhắc đến chuyện vùi! Ôi chao! TPhác lại đi *assommer* người ta bằng cái bi quan *dissolvant* của anh.

TPhác nói về VCao: "Kế của nó là tranh thủ lại kỳ được tín nhiệm chính trị đã bị mất! NgTuân cũng thế!" Tôi hỏi: "Bằng cách nào?" TPhác nói gọn: "*Coute que coutel* Tiến bộ!... Bạn bè trừ một số nó ghét, còn ngay như tao, nó cũng bảo: hãy tạm xa nhau vài năm! Hừ!... Nó nói *biéssent* thế! Bạn mà lại xa được nhau vài năm! Bạn gì? Chơi với nhau không lợi nữa thì nó thôi thôi, chứ có gì? Gọi là bạn thì thiếu nhau ít ngày cũng không được ấy chứ!"

TPhác nói về cái *besoin d'épanchement* của anh. Anh cho là anh có mâu thuẫn. Vừa thích *solitude*, vừa thích *société*. Không như thằng Vũ Cao hay thằng LNgTrác chẳng hạn. Chúng ích kỷ tận tủy. Chẳng cần chơi với ai hết! Mà đối ai cũng nói nói cười cười!... Hờn hợt đi!

Trong cả câu chuyện, tôi chỉ thấy loé lên mỗi tia hy vọng: Anh bảo lần này đi, tao sẽ *prendre note*, có gì viết. Sang cái đất văn học có lẽ hơn! Âu cũng là một cái thiện ý, may ra cũng có cơ cứu vãn "cậu" chẳng?

5/8

PhQuán lại đi

PhQuán lại đi Thái Bình. Với HC`ân. Anh nói: không có bị trừ chết!

Liệu lần này, cu cậu có gỡ quẻ nữa hay không?

Quán đưa tôi xem một bản tin miền Nam. Đâu như do một anh bạn nào bên Văn hoá cho mượn (có phải Thành?). Bản tin nói xấu tình hình văn học

miền Bắc. Luận điệu móc r ễ, vẫn chỉ vu là: miền Bắc thiếu tự do! Tôi bị *cité*, cùng với HC ầm, PhKhôi, Thụy An (!) Ng ễ với cái cổ ấy mới hỏi chứ!

Đặc biệt có một bài riêng về PhQ. Miền Nam nó đưa cái bài chống quan liêu của PhQ, bóp méo xệch đi, thành những miền Bắc đối với li quan liêu hại dân! Nó làm như qu ần chúng nó ở miền Nam. Làm như quan liêu ở miền Nam không có! Ôi chao! Ở đó quan liêu là cả một chế độ, không ai còn nói đến nữa! Vì, *c'est l mal incuráblel* Ở chế độ ấy, quan liêu là một sự tự nhiên! Không cần phải bàn!

6/8

Anh Quý

Tôi đến 46 phố Thuốc Bắc. Mậu dịch thuốc... Chả lần trước có một anh xem đơn sinh sữa của vợ tôi thấy lạ, có hẹn tôi, nếu công hiệu hay không cũng đến cho anh biết. Công hiệu thì anh học. Không thì anh mách cho một phương khác.

Tôi đến là trường hợp này, gặp anh. [...] Anh biên cho tôi một cái đơn.

[...] Vào cân thuốc, anh làm hoá đơn lác đ ầu: "Sinh địa không bán! Phải có giấy giới thiệu co!"

Tôi đứng ý ra.

"Bán thì bị kiểm thảo chết! Vị này hiếm!"

Tôi vẫn đứng ý. Song, có anh làm hoá đơn khác ng ễ bên, nói: "Đơn ông Quý cho đấy mà. Thôi! Đưa tôi bán cho!" [...] 3 thang mất 4700 đ ồng!

TPhác

TPhác phê phán một h ễ quyền *uriãiot* của Đốt. Và phê phán chung cả thiên tài ấy. Những "lãng nhăng", "nhân vật mờ", "viết ầu", "chia đoạn 1, 2, 3 chả ra gì..." TPhác nói: "tủn mủn mà lãng nhăng quá. *Connaissance* về cuộc

sống ít quá, toàn chuyện vặt. Viết dài dòng thế, ở cái *siècle utilitaire* bây giờ không được!"

Anh quay ra chê VCao là bịp. Thơ khó hiểu là bịp. Tôi nói: "VCao nó có khướu, nhưng ít *Science* thôi!" TPhác cứ bảo là bịp... Anh chuyển sang ĐĐHung: - "Thằng Hung cũng thế. Bịp! Anh chàng làm cái *clavier* cầm đem đi học. Bảo tao, tao bảo: Mình *épicurien*. Đánh cái *clavier* cầm không có *plaisir*, mình chịu!... Tao nói thế khỏi *blessen* nó thôi chứ! Nó làm cái *clavier* cầm đó là để bịp. Đầu tiên là bịp HThịLiên... *Drame* tợn! *Musique* là cái *art de Vespace et de ie temps*. Phải hình thành trong không trung một *sonorité*, nó truyền đi... Chứ *clavier* cầm thì làm gì? Bảo luyện tay thì được bao nhiêu? Ăn thua gì?" TPhác lèo lộn lại VCao: "Ông VCao nữa. Ông ấy bảo làm *harmonie* bằng mắt! Hón cả *maitre* thế nữa!..."

Đi!

Theo TPhác thì 4 thằng sẽ đi chung. Đi Hải Dương. Hoàng Châu Ký làm tổ trưởng. Độ tuần sau đi. Đỗ Nhuận bảo TPhác vậy. ĐNhuận bảo đã quyết nghị rồi, nay mai cậu sẽ nhận được giấy báo!

Đi chung, có tổ trưởng thế này, LĐạt thì không thích bằng đi riêng. "Phiên nhất là cái anh tổ trưởng, chứ mày tưởng!" TPhác, ĐĐHung thì thích. Có tổ trưởng nó cảm thông hơn. Như có cái *tampon* giữa mình với đơn vị.

Tôi thì ba phải. Đảng nào cũng được. Con ngựa tái ông, biết thế nào nói trước được?

Còm

Thuốc ông Đôn Thu cho cu Còm kiến hiệu trông thấy.[...]

10/8

PhQuán

Quái! Thằng cha dắt xe đạp đến chơi tôi. Đã đi từ thứ Hai cơ mà. Hôm nay Chủ nhật!

Anh chàng đội mũ *casque* bộ đội tùm hum. Vành cup xuống một bộ mặt bắt đầu cháy nắng, màu rượu vang.

Quán kêu: "Tổ nó không nhận! Bảo về đi tổ khác." À ra thế!

Nhưng mồm Quán nói, biết đâu mà tin được? Một kỷ lục về ăn nói và hành động lung tung phèng. Quán bảo: -Mình đi tìm THoài. Đánh cho một trận. Anh có quyên gì mà bảo tôi là "đần độn và hung hăng"! Nó viết báo *Văn học*. Ở đây mình xem lộn tiết, định về đánh. Bạt tai cho thật đau. Cho mà nhớ đời. HC ầm nó bảo tôi là, có đánh thì chớ đánh ở cơ quan, nó bắt! Cứ đến nhà riêng mà đánh!...

úi chào! Mưu HC ầm vói lại dự định PhQuán! Tôi vội can "ông em":

- Thôi! Cái việc phải thế. Chả nhẽ viết báo mà lại khen *Nhân văn* à? Cái việc chửi thì phải chửi chứ!

PhQuán nghĩ sao, nói:

- Nếu vậy, nó viết để cứu nó, thì thôi!

May đời cho Quán! Chứ nếu Quán đến đánh THoài thực, THoài hẳn sẽ bảo: "Đó! Chẳng đần độn và hung hăng là gì?"

13/8

Mấy ngày, mẹ nó bị bại hông, một bệnh mới. Bác sĩ Chính bảo: 1 số cán bộ đã bị, phải nằm nhà thương r ồi!...

Nhà thiếu một lao động. Bối bận quá. Tay cứ như một cái máy, đi đến đâu, cứ như phải phá đ ồi. Thế là gắt... Gắt thì còn cái lý gì nữa?

Nguy cơ của các gia đình chỉ có 2: túng và bận! Đó là bọn đao phủ, hành hạ tình yêu.

Nếu chữa bại hông, phải tiêm thuốc, có chất *soude*, sẽ tắt sữa. Mà sữa thì lại đang gầy. Hiện tại hãy còn đợi xem số mệnh nó chuyên tới đâu hăng.

Tôi vẫn chưa có lệnh đi. Trên bàn chưa xong. Lệnh nó lại hay đến thành linh. Biết đâu mai hay một? Đi lúc này, mẹ con nó gay lắm. Nhưng chờ đi mãi, sốt ruột, như tất cả mọi sự chờ đợi. Khó chịu.

Không có công tác (đi là công tác số 1 hiện nay), ng ỡ không, hình như mình đã làm một đi ầu gì bất công đối xã hội! Muốn đi,... lại lo cho mẹ con nó. Mâu thuẫn! Cuộc đời phức tạp muốn vậy. Lúc nào tôi cũng ôm dăm bảy thứ, xô xát nhau trong bụng.

15/8

Tức 1/7 Mậu Tuất. Thế là vào Thu. Thời tiết có một sự thay đổi. Nhưng có phải vì con bão tạt, nó là tác giả chính của thay đổi đó không? Dù sao, đâu đó trong bầu không, có *những frissons* mới.

Buổi chi ầu rõ hơn hết. Nắng nhạt đầu phố. Mưa rơi lắt rắc, có pha lẫn một chút m ầu vàng. Ánh hoàng hôn không đỏ chói như những ngày hạ, bị cắt cõ! Buổi chi ầu xuống bây giờ, hơi vàng, hơi xanh, với một chút khí mát, đôi khi hơi lạnh. Nhìn ra ngoài đường, ánh sáng dịu hui, hà hơi suong trên các mái nhà nâu xỉn, các thân tường vôi loang, cả các lùm cây, tuy vẫn xanh đậm. Mấy ngọn đèn sớm chảy mủ vàng trong lòng phố. Các gian nhà co ro trong những sợi miến mưa lay nhay. Có nhà ăn com dưới đèn, ánh lửa không gắt như những ngày nực cũ. Buổi chi ầu tắt nhu một tiếng thở dài, man mác.

Ban tối lại có vẻ vào Thu hơn cả ban chi ầu.

Nhạc nổi góc phố, ở loa phóng thanh, những âm thanh loi bơi trong những sợi tơ mưa chen với ánh đèn vàng.

Mùa Thu, âm nhạc nhiều khả năng buồn bã hoá người ta... Tôi bị bắt cóc đến những xứ nhiều tuyết, đen nhem... Đến quá đêm khuya, anh lục tào xá⁶⁰ ẽ đã qua phố, anh l ờ mái phàn¹ bán đất, cũng ẽ đã qua phố,... thì, trong mưa, có tiếng rao ướt át bác tâm quất, cũng ẽ, trời mưa, không ai muốn tắm!

21/8

Ngày mai, 5 giờ 30 sớm tôi lên đường!

Đi Hải Dương, nông trường Chí Linh. Hoàng Châu Ký tổ trưởng. Tổ viên: 4 thằng với HLoan. Thế là ngã ngũ.

Nghe nói, các tổ khác đều phâh khỏi cả. VCao mỡ dạ dày ở Thuận Châu, đánh thuốc mê 8 lần mới mê! Theo NgTuân thì đó là vì "thằng cha tắm nhiều thuốc phiện, rượu v.v... quá"! BXPhái học nghề mộc, hứng thú: Anh thấy lợi cho việc đóng khung họa! Các tổ nhà máy bị gay hơn các tổ hợp tác xã. Thử lao động xí nghiệp nó lệ thuộc vào máy: không nghỉ được với nó, không đăng trí được! Ngươi phải khớp, phải thi với máy!

NgThLong đi s. Sơn về, kêu: vợ phải lại! Theo lời THoài thì anh chàng sợ đi lao động, lấy đất vợ làm lá chắn. Những tin tức vụn như vậy. Còn bộ đội thì đâu hôm qua liên hoan xuất phát.

Ngày cuối cùng tôi ở nhà, càng bận hơn tất cả mọi ngày khác. Việc nó dằn lại, vì cái thuyết bất diệt "Thôi, để mai!" - Hơn nữa, vợ lại tổ chức một tiệc liên hoan cơm.

May!

Vợ đã đỡ cái hông.

Thôi! Đóng sổ.

22/8

Khởi hành. Tôi dậy sớm nhất, từ 1 năm nay, và có lẽ hơn nữa. Đáng lẽ không đánh thức con Kha dậy, sợ nó mếu, đòi đi. Song mẹ nó khâh khoản: - "Anh đánh thức nó, bảo nó là anh đi công tác. Không nó thức dậy, thấy mất bố nó mãi, nó không hiểu ra sao!" Tôi lờ nó, vỗ nó. Nó không dậy, ầm ừ, đập bố. Lại khóc hừ hự nữa. Lát lâu, Cún mở mắt, ừ mấy tiếng khó chịu, rồi lại quay đi, ngủ.

Cu Còm ăn sữa, bỏ dở đến 60. Mẹ nó hỏi: "Kha! Con có ăn sữa không?" Con Kha đang nhắm mắt tưởng ngủ, vội "Cóoo!" một tiếng dài nũng nịu,

ngòm choàng dậy. Mẹ nó đổ sữa ra bát, cho Cún ăn. Khổ thân Cún, nó thèm quá, làm một hoi ráo bát... Thế là con bé tỉnh.

Tôi vác ba lô ra ngõ. Mẹ con bế nhau theo. Tôi thương con Cún quá. Thương mẹ nó: hai đứa con, lại còn chợ búa, com nước, lau nhà... Mẹ nó sẽ bận Còm nhiều hơn. Con Cún ai hầu? Quấy, mẹ nó sẽ đánh cho!

Trên tay mẹ, Cún nhìn bố. Nó không hiểu. Thấy lạ: ba lô to xù bên nách bố!

Tàu điện leng keng. Tôi chạy xốc đi, chào hai mẹ con. Con Cún mi bố. Tôi chạy trốn. Người sắp thành sắp r ấ.

Xe điện bỏ loang loáng phố xá đằng sau, hai mẹ con b ồng nhau đầu ngả tư Vũ Lợi, sớm tinh mơ quạnh quẽ.

Tân Hưng, Đại Lợi, Hưng Thịnh... các biển hàng đỏ, xanh, vàng, tím... Lần đầu tôi đề' ý chúng. Thôi, chào!

Bến ô tô. Ngơ ngác. Nghe tiếng gọi, tôi ngoảnh lại: HChKý và TPhác trong một cái quán vỉa hè. Quán bánh cuốn, có che một cái phen liếp. Nắng sớm đã hắt vàng cái quán nhỏ. Tôi vào. Thấy bà Nghĩa với hai con TPhác, 1 u em đi kèm.

Lát sau thấy LĐạt, một mình đang ngó các ô tô.

ĐĐHưng chậm ru thê? Ông anh bận những *caviar*, sữa chắt? Nắng chói cả mặt r ấ. Bến ô tô vàng, bốc hơi trong nắng sớm.

Đợi mãi. Đàng xa, một người vận áo cụt tay, kiêu áo sori *sport*, quần soóc tím, bệ vệ xe đạp, ở *portebagage* có một đứa bé! Ông anh à? Đàng sau là một xe xích lô, một đồng trẻ con che lấp Thái Thị Liên.

LĐạt kêu tướng: - "Thôi đúng ông anh r ấ!" B ầu đoàn thê tử tong tả bên xe, ngổn ngang va li, túi dết, ba lô, cặp, làn... LĐạt cười to: "Tao ghét nhất tiền đưa. *On devient iãioti*" Anh chàng vừa dứt lời: Thúy đã hiện ra, áo xanh viền lụa trắng, cúc trắng, quần đen bóng! LĐạt *devient idioti* Thì ra,

ban sớm cu cậu đeo vợ đến, rồi xua vợ về, khỏi phải bị cái lúng túng vì tiền! Thúi nó lại rình ở đầu phố, xem các bạn khác có ai đưa tiền gì không! Bầy đoàn thể tử những bà Nghĩa, bà Thái Thị Liên khuyến khích cô ta chạy ra!

Thế là bến xe bốc lên một thứ tình cảm của chia biệt, không được phép ủy mị, song vẫn là chia biệt, nó vội, hấp tấp, không khớp lắm với cái bề bộn xe pháo của cái bến lem luốc, lổn nhổn.

Hành trình: Hà Nội, đến Lai Khê thì xuống xe. Đợi ô tô ở đó, để đi Đông Triêu. Tập đoàn Chí Linh quá hay chưa đến Đông Triêu? Cả bọn không biết đường. Hỏi thăm thì thất vọng lắm: ô tô có thể không cho lên, vì sợ nguyên tắc lấy người giữa đường! Rồi thì những bao nhiêu bao nhiêu cây số đi bộ! v.v...

Sau một đồng những chuyện phức tạp, nào anh đạp nhờ xe gỗ, anh đi xe đạp v.v... thì 5 thằng đã ngẩng đồng trên lưng chính một chiếc xe của tập đoàn sản xuất miền nam Chí Linh: xe cắm nhôm, xếp đây lưng cao tận mũi. Lưng lại dài, lê thê sau xe, có lúc quét đất. 5 thằng ngẩng cao tít trên cái đồng lưng, không chẳng buộc gì cả ấy, nó lưng bồng, chỉ chực tuột xe, đưa cả người xuống... Long đong trên đường xóc, chiếc cắm nhôm nhảy một thứ *foxtrot* lắc cắc! 5 thằng bật lắc trong cái điệu nhảy bị động, cấn cấn cấn cầu ấy! Mặt trời độ lượng buông xuống cho anh em hàng tằm lửa nóng ran.

Chiếc cắm nhôm Star (Ba Lan) đầu bẹt, thân dài, lưng lê thê sau như một cái đuôi. Nó say sưa đưa chúng tôi từ Lai Khê, qua 2 con đò, bập lên đất Hồng Quảng, qua thị trấn Đông Triêu, vòng vào đất Hải Dương: huyện Chí Linh bụi mù, mênh mang đồng núi. Thảo nguyên chăng? Bốn bề bát ngát, không có cây to, lũy tre xanh. Toàn bụi với những bãi đất bao la, trên đó vạc con đường mới, đất đỏ cháy. Tụ đọng chúng tôi đứng ở giữa bãi mênh mông đó, đất đai thoải thoải xen núi đá, bao bọc chung quanh một vòng vây rất rộng, tít tắp chân trời: Đây! Tập đoàn sản xuất Chí Linh!

Mặt TPhác chảy ra: Ở đây xa Hải Dương 50 cây, 2 con đò. Hy vọng đạp xe ra thị xã, hò hẹn vợ con, tắt!

Đi rửa mặt: nước giếng đục, nước phèn khó chịu, bết tóc. Đất đỏ tiếp theo đất đỏ, từng mảng vỡ hoang trên màu lục xa tím.

Ở đây có một ít lúa. Còn toàn thấy mía từng cụm, xen với ruộng khoai. Cây cành khô xác. *Ariãitél* Rải rác, mấy căn nhà, mấy tập đoàn ở xa nhau, lúa thừa các ngọn đũa phát bằng đi, trống vắng như mấy cù lao giữa bể. Có nhà quét vôi trắng, cái màu lôm lổp ấy lạc lõng... Chưa thành phố thành hàng gì hết.

Chân trời rộng quá. Không có gì ngăn mắt. Nhõn quang tha hồ phóng xa, hàng chục cây số, để gặp những đũa núi thấp xa tím, một cái thành bọc trời lại. Cảnh thiên nhiên này lớn quá, vẻ đẹp hùng vĩ của nó đè bẹp hơi người. Giá ở đây một mình, sẽ không thể chịu đựng nổi cái đẹp bao la, quá *brut* này.

Tôi có cái gì say trong huyết quản. Một cái Hà Nội ồn ào kêu gọi, tiếng vợ con, hoà trộn với sự mệt mỏi bắt thịt, gió máy đường xa, bụi đất đỏ, sự bí mật những ngày sắp đến. Buổi chiều xuống xanh nhợt đũa núi, lo tho vài bóng nhà. Một ngôi chùa nát, một ít đèn bột giặc. Một ngôi trại, áo khách xanh lục, tay cầm roi tre quất con trâu kéo xe củi ở rừng ra. Bữa cơm đầu tiên chúng tôi ăn có cá kho, và canh cá nấu khoai sọ!

Mỗi dừ, vẫn không ngủ sớm. 4 thằng ngũa bẹp gí dưới vòm trời đêm quá rộng, nặng trĩu sao, đè xuống ánh sáng bạc. Ở cái cảnh bao la này, chúng tôi sẽ sống mấy trăm ngày đằng đằng.

23/8

Chiều đi tắm suối, về hăm hăm. Làm 2 viên *paludrine*. Ban tối, rửa chân ở giếng, bị rùng mình. Suốt đêm lên cơn sốt. Lúc rét lúc nóng. Lung, xương sống ê ẩm: cái xe luồng tắm quất một buổi, mà 2 ngày đêm chưa hết mỏi. Con sốt *baptême* vùng vỡ hoang!

24/8

Chủ nhật. Đi chợ Ngãi. Mua sấm bát, thuốc lá, diêm... ĐĐHung làm con gà thiến. Tôi lại bị sốt, ăn bã cả mồm. Tối, phân phát đi các tập đoàn. LĐạt

tập đoàn Nam Ngãi. TPhác: Hành Thiện. ĐĐHung: Ba Tơ. Tôi: Thống Nhất. ĐĐHung bảo: - Mình thành phần sức khỏe rồi! Nên tổ trưởng mới cho xuống tập đoàn ấy.

LĐạt: - TDần đầu số, cho đi Thống Nhất là phải. Tập đoàn tiến bộ nhất mà.

TPhác thêm: - Tao chờ xem thằng nào được cử đi Thống Nhất mãi! Mà trúng số độc đắc đấy!

Chỗ này là Thày Lày, giáp giới Bắc Ngãi, cách một con suối. Nghe đâu như Bắc Ngãi nước độc thì phải. Mấy hôm chờ đợi, khí hậu, cái bao la trời đất ngâm vào từng thớ thịt. Tôi lại ốm nữa. Người buồn, thịt bả. Miệng đắng. Đồng chí ở liên đoàn nói: "Đi chỗ cực mới đi, chứ chỗ sướng thì các đồng chí đã chả đi!" Một chòm ngôn sống giản dị, đẹp, cao, khó với tới.

Dưới ánh đèn bão uể oải, thiếu dầu, chúng tôi tiếp xúc với các trưởng tập đoàn. Những bộ mặt đen xạm gió nắng.

Mấy chiếc răng vàng. Quần áo đủ kiêu, đen, xanh công nhân, bạc thếch, trắng cũng có.

Chúng tôi được giới thiệu về tiểu sử khu vực này: Từ tháng Chạp 57 mới có mấy đồng chí đi thực địa đến miền bờ hoang đây. Mùa đông rét, cây cành chết khô. Người ta đào một cái hố, che một cái dù ở đó, vỡ hoang với 2 tập đoàn Quyết Thắng và... (?) Cho đến nay mới 7,8 tháng, đã mọc lên những 30 *hedares* mía, 2000 gốc dừa, 500 trâu bò, 20 *hedares* lúa, cộng thêm các thứ lật vạt đến 100 *hedares*. Mọi người được lương ăn 6 tháng 15 vạn, tiền thiết kế cơ bản 20 vạn. Ngoài ra liên đoàn vay được của ngân hàng vốn kinh doanh, đâu như 20 triệu... Tên công trình này là: Liên đoàn Sản xuất miền Nam. Nó gồm 19 tập đoàn, trên hết có một hội đồng quản trị, cơ quan nhà nước... Đã có tiếng máy kéo sinh sịch. Một công trình thủy lợi đang đắp ở chân núi, bên kia là Hoàng Hoa Thám. Nơi đây sẽ có *moteur*, rồi thủy điện. Ánh sáng điện đèn sẽ rọi miền cỏ hoang này. Thành phần: đa số Liên khu 5, một ít Nam, Bắc. Đó là những thương binh, những nhân viên biên chế, những cán bộ công an, thôn xã bị lộ mặt, đi tập kết, một ít rất ít vợ con... Vỡ hoang, kiến thiết miền Bắc, tiếp tục sự nghiệp cách

mạng, ngày nay họ nhận nhiệm vụ ấy. "Thắc mắc nhiều, mà làm cũng nhiều", theo lời một trưởng tập đoàn. Nhớ vợ con quê hương... [...]

Buổi tiếp xúc đầu tiên với các trưởng tập đoàn để chịu, cởi mở, nhất là về cuối. Anh em nguôi ta ngại: các anh là trí thức, liệu có hoà được với nông dân! Liệu hai tu tưởng có gặp nhau?

25/8

Ban sớm, chúng tôi liên hoan một ấm trà. Tính toán các món tiêu. Rồi chia nhau đi các cơ sở.

Tôi đến Thống Nhất.

Một căn nhà quét vôi trắng, dưới vòm ít màu vàng. Có tí sân trước cửa với một cái vườn hoa còm: cỏ xanh, 2 bụi trúc thấp lo tho vàng nhạt, những hoa dừa khô trắng, và một cái mâm trồng những cúc núi màu phẩm hoen hồng, những cây giẻ tây đỏ, bọc một túm nhân thọ xanh chưa nảy hoa. Trông ngoài, thấy đỏm.

Vào nhà. Anh Cần, trưởng tập đoàn, người to, đen, chỉ tôi chỗ đặt ba lô, rồi đi làm ngay. Máy người thổi *harmonica* trong nhà, không ra bài gì hết. Tường đầy những tranh Hoà bình 5 màu da, tranh Liên Xô, tranh Ngưu Lang Chúc Nữ, tranh trẻ em hồng hào Trung Quốc. Lại có cả ảnh ban phụ trách, 3 người, 2 người 2 bên cười, người ở giữa (ông Cần) nghiêm nghị, cả 3 đều còm lè, ca vát, ông bên trái tô màu, môi cười đỏ.

Nhà 2 buồng lớn, hành lang ở giữa cũng kê giường. Khoảng 25, 26 cái sát nhau 10 đến 20 phân chặt! Màn vắt. Quần áo treo vách. Ba lô hòm xềng ở các đầu giường, và trên giường. Máy chiếc xe đạp, có chiếc tháo cả vành bánh. Khẩu hiệu Đảng Lao động Việt Nam muôn năm. Rất nhiều bằng khen: CCRĐ đợt 5, sửa sai, và Huân chương Chiến thắng nữa. Ảnh lãnh tụ, ở đây còn treo Bulganine². To nhất là ảnh Lênin. Lênin ở đây, nơi vô hoang này, thật thích hợp: Lênin là người đã vô hoang cả một giai đoạn lịch sử.

Cấp dưỡng làm dưới bếp. Nhà vắng. Tôi ng ỡ bắt chuyện hai chú học sinh, đến đây học máy kéo. [...] Chú Bé cao lớn, đen, môi d ầy, quần xanh vá, áo *maillot*: tôi không chịu được một quả đấm của chú. Chú Guốc nhỏ nhỏ, nói cứ d ạ d ạ theo kiêu lịch sự của mi ền trong. [...] Lát sau Bé hỏi tôi: "Chắc sau đây về, anh cũng sẽ đặt mười bài thơ chắc?" Quốc thêm: "Chắc hẳn chứ! Một tập sách ấy!" Tôi cười, giấu khổ tâm trong cái cười ấy: "Ừ! Có thể!..."

Lát lát, lại thấy một người từ bếp lên, chắc đi làm tạt về, lên hỏi tôi: "Anh TD ần đó à?" Tôi vâng. Cụt có vậy thôi. Nhìn nhau một tí, cười. Rồi anh đó lại đi. Hai ba lần, liên tiếp vậy. Tôi d ăm ng ợ: "Có phải là tôi được xem mặt hay không?"

[...] Lát sau, có một anh hút thuốc, quần áo đen, g ầy, đến cạnh tôi hỏi thăm. "Bắt đầu anh làm việc nặng ngay không được. Làm việc nhẹ h ăng!" Tôi hỏi: "Việc thế nào nặng? Thế nào nhẹ?" Anh đáp: "Nặng như b ón phân mía. Cây nó mọc sít. Phải chui, lách. Lá nó cửa toạc thịt. N ặng h ần h ần không chịu nổi... Nhẹ như lừa bò..." Tôi nói: "Từ nhẹ, đến nặng, tôi muốn biết làm mọi việc!" Anh nói: "R ồi sau anh học cả cày nữa nhé! Thôi! Anh ng ỡ nhé. Tôi đi làm." Tôi sực nhớ, ban sớm, có lẽ không phải người ta đến xem mặt tôi. Một sự hoài nghi con ti ều! Chỉ vì hai bên không biết khai chuyện. Hãy tin: người lao động có nhi ều chất thiện!

Buổi tối, tôi được giới thiệu với toàn tập đoàn. "Như chúng ta đã biết- lời anh Cừu, phó đoàn- đ ồng chí D ần có sai lầm kiểm điểm trong khi công tác ở trên kia... Nay đ ồng chí đã tự nguyện tự giác tới đây, làm công tác sản xuất với chúng ta. Đ ồng chí sinh hoạt với đoàn, văn hoá đ ồng chí có thể giúp thêm. Sinh hoạt Đảng không dự. Sinh hoạt phí một tháng vạn tám, như chúng ta. Giường chiếu, chúng ta phụ trách. Còn các thứ khác, thì đ ồng chí... ừ... đ ồng chí chuẩn bị lấy... À, còn sản xuất thì đ ồng chí tùy sức, vào tổ sản xuất hoặc tổ chăn nuôi thì tùy nguyện vọng. Chủ nhật ta nghỉ thì đ ồng chí cũng nghỉ... Ngoài ra ta để cho đ ồng chí một tuần một buổi hay một ngày, để đ ồng chí ghi chép tài liệu, giúp cho cấp trên (!). Chúng tôi giới thiệu thêm nội quy ở đây: 20 người toàn đảng viên, một nữ, chia làm tổ sản xuất và tổ chăn nuôi. Ban quản trị có tôi, anh Phang, anh Thu ần. Còn chi ủy thì có... à thôi, chi ủy thì không phải giới thiệu.... Anh em thêm ý kiến. Và đ ồng chí TD ần có ý kiến gì cũng nên nói."

Dứt lời đã thấy tiếng đoàn trưởng Thuần cất lên, nói to như sét, mặt đanh thép:

- Đồng chí TDần xưa kia là một đảng viên. Đồng chí trong một giai đoạn nhất định đã có những sai lầm nhất định đối với Đảng, đối với chế độ. Tôi vừa mới đi xa về, được đồng chí Cừu cho biết. Nay đồng chí xuống đây, do Đảng cho đồng chí tới, để cải tạo cái bản thân mình. Đồng chí phải cố gắng. Phải thành thực. Phải thi đua sản xuất. Phải thi đua tăng năng suất, tôn trọng nội quy, y như một đoàn viên ở đây. Để tư tưởng đồng chí có thể cải tạo tới một mức nhất định! Cái gì làm được thì phải làm hết sức. Sức khoẻ có bao nhiêu thì phải nói thực ra. Ốm thì cũng cho nghỉ như mọi anh em, chứ không bảo là chúng tôi có một ý kiến gì khác với đồng chí... Nghĩa là văn hoá của đồng chí thì chúng tôi cũng học. Nhưng đồng chí phải học sự sản xuất của chúng tôi. Ở đây chúng tôi phải thảo luận nhau nấy lửa. Có khi cùng một ý kiến thì không phải thảo luận, còn khi ý kiến khác nhau thì phải thảo luận, to tiếng sôi nổi, để mà thống nhất được... Đồng chí phải thành thực... Đồng chí có ý kiến gì?

Tôi chưa nói. Định đợi anh em nói xong cả hẵng. Đợi mãi không thấy ai. Không khí nặng. Nghe tiếng quạt phành phạch đồng chí Thuần, một tay quạt như biến, một tay bành cổ áo *maillot* cho gió lọt vào ngực. Đồng chí Thuần mới đi bán 500 con vịt ở Thái Bình, và thu cái tổ nuôi vịt 4 người ở đó về với tập đoàn. Mãi sau có một đồng chí hỏi: - Chúng tôi lao động, hay nói đùa nhau, người ngoài có thể lấy làm kỳ... Thì đồng chí đừng lấy làm lạ.

Xong không ai nói nữa. Không khí đè xuống. Đồng chí Cừu hỏi: đồng chí TDần có nói gì không? Tôi có. Mọi người nhìn.

- Tôi đã đến đây thì là tùy tập đoàn. Việc gì tôi làm được thì làm. Không thì tôi nói thực. Các đồng chí cũng nên nói thực.

Có vậy thôi. Cuộc họp sang mục phân công ngày mai. Anh em thảo luận to, cướp lời nhau. Nhiều khi át cả chủ tịch. Cuộc họp vui lên, ồn ào.

Hai tay lấm, tôi bóp lá cây thanh hao. Thom quá. Một thứ bạc hà nhẹ nhõm mình mây đang mỗi dừ. Tôi được phân công nhổ lạc với ông Kinh hơn 40 tuổi, người Quảng Ngãi. [...] Chúng tôi làm việc, cùng với bình minh (nó cũng có việc của nó). Sương mù đọng các thân lạc đốm nâu, các lá rỉ, các lá còn cố xanh gượng gạo. Đất ẩm dính nhép. Tinh thần đến với công việc: ông Kinh chỉ việc tôi cặn kẽ. Chẳng có gì, chỉ là nhổ!

Thoạt đầu, tôi còn nhổ một tay, được cây nào lại sang tay. Kha khá r ễ đập đất. R ễ xếp đồng một bên. Những động tác giản đơn, có lẽ từ thời Bàn Cổ vẫn thế! Sau tôi làm nhanh hơn, không kém ông Kinh mấy chút [...] Chùng 10 giờ, hai chúng tôi đã nhổ xong non một mẫu.

Công việc cắt khúc nhiều quãng nghỉ. Thuốc lào, thuốc lá. Vài câu chuyện vặt... [...]

- Anh quê ở đâu?

- Anh được mấy cháu?

Tôi phải trả lời nhiều người, chỉ 2 câu đó. Và tôi cũng hỏi lại:

- Anh quê ở đâu?

- Anh được mấy cháu? Rất giản dị. Suốt ngày.

Ban trưa, mệt quá. Lưng và xương sống được hỏi tội đầu tiên. [...]

Chiều lại nắng gắt... Tôi, ông Kinh, thêm ông Dầu nữa, ngồi giữa đồng cỏ, dưới bầu trời đỏ lửa, bóc lạc. [...] Ông Kinh, ông Dầu hỏi tôi về cái tích *Nhân văn Giai phẩm*. [...] Tôi tóm tắt cái đại cũ của tôi. Và nói vắn tắt: bây giờ tôi muốn cải tạo lao động, tuy rất ngại, rất nhớ nhà... Ông Kinh an ủi: "Ai cũng có cái sai. Chúng tôi cũng có nhiều thắc mắc, với cái trình độ của chúng tôi. Người biết cao hơn thì mới có thể thắc mắc những đường lối chính sách này nọ. Như chúng tôi cũng thế, mình cứ nghĩ là mình đúng thì mới làm. Rồi khách quan nó mới trật ra, tức là sai... Anh không nên nghĩ lắm, hao mòn con người đi... Chứ các anh, thì theo chính sách Đảng cho đi lao động để biết được cái cực r ễ về, lại xếp vào công việc của các anh."

Đâu có phải suốt đời khó nhọc như chúng tôi!" Ông Kinh an ủi tôi rất giản dị vậy. Mà thắm.

Nặng cần chúng tôi có đến nghìn miếng cần. Vai, lưng, cổ, tay, chân. Bất kỳ chỗ nào hở ra là mặt trời nó cần ngay. [...] Ông Thuần chạy nhắng khắp. Cầ mỗi anh một tí. Chẳng hạn:

- Thế nào anh TDần?

- Khá mỗi! Tôi nói cụt lủn.

- Chưa mỗi đâu!

- Chưa mỗi đâu mà!

- Mới là động tác 1. Rồi anh sẽ lần lần qua 36 động tác.

Tôi cười nhạt.

Ban đêm, nó tê tê đi ở lưng, ở các đầu gân. Mà vẫn khó ngủ.

Các ông ban

HChKý về Hà Nội. Anh em gửi nhờ thư. Nên lại gặp nhau. Đêm sáng trăng.

ĐDHưng: - Tao ra mãi Cô Vịt. Đi từ 4 rưỡi, 8 giờ đến nơi. Làm một lúc mỗi dừ, ông bạn báo: "Anh bê hộ tôi cái thùng này ra kia!" Mỗi, vẫn bê, cứ làm như không thôi. Chả nhẽ sao?

- Ông anh có sức - LĐạt nói - Đi xa thì đã làm ít.

- Chết! Chết! Giờ đi có tính vào giờ làm đâu ông anh?... Ngày mai mình lại đi tải vôi... Sau nữa, cầm đục, cừa gỗ, bèo... Được cái, con đường mình đi làm có hàng chuối. Tạt vào, làm một trấम्म...

- Noi tao, có cả na! LĐạt khoe.

- Na ở đâu? TPhác vồ lấy hỏi.

- Bọn học sinh... LĐạt nói... nó mua ở đâu... ăn cả ngày... Chắc mua ở làng.

LĐạt hôm đầu đi nhổ khoai. Và triềng khoai.

TPhác đi lừa bò. *Pâtre*. "Bò lang" (không phải "Ngưu lang!") Gan bàn chân cu cậu mỗi, vì phải chạy thi với bò. "Tao tưởng nhẹ. Có thể đọc sách được! Nào ngờ.... Lại còn cật lá nữa chứ! Nhưng được cái không phải gánh... Tao nhớ chúng mày quá!"

Ngày *baptême de sueur* đã qua. 4 thằng đầu có vẻ khá dễ chịu.

27/8

Đi triềng thơm (dứa). Tất cả 8 người, có tôi trong số. [...] Hai bộ phận chủ yếu: bộ phận đào lỗ 2 người, bộ phận lấp lỗ 4 người. Còn tôi, làm nhiệm vụ bỏ ngọn dứa vào cái lỗ đã đào, để người khác đến lấp lỗ, chèn ngọn mía. Việc giản đơn. Động tác thô sơ: cỏi lạt, cấn ngọn dứa, đến lỗ, cúi xuống, bỏ vào, chèn tí đất cho nó đứng tằm tằm ngay. Việc này hỏi chuyên cái lưng. Cái xương sống sẽ được mềm đi! Đó chỉ là tiếp tục sự rèn luyện hôm qua. Còn những chuyện gai dứa đâm tay, hoặc gốc nhọn, cỏ sắc cứa chân với thịt da, không kể. Việc nào chả có tai nạn của nó.

Buổi chiều, đổ mưa. Tôi muốn mang *paraverse* đi. Song còn ngại, có lẽ nó lạc lỏng.

- Anh Kình ơi! Có mang... mang... à... áo toi đi không? Tôi hỏi. Và sáng kiến ra chữ áo toi bình dân!

- Anh có áo toi à?... Dem đi...

Chỉ có đổi tên nó đi thôi, mà tự dưng tôi đeo cái *paraverse* xanh bộ đội không thấy ngượng nữa!

Thế là phát minh được một quy luật. [...]

Thời gian ở vùng đồng cỏ này đi chậm! Mãi không hết ngày.

Đêm qua khó ngủ quá. Mắt cứng như gỗ. Toàn thân mệt, nhưng nó không chịu ngủ, vì cái trống cái lương bên cạnh. Tiếng nhị ò e với bài hát oán vọng cổ. Tập đoàn Quyết Tiến chuân bị 2/9.

[...] Hôm nay đổi động tác. Tôi vào tốp lấp lỗ. Đây là một hệ thống động tác chống gây sự với rất nhiều bắp thịt của tôi. Cái tay thì cuốc, lấy thêm đất lấp lỗ. Da tay phen này có cơ sung phồng. Tay sẽ thành cái tay lý tưởng: "Bàn tay chai rắn!" Nghe câu thơ thì êm, chứ thực tế thì đau... Còn cái chân phải hất đất ở trên đống ghè, lăm gốc nhọn, rỗ dạn, như cái vồ cho đứng cái gốc dừa xanh. Song cái anh được tôi luyện nhiều nhất vẫn là cái anh lung! Tôi nhận thấy, từ hôm đầu, chả việc nào là không động đến anh ta cả! Vậy, rèn luyện cái lung, cần thật! [...]

Anh Trăn Viên

Chúng tôi được triệu lên gặp anh, buổi tối. [...] Đó là người đến cầm cái dù trên bãi đồng cỏ bỏ hoang này. [...]

Anh Viên hỏi thăm, chúng tôi "có ai ốm không? Ăn uống khẩu vị các anh có hợp không? Thực mà... các anh có thể ăn riêng... Cứ nói thực mà..." Rồi những "anh em họ đối với các anh thế nào?" Người anh đen, mặt dài, mắt sáng, môi hơi hở, trông thật và dễ tính... Sau, anh nói:

- Gặp các anh... để nói một sự ước mong của chúng tôi... ước mong từ lâu... Là có một quyển gì viết về công trình của anh em ở đây... Những người ra Bắc thì mỗi người một công tác, đâu đó cũng cần viết... Còn ở đây, những anh em đi sản xuất... Thả vào một nơi hoang vu... Kiến thiết xã hội chủ nghĩa miền Bắc... Các anh ở đây, lao động gì đó thì cứ làm. Chỉ yêu cầu các anh ghi chép cho, sau này viết thành tác phẩm...[...] Kỷ niệm hợp tác XHCN... Kỷ niệm áp dụng máy móc vào nghề nông lạc hậu,... phải nói đại lạc hậu. Như cái *tracteur* kia, các ông ấy đòi bỏ! Thôi, cày trâu rẻ hơn ết sáng!... Hi... Các ông ấy không nghĩ đến đất mới vỡ, còn lăm gốc! Trâu nào chịu nổi?... Rồi thì những sự thất bại của chúng tôi. Giống cây không

kịp thời vụ, không hợp thổ nghi... [...] Và lại còn thế nào là con người xã hội chủ nghĩa nữa?

Đề nghị của anh Viện đánh thức trong 4 tháng một mớ suy nghĩ. Đánh trúng bụng nhau quá! Nhưng yêu cầu ấy không hợp với chủ trương trên đối chúng tôi.

- Ý kiến anh, ĐĐHung nói, rất hợp với anh em... Song không có thì giờ.

LĐạt cũng kêu: Mệt quá! Không có sức mà ghi nữa! Tôi biết là nó nói dối: thằng ấy nó có ghi bao giờ? Nó làm việc kiêu tài tử.

- Việc anh đề ra, TPhác nói, không thuộc thẩm quyền chúng tôi. Trên có cho 1 buổi để ghi. Nhưng văn nghệ có phải thế đâu? Có phải như con bò, ăn no một lượt, rồi về chuồng, nhai lại? Văn nghệ phải ghi những lúc hứng! Hứng là ghi ngay! Bỏ qua, nó sẽ quên mất... Việc này, chúng tôi không có thẩm quyền trả lời anh... Xin đợi anh HCKy.

-Tôi ghi buổi trưa. Mệt lắm. Ngày nào cũng phải ghi mới được... Tôi nói. Một tuần ghi một buổi thì nó rụng hết. Thức trưa ghi, rức óc lắm.

29/8

Hôm nay, tôi lại biến thành phụ nữ: tôi làm cái việc đàn bà, bóc lạc. Trời! Bao giờ tôi mới thành đàn ông?

Bức thư

Sớm tôi vào chuồng hoi, thấy một bức thư chùi dít. Cút dính trên giấy trắng nhờ nhờ các hàng chữ mực xanh nội hoá (tư bản làm mực ấy).

"Mang danh là một cán bộ mà đi tự túc, rồi về Nam nói với đồng bào ra sao?... Tư tưởng em như vậy, em cũng nói đề' anh tính giúp hộ em..." Bức thư đó vì nằm đây, tất nhiên là một bức thư không gửi đi!

Chiều mưa to và dai. [...] Mưa trắng trời trắng đất. [...] Mưa đã ăn bớt một ít núi, một ít chân trời của vùng này. [...] May! Hôm nay nghỉ. Lý do là mưa quá. [...]

30/8

Tôi tiếp tục bóc lạc. Song cũng đã làm được một động tác đàn ông, là gánh lạc từ ruộng về nhà. Chuyển đầu tôi gánh vừa phải. Chuyển sau, tăng năng suất, tôi chất đầy gánh, làm như một người khỏe, sức lực... Đi ặc ề. Tê cả vai. Tôi phải nghỉ 2 bận, không một mạch như chuyển đầu được... Qua cái cầu bắc thân cây bập bênh, tôi chực ngã.

Anh em góp ý: - Anh gánh một nửa này thôi... Gánh nhẹ mới học trở vai được! Không có chỉ được một vai... Còn cái lưng thì nên khòm khòm nó lại, gánh mới được khỏe! Cái lưng thẳng đuồn vậy, yếu sức không đi xa được.

Phải! Thẳng lưng thì yếu không đi xa được... Một bài học rất hay. Tôi tự nhận xét, thấy đúng là tôi có cái tâm lý của một người yếu: cứ làm ra như mình khỏe, không kém gì ai!

31/8

Hôm nay, cùng toàn miền Bắc, khu vực này làm, để nghỉ liên 1/9 và 2/9.

Trời cả nắng. Tôi chịu tội hoả thiêu trên ruộng lạc. Gió cũng đứng. Nó đi đâu? Nắng này, gió cũng sợ. Không dám thò mặt ra.

[...] Nhổ được vài luống, tôi thấy buốt tay dữ. Rễ cũng không để ý! Đến lúc nghỉ nhìn ra: 3 nốt phồng tướng. Còn chân bị phồng thì nhiều lắm. Chẳng lẽ nghỉ. Tôi tiếp tục cố một luống nữa. Đau quá. Nó buốt tận đáy thận kinh.

[...] Tay tôi thế này, rễ sau 2-9, tôi sẽ làm được cái gì? Có lẽ, chuyên sang cái động tác chặn bờ.

Thời gian ở vùng này đi chậm. Buổi sáng lê đi rề rề buổi trưa dằng dặc, buổi chiều ặc ề. Hoàng hôn nặng chình chịch, màu son của nó đè trên núi đồi, không muốn tắt. Bao lâu rồi? Hàng mấy thế kỷ tôi đã sống ở cảnh hoang này? Không! Mới chỉ 10 ngày!... ở Hà Nội, ngoảnh đi ngoảnh lại đã thấy những Noel với Tết lù lù sau lưng!

Sau thời gian 6 tháng ở đây về học mấy tháng? Và sau đó, thì sao? Cuộc sống sẽ đầy xô tới tới những chân trời nào?

Đi lao động? Đến công tác ở một cơ sở XHCN? Công tác gì? Cơ sở nào? Tổ chức cái tương lai mình ra sao? Làm thế nào yên cửa vui nhà?... Giai đoạn quá độ này, cái nghề tôi, nghề khi cần bút, nó bấp bênh, chưa có cách ổn định. Người ta khó mà sống mãi trong cái thế ấy, mất thăng bằng. Cái ngày mai nhiều gió máy quá.

1&2/9

Cái Tết 2/9 qua đi, để lại một ít bã bời trong các bắp thịt, và trong tâm hồn. Một số những cổng chào, lá xanh hôm qua, hôm nay đã xám đỏ, khô khốc.

Từ mùng 1, đã mọc lên khắp vùng hàng mấy chục cái cờ đỏ thắm. Toàn cờ mới cả, màu sắc đậm đà. Các tập đoàn rục rịch những giết bê, lợn, ít ra cũng gà vịt... Nơi tôi, một ban tổ chức được lập nên, có nhiệm vụ tiêu cho hết vài vạn tiền thừa. Người ta giết một con lợn, sớm tinh mơ mùng 2, nó eng éc ở cái sân đầu nhà. Người ta mua thêm ít thịt bò. *Menu* tương đối: thịt bò lụi (nướng), nem rán, thịt lợn bó thành một thứ giò giảm bông, trứng đúc thịt, giá xào, rau sống, và bánh đa!... Ăn rất lạ: món gì cũng đem cuộn vào với bánh đa sống đúng nước. Nem rán cũng cuộn!

[...] Những ngày tết nhất thế này, cái vui ồn ào càng gọi sự nhớ nhà... Nhiều anh lì ra... Nhiều anh vui nhộn, để đánh lừa mình: vỗ trống như điên, hát bội, hoa tay múa chân, miệng hét tướng. Đêm chưa khuya lắm, có những đôi đưa nhau về các mạn bóng tối. Ngay sau nhà máy, phía suối cũng có. Ngày Tết!

3/9

Sớm 2/9 hôm qua, tôi đi chăn bò. Để cho đỡ người. Được đi nghe radiô. Tưởng hôm nay lại được chăn bò thì thú hơn, song anh Thuần phân công tôi đi nhổ lạc. Ra ruộng, anh Hoàng lại phân công lại: tôi gánh lạc về nhà [...]

Một đoàn 3 chị gánh củi rừng về nghỉ vệ đường... Tôi gánh thử. Ừi cha! Không nhắc lên được... Đổi vai trái, tôi cố, vai gánh lên, hực, như một quả núi đè tôi, gánh rơi phịch xuống. Tôi bị một *coup de reins*. Các chị cười... Ôi chao! Tôi lại còn chưa được bằng đàn bà. Mấy hôm trước, tôi cứ ước thành đàn ông... Thôi, hạ thấp khẩu hiệu xuống: Bao giờ tôi thành được đàn bà?

Các ông bạn

ĐD Hưng bị *cafard* tợn. Nhất là từ lúc có cái chuyện bê mặc lớp Nhạc 2 năm Triêu Tiên dạy!... Hưng lo cho tiêng đờm mình. Liệu có bị rớt lại, trong khi người khác, họ có đi đầu kiện học kỹ thuật, tiến âm âm!

TPhác thì chực chạy trốn sang văn học. Cu cậu viết *roman*. Ghi nốt thơ... Thì cứ làm. Đời một nghệ sĩ, đổi các vũ khí là thường, trước khi dùng ở một vũ khí sở trường... LĐạt nghe chuyện, tỏ thái độ *catégorique*: "Thôi! Bảo ông anh thôi cái chuyện ấy đi!" Đạt ta không tin ở người chuyển nghề ư? Hay không tin ở người nghệ sĩ ấy, đã tự báo hiệu bằng "*Quay to*"³ Tôi thấy nó tởm tội. Cả Hưng, cả TPhác bị rơi vào một *drame* kỹ thuật, khó thoát. Từ ABC trong nhạc, đi đến chỗ đạt được cái tham vọng lớn, "đại nhạc sĩ", mà nói hay không nói ra, hai ông anh đều sẵn có! Đó là con đường lên cung trăng! Mong cao tay thấp, biết làm sao?

TPhác làm vẻ cứng, an ủi ĐD Hưng. Chê là "kiêu mà dao động!" Nhưng chính TPhác đã tính kế chuồn: nhảy sang văn học, hoặc chui vào tiêng đờ của đám con, dạy nó thành tài âm nhạc, nhờ cậy chỗ tựa ao ước ấy!... ĐD Hưng chê TPhác là chủ quan! "Đánh đến thành, sắp mất cơ đờ còn nói không việc gì... Lại bảo xem tiêu sử các thiên tài nhạc sĩ! Hừ... xem tiêu sử, một lúc thì xong. Chứ làm gì?... *Inspiration* thì có trội hơn mọi người đâu, VChung, NĐPhúc, sần sần cả... Khiếu văn chương trong âm nhạc cũng chẳng phải là quyết định!..."

Tôi mù nhạc. Nhưng cứ xét đoán thì cũng thấy, tiêng đờ cái "nghiệp âm thanh" của 2 ông anh đáng lo lắm... Nếu không có một cái gan *autodidacte*, gan bằng quả tạ, thì rớt sau mất!... Đi đôi, phải có sự trau dồi tâm hồn, tạo dần ra cái thế giới cảm thức, thế giới âm thanh của mình! *Le moi est à*

découvrir! Vérité pour tout artiste, à rimporte quel période de sa vie, m à son apogée...

Tại sao các anh không cần cù, như con kiến, tha mãi từng sợi cỏ âm thanh vệt? Tha từng cái rác một... Tôi có cảm giác, họ vẫn tài tử... Làm việc có hứng mới làm... Nhưng, người ta có thể làm hứng cả cái hứng lên cơ mà! Sao không ghi cần cù, một cái sở tay những mẫu nhạc? Tập trung gạch đá lại, sợ rằng gì đâu nguyên liệu quá ư? *Créer son monde* Tạo ra thế giới của mình phải là một cái việc hàng ngày. Nó thành hình từng mẫu, chứ đừng hòng qua một đêm sẽ nở sinh ra ngay nó!... *Faites des assemblages de sons, créez votre monde, journellement*

Tôi mù nhạc... Nói không có trọng lượng, người ta không tin... 2 ông anh sẽ bị dẫn vật thế nào nữa, đến khi nào?... Cái đó tùy các ngài.

Suốt ngày gánh. Vai đau, sờ thấy nó u! Hình như có cái gì mâng lên. Buổi chiều tôi gánh gấp đôi sáng. Đang đi, quang đứt phụt. Anh Cần cười: "Hi! Gánh khoẻ dữ... Hi... đứt cả quang! Hi!" Không phải. Cái quang lão quá, đến ngày chết trong khi công tác đó thôi. Ông Hoàng xem vai tôi, lắc đầu: "Chua đỏ lắm!" Chết rồi! Giơ cánh lên không được, mà vẫn còn ở trình độ "chua đỏ lắm!"

Ban tối, anh em ngồi ngoài sân. Đếm các thứ sao: sao Vuốt, sao Hôm, sao Cày, sao Mất Vịt, sao Rua, sao Vệ Nữ, Thất Tinh, sao Chổi v.v... Nhưng cũng chỉ là đếm trên đầu ngón tay. Chứ trông lên cái "thực địa trời sao bạc" trên kia thì mù tịt gần hết. Câu chuyện chuyển lung tung. Tại sao biết trái đất tròn? Sao biết nó quay? Sao lại có cỏ cây, loài người? Sao có người đẻ 4 tháng xong lại đẻ nữa, báo *Nhân dân* đã đăng đó? Sao đàn ông cũng chữa?... Rồi lại: sao có quả đất, trăng sao, loài người? Những con người ở khu vực khai hoang này căn vặn vũ trụ huyền bí. Họ không phải là những người không bao giờ biết đặt những vấn đề lớn đâu!... Tôi không có gì ngạc nhiên. Khi xưa, nhiều đêm hành quân, những người lính giản dị cũng đã đặt với tôi những câu hỏi tương tự!... Trên kia có người không anh nhỉ? Ai sinh ra quả đất với muôn loài?... Hôm nay, ở đây, tôi cũng được hỏi những câu hỏi đại-bác-học ấy!...

4/9

Ban sớm, mưa lụt khu vực. Trời đất bạc xoá. Chi bộ họp. Đồng chí Thuần bảo tôi: "Anh đi lừa bò hộ!... Anh em họp... Chiều sẽ có người thay cho anh!" Dĩ nhiên tôi "ừ".

5/9

Trời tiếp tục mưa. Những anh nhổ gốc ướt như chuột lột. Đến như tôi ng ấ bóc lạc ở đầu hè, cũng còn ướt át khó chịu nữa là... [...]

Nhất bì nhì cốt! Chiều nay tập đoàn ăn da nai. Một đồng bùng nhùng, nâu sạm, bỏ vào xanh, bung dừ. Dem ra thái mỏng. Ru ấ bầu lẩn trông chết khiếp! R ấ đem trộn với lạc giã nhỏ, và bầu thái miếng, với nước chấm. Mỗi mâm một bát tướng cái thứ nộm béo gậy, dễ đau bụng ấ.

Ban tối, tôi giảng phân số cho lớp 4 lớp 5 họp nhất. Bụng nó chuyển. Ngoài kia, trời đổi gió. Heo may trèo qua những dãy núi trước mặt, kéo nhau về hàng đàn, l ồng trên đ ồng cỏ. Trời đ ầy mây, đen, xám nhờ nhờ, đó đây chỉ hờ vài ngôi sao mờ mờ... Gian buồng chật chội mọi đêm oi bức, hôm nay bỗng trở nên ấm cúng! Gió vào đ ầy nhà, thổi tốc các màn, ủa cái lạnh khắp mọi xó xỉnh. [...]

6/9

Thứ Bảy!

Tuần này nhanh hơn tuần trước. Giá tuần nào cũng cứ phi nước đại như thế nhỉ!... Tháng Chạp, và Tết sẽ kề bên vách: Tôi về nơi phố nhỏ, về cái ổ gia đình trong căn buồng b ề bộn thân yêu kia!

Mùa Thu nơi đây rõ nét, rất rõ... Những buổi chiều xanh tái tắt thở trên các núi đồi lợt lạt. cỏ cây xao động... [...] Lá thu thứ 2, tôi chưa gửi về vợ... Vừa hay, mai anh Cừ, phó ban quản trị, đi Hà Nội, tôi viết thêm bức thư thứ 3, gộp 2 làm 1, gửi tay anh Cừ... Có người ở chỗ ch ồng đem thư đến tận nhà, chắc người vợ phải vui hơn nhận thư ở người phác tợ, vẫn đứng réo tướng ngoài lề đường!... Tôi đếm từng bức thư gửi vợ. 1, 2, 3... Đến

thứ 7, 8 tôi sẽ về một bạn: gọi là về lấy quần áo rét, chăn... Đến thu số 22, 23, đó là những bức thu cuối chợ... Mãn hạn!... Một cuộc sum họp chờ nhau ở ngã tư tháng Chạp ta, tháng Giêng tây! Về sau ra sao nữa, chưa cần nhìn xa lắm. Tuong lai lắc lợ, chẳng lý nào mà không dành dùm cho tao, những sung sướng, những thành công xứng đáng!

Anh Ba Vòi

Đó là biệt hiệu TPhác do VCao đặt cho, rất đúng. Thuở bé, học toán, đầu bài hay ra, chẳng hạn, 2 cái vòi chảy vào một cái bể, 1 cái vòi tháo ra, v.v... Đăng này TPhác lại tháo sinh lực mình ra, bằng 3 cái vòi: vòi 1 là cái róm lòi, vòi 2 là cô Nghĩa (vợ TPhác), vòi 3 là các cô nhân tình nhân bánh của anh chàng đa tình trước 1 *foule*!

Ăn gì, thuốc gì cho lại?

Cu cậu uống thuốc cả ngày. Lát lại *Stovarsoi*. Lát lại đếm những hạt cứt dê thập toàn đại bổ... Thuốc, đối anh, có 3 tác dụng: - một, bồi dưỡng cái thân còm nhom, - hai, dân vận, công tác tình cảm tập đoàn anh ở, - ba, cung cấp khoái lạc!

Hòm thuốc cu cậu nổi tiếng. Có anh đại đội trưởng ở Klung, phụ trách việc theo dõi thương binh ở đấy, bị loét miệng, bèn đến TPhác, xin tí bột và *pommade*, *pénicilín*, TPhác biến thành một ông đốc tờ, cũng có ích (cho mọi người và anh!), ở cái miên hẻo lánh này.

Nhưng sao thuốc lại có thể cung cấp khoái lạc?

- Hừ... TPhác kể. Mình đúng là cái thằng *épicurien*... Tao tắm xong, bôi sa-li-si-lát khắp người... Hừ... Xong tao vào đắp chăn... Hừ... người nó tê tê đi... Hừ.... Mình chỉ còn cái *plaisir* ấy... Hừ... Mình đúng là cái thằng chuyên môn đi *chercher* những *plaisirs*... Hừ... Cu cậu cười hừ hừ, khe khẽ, *cynique*. Phác nhớ Hà Nội tợn. Ôi Hà Nội với những khoái lạc của nó! Gia đình, vợ, con cũng là một khoái lạc. TPhác loay hoay, nhiều đêm mất ngủ, nghe gió hú trên đống cỏ. *Rendez-vous* vợ ở Phả Lại? Hay Đông Triều? Hay là xin phép về? TPhác đề cao, rất cao cái việc có cái *chèque* truy lĩnh! Nhân đó, về mua cái viôlông, lên đây cò cua... Cũng chẳng phải để tập, tuy

cũng có, nhưng cái chính là để "đỗ bu ồm"... Những buổi chiều vô tận, những đêm bị cái nhớ hành tội.

"Mình có nhiều *besoins*, mà nó (HCKý) không cảm thông cho được!" Bây giờ thì TPhác tuyên bố:

- HCKý lên, một ngày là tao xin phép về ngay!... ĐĐHung nghe nói, chơm chớp con mắt, mơ màng:

- Giá 1 tháng cho về 1 lần là phải!

- Chết! Chết ông anh! LĐạt kêu tướng... Có phải chuyện tính thời gian đâu?... Người ta muốn anh thay đổi cả cái môi trường của anh.

- Ai bảo mày? ĐĐHung vặn.

- Hôm bàn ở tổ đấy thôi...

- Ở tổ, thì chỉ là một ý kiến cá nhân... Hưng nói. Không phải là một nguyên tắc... Mình lao động tích cực, 1 tháng chỉ xin có 2 ngày, thì có hại gì!

- Chết! Chết! Ông anh! LĐạt lắc quây quây... Đấy rồi mày xem. Không nói ra nhưng đấy là một nguyên tắc. Người ta không muốn anh về Hà Nội luôn.

- Việc đêch gì! TPhác can thiệp... Nguyên tắc là anh chấp hành chính sách đi lao động 6 tháng. Tư tưởng thì bỏ cái *position* cũ... Còn đó là những vậ đề sinh hoạt... Ai chả có những *besoins*, cùng lắm thì chỉ bảo là: cái thằng nó không thắng được *những faiblesses* của nó. Thế thôi chứ gì?...

- Đấy rồi chúng mày xem. LĐạt không chịu... Người ta muốn anh *changer milieu*, chứ có phải lao động đơn thuần đâu?... ít nhất là phải 2 tháng trở lên mới được!

- Tao thì, tôi nói, độ tháng 10 tao về một lần. Gọi là lấy quần áo rét. Hi. Tháng 11, 12 gì đó, con lớn mà khỏe thì bảo vợ lên chơi... Tập đoàn tao nó cũng bảo cho vợ con đến ít ngày, 1 tuần. Anh em tử tế ra phết... Thế là 2 lần. Sang Giêng 59, thì hết hạn là vừa! 2 lần vậy thôi.

- Vợ con lên đây, TPhác nói, mắt gườm gườm, rét lắm mày ạ, ốm mất...

- Mặc ấm thì việc gì mà ốm, tôi đáp.

- Hi! Hi! Hi!... LĐạt cười khoái, như nắc nẻ... Ông anh có kinh nghiệm h ấ Cải cách! Hi! Hi! Cái nhà ở ngay ngã tư đường đi! (ý nói Nhà Hạnh phúc) Hi hi! Độ ấy cũng rét! Hi! Hi!

- Không! Tôi nói... Anh em ở đây có một cái buồng, để coi hơn!

Bốn thằng bị cái nhớ nó hành! LĐạt được thư vợ hôm qua, người đầu tiên có thư nhà! Con thì khỏe, nhưng Thúy đau đầu, đi Viện 303 r ấ.

- Không phải tao! TPhác tiếc rẻ... Vợ tao mà đi bệnh viện, chết sống tao về ngay!

- Về cũng chẳng làm gì! LĐạt nói, chỉ có lý một phần... Quả vậy, nếu vợ ốm, lãnh đạo hẹp gì chẳng cho về? Vợ con trong hoà bình có phải chuyên coi nhẹ mà được! Người ta không cần thăm nom nhau, dù chỉ một chút thôi ư? Trong lúc bệnh tật, nhu cầu tình cảm ray rứt. Có người vợ suốt đời oán ch ờng: "ốm đau anh bỏ mặc!" Nói quá đi, thì biết đâu, lần ốm nào đấy chẳng phải là lần vĩnh viễn không còn được thấy nhau? Lỡ ra chuyện ấy, có phải cả mình, cả lãnh đạo sẽ có một sự hối tiếc, và cả hối hận suốt đời nữa ấy chứ!

ĐĐHưng dạo này, học tợn. *Piocherl* Theo lời LĐạt thì Hưng "tự bỏ tù mình" trong những nguyên tắc anh tự đặt ra, chẳng hạn: - tranh thủ từng phút,- ít tiếp anh em, v.v...!

Anh làm một bài hát gì đó, gửi TTLiên, có những "con chim én", ý giả khêu nhắc sự nhớ nhung, mùa Thu. TPhác tìm lối thoát: *romarủ* Mặt khác:

salisiát tê nguôi! LĐạt sống trôi đi tu ần tuột. Anh chàng bắt đầu cố ghi số tay, cu cậu đã cảm thấy, thơ ca là một nghề một thứ "kỹ nghệ". Nó sống vui, thích ứng dễ dãi với tập đoàn... Xung phong đi lao động, lúc rỗi chạy nhònh những Bến Tắm, đ ồng cỏ, đ ể thông xa tít dăm bảy cây số. LĐạt nó có cái "áo sơ mi của người sung sướng"! Ba nhăng ba cuội, la cà, bông lơn... Nó chỉ thêm "đớp"! Ăn ngủ ra trò, người béo quay. Vậy mà gặp ai nó cũng kêu: "Tao không ngủ được!" Trời, ai tin! LĐạt mà không ngủ được, thì trên trái đất này, tất cả mọi con *taupe* phải đã quên cái giấc 6 tháng của mình!

- Anh em ở đây, anh C ầm đả thông tôi, anh em hay đùa. (Chả ban sớm, anh em phọt ra đ ể m ồm, những nhu c ầu sinh lý béo ngậy.) Nhưng t ần cả lại, thì trong bụng chả có gì. Nói ra m ồm hết trơn... Tập đoàn này chọn lọc kỹ lắm. Có tiêu chuẩn cả đấy chứ.

- Tiêu chuẩn thế nào! Tôi hỏi.

- Tiêu chuẩn chặt chẽ nhất là vấn đề vợ con. Anh em đ ề ra với nhau là chỉ kết nạp người nào đã có vợ con ở trong Nam. Như vậy nó dễ. Anh nào lẳng nhăng ở xã, anh nọ chị kia còn vênh đ ề, thì không kết nạp... Bắt đầu, đ ề ra là đoàn không kết nạp phụ nữ. Vì, nó sẽ đưa đến lung củng nội bộ. Sau, anh Cừu làm cấp dưỡng 1 tháng, không chịu nổi... Thay sang anh Thi 1 tháng, không chịu nổi... Anh em không ai muốn làm, mà không đảm bảo vênh đ ề ăn uống... Anh em mới hợp, đ ề ra vênh đ ề tìm một chị cấp dưỡng. Thì cương quyết là tìm một nguôi già, có ch ồng con r ể, có sức khỏe đảm bảo nữa... Tiêu chuâh vậy, khó lắm chứ không phải dễ... Ấy vậy, chị Giốc mới lên đây đó chứ! [...]

7/9

Một ngày Chủ nhật không đi chơi. Tôi vui đ ầu vào viết: thế giới của tôi, nó cũng vui, an ủi, nhi ều ước mơ.

TPhác đánh xe đạp, rủ ĐĐHung ra Phả Lại. Chơi và thăm thú đường đất! *Guidon* xe Phác có cái túi dây gai mắt cáo, trong có một cái chai, một ít bọc lặt vặt. ơ póc бага, có cái *paraverse* bộ đội xanh, một đôi dép cao su đem đi

chữa... Mua đã gây đàn tanh tách trên mái, một thứ nhạc mọi! Mua thế này, liệu hai ông anh có du hí được không? Có lẽ lại lộn về mất.

Nhà vắng. Anh em tỏa đi những nơi đông vui, [...]

Tôi đến đám tập đoàn của LĐạt, ĐĐHưng... Nhìn xa, thấy cái lưng bộ *pyjama* xanh của ĐĐHưng, lúi húi viết gì ở cái chõng dưới cái mái lụp xụp sau nhà. Quái? Hưng không đi Phả Lại à?

Thì ra LĐạt mượn xe Hưng. Vớ được xe, cu cậu nhảy phắt lên ngay từ sân, khoái trá... Tôi nhìn thấy một đồng sách nhạc, giấy má, trên ghi những biểu thức âm thanh gì đó, giống đại số... Hưng thu xếp các thứ lại.

Lát sau, anh đọc cho tôi nghe một bài anh mới làm. Đầu tiên, anh giảng cho tôi những *Canon* này nọ.

- Mình đi chăn bò trước cảnh vật, cảm thấy như mình nhận một *message* gì... Mình làm mấy thứ lòi, vì cần phải có len vào những lời khuyên.

Anh hát... "*Những con chim én*"... Nhạc tôi nghe như một thứ dân ca, nhiều vâng vương, âm thanh quyến luyến có cái gì nhớ, buồn, vang xa mà vắng. Nghĩa là khá, theo mũi phàm của tôi.

Hưng lại đọc cho nghe thêm một *cannevas* về một anh chăn bò, với một con bê lêu lổng, lạc đàn... Đôi chỗ hát kèm... Nghe nhạc này, nhiều đoạn kém. Phảng phất *réminiscences* "Bé ghêe ơi" hoặc gì đó tương tự. Cái này *bâché*

Chiều tà, bọn LĐạt, TPhác về TPhác mặt chảy nể. Thì ra, cu cậu ra Phả Lại, không tìm được cái nhà trọ nào bằng lòng cho TPhác sẽ gặp vợ!

- Ông có cho trọ không?

- Có! Có!

- Vợ tôi đến, có chỗ không?

- Có! Có! Kia, gian buồng dưới kia dành riêng cho các bà... Ông nằm trên này... Nếu có cháu nhỏ, cũng có giường riêng kia!

TPhác muốn chung cơ. Púp! Thất vọng.

- Sao ngó bộ anh buồng vậy? Anh Cần hỏi.

- Nhớ nhà! Tôi nói.

- Anh còn nhớ vậy, chúng tôi nhớ thế nào? Hồi mới ra, 54, lại gặp hồi đói, chúng tôi ở Thanh Hoá. úi trời! Nhà cứ ở một nửa, dỡ ra một nửa, bán từng cái cột cái kèo. Dân đói quá chừng! Có con bê cũng bán đi. Có con lợn con gà cũng bán đi tuốt. Cả làng không còn một tiếng gà gáy cơ mà...

8/9

Chăn bò.

Trời rõ là Thu. Mây xám, gió vè từ phía Bắc, bên kia rặng núi cao. Mua lắt rắc suốt. Không có nắng nữa. Mặt trời hiên lạnh, lọc qua mây, tuôn những ánh trắng nhờ nhờ. Non một tuần nay, tôi được hưởng thụ cảnh sơ thu ấy. Trong cái trung đội trâu bò này, chỉ có một con bê là vô kỷ luật đột xuất. Rồi khỏi chuồng là nó chạy nhăng, vào cả ruộng khoai, bãi mía... Nó làm guong xấu, lôi cuốn mấy con bò, trâu a dua! Trước kia, lũ này có thế đâu? Khi vè tới chuồng, nó lại không chui vào. Nó chạy quanh, nhẩy phốc qua hàng rào, vào phá vườn được. Vào đuổi nó, nó đã lại phốc ra. Nhanh như ngựa! Trông nó, tôi đâm ghét cái tính tự do!

Còn một con bò què đáng chú ý. Trông nó tội quá, đã què lại thêm bụng mang dạ chửa. Nó cứ khà khiễng theo sau đàn. Ngoan lắm. Chịu ăn, bạ đâu ăn đó, nuôi cái thai trong bụng. Con mắt nó đờ đẫn, nhìn trộm tôi, thật tội nghiệp.

9/9

Động tác số 1: đào gốc! Tôi đi làm, với toàn những lực sĩ...[.r.]

Động tác số 2, cuối cùng và quyết định là: cầ n cái xà beng trên 20 kí, xả vào rễ cái của nó! Xả mãi! Đê h khi cái gốc "ngoan cô" ngã rục xuống!

Tôi đánh nhau với một cái gốc to quá. Cũng mới chỉ là bước cô lập! Mà đã: bình! bình! Cái cuốc bị văng đi. Tay ê! Cái đám rễ phụ rắn câng không chịu đứt. Rễ phụ mà to tướng, chúng tử vì đạo, cố bảo vệ cái gốc!

Lúc đầu, tôi có cái dự định đại dột, là: cứ thử một mình nhổ cái gốc khổng lồ kia xem!... Sau, kinh nghiệm nó bảo tôi, là tôi ngốc, không biết lượng sức... Tôi cố mãi... Tay rất rần rạt. Lung mỏi. Mỗi nhát bị ch ần, nó lay suốt cả đến bả vai, nhu muốn nhổ văng cái cánh tay của mình đi... Cuối cùng, tôi chỉ làm được một giai đoạn đầu. Còn bước sau, thôi, nhờ anh Tương, người thanh niên xà beng, răng vàng, mặt bù bụ, trông thực thà mà hóm ng ần.

Mặt trời lên đã cao, trắng lôm lốp, chói chang. Không thấy mùa Thu nữa! Nắng quá, đây là một cuộc phản công trả thù của mùa Hạ chắc! Mặt trời khùng bở cỏ cây, đất cát, vói bọn tôi. Thịt da người cũng bốc hơi khen khét, hoà với mùi cỏ say, mùi đất thum thum.

Tôi tìm một cái gốc hạng tép. Cuốc, xà beng, cả 2 giai đoạn! Tôi hạ được nó ngã. Cuốc bập những rễ phụ đứt phụt ngon tay lắm! Cái đường cuốc đi, đất nhẵn thín, m ầu nâu bóng, có lẫn những m ầu rễ trắng, trông ngon mắt. Phênh khỏi, tôi hạ li ền một cái gốc tép riu nữa, nhỏ hơn.

Anh em phân công tôi đi lấp các hố đã nhổ gốc. Chỉ có cuốc, vậy thôi. Các thớ thịt mỏi, muốn đứt. Sống lưng đau, cứng đờ ra. Tay muốn mừng ph ồng, mỗi lần nghỉ, ra cầ n lại cuốc, sao mà đau, và ngại.

Chi ầu, nắng càng tât công gay gắt. Hàng tât bom Napalm ánh sáng thiêu đốt đất cát nóng bỏng. 2, 3 giờ, gió máy xem chừng yếu thế, đê h chi ầu thì tât gió hoàn toàn! Suốt cả cái tháng 7 này, mùa Hạ mùa Thu giằng co nhau. Sống trong cái thế cầ n cự ấy, vạn vật mệt mỏi... Sao mà tôi ghét cái ách thống trị gắt gao của mùa hè như vậy?

- Nắng này, anh ra đào gốc, không chịu nổi đâu! Nó hắt vào mặt, rần rạt! Anh Thu ần bảo tôi... Thôi, anh ở nhà (!)... Anh xuống chu ồng bò, cào

phân! Mát mà! Có được không?

- Tùy... Tôi nói. Có lẽ mát thật, tôi nghĩ bụng, song cái mùi phân, tôi sợ lắm, phôi tôi vốn yếu!

Thế là tôi chuẩn bị đi cào phân.

Lát sau, anh Thuần đổi ý:

-Tôi định phân công anh cào phân... Song anh em biểu, nặng lắm. Anh chịu không nổi... Anh đi chăn bò vậy...

[...]

Tôi đi lừa bò với anh Anh: đó là một người ốm! Anh Anh bị đau dạ dày. Com nếp suốt...[...] Sức anh vậy... Người lại chậm...[...] Quả nhiên tôi phải chạy tợn.

Có lẽ đây là ngày nhọc nhất. Cái nhọc lừa bò cộng cái nhọc đào gốc.

Đêm, tôi thiếp đi trong mộng ác. Tay mừng, đau nhất là ở những chỗ đã thành chai mà lại mừng tái lại. Mọi bắp thịt suốt đêm lọc *acide*, và chôn cất những tế bào chết vì lao lực quá sức... Lọc đục suốt đêm vậy trong toàn bộ xác thịt tôi... Sớm sau, anh em bảo tôi "đêm qua anh nói sảng dữ!"

10/9

[...] Gió khiếp quá. Hàng su đoàn gió bắc trèo qua núi lúc nào, đổ xuống đờng cỏ. Suốt buổi sáng, mùa hè bị đánh tan nát. Nắng bị gió may thổi mát đi, nguội lửa.

Gió tốc mái, rút mấy lá g ỗ chu ồng bò. Cây cành bị túm tóc, vật vã kêu gào, gió vẫn không tha. Các tàu chuối bị tước xo ra. Có t ầu rách muốp, trông hết một con rết xanh khổng lồ, hàng nghìn chân xanh ngo ngoay điên cuồng, cào trong không khí, cái đuôi nó bị giữ rịt ở thân, nó l ững lộn ngang ngửa, không thoát. [...]

Các nón lá bị gió nó hất chụp mặt. Nó kéo ra sau, quai nón xiết cổ như thùng thắt cổ! Bụi phả vào mắt chúng tôi, chưa dụi xong, gió đã ném thêm. Bọn tôi đào gốc, đã nhọc, còn bị lũ gió may kia trêu chọc. Nó đùa dai chứ!... Có lúc tôi cuốc đất, mắt nhắm tịt, một anh mù làm việc!... Sáng cũng còn chả ăn ai, nữa là bị mắt! Cái nón tôi che đằng nào cũng bị gió tốc, hay úp chụp xuống! Khó chịu! Có lúc tôi bỏ nón để xuống đất, tức thì gió nó tung hê đi; đuối nhặt nón, gốc nhọn thừa ruộng mới phát dở dang xiên thọc chân!... [...]

Mọi cơn gió, nó không đi cùng một kiêu. Kia! Búi xoáy lốc, một thứ *valse* tốc độ điên loạn! Có thằng nó chạy thẳng một mạch, bắt cóc bụi, đi một hồi hàng cây số! Có thằng nó lộn ngược lại vài bước, để rồi tông tốc lúi thốc lá cây đi! Có thằng nhẩy dù từ cao xuống! Có thằng là là dềnh cỏ, cứ tăng gồ nhẹ nhàng mà ôm cát bụi, lai đi...

Hai ngày liền, làm việc với những anh "công nhứt", tôi mệt quá. Toàn thân tê rức... không còn muốn sờ đến cái gì nữa. Cần bút ghi cũng ngại, uể oải. Cái sợ không muốn nghĩ... Tôi phải bắt tội tôi, gỡ sổ tay ra. Ghi trở nên một hình phạt, "chế độ công bách ghi sổ tay!"

Gió thổi cái nhớ vào đây ấp con người tôi xuống thịt đang lên một thứ "sốt mủi". Chỉ có cái nhớ là không biết mủi mà thôi.

11/9

Mệt quá, tôi nghỉ.

Chấm bài luận. Đầu đề là: "Tả cảnh khu vực Chí Linh, khi anh mới đến". Đây là một số câu của anh em, loại khá nhất:

[...] - Nơi dềnh cỏ hoang vu này, trước kia có Hoàng Hoa Thám, và trong kháng chiến có du kích, có cán bộ của ta (anh Thuần) -... phía Đông có con suối, nước cuồn cuộn, từ núi đổ ra, nước trong xanh có một đàn cá đang vươn mình đua nhau như reo mừng chào đón người khách lạ phương xa (anh Thuần) - [...]

Ông Hoàng thì làm thơ! Anh Tương cũng vậy. Sính thơ khiếp! *Peuple poètel* Nhân dân ta thi sĩ lắm!

12/9

Mưa lút thút suốt ngày... Trên chín tầng mây xám xỉn kia, bà Trời hôm nay có nổi buồn gì, khóc mãi?

Sớm, tôi đi lừa bò. Áo *paraverse* ướt hết. Nước ngấm dầm, buốt vai, rét vào phổi. Tay reo lại, trắng nhợt đi... Cái chân nữa mới lạ chứ! Mọi ngày, tôi thấy nó đen sạm, bèn kết luận lầm là nó đã rám nắng! Ngờ đâu, chùi là đất nó ngấm các lỗ chân lông, các kẽ! Bây giờ, *aciàe* của nước mưa rửa sạch đi. Cái chân tôi mới hiện nguyên hình: trắng bệch, như con chuột lột. Nhợt nhạt kinh!

Mấy tiếng đồng hồ dầm mưa, tôi rét run. Không dám đề nghị về Anh Tân khoác áo toí lá, ngẩng co ra sau một đồng củi, tránh gió. Không thấy người đâu? Mỗi cái áo toí màu ngà ngà, gió nó tốc từng mảng!... Đàn trâu bò lả tả, dưới bãi, trên đồi cao...

- Anh lừa đám bò trên kia xuống, ta về thôi! Anh Tân nói. Một câu nói đẹp như thơ vậy!

13/9

Tối qua chớp bóng. Đây là tối *cỉnh* đầu tiên ở khu vực này. Đoàn chiếu bóng của Hội Hữu nghị Việt-Xô và Việt-Trung phục vụ; dĩ nhiên có những bài diễn văn hiều hỉ dài dòng.

Tôi bằm lá. Để ủ phân xanh. Lá này cắt ở rừng, các ngọn đồi. Trâu kéo về hàng xe, đỗ góc sân. Phải bằm nó ra, đem rải chuồng bò, chuồng trâu. Lũ súc vật rắc phân lên lá ấy. Người ta sẽ cào, trộn cho quyện nhau. Rồi chắt vào cái bể trữ phân.

Động tác giản đơn: một tay vơ lá, một tay cầm dao rựa bằm trên một miếng gỗ! Thân người thì ngẩng, chỉ có hai tay là lao động chính. Sống dao

xiết vào đốt thứ 3 ngón tay trở. Đốt ấy sẽ phồng lên. Mỗi một việc lại gây sự với một bộ phận của người ta.

- Tôi gặp anh HCKý... Anh Trần Viện đi qua, nói chuyện với tôi... [...] Tôi đến chơi chỗ anh em sân khấu. Anh em hỏi thăm anh thế nào, có khoẻ không? Tôi trả lời: "Khỏe thì không biết, chỉ biết là cố gắng lắm! [...]"

- Hừ!... Tôi nói... Cố gắng tức là sẽ khoẻ đấy... Hừ!... Trừ phi là cố gắng quá!...

[...] Thực ra, tôi đang lo *surménager* Thở khó quá. Ngực bị ép, đau đau. Nhiều buổi chiều ngồi nó hăm hăm. Có phải là một triệu chứng bệnh lao không?... Một sự lao lực, so anh em thì xoàng, so tôi là quá sức, cộng thêm những lo nghĩ, những nỗi buồn, liệu nó có đánh quỵ tôi không? Trong một ngày, tôi không có phút nghỉ. Hai buổi lao động. Ban trưa thì ghi chép và soạn bài. Tôi dạy toán hoặc văn... Chưa kể những lúc tôi hướng dẫn riêng cho một vài anh! [...] Một hơn nữa, lúc nào trong đầu nó cũng sinh sịch: một bài thơ làm dở, với lại những câu thơ vặt vãnh hàng ngày tôi phải sản xuất đầu.

Một *double travail* Tôi chỉ đi mỗi ngày nhiều *calories*, nhiều sinh lực! Còn thu: chỉ trăn 3 bữa, thường thường là *maigres* Tiền thì nhẵn túi, không có khả năng bồi dưỡng. Hiện nay thêm đường quá (non một tháng nay, chả đường chả mật gì hết), mà túi chỉ còn 6 chục!

Một cái tin bất ngờ: HCKý đã đến! Anh chàng đến trước sự chờ đợi của tôi, 1 ngày.

Một cái ba lô con cóc to tướng: "Của các ông cả, HCKý cười, tôi chả có gì!" Khô! Anh chàng còm nhom thế kia mà thò một cái quả núi con con nọ trên lưng! Ba chữ "vì anh em" nó nặng thực!

"Mắm tôm này", HcKý nói, "bà Nghĩa gửi ông... Bà ấy đã mở cho tôi ăn thử... Ruốc ông ĐDHưng này... Còn cái này của ông hử?" HKý đưa tôi mấy chiếc quần áo lả tả...

- Hừ... Tôi khó chịu, vì sao vợ không gói lại?... Hừ... Không phải của tôi! Tôi nói.

LĐạt ôm ngay lấy: "Của tao! Của tao!" 1 cái áo *veston* xanh, có một con dài đuôi chạy quanh, với một con dế còm đậu trên đó! Quái, dế ở đâu vậy?... HCKý rút thêm ra một đồng những màu nâu, xanh thớ bạc, những áo quần gì đó, LĐạt ôm chầm lấy, hí hửng "Của tao! Của tao!" Nó làm như ai tranh mất của nó.

"Cái bọc này", HcKý nói, "mới là của ông này!"...

- Gì ấy với quần hử?

- Phải! Phải! Có đôi gì ấy...

- Có thư không anh? Tôi hỏi.

- Có! HCKý quay về phía lưng, lục trong cặp... Của ông đây... Bà ấy dặn mình tôi: Ông cụ về ở với bà Phương rồi! Đâu phải nuôi cả ông cụ, cả bà Phương hay sao ấy! Có phải bà Phương không? (Tôi gật). Ông cụ không ở với vợ ông, mà ở với bà Phương, bà nhà ông dặn vậy...

HCKý phân phát thư cho LĐạt, TPhác. ĐĐHưng vắng mặt, chỉ ầu thứ Bảy mà cu cậu lại đi chặn bò, để anh em ở nhà họp chi bộ!

- Thôi chết rồi!... TPhác tái mặt, kêu khẽ... Vợ tao nó chữa rồi, nó định cho thai ra!

- Sao?

- Sao?

Mọi người hỏi, chia buồn với TPhác.

- Cậu mới ba con, HCKý nói. Con cũng lớn rồi, bận gì.

- Còn bé lắm, TPhác cãi. Cái thằng bé ấy còn bé lắm... Xong cu cậu tiếp tục đọc.

- Ba con cho ra thế nào được? HCKý đặt vấn đề nguyên tắc.

- Năm con mới đủ tiêu chuẩn! Tôi nói một nguyên tắc đã nghe lỏm một hôm nào đó, ở một buổi chuyện hão nào đó. - Năm con à? HCKý mở to con mắt, tuy mở to mà vẫn bé tẻo, he hé một cái kẽ; mắt anh nhỏ, dài, sâu mà lại l ỡi trong hố mắt và cái mặt mỏng tang, g ầy, da vàng tái.

- Phải, năm con. Tôi đáp gọn

- Năm con thực à? HCKý hỏi gặng. Ông có nhớ đúng tiêu chuẩn không?

- Đúng!... Thế ông mấy con? Tôi hỏi.

- Sáu con... Anh chàng nhìn ra nắng nhạt ngoài cửa sổ... Trước khi đi, vợ mình cũng đang tình nghi có thai! Thai 2, 3 tháng... Mà con nhỏ mình mới 5, 6 tháng.

- Ha! Haa! LĐạt khoái chá... Ông quá tiêu chuẩn r ồi còn gì! Ha! Ha!

HCKý mủm mỉm. Như cái anh có đi ầu khoái, một mình. Anh khoe anh em một cái lọ tương: 3 cái rau⁴, ướp! Tôi nghĩ: sao mà tanh!

- Con em mình ở bệnh viện... HCKý kể. Bảo nó làm thành *sirop* cho, nó đã ừ r ồi, không hiểu sao lại làm thế này? TPhác đã xem xong thư, cu cậu ủ rũ, có vẻ cố khai thác cái thăm kịch trường hợp anh.

- À, này... HCKý quay đ ầu v ề TPhác... Bà vợ cậu dặn m ồm mình, độ 25 đến 30 bà ấy rồi... Bà ấy sẽ lên đây!

- Lên làm gì chứ!... TPhác không muốn được hưởng một cái khâu hiệu thấp thế. Đáng lý, cái *cas* anh có thể nài khâu hiệu cao hơn, "về

Hà Nội giải quyết vậ đề vớ con!" ... Nhà tôi dặn ông bao giờ? Chắc là từ lâu rồi... Bây giờ, tình thế khác!

- Không! Không! HCKý chặn lại, thực thà. Mới hôm kia... Bà ấy đi họp gì, tạt qua tôi, dặn thế mà!

- Ha! Haa!... Thế là tin cuối cùng rồi!... LĐạt nhận xét, cu cậu nói vậy, tưởng làm an tâm được TPhác. Chả lâu nay, TPhác vẫn muốn đón vợ lên Phả Lại chơi.

TPhác xủ mặt... Hy vọng vù Hà Nội tan, khó lòng cứu vãn.

14/9

Buổi tối họp vớ HCKý. Mọi người báo cáo tình hình. Kiểm lại, anh nào cũng cố cả. LĐạt làm khoẻ, có thể là khoẻ nhất? Cu cậu bị nôn nắng, giữa một buổi làm.

ĐĐHung, TPhác thắc mắc chuyên môn tợn: không tập được nhạc gì hết.

Tôi thì đã thấy được cái lợi của lao động: nó phát triển đạo đức, trí khôn mình. Song rất lo sức khoẻ. Đầ này sẽ đưa đến *surménage*... HCKý sáng kiến: xin cho anh em được nghỉ 1 ngày nữa (ngoài chỉ ầ thứ Bảy và Chủ nhật).

Tôi cương quyết bỏ thuốc lá, vì ngực đau quá, cổ đờm, mũi khó thở. Suốt tối, không hút một điếu nào hết.

15/9

Cả ngày nhịn thuốc lá. Tôi tự động viên: thử xem xem mình có ý chí mạnh hay không?

Nhịn thuốc là cả một nỗi khổ! Người nó nhớ nhớ khói đắng. Sau bữa cơm càng khổ. Những lúc rỗi, những lúc nghỉ giữa buổi lao động, buổi chỉ ầ... Mồm nó tanh tanh. [...] Tôi chống cự vớ tôi được đến buổi tối. Cả nhà đi họp đảng viên Klung! Thế là tôi sa ngã! Hút 2 điếu! Say đờ ra... Ôi chao!

Đối với những sự chất sự đấng, cái tình nghĩa người ta nó mới sâu sắc, khó rút làm sao!

Ngày hôm nay cuốc vườn rau. Những chai tay cũ, nó lại tím bầm lên, không sung, nhưng máu tụ.

Người muốn gãy xương sống. Đặt mình xuống, mê man. Ngủ như là ngất đi, bất tỉnh nhân sự.

16/9

Lại hút mất 2 điếu. Thèm quá, tanh m ồm không chịu nổi. Ngày thứ 2 nhịn thuốc, khó hơn ngày đầu... Theo kinh nghiệm, người ta nói: bỏ được 3 ngày liền, là thoát.

Ban sớm, mua lút trắng trời đất. [...] Chiều, theo anh Thuần; dẫn hàng chục người ra đào ao cá. [...] Tôi vác cuốc ra bãi đất phá hoang. [...]

17/9

Tôi đi rào giậu. Chẳng có gì cũng mệt. Hình như, cái mệt đã tích lại trong tôi từ non tháng nay, bây giờ nó tràn ra! Lượng biến thành chất, cộng mệt nhỏ, sẽ thành *surménage* lớn: nếu quả vậy thật là nguy! Mà không có cách nào cứu vãn.

Công việc thì tôi cứ lặn từ động tác này sang động tác khác. Tôi là hòn đá lặn. Còn đọng lại chút rêu nào? Cái gì cũng chỉ sơ sơ chủ nghĩa. Như vậy nó có ích gì, cụ thể? Lao động phát triển những đức tốt: cần cù, óc thực tế, tinh thần chịu khổ, và mở mang thêm tri thức xã hội của tôi... Lý luận như vậy đúng!

Nhưng lao động thế nào? Luớt đi như vậy ư?... Thà học lấy một nghề gì, chắc bổ ích hơn.

Ồi! Ao ước thuở 20!... Bây giờ, ao ước tôi chỉ là: lao động ở một cái nghề thợ nào vừa sức, và có gia đình bên cạnh. Sau đây, khi văn nghệ đi dài, đi dài, liệu giấc mơ t ầm thường của tôi, có đạt được không? Ví dụ: Trung

Quy mô hoặc máy gạo, hoặc xí nghiệp nào đó, một xí ngoại ô Hà Nội? Không được thì Cầu Đuống vậy... Cùng lắm thì về Nam Định, ôi, quê hương đã thấy tôi sinh ra, lớn lên, và sinh sống với bao nhiêu nỗi cực?

Chẳng đại nào như đại nào! Ban sáng, tôi bốc lên một chút, nhờ anh Cầm mua cho bao Thăng Long! Đó là một *coup de tétel*... Đang bỏ thuốc, mà lại tải cái của quyền rũ ấy về... Mới ngày thứ 3!

Thôi, hãy coi nó là một bữa tiệc khói, bữa tiệc chia tay với *nicôtin*... Cũng như năm Dậu, có nhà ăn một bữa lớn, đề' r'ãi, chết cả nhà, không còn bao giờ yến tiệc gì nữa!...

18/9

Tôi cứ đổi từ động tác này sang động tác khác, luôn xoay xoay, như một người Do Thái đổi xứ sở.

Sớm nay, đi bóc lá mía.

Con suốt đỏ như nước phù sa, dềnh lên, vì lữ. Phải cời qu'ần lộn. Bãi mía bát ngát đời bên kia.

Động tác: chân lê kiêu chân vệt, tay bóc lá vàng, cho trơ thân mía ra! Đó là triết chỗ trú ẩn của loài sâu...

[...] Tôi phải lê đi trong sự bẽbộn những con dao lá sắc ngọt, con ngang con dọc. Tay bị đứt lúc nào không biết. [...] Mặt trời đã trắng xóa trên kia. Anh sáng như vôi nóng, rắc trên "sở mía". Tôi vừa làm vừa đơn giản những động tác thừa đi. Xoạch: hai tay tuột lá từ trên xuống đến gốc. Xoạch: hai tay cùng nhõ, bứt mạnh ra!... Thế là xong 1 gốc, chỉ có 2 cái xoạch... Thú vị chưa? Cái thân mía tồ hô ra, sạch sẽ, thịt da m'ầu ngà, sâm sấp ít sương đọng!... Tưởng như một thiếu nữ tr'ần tru'ng, vừa dội gáo nước cuối cùng một cuộc tắm gội!... Tôi chuyên sang chị khác! Xoạch! Xoạch!... Tôi đã lộn xong bộ áo vàng thó, và hoen đỏ của chị r'ãi... Cô gái nữ đ'ềng trĩnh đứng mơn mớn cái thân ngà ngọc! Cứ thế mãi, trăm nghìn cô thiếu nữ mía, thoát xiêm y! Một rừng lưng, đùi m'ầu ngà, trắng tằm tấp! Sự mơ tưởng vật dục đó, làm đậm đà công việc! Gây cho mình một thứ khoái lạc, rất động viên!

Song không phải chị nào cũng chỉ có 2 cái xoạch! Có chị khó hơn, lá dai không chịu đứt... Và khó nhất là khóm nào, có 2, 3 cô quần tụ. Lột cô chị lại vướng cô em... Tay bị cứa xót! Hơi nóng từ trời xuống, từ đất và các hốc mía bốc ngút! Như một cái hầm... Tôi lại tức ngực... Khí thở trong cái hầm này bị đun sôi, mà hiểm, vì phải tranh nhau với hàng vạn cây mía kia.!

TPhác

Tao về phải mua lấy đôi găng tay. Để đi làm... Đòi mình chỉ ăn ở đôi tay. Làm nó hồng đi, hết cách kiểm ăn... Tao đi cắt lá, chặn bò, hay gánh... vẫn mặc thế này (áo sơ mi trắng, quần garbadine...) Tội gì?

Trần Viện về Hà Nội rồi... Có việc gì ấy... Nhân thế, đến xin chỉ thị anh Cương, về vấn đề cho bọn mình nghỉ thêm 1 ngày...

19/9

Sớm đi rừng huyệt. Vì con suối, lũ nó ngăn bọn tôi, phải quay lại.

- *Đêm ư qua, em mừng nắng hạ...*

Một anh ngưỡi xe trâu, mặt phớt đánh trâu về phía con suối lũ, miệng hát.

- Không đi được đâu! Bọn tôi ngăn lại.

- *Đêm ư qua... Kệ! Đi miết!... Đêm ư qua, em mừng nắng hạ... [...]*
Anh bạn không quen kia ơi!... Chắc anh cũng không ngờ, sẽ là một nhân vật trong tiểu thuyết tôi đang thụ thai.

Tôi bị tai nạn, trong cuộc bắt gà!

Khỉ thế! Tôi phóng vào con gà; bên kia, anh Châu cũng nhảy bổ vào nó.

Bốp!... Hai người văng ra... Con gà đi đâu mất! Anh Châu nằm lăn kềnh, ôm đầu gối... Tôi bệt dít, tay ôm trán. Đầu tôi văng lên, óc lộn...

20/9

Đầu tôi rức. Nước chảy vàng, một thứ mủ loãng... Sáng thứ Bảy ấy, tôi nghỉ... ít nhất tôi cũng còn cái quần bảo vệ vết thương! Nếu nhiễm trùng thì sao?... Thiệt mình là một lẽ r ỡi, còn gây khó thêm cho xung quanh, ai rồi hoi h ầu mình? Một trạm y xá tí teo, nơi đây, cũng chưa có.

[1](#)

Xôi lạp xường

[2](#)

Nikolai Bulganin: 1955 lên thay Malenkov làm Thủ tướng Liên Xô, song sau vụ tranh giành quyền lực với Khrushchev không thành bị loại trừ khỏi Bộ Chính trị và BCH TƯ ĐCS LX đầu năm 1958. Có lẽ nông trường Chí Linh chưa kịp cập nhật tin này nên tiếp tục treo ảnh Bulganin.

[3](#)

Tiêng hát quay tơ: tác phẩm của Tử Phác

[4](#)

Rau/nhau bà đẻ

Buổi họp tối, HCKý báo cho anh em cái tin là: anh Viện đến lần trước đưa báo cáo của Ký cho Tiểu ban; Tiểu ban hẹn ngày giờ; anh Viện đến đúng hẹn ấy, thì Tiểu ban đi vắng, đâu đi học! Không chờ được, anh Viện lộn về đây!

Vậy tức là đề nghị xin nghỉ thêm 1 ngày chưa được giải quyết. Một vấp đề còn treo, trong chúng tôi, quanh nó tụ lại nhiều đợi chờ, hy vọng, và hời hợt...

21/9

Chủ nhật

Thế là được 1 tháng! Tức là non 1/5, già 1/6 kỳ hạn lao động đầu tiên này...

Cái nhớ vẫn để đục trong người, không tha... Tôi đã gửi vợ 5 lá thư. Và nhận được 2 (cùng 1 lượt, 1 phong bì)... Hàng ngày, và đêm, tôi vẫn bị động, cái nhớ nó rút thịt... Khuê, em thế nào? Các con ơi, các con ra sao? Có ốm đau gì không? Tiền thiếu thốn thế, sức lực cái gia đình nhỏ bé của tôi, có sa sút nhiều không?... Lúc thì cái nhớ, đứng hẳn ra, làm bão làm mưa, hành hạ tôi... Lúc khác, nó thổi ù ù một thứ bè đèm cho mọi việc, mọi giờ phút. Nó *siffle en sourdinel*...

Công tác lao động, tôi vẫn làm, cố làm... Tôi hiểu giá trị, sự ích lợi của nó... Song tôi lo surmenage. Tôi không thấy nó thành nghề, và đúng sở thích, nên bụng đâm chán. Đối quần chúng, tôi yêu họ, nhưng yêu theo cái kiểu yêu những nhân vật, hoặc những câu thơ của mình!... Tôi tìm hiểu họ nhiều hơn về mặt cá tính, ngôn ngữ, cách sống v.v... hơn là tìm những động lực đẹp để nào thúc đẩy họ hàng ngày. Vả, vẫn có một sự xa cách giữa hai bên, do cái thế của tôi, càng khó khắc phục. Ví dụ, làm thế nào hiểu được cuộc đời cùng tư tưởng của anh em? Tôi khoanh tay ư?... Chỉ nhận xét, và đoán

22/9

Tình mơ, tôi đau bụng, như đau đẻ. Bụng rấn hòn, cuộn ruột. [...] Chắc cái món nộm bí với đồ lạc hôm qua! Anh Trường cũng bị, 1 đêm, 1 sớm, tháo dạ 7 lần...

Có đúng không?

- Mình làm thơ, LĐạt nói, tự nhiên như người ta ca hát!... Có đúng vậy không?... LĐạt có phải là con hoạ mi sinh ra để hát hay không?

- Mình thấy nghệ thuật, ĐĐHưng nói, nó đầu tiên là một *besoin* của mình... Mình phải *satisfaire* nó....

- Không phải... Tôi nói... Nó là một *besoin social*... Nghệ thuật sinh ra ở trong xã hội, và vì xã hội...

- Trước đó, nó là một *plaisir*, một *besoin* của mình hã... Còn tác dụng xã hội của nó, mình không phủ nhận, song đó là đúng về khách quan mà thấy thế!

Theo tôi, đó là đi đầu cũ. Và sai. Thử hỏi: nếu ĐĐHưng từ bé sống trên một hòn đảo, cô độc, thì liệu anh ta có cái *besoin* và *plaisir* nghệ thuật ấy không?

Besoin nghệ thuật không phải do mình, vì mình, dù khi anh tưởng lần như thế!... Thực chất nó là một yêu cầu xã hội. Giác ngộ bản chất ấy, anh mới đi được xa. Thoát khỏi những lần lẩn, những hoả mù, nó kìm anh chậm lại...

Nói về nghệ thuật, tôi thấy buồn... Tôi phải khắc phục một cái khó lớn quá. Tôi cũng thú thực với anh em. Cái *esthétique* của tôi, nó là *esthétique de la douleur*, nếu có thể gọi thế!... Thế kỷ trước, chế độ đau khổ trước thì phải... Bây giờ, tôi phải trèo qua cái *esthétique* ấy, một cuộc vượt Himalaya!... Đây là thời đại của niềm vui sinh thành. Một thời đại vất vả, phức tạp, nhưng mà thời đại lạc quan!... Tôi thừa cái chất vất vả phức tạp, mà thiếu cái chất lạc quan. *Esthétique* tôi nghiêng về thế kỷ 19!... Song, tôi cũng nhận xét rằng, có khá nhiều anh mácxít *vulgaires*, chỉ đòi người ta lạc quan, mà đánh chìm những cực khổ còn tồn tại của thời đại ta đi, vậy cũng lệch! Họ làm thế, là xúc phạm chủ nghĩa Mác, xúc phạm lịch sử và nghệ thuật!... Tôi đấu tranh với những anh ấy, đồng thời đấu tranh với tôi... Vì chính tôi cũng đã từng xúc phạm chủ nghĩa Mác, lịch sử và nghệ thuật thời đại ta!

23/9

Cái kế hoạch của Klung này.

- Tôi cãi miết!... Ông Thi nằm đắp chăn rồi, còn ngỏm lên, nói bô bô... Tôi đi Cải cách cũng cãi miết... Làm thằng đội viên thôi, anh không bằng lòng thì cho tôi sang đội khác! Thấy sai, tôi lại cãi miết!... Các ông ấy cứ theo diện tích rồi tính quy ra hoa mầu! Thế là nhu quy phú nông rồi Cải cách! [...] Tính toán con số này khác, có biết cái chất đất ở đây nó ra sao mà những tằm này tằm khác, tính la liệt!... Hì... Tính, tính... cột cái con chim trời...

-Tôi đợi đến năm 60, cho nó hết tình nghĩa... Hế mà chưa Thống nhất là tôi báo với ban chỉ huy, chỉ báo thôi, rồi tôi đi miết xuống xã, tôi làm một cô.[...] Muốn kiếm gì thì kiếm... Tôi đợi đến năm 60, cho nó hết tình hết nghĩa đã...

24/9

Trưa nay tôi lại làm thêm một lớp toán lớp 6 nữa. Anh em đòi hỏi quá. Không được được. Một tuần lễ, sẽ học 3 buổi trưa... Như vậy, tương lai chắc đôi bên sẽ cùng mệt... Tôi cũng muốn đào tạo một số, để sau này điều dặt dờn số. Anh Cừu tích cực lắm: - Chỉ sợ anh mệt! Còn chúng tôi thì tha hồ.. Anh có thể nghỉ thêm 1 buổi, 2 buổi lao động nào khác, để mà ghi chép, nghỉ ngơi...

Tôi từ chối đề nghị đó. Vì không đúng với sự quy định của trên, đối tôi.

25/9

HCKý về Hà Nội. Hôm kia, một liên lạc đem công văn, quần áo, với tiền lương xuống cho anh, bị rơi mất hết. Anh liên lạc kỳ! Một thứ *mauvais poëtel* Ai lại buộc ở póc baga, mà rơi lúc nào không biết! Chỉ có đập từ Phả Lại tới đây mà mất.

- Chắc Tiểu ban có trả lời về đề nghị của tổ mình... HCKý nói... Nhưng mà rơi mất, không hiểu thế nào...

26/9

- Anh đi bỏ phân mía hử? Ông Cuộc hỏi tôi.

- Phải.

- Cuộc lỗ hay vun gốc?

- Cuộc lỗ.

-Vậy chứ!... Phải nếm trải hết, vậy mới là anh hùng quân tử chứ! Hi! Hi...

- Hi...

Vào bãi mía, như vào một chiến trường đặc biệt, có muôn lối guom cài tứ tung. Tôi với ông Kinh cuộc lỗ. Tức là cuộc hai bên gốc mía. Gốc nó trơ ra thành một cái lỗ. Động rễ, mồm cây, rễ nó đứt đi một ít, vậy sẽ kích thích mía mau lớn. Tốp bỏ phân sẽ rắc phân vào lỗ đó. [...] 27/9

Một chị áo vét cán bộ, tóc phidê, chân đi lệch thếch trên đường bụi. Trời đã nhá nhem. Một đứa bé áo sơ mi quần soóc đi cạnh, tay xách dép.

- Dành đó hử? LĐạt hiện ra, đưa tôi hai bọc đồ.. Mày đưa bà ấy lên ông TPhác! Tao về ăn cơm.

- Chị lên chơi bao lâu? Tôi hỏi.

- Mai tôi lại về ngay anh ạ, Chị Nghĩa nói... Hôm nay được nghỉ... Đến 9 giờ, tôi mới biết là nghỉ... Thế là tôi đi ngay... Hôm nay đi gấp đủ đi đâu may, anh ạ...

Tôi dẫn hai mẹ con đến TPhác. Đường đi, mọi người nhìn. Trông chả lạ mắt... Tôi khuyên bà nên ở thêm một ngày. Tôi cũng nói về TPhác cho bà yên trí.

- Ông Nguyễn Xuân Khoát đi Liên Xô về.. chị Nghĩa không hiểu sao lại nói chuyện ấy... Ông ấy bảo phải học Liên Xô... Bên ấy người ta đi *allegro*, mà mình lại đi *andantio*.

Tôi bảo chị chờ bên ngoài. [...] Một người đàn bà đến cái xứ h ầu như toàn đàn ông này, thật khó xử...

28/9

Chủ nhật [...] Đọc Bartok.

29/9

Đi gi ồng dưa...

Điện đã chạy sinh sinh. Ban đêm, đã có mấy mảng sáng bành bạch, ánh trắng càng tăng vẻ mộng...

30/9

Đàn bò mới về 22 con. [...]

1/10

Đi giết rệp mía.

Rệp trắng, nằm dưới lá, từng chùm.[...] Anh sẽ cần một cái giẻ, lau lá có rệp. Lau đi lau lại. Các đốm trắng sẽ vỡ bọp, chảy ra một thứ mủ tanh. [...] Quần áo bị nhiều vết mủ rệp. Bàn tay đa sát hôi quá, rửa xà phòng vẫn còn tanh. Bữa sớm, không dám cần chấy ăn. Khi và, mùi tanh ở tay bốc tận mũi, lợm giọng.[...]

Đang làm, tôi nghe rõ tiếng "Anh ơi!". Tiếng người vợ... Quay ra, không thấy gì! Quái!... Sao thế nhỉ? Tại tôi nghe rõ m ền một... Tôi không tin những phép lạ. Song giải thích hiện tượng ấy bằng khoa học nào?... Lúc ấy, làm việc mệt nhọc, không phải là lúc nhớ. Chỉ có cái là ít ngày nay, tôi nhói tim dữ... Trước Kháng chiến có bệnh ấy, song trong Kháng chiến, tôi đã tự nhiên bỏ được bệnh quý phái ấy đi rồi... Bây giờ tự dưng nó lộn lại... Cái tiếng "Anh ơi!" tôi nghe kia, có phải tiếng gió với cây cành, đập va nhau, rồi bị cái tai ù của tôi thu nhận l ần đi không?

2/10

Lại mía. Bắt rệp xong, đi lột lá.

Cái giẻ giết rệp, mủ dầy cộp, tanh ngheo ngheo... Tôi có cảm giác, đây là một bác sĩ, nặn mủ cho hàng nghìn người bị lở loét, mà chỉ có mỗi một cái giẻ!... Cứ hết mụn người này sang người khác. Kinh tởm.

3&4/10

Làm phó mộc. Đục lỗ, dựng chuồng bò.

Cần xà beng vỡ một tí đũa.

Bóc lá mía.

Lá mía. Công tác này kinh quá. Cứ một ngày bóc lá mía, là vài ngày xót và nhức tay... Cái quăn còn tốt, mà chỉ mấy ngày bị nó cứa, rách đầu gối.

Một cái tin buồn. TPhác nhận được thư vợ, chị báo tin: hôm thứ Hai, chị gặp HCKý. HCKý bảo là anh Cường không cho ai về, cả tổ sẽ ở một lều, tận Tết. (Ngoài ra, vợ TPhác bị sẩy, theo lời TPhác, vì đi Chí Linh thăm anh về mệt quá!)

Cái tin không được về đột ngột: Một thứ sét! Sự đối xử đó của trên, lại nhắc tôi, nhớ lại vị trí của mình! Bây giờ tôi chưa có quyên vui.

5/10

ĐDHưng đặt vênh đề đạo sống, *idéale*... Tôi nói: *communisme est l'art nouveau*! Có vậy thôi... Yêu chủ nghĩa cộng sản, dù sự thực hành nó có khi va vấp, lỗi lằm, thậm chí thất bại bộ phận, tạm bợ... Chủ nghĩa cộng sản có nhiều, một *multitude*, một trăm thứ hoa nghệ thuật tương xứng, nói theo hình ảnh Trung Quốc. Ta nên cố gắng lấy một loài hoa.

6&7/10

Gió may lại đổ bộ xứ này. Đêm ngày, bụi đi trên đường, hàng đoàn hàng đoàn những linh hồn, trắng mờ. Gió gọi trong người ta thứ nhớ chu kỳ dài đằng, là nhớ quê hương... Một lũ lũ cảm nghĩ, đau khổ, và thắc mắc quần

quái theo những bộ điệu xấu xí, thảm thương, quái gở. [...] Trong những ngày như thế này, người ta đối với cấp trên, đối với cả công tác mình làm, nó không được ổn.

9/10

Sáng sớm, tự nhiên thấy khác thường lạ. Ba bốn anh đi tháo màn các giường và quét dọn! Có phải tổng vệ sinh? Hôm nay thứ Năm, sao lại tổng vệ sinh? Vả mới tổng vệ sinh hôm nọ!... Hôn nữa, trong không khí, có một cái gì khang khác: nét mặt quan trọng, chờ đợi... Tôi đoán già: -Chắc là đón ai đây! [...]

Buổi chiều thì đích thân đồng chí Phạm Văn Đồng đến khu vực này, và qua thăm tập đoàn Thống nhất... Tôi đang vận quần đùi, vội lách mắt: mình không có vị trí ở đây! Vả, anh Sắc, người thợ điện (và cựu phóng viên báo *Thông nhất*) cũng đi theo Thủ tướng tới tập đoàn tôi, anh ngồi dưới bếp, cạnh tôi, và hỏi: "đây có một thằng *Nhân văn* phỏng? Đỗ Đình Hung phỏng?" Không ai đáp. Tôi lủi đi: một con cuộc buôn tui.

Sau buổi *meeting*, tự dung chúng tôi được triệu đến gặp Thủ tướng. Một vinh dự bất ngờ. Cái thân phận mình, sao lại được vinh dự đó?

- Chào các đồng chí! Đồng chí Phạm Văn Đồng thân mật bắt tay chúng tôi. (Chữ *đồng chí* nghe lạ tai và ấm áp thế? Tôi đã quen nghe người ta gọi tôi là tên, là y, là hấn, hoặc gọi TD ần trống không)

Anh Viện báo cáo đồng chí vài câu.

- Từ hôm anh em xuống đây, anh em đều cố gắng! Phê khởi...

- Tốt!... Đồng chí PhVD ồng nói... Cần nhất là *sincérité*... Các đồng chí có phê khởi thật không?

- Thật ạ! Chữ *ạ* khế, chữ *thật* to, ĐĐHung đáp.

Gian phòng khách ần người. Anh em xông vào xem, đông quá, đứng lố nhố khắp.

-Tôi gặp các đồng chí một chút thôi... Đồng chí PhVĐồng nói... Rồi phải đi ngay. Các đồng chí có cần nhắn gì về Hà Nội không?

- Không!

- Không!

Chúng tôi lấy làm lạ.

- Thật mà! Đồng chí nói... Có cần quần áo, sách vở gì không? Cứ nhắn. Tôi có thể làm được cái gì giúp các đồng chí, thì tôi làm... Thế nào? Thật mà...

Không khí hơi bí cho bọn tôi. Mọi người chờ đợi. Tôi nhìn Hưng, Châu¹, Đạt. Chúng im tịt, không nói gì. Tôi cuống quá. Thôi phải đánh liều, nói một cái gì, cho nó gỡ cái không khí này. Chưa chuẩn bị gì hết, người không bình tĩnh, mặc, tôi cất giọng cảm động nói:

- Thật, anh em không có gì nhắn... Đồng chí tổ trưởng đây (tôi chỉ HCKý) đã sẵn sóc anh em đầy đủ... Chỉ có công việc của chúng tôi làm, nhân gặp anh, xin cũng nói... Cái việc đi lao động... thật ra không phải chỉ có nghĩa làm cái này, xách gồng cái khác... Mà đi lao động, tôi nghĩ là mình phải thử thách mình xem có đi được với xã hội chủ nghĩa hay không?... (Đồng chí gật gật,... tôi càng cuống, tuy thú vị)... Qua một thời gian, chúng tôi thấy có nhiều vất vả, phải cố nhiều... Song thấy trong bụng có cái thích. Thích thật! Chúng tôi tin có thể đi theo xã hội chủ nghĩa, thực hiện tốt chủ trương của Đảng... Tôi mỗi lúc mỗi cuống, kết luận thế nào?... để... để... lại có thể như trước... về với Đảng... như trước...

Tôi thở phào một cái. Xong. Đoạn cuối hỏng quá, toàn chữ không, mà hơi vội.

- Tùy các đồng chí thôi! Đồng chí nói... Bây giờ không ai quyết định nổi, ngoài các đồng chí tự quyết định lấy!... Còn chúng tôi thì... mong, mong lắm!... Thế là tốt!... Nó phải có chắt vật, chứ êm đi thì chưa chắc tốt đâu... Chắt vật tha hồ, song cốt nhất cuối cùng là tốt... Cuối cùng tốt là được.

Buổi gặp tan. Đừng chỉ để lại trong tôi một cái gì như là niềm tin, như là một niềm vui, như là một chút tình thương của Đảng.

12/10

HCKý giải quyết việc về Hà Nội. Tôi được về, chữa cái mũi.

Cu Chấn *cafard*. Anh em phân tích. Đáng lý cu cậu *manger* ở cái lỗ đất lòi rom thì sẽ được về Đảng này cu cậu lại đi *manger* ở cái hăm của vợ! (Ám chỉ việc vợ chữa, cho trụ thai.) Cái việc *illégal*, lãnh đạo không cho là phải.

15/10

Thư ĐĐHưng gửi Đỗ Nhuận

(trích)

Tôi đã hai lần viết thư về, nhưng cuối cùng không gửi. Vì có những chỗ viết ra sợ hơi sớm, nói rồi không làm được. Hôm nay, sau vài tháng lao động tự thấy có một vài thu hoạch, tôi viết thư về anh kể vài mẩu chuyện "tâm sự" ...

... Tôi đã kinh qua tập sự một số việc lao động thường xuyên của tập đoàn: ngoài đồng, trên núi. Thường thì cày bừa, lấy gỗ, bón phân, chăn bò. Việc gì cũng cố tham gia một chút để tìm hiểu, nhưng gần đây thì nặng về chăn bò.

... Nhưng còn nhiều lần phải đấu tranh đau khổ lắm. Đau lắm. Tôi đứng giữa nhiều ý nghĩ chia nhau xô đẩy tôi, lắm lúc người tôi rơi thành từng mảng lặn ra, không chấp lại được... Có những lúc trời đất như xoè tay đón lấy tôi. [...] Nhưng cũng có nhiều lúc, bị quan, hoài nghi sà ập lấy tôi thì tôi nghĩ: cấp trên đưa tôi về đây để trừng phạt, lấy không gian xa cách và thời gian không hoạt động [...] để trị tội một con người lảm lỏi... Nhất là những ngày đầu thức dậy trước mặt trời, đêm về tê dại thiếp đi. Có những ngày đi vác gỗ, đầu gục xuống, chân bước thập thễnh trên gốc cây phát chéo như dao cắm ngược, dây chằng vào cổ. Có những lúc tuốt lá mía, hai tay sung

lên, tôi nằm bò xuống... Rồi đi cuốc, hai tay, mười ngón xù xì, nghĩ về cái chuyện đàn, nhạc không bao giờ có nữa... Mấy quyển sách mang đi đây bụi lở ở trên tường đất, hai bên nhìn nhau... Những lúc này, tôi như người ăn năn, đánh gai sắt vào thể xác để chuộc tội cho tâm hồn... Tôi coi cấp trên như Thượng đế cân nẩy mực, xử tội tôi... [...]

(Dưới, anh coi đó là chủ nghĩa cá nhân... Anh nói về Đảng: ng nghiêm khắc là phải. Chứ muốn trù trệ thì khó gì? Đi đây là Đảng muốn anh thành người tốt. Đau khổ vô ích, là hạ thấp giá trị mình.

Dưới nữa là câu chào và: "Nhờ anh chuyển lời chào thăm anh Văn Ký và những người quen. Tôi ít viết được tho vì thời gian eo hẹp. Tho này là mất 1/2 ngày Chủ nhật rồi. Chiều phải dành để giặt quần áo và tắm.")

16/10 đến 31/10

Lên đường về Hà Nội! Tất cả đều như mọc cánh: chiếc xe ngựa, lùm cây, quả đồi...

Bước vào nhà. Mẹ con Kha kêu "bố! bố!"... Con Kha nhảy từ giường xuống, cũng kêu "bố! bố!" the thé. [...] Gian buồng cửa đóng tối om. Con bé đứng lặng mãi, như đã nhận được bố, lại như chưa nhận được, bồn thần... [...] Cả nhà ba mẹ con đều ốm. Con mẹ sốt rét và đau bụng. Con Kha sốt, thở khò khò. Thằng cu Còm, vì chủng đậu, bị sốt. [...] Sáng 20, đang rửa mặt, ông Đường béo ị, dựng xe đạp trong ngõ, trời mưa nhòa nhòa.

- A! Anh Đường!

- A! Chú! May quá... Đang định... đang định... đánh điện... gọi chú về Ông mất... mất rồi... chú ạ...

Cái loại tin ấy khi nào cũng đến đột ngột... Bố tôi yếu quá rồi. *Tombé en enfance* từ hơn năm nay... Mùa Đông năm ngoái, tôi đã nghĩ rằng bố tôi về già...

- Ông mất... 2 giờ đêm qua... chú ạ!

Tôi không nghe tiếng... Người trắng bệch, trạng thái vô tri... Vụt cái, tôi nhờ h ồi Việt Bắc, trước khi đi chiến dịch Lê H ồng Phong đợt 1, tôi được cái tin người mẹ thân yêu và tội nghiệp của tôi mất... L ần ấy, tôi cũng không khóc... Mãi 3 ngày hôm sau, đang đêm, tỉnh một giấc mơ, mới ng ồi dậy khóc rưng rưng trong bóng tối.

Đám ma làm giản đơn, không kèn không trống... Ông cụ tôi nằm ở nghĩa trang Hợp Thiện, ở Láng, chỗ Voi Phục.

Mấy ngày sau, cu Còm với con Kha lại bị *rechute*. [...]

- Anh ơi!... Vợ tôi bế con Kha trong lòng, mắt rưng rưng... Hay là, ông nhớ cháu... mà bắt cháu đi theo đấy!

- Em chỉ tin nhầm.

[...] Ở vợ tôi, khoa học xen lẫn với dị đoan, theo cái thế cài răng lược.[...]

Thứ Tư (29/10) định đi, phải hoãn lại. Còn bệnh tôi thì mũi tắc, nếu cắt, phải mất hai tháng, hết cả thời giờ. Tôi đành hoãn lại, chờ hết hạn, Tết về hẵng hay. Hiện nay chỉ dùng thuốc xông với *épiétrine*, cho bệnh đỡ phát triển.

Sớm 31/10, lên đường lộn lại Chí Linh... Con mẹ nó lại sốt đêm qua... Khô! cái gia đình neo người của tôi! Hể con ốm, mẹ thức đêm săn sóc, là lại ốm!... Hể mẹ ốm, là hai con cũng lại ốm! Một cái vòng luẩn quẩn.

Chí Linh. Mùa Đông đến đây sớm hơn Hà Nội!... Khí lạnh tằm vào mệnh môn!... Đêm đen hắc ín, các vì sao như bị đóng băng xa tít trên cao!... Ban sớm tôi còn ở góc phố nhỏ, ở căn buồng nhỏ Hà Nội. Đêm nay đã nằm bẹp, dưới sức đè của mệnh môn, của cái lạnh, của các ánh sao Chí Linh này.

... L ần này, tôi thêm nhớ thêm thương... Một người bố mất... Vợ yếu g ầy đi... Và thằng cu Còm, nhớ nó đão đẽ, nó đã có "cá tính", miệng cứ cười toét ra, tươi và kháu tệ...

2/11

Chủ nhật

và 3/11

Hội nghị phát động thi đua kế hoạch vụ Đông Xuân thắng lợi vượt bậc.

orest 1 miraclel

Ngày 2, người ta còn bỡ ngỡ, hoài nghi, kêu ca đặt mức cao. "Cái lối kích thành phần, kích sản lượng đây!"

Sớm 3, cuộc họp tập đoàn nhận mức thi đua, cũng toái phở, chậm chạp, [...], một cách chịu đựng, chả lẽ không nhận! Chẳng có tính toán gì cụ thể.

Lúc lên hội trường, có cái bảng đen ghi mức thi đua. Ua! Có tập đoàn nhận những 13 tấn/lha lúa! Vượt mức 5 tấn. Họ làm ăn thế nào mà nhận hăng vậy? Anh em Thống nhất nhìn nhau cười nhạt, lo lắng. Ông Cừu tái mặt đi.

Vào họp, chủ tịch Chí Linh lại lên:

- Hôm qua, các đồng chí làm tôi suy nghĩ, vì cái 8 tấn của các đồng chí. Hôm nay, tôi sẽ lại làm các đồng chí suy nghĩ. Vì hợp tác xã Đồng Tróc họ nhận 16 tấn! Đây nhé... Hôm qua tôi đến họp với họ. Ngang đường, tôi ngắt vài bông lúa, đếm hạt, tính trung bình 1 bông 118 hạt. 1 bụi 7 bông, tức là 962 hạt; 2 centi 1 hạt, tức là 1852 centi, vị chi là 0,185 kg. Trong 1 mét vuông cấy lối 5x15, được 140 bụi, tức là 25 kg. Vậy 1 ha, bỏ rẻ đi cũng được 25 tấn. Do đó hợp tác xã họ nhận 16 tấn. Tức là còn thấp đấy! [...] Thế thì các đồng chí suy nghĩ lại đi!... Chứ 8 tấn thì e rồi tôi không biết giải thích với đồng bào ra sao? Nông trường mà lại có 8 tấn! [...] Cái 8 tấn, 12, 13 tấn của các đồng chí lạc hậu rồi!...

Hội nghị nghỉ, để suy nghĩ.

Thế là nhảy vọt ngay trong hội nghị. Tập đoàn tôi nhảy từ 8 tấn lên 17 tấn. Mọi nơi cũng na ná vậy. Lúa, mía, sắn, v.v..., nhảy vọt toàn diện. Mà không

phải bằng quơ! Ngươi ta tính toán cụ thể, từng bông, từng hạt, từng hạt...
C'est ỹ miracle.

Không khí như đun sôi. Người ta lo, người ta còn nhiều thắc mắc, nghi ngại. Song người ta tin.

- Có làm được hãy nhận! Chủ tịch Chí Linh động viên. Phiêu lưu cũng hỏng. Bảo thủ cũng hỏng... Nếu nhận thì phải cố gắng phi thường... Đừng bảo bảo thượng cổ chưa ai làm được. Tôi bảo thượng cổ là bỏ đi. Bây giờ làm hơn tất cả từ thượng cổ trở lại!... Nhưng phải cố gắng ngày đêm phi thường!

Tuần lễ 3/11 đến 9/11

Không khí chiến dịch. [...] Người ta nói những chữ: chuyển, chuyển mạnh, nhảy vọt, nhảy dài, dám nghĩ, dám nói, dám làm... Người ta nghĩ đến ngày mai, say sưa: "Chu cha! Để đâu cho hết của!" ... "Nay mai về Nam, làm theo phương pháp này thì vớt đi không hết lúa!" [...]

Đạo này rươi... Mọi người ốm, đa số mũi khẹt khẹt. [...] Vậy mà làm hung. Sớm 6 giờ đã ra đường "đón mặt trời". Đứng bóng chưa chịu về "Chưa làm được gì, đã trưa rồi!" Chiều 2 giờ đã đi, tối mịt mới mò về Đúng là đón mặt trời mọc, tiễn mặt trời lặn... Ban trưa, ban tối, người ta bàn bạc, họp hành. Đang có một sự bùng bột thảo luận. Bùng bột làm việc. Ngày lao động kéo dài ra 9 tiếng, 10 tiếng. Mỗi người tăng sức. Anh Đồng một mình dọn hai chuồng phân (trước phải hai người). Chăn đàn trâu bò (16 + 46) 62 con, nay chỉ hai người (trước 3).

Tôi mệt nhoài. Ban trưa ngắn tẽ. Dạy văn hóa xong, uống bát nước là đi làm... Sớm dậy đúng giờ giấc, ho hắt rồi đi... Tôi có cảm giác ng ẫ trên một chiếc xe tăng tốc độ đột ngột... Những lúc thời gian phóng nhanh vậy, những thắc mắc không có chỗ, bị vớt ra ngoài xe, lăn lóc dọc đường. Đây là những ngày 7 dặm chắc! Lãnh đạo đã trang bị cho cuộc đời một đôi hia tốc hành... Chúng ta sắp biến thành những Thần hành Thái bảo cả!

10/11 đến 15/11

Tuần lễ gặt.

[...] Công việc có 4 thứ chính: gặt, bó, gánh, đập. Gặt đau lưng. Bó rát tay. Gánh bết vai. Đập: vừa rát vừa bết tay, mỏi nhất ở cánh tay, bả vai.

Tôi cố làm cho được như mọi người... Chi ý định ấy đã chứng tỏ tôi chưa làm được như mọi người. Gặt mệt đặng gặt. Bó mệt đặng bó. Gánh mệt đặng gánh. Đập mệt đặng đập... Nhưng kỳ này, tôi phải thấy tôi dai sức thật. Anh em bảo: anh Dần mà ở một năm, rồi việc gì cũng làm được hết. Anh Cần nói: anh ấy làm khoẻ thật. Người có sức bền. Chỉ phải cái làm "chưa quen sương" thôi.

Trên đêra thăm dò: chủ trương sáp nhập một số tập đoàn với nhau. Thống nhất nhập với An Chính.

- Ông ấy muốn tiện cho lãnh đạo, anh Cẩm nói. Dem tập đoàn kém nhập với tập đoàn khá. Để rồi nhiều người nhiều miệng. Xem ba cái thằng nào ngang bừa đem ra đấu tranh phân tích...

- Nếu nhập, tôi đánh cho lỗ đầu ra, anh Thi nói. Lâu ngày chưa được đánh nhau, ngứa ngáy tay chân. [...] Đuổi khỏi tập đoàn thì về nông thôn, đeo một cái cày sướng!

-Tôi nói này: hễ nhập các tập đoàn vào nhau là tôi xin về nông thôn. Làm lấy một mình, cuối cô vợ. Vậy thôi... ông Hoàng nói... Hì!

Không hiểu sao anh em lại phản ứng chủ trương đó mạnh thế?

17/11

Một cuộc họp...

Theo trên, tức là các tập đoàn thương binh ở Đông Triều, anh Tương nói, họ lên sau, gặp nhiều khó khăn. [...] Vì vậy liên đoàn lãnh đạo chúng ta họp các chi ủy, có đêra việc chúng ta lên Đông

Triều để giúp anh em. [...] Ta đi một ngày thôi, là ngày 19. [...] Ô tô đưa đi, có cờ treo, khẩu hiệu giăng, râm rộ...

23/11

Trở về trước, khu vực này làm một việc đặc biệt: khai hoang. Nó thành một chân trời riêng, tách khỏi phong trào toàn bộ. Cũng gần như xã hội chủ nghĩa, nhưng chẳng thấy nói những chuyện như: lúa vệ tinh, chống bão lũ, chống tư hữu, v.v... Chỉ nói những: vỡ gốc, phá hoang, lúa râu tôm...

Nhưng đến đạo này, khác hẳn. Khu vực Chí Linh tham dự chiến dịch Đông Xuân với toàn miền Bắc. Tư tưởng bảo thủ chời ra, rõ, mạnh là đảng khác. "Khí hậu ta khác khí hậu Trung Quốc", "Cày sâu sẽ nổi đất vàng, sỏi, đất sét", "Noi khác được, chứ Chí Linh thì không được". "Thôi cứ nín hoi mà làm", anh Cầm nói như phát cỏ: "Tôi chỉ cho là đồng niên 8 tấc. Hơn nữa, cứ chặt đầu tôi đi!" [...] Có anh nói, nghe có lý, chẳng hạn:

- Cứ biểu lấy phân mà dãi đi tôi không tin!
- Phân cải tạo đất chớ còn gì? Kỹ thuật mới mà anh không tin à?
- Phải do đất làm chính. Căn bản là đất, phân là phụ... Nếu anh biểu chỉ cày phân, tôi cho anh cái núi kia kìa... núi đá đó, tôi tải phân, gánh nước lên cho anh! Anh trông lúa tôi xem!
- Anh lại bằng kỹ sư... Mới lớp 3, lớp 4, đòi cái Bộ Nông Lâm!...

Hôm nọ, đi lao động XHCN ở Đông Triều, trước sự thắc mắc của anh em, Ban quản trị chùn lại, không dám phân công ai. Kết cục: bốn ông quản trị lỗ mỗ đi vậy.

Hôm nay, cũng ở Đông Triều, mà lại là ngày Chủ nhật "thiên liêng", thế mà xe đạp túa đi từ tỉnh mơ: đi lao động ngày Chủ nhật. Trời! Vì sao? - Vì có 2000 đ một ngày công, trời ạ! Thật là chẳng cân ai đả thông ai! Ngươi ta túa đi, theo thế lực gì đó? Có người đùa: tu bản chủ nghĩa, đi nhanh thế? - Anh em chả túng quá, xã hội cũng nên tha thứ cho họ... Ta mới đang ở thời kỳ quá độ.

Cái cá nhân tu hữu lộ mặt nhe răng nhieu nhất trong việc sáp nhập các tập đoàn. Theo kế hoạch dự định, Thống Nhất sẽ nhập với An Chính và Quyết Tiến.[...] Nguoi ta đang suy bì An Chính hụt vốn nhieu, của nả chang có gì, trâu bò lèo tèo mấy con, mía lúa đầu xấu... Vậy là cái gì?

25/11

TPhác đi khám ruột, lại lòi ra bệnh không ngờ là: lao phổi. Trông anh chàng rộc đi. Cái Hà Nội với những sự vô đi đầu độ của nó, đã *miner* cu cậu. Nhưng cái lo âu của cái bệnh đến thành linh thế, càng *miner* cu cậu hơn gấp bội.

Bây giờ TPhác lại lộn về Hà Nội. Để bác sĩ quyết định dứt khoát xem: nội trú hay ngoại trú?

Nội trú thì không có gì bàn nữa.

Còn nếu ngoại trú thì TPhác xin xuống đây. Đi đầu dưỡng tại Chí Linh! Nhu thế vừa lợi cho sức khỏe, vừa lợi tu tưởng, sẽ tiến bộ được cả về hai mặt ấy.

- Sáp nhập rồi thì sao? Ông Hoàng nói... Rồi thì thằng vác cày vác cuốc đi làm, thằng vác giầy vác guốc đi chơi à? Hi!... Vậy đó. [...]

- Biều làm to lên, ông Kinh nói. Sao nông trường Quỳnh Côi đang 300 lại giản chính đi còn 50? Nông trường tiến bộ hơn tập đoàn sao lại giản? [...]

- Tôi chẳng nghĩ gì con trâu con bò béo với gầy, anh Cầm nói. Tôi chỉ thắc mắc từ đầu, sao biều đi sản xuất, anh em đi, còn những anh chày lười ở lại thì lại xếp công tác cả? Bây giờ lãnh đạo nói gì tôi cũng không tin nữa.

26/11

Việc sáp nhập sôi sục. Lúc nào cũng thảo luận. Số người tán thành mỗi ngày một đông hơn.

Anh Cầm nói nhẹ:

- Ấy vậy mà rồi việc gì cũng xong...

Anh cũng đã chuyển.

- Ông Dần này, ông Cuộc nói nhỏ... tôi tâm sự với ông chuyện này... tôi... tôi muốn hỏi ông xem,... ở Hà Nội, ông có gia đình... căn bản ở đó... ông có biết cái món công trường thừa, chính phủ thải... có một bà nào giới thiệu cho mình làm vợ!... Có thì mình bán cái xe đạp, cho bà ấy làm vốn... buôn bán... Hì...

Ông Vui

Chủ tịch kiêm bí thư một xã ven biển Quảng Ngãi. Tính khủ khủ khù khì. Đặc nông dân. Lo việc đêm ngày ngơ ngác cả. [...] Lo việc đến nỗi đâm ngáy! Mặt mất hồn. Tính không ra nữa, đang chuyện này nhảy sang chuyện khác. Chi bộ bàn cho ông nghỉ, đi bệnh viện. Thay một đồng chí khác.

Ông Vui cứ vác ba lô đến văn phòng xã. Rủ rỉ hỏi: - Tôi bị kiểm điểm gì? Các đồng chí cho tôi biết với.

Cánh ông đi, ông không chịu: Tôi nằm để các đồng chí cánh, ngó nó kỳ lắm!... Thế là đi bộ.

Bây giờ ông vẫn chưa khỏi ngáy. Làm bí thư tập đoàn Quyết Thắng. [...]

Anh Tân

Người *simpliste*. Cái gì trên đưa xuống là "đúng! đúng!". Người ta vặn đúng thế nào, anh nói ấp úng. [...] Nói rất to. Mắt một mí ráo hoảnh. Tay hoa chân múa. Đa thông không được, là phát bả, nói như cãi nhau.

Cái anh tích cực mà *simpliste*, ít tác dụng đối xung quanh. Cái tích cực của anh đó dễ bị cô lập.

27/11

Xã hội chủ nghĩa mới bắn súng hiệu từ đầu năm. Có mấy hột thời gian? - Không khí miền Bắc đã quang quẻ nhều. Mỗi ngày đến với những bình

minh và những chi ầu tà khác hẳn. Lao碌, lem luốc, và tự hào. Kỳ về Hà Nội, mới xa nó có hơn hai tháng, tôi đã thấy lạ. Buổi chiều xuống, thủ đô lên đèn, bụi vẫn, những đoàn nam nữ sinh vác cuốc đáp trường. Áo ngắn, nét mặt mệt mà vui. Các vị công chức ăn mặc cũng "bình dân" đi nhieu, đạp xe, mặt tr ần ng ăm. Tôi nhận thấy có những bộ mặt lớn tuổi ng ơ ng ắc, lớn v ỡn lo âu, cả như sợ sệt cái không khí đang chứa đựng nhieu gió máy, biến thiên. Họ thuộc về thế hệ trước... Mùa Thu pha vàng những buổi chiều đó. Cả Hà Nội xa hoa trước, biến thành một *faubourg* lớn, lem luốc. Tôi vốn yêu cái lam lũ của ngoại ô. Hà Nội đến hôm nay đã tiến thêm vào đường "lao động hoá" bao nhiêu? Số thanh niên, một số tôi gặp, chuyên t ợn. Tôi thêm cái *fanatisme* XHCN của họ. Xưa kia, trong Kháng chiến, tôi cũng đã *im* *gfanatique* Không nên sợ *fanatisme* Đó là lửa! Tôi đang lo: sự nguội lạnh và ngập chìm. Thời đại, cứ xem cái đà này, sắp đi những bước 7 dặm đây!... Sẽ có những người chóng mặt, lạ cái thành phố, cái thôn quê sinh trưởng của mình. Có ai là Essénine không?

Muốn hiện đại hoá thơ ca, trước hết phải hiện đại hoá mình. Trước hết mà song song. Song song mà trước hết - Pasternak có tài biết mấy? Cũng đáng thương đáng trách bao nhiêu? Thiên hạ có nhieu Pasternak, bằng cỡ hoặc cỡ nhỏ... Văn Cao với bộ mặt vàng khè, nép bên cửa, nhìn Hà Nội đang đi r ần r ộ, mắt anh chàng có tia sợ, tia ló xen lẫn với những tia chán chường không? Nếu anh còn biết sợ, thế thì chưa chết. Không khéo anh chàng lại tự hào với cái Ổ kén của mình, chưa chường.

28/11

Sau khi đã đồng ý, đành lòng đồng ý ép chủ trương sáp nhập, ông Hoàng quay ra nêu to những khó khăn về tài chính so le, về trình độ quản lý.

Ông Kinh kém hẳn vui. [...]

- Tuần sau tôi nghỉ. Đi Hà Nội chơi. Ông Kinh nói, chán chường.

[...] Trong những thời kỳ xô lắc mạch, sự tích cực và tiêu cực càng bày ra, rõ nét, "2 phe" hẳn hoi. Được cái, tích cực tính ở đây vẫn thống trị.

Người ta mỡ lợn, nói là "mừng sự sáp nhập sắp đến". Có anh muốn triệt hạ cả đàn gà, và ngỗng. Người ta tính vét quỹ ăn, xem còn bao nhiêu? Còn đến 3, 4 vạn! - Thế thì liên hoan một bữa thật say sưa, "mỗi người một con gà", theo đề nghị của một số, được tán thành.

Anh Trường

Khoảng 25 tuổi. Thanh niên xà beng. Đội trưởng Cải cách cũ. Láu. Nhớ nhiều. Ông Sêpilốp giữ chức gì, ông Malencốp hiện giám đốc nhà máy nào, anh nhớ cả. Đạo vừa rồi, anh có đi đâu không vừa ý (danh từ chính trị gọi thế là bất mãn). [...]

- Trên lãnh đạo chúng ta tức là thượng tầng, thì chăm lo kiến trúc. Hử, thế là thượng tầng kiến trúc! Còn dưới chúng ta ấy, thì ta làm cơ sở cho trên. Tức là hạ tầng cơ sở... Bao giờ các đồng chí nghiên cứu đến đó sẽ thấy.

[...] Tài học lỏm. Những kinh tế hạch toán! Những nhà máy dệt kim, vô tuyến truyền hình v.v... Cả ông Magellan, ông c. Colomb, nói cứ vùng tí mọt lên.

[...] Đạo này, anh được bầu chi ủy, và hội đồng quản trị, thái độ khác hẳn. Không còn cái uể oải và lối bẻ bai hành tẩu cũ. Để xem, lại mọc ra những khía gì khác, với cái tính kiêu đó?

Anh Anh

- Đạo tôi ở trong Nam, việc gì tôi cũng xung phong. Sao ra đây, tôi đâm chán ngán vậy? Phần thì yếu sức đi, người bị trúng "cái bệnh tình"! (Anh chả bị "đau bao tử"). Phần thì nhớ vợ con. Có tài gì mà giữ vợ hử ông? Vợ tôi là người trinh tiết trung thành nhất đó. 2, 3 năm biền còn giữ được. Chứ 10, 12 năm, tôi cũng tin tưởng là nó đi lấy chồng thôi... Bây giờ nó 30 rồi... Nó cũng thêm đéo chứ ông!... Tôi tin tưởng là nó đi lấy chồng mất.

-Tôi bần nông mà đóng góp hung. Đảm phu quốc phòng 80\$. Quốc trái 50\$. Quỹ gì... à... quỹ nuôi quân 50\$. Còn quỹ gì nữa?... Quỹ dân quân, cũng 50\$. Tôi toàn đóng bằng mức trung nông khá. Sao mà hử Kháng chiến, xung phong vui vẻ thế?

1/12

Bầu ban quản trị và chi ủy tập đoàn mới. Bước đầu sáp nhập về mặt chính trị và lãnh đạo.

[...] Đa số đều đổ xô vào, đòi phải kiểm kê tài sản trước hết đã. [...] Nhưng rồi cuối cùng người ta cũng đều đi bầu cả. [...] Một tập đoàn mới, to hơn, mang tên là Thống Nhất (mới) ra đời. [...]

2/12 đến 14/12 (Chủ nhật)

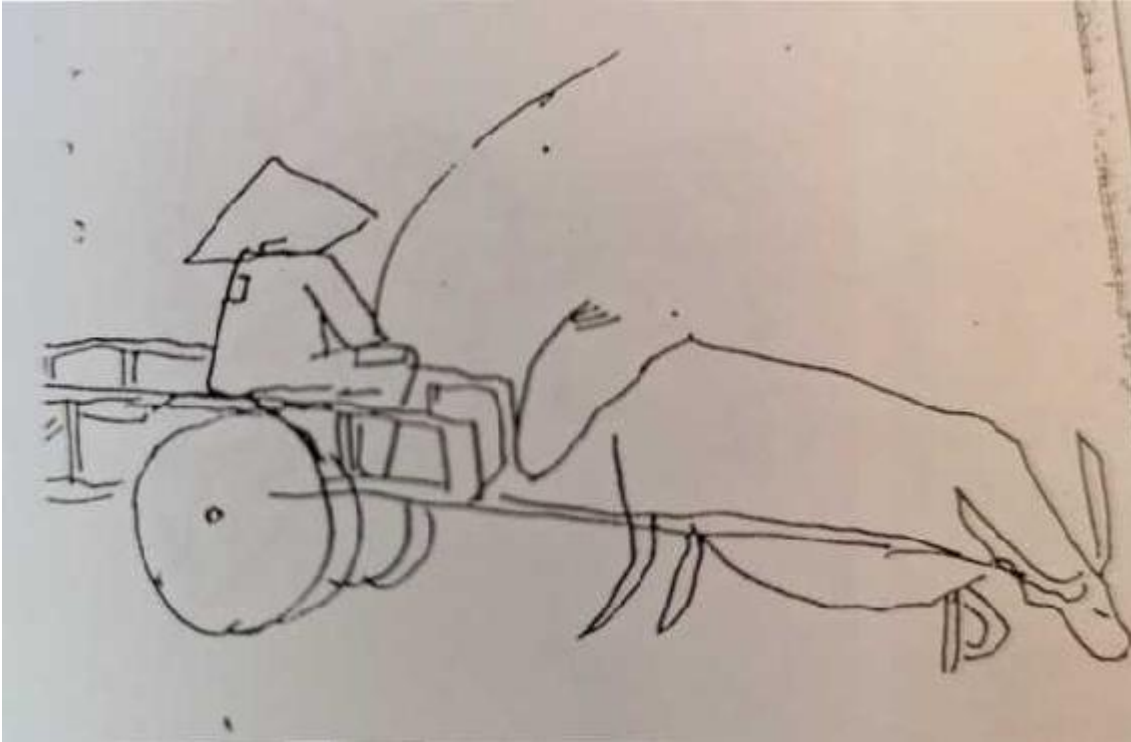
Giao thừa

Chữ *giao thừa* mọc lên. Đầu tiên nó là chữ *giao thời*.

Giữa thời kỳ tập đoàn nhỏ, đến thời kỳ tập đoàn lớn, có ít ngày nhập nhằng, gọi tên: *giao thừa*.

Đó là quãng ngày của chán nản, chờ đợi, tranh tối tranh sáng. Đó là quãng ngày của chủ nghĩa cơ hội, của những thú' bói cá. Đó là quãng ngày của nghỉ phép, tiêu cực, bệnh não thực và vờ.

Nhưng đó cũng là quãng ngày của sự tích cực, cái tốt càng hiện lên, rõ rệt, không nhân nhượng, tự hào, ngang nhiên đạp trên sự rác rưởi của những giờ phút chậm chạp, buồn bã này.

Ký họa của Trần D`ân, 1958

[1](#)

Tên thật của Tử Phác là Nguyễn Anh Chấn.

1959

Chao ơi! Con đường đê đi đến chỗ 'Đúng' mới nhiều máu làm sao? Tương lai có để dành cho tôi nhát dao nào nữa không?"

11/6“

... Quãng ngày mà mình cảm thấy mình "vô ích". Tôi chờ đợi "đi lâu dài". Những người nằm ở "tạm trú xá" chờ công tác, chắc có tâm trạng na ná tôi.

Ở Chí Linh về, chúng tôi dự hội nghị tổng kết, và học kế hoạch 3 năm. Xong rồi, tôi ăn một cái Tết tuy túng thiếu song vui và thoải mái hơn tất cả 3, 4 cái Tết đã ăn từ ngày Hoà bình.

Rồi, giữa cảnh Xuân mới, tôi đi Nam Định, để sáng tác. Lúc đó, có vụ Phú Lợi¹², cả nước sôi lên một sự phẫn nộ chưa từng có. Tôi viết được một bài về cuộc tuần hành phản đối Mỹ Diệm... Liền đó tôi làm bài "Con tằm xã hội". Nó là một cái mốc trong đời tư tưởng của tôi. Nhiều ý kiến lắm, song tôi vẫn thích bài ấy, vì nó là "Trần Dần 59".

Thế là hết việc. Ròng rã ngót nửa năm rồi. Tôi chỉ thấy tôi "có ích" trong mấy việc đó thôi. Ngoài ra làm gì? Chỉ có: chờ đợi. Và chờ đợi...

Bắt đầu, khi lãnh đạo đồng ý cho tôi và cả gia đình về Nam Định thì người tôi nó lạ lắm. Lo âu, xen lẫn thú vị, và tất cả nhuộm một chút buồn tủi... Vợ tôi cũng được về thăm quan nhà máy dệt. Chiếc xe đạp vui buồn của tôi bán được 36 vạn, đem chi dùng cho sự túng thiếu hàng tháng, và cho cuộc đi chơi Nam Định này... Vợ tôi trở về thú vị, hết cả lo âu khi đầu, mà chuyển sang cái lo khác: liệu có được nhận vào nhà máy dệt không? Vợ tôi chỉ mong chóng đi. Giục tôi "đề nghị các ông trên" luôn mãi.

Cảnh sống mới "công nhân hoá" dần dần hiện ra với tôi đầy hấp dẫn. Sáng tác, nghệ thuật, tiền đề, tư tưởng, v.v... tất cả ở đó! Vợ tôi coi đó là một lối thoát, được sống ra ngoài đồng tử lút cút đái gia đình. Tôi cũng muốn vợ tôi được đi làm, được học hành. Con cái sẽ sung sướng hơn. Cảnh nhà sẽ

đỡ bần hơn, vui hơn, lành mạnh hơn. Tôi-gia đình-xã hội sẽ không còn hàng rào. Có thể nói "một cuộc kết hôn tay ba" mà êm thấm.

Viễn vọng ấy ngày một "nên thơ" mãi lên. Nó thu hút, thu hút... Không được nó, sẽ như thất tình! Chưa được nó, chậm được nó, cứ như là đang yêu mà chưa chắc được yêu! Như là đã gửi thư đi, mà người gái kia chưa có trả lời! Như là mối tình đầu, đam mê hơn rượu mạnh, chưa tới màn kết, đang diễn biến hồi hộp và đau khổ!

Tôi đang nằm trong nanh vuốt của tình thế này. Mỗi ngày trôi, nặng hơn ngày trước. Việc vặt gia đình ray rứt, gặm nhấm. "Hàm răng chuột nhắt của gia đình", cộng vào đó "hàm răng khổng lồ của chờ đợi". Có những lúc chán nản, thấy cái vô bổ của thời giờ, của thân phận. Có những lúc cáu giận thành linh. Trời tháng Sáu (tây) nóng dữ. Đường nhựa, nhà ngói,... lửa hè nó cứ ngùn trong đồng đường nhựa nhà ngói. Nó ngùn trong người. Châm lên những nổi tức giận kỳ lạ... Trời cứ 33 độ, 39 độ... Nhiệt độ tâm lý của tôi có lúc phải tới 1000 độ. Còn thường thường cũng phải vài trăm độ. Tôi có cảm giác một con tằm *mise en Quarantaine*.

15/6

Hàn thử biểu đặt ở một góc nhà, chỗ râm mát nhất, ngay đầu giường, cạnh cái tủ đứng: quanh năm ánh sáng không tới thăm xó tối này! Hôm hàn thử biểu chỉ 33 độ, hôm 33,5 độ, cứ thế giằng dai. [...] Hà Nội đã thành một cái lò nung người. Lửa bốc từ đường nhựa, gặp cái vung những mái ngói, lại hâm xuống. Nắng từ bình minh đến hoàng hôn. Tắt nắng rồi, thở ra còn hơi lửa. Hàng chục vạn sinh linh bị nấu chín trong cái oi nồng kinh khủng này. "Giống đực giống cái" (Nguyễn Tuân) bò lê bò càng. [...] Gian phòng tôi ngọn đuốc, đâu cũng nệm bông, thật là quê hương của sự nóng!

24/6

Gặp ông Cương. Sự nóng ruột xui tôi đến. Đi đâu? Bao giờ đi? Bao giờ học để đi? Thời gian đi như một thằng ăn cướp phi ngựa. Thoáng cái đã đầy năm, kể từ ngày bị kỷ luật. Tôi chưa làm được cái gì có thể quyết định một chút. Cho nhẹ bớt cái gánh kỷ luật. Nằm chờ làm cho hình phạt đè nặng hơn trên tâm hồn. Đè mãi; đeo không nổi tội.

Ông Cương bảo, độ tuần sau phổ biến chính sách cho anh em, độ vài ngày thôi, để anh em đi. Còn riêng trường hợp bọn tôi, thì hôm nọ có bàn, có nên để ở gần Hà Nội, một cái xưởng nào đó, thì gần gũi lãnh đạo hơn, học hành hoặc cần gì, tiện hơn!

Thế nào cũng được. Tôi chỉ đang mong được làm một cái gì, không phải nằm chờ trường kỳ mãi như thế này.

25/6

Được non tuần nay, trời đầu dịu. [...] May! Ông Sukarno³ tới thăm ta, vào dịp những ngày mát. Hà Nội như mở hội. Cờ treo 5 ngày. Đèn chằng các công sở, vườn hoa. Rộn rịp các đám múa sư tử, múa lân, diễu các phố. Những ngã tư lớn đầu có trò chơi mua rối hoặc kịch. Rồi thì *meeting*. [...]

26/6

Mãi đến hôm nay, mẹ nó mới hoàn toàn tự nguyện đồng ý về cái mục: ăn com hiệu. Từ lâu tôi đã đưa ra cái kiến nghị ấy. Đề' có thì giờ làm việc khác. Vả đỡ tốn hơn.[...] Hãy tính sơ ra mà xem: 1 tạ cúi 80 đồng, gạo : 160 đ, nước mắm 5 đ...

[...] Tôi bèn đến quán mì ền Nam phố Hai Bà Trưng, xé cửa hiệu sách Nhân Dân. [...] Đặt luôn 2 suất ăn chung 180 đ. Vị chi 1 tháng mất có 360 đ. Ngon không ngon chưa biết. Biết là rẻ hăng. [...]

Gặp NgĐThi. Anh nói rõ về mục hướng đi của bọn tôi. Đi quanh Hà Nội thôi. Vì đi xa vất nhiều lắm đề thực tế. Nhà ở. Di chuyển, v.v... Địa phương thì bận sản xuất. "Quản lý văn nghệ sĩ" mà không có vấn đề gì họ cũng còn ngại! Nhớ anh em đi, tốt không sao, e có sự hiểu lầm gì lắm khó. Hơn nữa, đi xa tận đâu đâu, khó giúp đỡ theo dõi. Còn gia đình thì cũng sẽ giải quyết công ăn việc làm. Anh nói: cố làm trong tháng 7 là xong.

- Chắc LĐặt thì thú vị, NgĐThi cười. Anh ta đang lo đi xa. Tôi trở về Có cái vui. Cũng có cái lo.. Không hiểu sao, xa Hà Nội tự dưng vẫn gây ra nào nhớ, nào buồn, nào tủi nữa. Có cái gì như thế "di cư"! Vậy ở Hà Nội rồi!

Nghe như đòi mình bớt đi được một sự đồ vớ. Khởi có gì lật đảo trong cuộc sống riêng.

Song Hà Nội có một cái đáng ghê lắm: nó có cái tài rất ma quỷ là tài đánh loăng anh ra. Một cái biến người mà anh chỉ là một chiếc bách nổi nênh. Anh rất dễ bị động với những cái thú vui lật vạt, những phố xá, điện đèn, những cám dỗ của sự ra đường chìm giữa đám đông... Ở Hà Nội này, anh khó gặp người cần gặp. Khó dò sâu những tâm sự cần dò sâu. Anh phải có con mắt thấu thị lắm, có khả năng tập trung ý tình lắm, mới có thể *dompter* được Hà Nội. Nó cứ như một cô nhân tình quái ác, tinh ma. Đó, từ cái *matière rebelle, fluide*, phức tạp như thế, anh phải nhằn cho ra được nghệ thuật! Nó có nghệ thuật chứ, như rỗng ruộng, như bất cứ nơi đâu. Chỉ khác cái là khó nhằn.

28/6

Chủ nhật

Ăn cơm hiệu khó ăn quá. 4 bữa rồi. Cơm thối khô, gạo chiêm, thứ chiêm xấu, đen. Thức ăn: 1 bát canh rau ngót nấu suông, với một chút (đúng là một chút) rau muống xào và độ 4,5 miếng thịt trâu kho mặn, nằm co ro một góc cà mèn. [...]

Song, cũng đành. Vì chỉ có cách ăn như thế, là rẻ nhất. Nó có ngũ'. Gọi nôm là: ăn khổ. Nó còn khổ hơn ăn cơm đâu ghê ngoài chợ. Cơm đâu ghế thực ra ngon hơn nhiều. Có tí dưa. Có các món hợp khẩu vị, chẳng hạn canh cá, canh cua, canh dưa, đậu phụ rán, v.v... Đằng này, nó là một thứ tiểu tư sản chẳng ra đâu ra cuối gì. Cũng nhạt nhẽo như tất cả mọi cái gì tiểu tư sản.

Cái tin "đi thực tế quanh Hà Nội" đến với mỗi người bọn tôi một khác. LĐạt, TPhác khoái thành thật. PhQuán thì kêu là: không sáng tác được! Còn ĐĐHưng.

- Ghê đấy! Hưng nói.

- Sao?

- Ghê đấy. *Surveiller de près*.

- Thế lại hơn. Tôi nói. Không có cứ nghi nghi ngờ ngờ. Lắm thứ lắm.

Lát sau Hưng mới nói:

- Kể ra cũng có cái thú khác.

Đối anh tin này cũng có mặt thú ấy: gần gia đình, gần đàn. Anh không thích, về cái mặt anh cho rằng lãnh đạo còn nhiều nghi kỵ. Ý kiến LĐạt khác hẳn:

- Thế là rộng hơn chứ. Tích cực cải tạo mà.

30/6

Năm ngoái, đúng ngày này, cu Còm khai sinh. [...] Một năm đã qua đi. [...]

Tháng 11

Mấy tháng đã qua đi. Đã chết một mùa Hè. Đã khai mạc: mùa Đông. Nhưng cùng với mùa rét của thiên địa đó, thì riêng trong chúng tôi - phân tử *Nhân văn* các loại - lại như là có gì na ná mùa Xuân.

Tôi gọi là tuyết tan. Tức là, có lẽ lãnh đạo có chủ-trương-tan-tuyết. Có lẽ?... Bằng chứng là: trong chính sách đối đãi có thêm một điểm: sử dụng! Trước thì chỉ vền vện có: cải tạo lao động và cải tạo chính huân! Thế là có khác chứ? Một vài ví dụ: ĐĐHưng: dịch ở Hội Nhạc. TPhác: thủ thư viện ở Liên hiệp Hội, anh chàng xếp sách, đánh chuột và gián, và thú vị với công tác, đầu đã được biểu dương! Tôi với LĐạt: dịch ở Hội Nhà văn. Phòng làm việc chúng tôi ở ga-ra, yên tĩnh lắm, nhòm ra sân có một cây khế, cây ổi tầu, một giàn nho. Nguyễn Khắc Dực: dịch... v.v... Đa số là dịch! Một thứ "dịch" dịch.

Tôi mới làm thêm bài thơ "Sắc lệnh 59". Bài này có điểm khoái: về điếu, về tữ, và lời có cái mới. Tôi tự gọi là một thứ *l'impidité picluante* hoặc *limpidité assommantel* Một thứ trong sáng của người nếm trái!... Một điểm

đáng ghi: đại ý có câu "tôi gọi Diệm như gọi: *Lulù* như gọi: *Mực!*" thì - theo LĐạt khoái trá *rapporter* lại! - ĐĐHưng bèn "cắn" cho tôi một miếng ngáp răng! Hưng nói: "Diệm nó dùng anh như dùng con chó ấy! Chứ bàn thờ nào?"

Evènements trong mấy tháng qua:

- Đồng chí Kờ-rút-sốp đi thăm Mỹ, một cuộc đi *éclatant*.
- Trạm khảo sát tự động khoảng không các hành tinh chụp ảnh phía sau mặt trăng. Người ta nói: đã vào thế kỷ 21!

[...] Đài thiên văn báo lần gió bắc, lần 3,4 lượt, mà cái gió "phải gió" ấy cứ lần lửa mãi không đem rét đến! Có cái gì như bệnh quan liêu trong chuyển vận nóng lạnh rồi. Mùa Đông đúng là một mùa Hè mượn danh.

28/11

Hôm nay thì rét thực thà rồi. Thằng Còm, con Kha ốm la liệt: sốt trở trời và răng. Tôi vẫn đi về hai buổi Hội Nhà văn. Ga-ra làm việc bây giờ phải đóng cửa chống rét và bật điện chống tối. Thêm một sinh linh nữa: Phùng Cung. Anh chàng in rô-nê-ô. Làm việc, anh có hứng thú, song cái bộ diện tâm hồn anh chàng còn lăm vênh đênh. Tôi muốn gọi đó là thứ "vô chính phủ của một kẻ đao thước", "vô chính phủ đường phố".

Tôi "thi công" bài thơ *Ngoại ô tôi* Chữ ấy, do PhQuán đặt ra, học ở Việt Trì... Bài thơ này, tôi mừng tượng là một ưu-phẩm của tôi. Tôi muốn tổng kết một thời kỳ lịch sử quan trọng, thời kỳ bản lề như thường nói, độ vài chục năm biên thùy hai chế độ. Tôi tảo mộ tuổi thơ ấu, tuổi thành niên của tôi. Tảo mộ một thế hệ thanh niên đã qua. Tảo mộ những đau thương và chứng tật cũ! Một cuộc học ôn lại... Người với người. Thuở ấy thế nào? Bạn, tình yêu? Những guồng máy tình cảm phụ thuộc nhà nước thế nào? Xã hội bổ dụng người ra sao? Tình yêu còn nằm ở đâu? Ai duy trì: nhân tính, đạo đức, chân lý? Ai phá đê-lao? Ai cần đâu cho dân tộc phá đê-lao? Người cộng sản sinh sống, sinh hoạt và hoạt động thế nào? Thế nào là sống? Thế nào là lớn? Thế nào là nhân đạo? Con đường đi tới chân lý có

chảy máu không, nhiều ít ra sao? Người với số mệnh? Xã hội và người?
Trách nhiệm của đôi bên?

10/12

Sớm mai toà án xử Thụy An gián điệp và Nguyễn Hữu Đang phá hoại, cả hai: hiện hành. - Tôi không có giấy gọi cho dự, có lẽ vì không có vị trí gì ở đó... Không phải là nhân chứng, cũng không phải là đại biểu của nhân dân... Người có một cái gì vắng vắng. Tôi đã có đứng với nhóm Đang c ầ n đầ u. Tôi đã ly khai với "lý tưởng" đó. Cả khi đứng ở đó, cả khi ly khai, cả bây giờ, tôi vẫn cứ rớm máu. Chao ơi! Con đường để đi đến chỗ "Đúng" mới nhiều máu làm sao? Tương lai có để dành cho tôi nhát dao nào nữa không?

Đang đã thấy cái sai lớn của Đang chưa? Hay là những cái đúng nhỏ, đúng lụn vụn nó vẫn đánh lừa Đang, không

cho nhìn thấy cái sai-Thái-Son cũ? Vận mệnh Đang ở đâu, nếu không phải ở đó? Tôi muốn biết thái độ Đang ra sao. Nếu Đang vẫn là kẻ khẳng-khăng-sai, thì kẻ ấy đối một người khẳng-khái-sửa-sai còn có mấy bụi nào chung nữa? Ngoài trời mưa bụi. Rét xoàng. Không có gió. Đôi lúc vài tiếng chuông xe đạp. Năm nay rét muộn. Đang ra toà cuối năm. Tôi cũng không thể nào nhớn nho với sự kiện nay. Chao ơi! Con đường để đi tới chỗ "Đúng" mới nhiều máu làm sao!

TRẦN DẦN

Công tình

Bìa cuốn *Công tình*, bắt đầu viết năm 1959, hoàn thành năm 1960, xuất bản lần đầu tại Hà Nội năm 1994

1

Các ghi chép 1959 và 1960 của Trần Dần nằm chung trong cuốn sổ *Ghi vắn* 1958. Năm 1959 mở đầu bằng ghi chép đề ngày 11/6, bên trên có kèm theo một ghi chú nữa: "Tháng 12/1958 đến 6/1959". Vậy ghi chép đề ngày 11/6 này có tính tổng kết 6 tháng mà Trần Dần không ghi hàng ngày hoặc thường xuyên.

2

Vụ đầu độc, thảm sát hơn 1000 tù chính trị ở nhà lao Phú Lợi (Thủ Dầu Một, nay thuộc tỉnh Bình Dương) tháng 12/1958

3

Tổng thống Indonesia 1949-1965. Tháng 3/1959, Hồ Chủ tịch sang thăm Indonesia. Tháng 6/1959, Sukarno sang thăm miền Bắc Việt Nam.

1960

"Tôi ơi! Hãy cứu vãi tứ phương! Vì mày là một con... bệnh! Hãy van đất, hãy lay trời! Hãy thổ đau thương ra độ vài chậu! Hay có lẽ ra quỳ ở các ngã tư! Vĩ tội mày to lắm: Mày là một con... bệnh!"

19/1

Thứ Ba, xử Đàng và Thụy An 15 năm tù.

27/1

Đêm giao thừa

18/3

Đi Thái Nguyên.

Sớm mai đi!...

Nhiều cái sớm mai rồi. Chỉ có một cuộc đi bé xịu, mà hoãn đi hoãn lại mãi, nát nhều cả.

Những cái bận lớn, bận con... Nhưng đã là bận, thì nào bận nó có biết lớn nhỏ đâu? Ví dụ: một đoạn thơ làm dở, nó cũng choán anh, chẳng hơn một cái nhà quét dở dang... Thế là hoãn. Con Kha chữa răng... Mẹ nó cần thi chuyển cấp (văn hoá), cần xin việc làm... Còm, cần một lọ vitamine D2 + một lọ cốm calcium... Một cái "nhiệt độ" chưa mua... Thùng tổ nô đựng nước, chưa hàn được... Thế là hoãn...

LĐạt mới hoãn tợn chứ. Thứ Ba... thứ Năm... Sáng thứ Năm tôi đến, cu cậu đi vắng: thế ra nó hẹn một thứ thứ Năm *en l'air*\ Nó khất: thứ Bảy!... Hôm sau, nó lại "có tư tưởng" khất: thứ Hai sau. Nó kêu: trời mưa dầm quá! Mùa mưa dầm mà định đợi cho hết mưa, có là đến sang năm... Có lẽ nó ngại mưa dầm thật, song chắc đó không phải cái ngại chính...

Thôi đi đi!... Nhỡ mình ra ở một chỗ này, để đóng khớp mình vào một chỗ khác... vẫn là thế giới ấy, mình đây, -nhưng là một mình-bị-xáo-đảo đi! Dù tự nhủ đến đâu cũng là nhà, song đến đâu... có thực đúng nhà mình? Cái đờng h ồ tích tắc ở một chỗ quen tai, quyển sách đê' ở ngăn tủ, đúng chỗ ấy,... đưa con quấy ở góc nhà... vợ làm com dưới bếp... Đến đâu, có thể không? Hàng phở quen đầu phở, bà thuốc lá mua chịu... Một cái hô Hale¹ để hóng gió... Tôi với các sự vật nơi này đã quan hệ đóng khớp nhau thâm tình. Đi là nhỡ một cái răng hàm! Người ta đã có cách để-không-đau, mách giùm tôi với!... Cái giao thừa đi ở... cũng là một giao thừa, đó đây trong các ngõ tâm h ồ, có mưa bụi, r ễ lất nhữ, có rom róm những xác pháo đỏ...

19/3

Xe Thái phải ghi tên, gọi tên, xếp hàng mua vé... Gọi qua tên là nhỡ xe! Quả có nhỡ một chuyến.

Sớm thứ Bảy mưa phùng... Con Kha thẳng Còm không biết biệt ly. May cho các con! Muôn năm tuổi thơ ngây! Tôi đi với LĐạt... Xe lắc. Đường xấu. Mưa lép nhép. Chiếc xe cà là tàng, cửa kính dán, gỗ nứt, như một thương binh chạy bước được bước chẳng, trệu trạo trên con đường đỏ... Đây mới là vùng đất đỏ. Một cái cổng chào to, lấp ló vài cô thiếu nữ gang thép... Lưu Xá r ễ!

20/3

Chủ nhật

Cảm xúc đầu tiên còn ngổn ngang...

Đ ễ trọc, như cái đầu trọc ông Hức ông ấy hức đất vỡ vàng nhè nhẹ... Đ ễ vàng, đ ễ đỏ, đen ghi, nhẵn thín thín. *Vastes vues*\ Ở đây có 3 kỷ hà (*géométries*). Kỷ-hà-thiên-nhiên: mây núi lờm xờm!... Kỷ-hà-nông-thôn: mái tranh, cành tre đường cong, tia khói nhạt. Kỷ hà m ền mại xinh xắn!... Và thứ kỷ-hà-đại-kỹ-nghệ: đường thẳng 3 ống khói đen 60 mét, đường cong dài xa các ngọn đ ễ trọc, r ễ cột đèn, dây điện, ống, gỗ, v.v... toàn những *lignes* lớn! Lớn lắm!... Một *combinat* những vòng tròn đường thẳng... Cán bộ công nghiệp! Các ông là họa sĩ! Các ông vẽ vào sổ sách trời

đất những cái gì có thể gọi là tranh mô-đéc-nơ!... Tôi là cái thằng yêu tranh *modernel*... Tôi có thể yêu các ông... Đê' tôi đóng khớp tôi, nơi này, một thời gian, chưa biết bao lâu.

21/3

Chờ. Ở công đoàn Khu Đông (tổng đội I)... Tôi hưởng cái không khí chung: xe đi, người làm việc, tiếng đục làm nhà, bóng ping pông bu ồng bên... Và, như lệ thường: những cái đầu nhìn ngó... vài nụ cười châm chọc... vài câu nói ác!... Tôi yên tâm chịu kỷ luật qu ần chúng đó.

22/3

Đến đội lao động 1. Chị Lê Minh giới thiệu cặn kẽ: kỷ luật lao động ngày 8 tiếng, chia đôi ra 4 tiếng lao động chân tay, còn thì công tác gì đó do "chúng ta" giao cho "anh ấy", đảm bảo ngày 8 tiếng...

Anh Đảng bí thư chi bộ, vẻ mặt nghiêm nghị, nói v ề nội quy, và nhắc nh ều iân: "Ở đây, bản chất bộ đội anh em vẫn giữ... Đấu tranh phê bình giúp đỡ anh, anh em có thể làm..." Tôi ng ẫ như một người tiếp thu, không biết nói gì hơn là: gật. "Đấu tranh phê bình... giúp đỡ..." Tôi xin cái khoản "giúp đỡ"... Nghĩ bụng vậy... Tôi sẽ chẳng làm gì để bị "đấu tranh" nữa...

Tôi vào tổ anh Cấn.

Giao thừa đi ở... Đến... Tìm hiểu... Bỡ ngỡ là một cảm giác ta nên thu nó lại... Tôi thêm: thân mật, đ ằm ắm... Chưa có! Ôi! Cô đơn thay một người bị kỷ luật!... Thời đại vệ tinh r ồi: Tôi đã có khả năng lớn hơn cô đơn, chiến thắng cô đơn!...

23/3

Vác cái đ ần đi đ ần đất. Bã r ữ chân tay. Anh Loan gánh: 6 sọt. Tể lao động tiên tiến bị vượt 2 sọt... Liệu Loan có giữ được đ ầu?

24/3

Sáng gặp đồng chí Thiện.

-Tôi hỏi các anh quan niệm lên đây để làm gì? Các anh!... Tôi phải gọi các anh là "các anh" là làm sao?... Tôi là đại biểu công nhân ở đây... Các anh có hiểu đưa các anh lên đây, công nhân người ta xì xào thế nào không?...

- Ai là Đạt?... Ai là Dân?

Chúng tôi tự giới thiệu. Và đáp câu hỏi "Lên đây làm gì?" Đồng chí Thiện nghe xong gật gù:

- Nghe các anh nói, thấy các anh có hiểu một phần... Tôi nói một phần... Vì ngay tôi tuổi cũng dài hơn các anh mà có khi - có khi thôi - còn có điểm: thiếu tin quần chúng!... Nhìn quần chúng siêu hình thì không hiểu được đâu. Các anh phải học nhận thức quần chúng cho đúng... Những người anh hùng, khi bình thường, khi hữu sự, họ đều anh hùng... Các anh phải cải tạo... Làm việc đảm bảo ngày 8 tiếng. Ông thì nghỉ... Đừng mong sáng tác! Không ai đọc các anh!... Đừng mong sang năm, sang năm nữa, xuất bản sách các anh, ai đọc? Ngay ghi chép cũng đừng vội, tu tưởng thế, ghi chép ích gì? Cứ cải tạo là chính...

Tôi nghe, tự bảo: sao anh Thiện nói giống Lê Minh thế? Mà lại khác Hoàng Trung Thông? Thế là thế nào?

Tôi thì tôi cứ cải tạo, cứ công tác những công tác được giao cho... Và cứ ghi chép... Và cứ viết những cái thấy mình có thể viết. Tại vì tôi không thể sống: cô đơn! Kỷ luật là một cảnh ngộ đau khổ, đẩy người ta vào cô đơn! Không ai thêm yêu! Không ai thêm giao việc!... Tôi phải vượt qua cảnh ngộ đó, để mình có thể nói ít nhất với mình. Anh đã cố để làm một với thời đại!... Lao động, công tác, sáng tác, suy nghĩ, đi chơi... Tôi phải được sống bình thường, và bất bình thường: cải tạo! Mọi cái là để cải tạo hết! Sao lại xén bớt đi một mặt nào mà sống nổi?

25/3

Mặt trời lên trên lũy tre làng xa, đã quá 2 con sào, mà nó vẫn đỏ hồng, như một cái trứng lập là. Sương lam của núi ngậm cho nó màu ấy... Lát sau nó

biến sang: một quả cam vàng! Rồi gần tới đỉnh thì không thấy mặt trời nữa: nó loé sáng thành nắng tắt cả.

Chúng tôi lại cuốc, xúc, gánh, đấm... Sau một cái nhen nhà tương lai, đây là chiêu đãi sở Khu Đông... Các thứ chuyện [...]. Góc khác: lính về phép vợ đỏ đít! Những người ở đây đã gánh đất thế này hơn một năm nay... Một thứ hùng ca đi với nhịp bình thường, trăn trăn và chắc.

Chiều: mặt trời lại bắt chước buổi sớm, cũng lơ lửng tròn đỏ, tròn vàng, tròn hồng, nhưng không nên thơ bằng buổi sớm.

26/3

Thứ Bảy lao động thông tấn. Tôi làm kíp sáng. Tỉnh mơ đã dậy: 4 giờ! Xuống bếp làm tí cơm. Rồi ra hiện trường... Đài phát thanh lên, tôi làm đến 10 giờ.

Hôm nay khoái trá... Đồng chí Tể (tiên tiến) giúp tôi làm một cái bàn. Đồng chí Nhiên già giúp tôi chuyển giường... Thế là tươm: có một chỗ làm việc và ăn nằm dễ chịu!... Có một góc của mình, mình làm chủ nó: đi đâu kiện của làm việc!... Cứ như tôi tự lực một mình thì chả sao mà có được cái góc ấy... Nào gỗ ván, tre, búa, đinh, mai đào v.v... Nhất là phải: biết làm!... Xã hội ơi! Người là bạn của người khoan khoái thật! Lao động chân tay của người khác đem lại cho tôi hạnh phúc hôm nay! Tôi ơi! Mà chờ gì? Bài *Đêm đấu ô* còn trên 10 chương nữa!

27/3

Chủ nhật công trường... Trên là trời, dưới là thợ. Gió đông bắc xe xe mấy lam, áo trắng, xanh, tím, đủ màu... Máu Chủ nhật tươi hơn: pôpôlin vải phin nôn, kaki Tiệp, Trung Quốc... Trai gái lên bộ, một chút thơm mùi biăngtín và thơm quần áo gấp nếp... Đi!... Mỗi người một chương trình: Chợ Mới, Cam Giá, Thái Nguyên, chạy nhằng hoặc về nhà nếu gần... Buồng vắng, một bàn cờ, quân sừng chát chao trong im lặng... Một đồng chí ngửi góc nhà với quyển sách toán. Ở nhà này, có đồng chí Thịnh là người chăm học. Đồng chí tự học toán lớp 8! [...] Lao động nghỉ 10 phút, đồng chí bỏ gánh xuống đã thấy tay cần quyển toán... Một người có lý

trông mạnh lúc nào trông cũng đẹp, cả lúc ăn com, hay bông phèng... Tôi trông đờng chí Thịnh quả có cái đẹp ấy.

3/4

Mấy ngày đẩy xe và làm bò... Đau sụn lưng: đi cứ phải nghiêng nghiêng, tìm những bắp lưng chưa đau mà sử dụng.

Xe bò chở cát, sỏi, đá... Lên dốc, xuống dốc, cái bánh oặt oẹo, muốn gây tai nạn lao động. Chúng tôi vừa tự vệ, vừa bảo vệ cho xe. Giữ sức cho nó! Từ chỗ đầy, bớt xuống voi... Xe bò quý lắm! Một cái cuốc mẻ cũng quý! Dụng cụ nó sống lâu được một ngày, nó làm ích cho xã hội một ngày! Bảo vệ nó, rất có lý, một người bạn làm rạng rỡ cho mình mà... Người không có dụng cụ, làm sao nên danh phận là người?

Con đường 800 m. Từ xưởng cua tới xưởng xẻ... Qua lắp điện, một nhà đèn bé nhỏ và đen sì b ồhóng... Vài cái quán dọc đường... Tôi làm bò hai chuyển xe về.. C ần càng bành nách ra, oai đão đẽ! Chị Kim Dung đi qua... Người ta bịt mũi chế "Đây là vợ ch ờng khu gang thép!" Chị [...] tập sự then ríu chân "Không phải đâu!". Chối chả được! Không phải sao lại động lòng? Đến 60 cân mỗ, động lòng, nhún nhẩy, trông mà tội... Vinh nhục của từng nghề! Bọn này khẩu xà tâm Phật thôi, chị chớ nghĩ nhi ều, bỏ mất một ngày vui!

4/4

Vớt tre nửa dưới sông.

Có phải sông C ầu? Hay sông Máng? [...] Cái rét làm thâm đùi các đờng chí dưới sông... Chúng tôi sửa bến, tìm dây song, làm đà! Nửa tre chở tới bên, các đờng chí lớp ngóp quá, trông thâm tím và lóng cóng chứ.

"Đờng chí Sinh! Chờ gì?... cỏi qu ần áo làm chứ!" Đờng chí tổ trưởng nói.

- Ai cũng xuống sông thì ai vác trên bờ? Sinh cãi... Tuy vậy anh vẫn phải cỏi qu ần... Đờng chí Sinh: mặt nhẵn nhụi, lông mày sửa gọn, răng vi ền vàng ba bốn cái... *Homme coche mouche*.

Tháng 4 đến 11/5

Một thời kỳ gay go!... Đồng chí Tài thu ký liên chi gọi chúng tôi đến. Tên gì? Lên đây làm gì? V.v... Giọng cộc, hách. Và cuối cùng, đồng chí ra chỉ thị:

1) Đi đâu phải xin phép. Từ đội này sang đội khác, cũng phải xin phép. "Kẻo người ta mất cái gì sẽ lôi thôi các anh." 2) Bất cứ viết gì, cả ghi chép cũng phải thông qua đây. Quốc tế có đến đây lấy tin hay chụp hình cũng phải thế.

3) Từ giờ giờ đi, các anh lao động 8 tiếng!

Từ đó, chúng tôi gọi: tinh thần đồng chí Tài! Nghĩa là gay go, làm dữ.

Thật là một sự vất vả tư tưởng! Kèm thêm vào cái sự vất vả thể xác... Luôn luôn lại xuất hiện một đồng chí Tài khác!... Một khuynh hướng bao giờ nó cũng có đại biểu xứng đáng hay không! Nó có quá trình, tới tận khi nào tận số. Chờ vạ, má sừng... Tôi chịu đựng.

LĐạt s-péc-ma-tô-dô-ê! Cu cậu nhờ cái món ấy mà đi nghỉ! Thực ra, cu cậu nhớ nhà, lo vấn đề vợ con, và có phần nào chạy làng...

Tôi chưa khi nào vất vả thể này. Khó xử quá! Đồng chí Đảng (bí thư lao động 1) vợ được tinh thần đồng chí Tài, khác gì được vàng lạng! - Thôi thì hạch: Đây, đồng rác, đồng chí hãy khuân đi, tới khi nào hết lại có việc khác! Đây: làm kíp! [...] Đây: thiếu gạo! Đồng chí hãy đi đẩy xe bò gạo: giờ trưa mới xong! Và vân vân.

Tôi cũng thử cái sức chịu đựng xem thế nào? [...]

A bout deforcel Tôi kiệt lực. [...] Hãy cho tôi nghỉ! Tôi kêu! Đê' cho tôi củng cố bản thân: sức khỏe, bắp thịt và tâm hồn! -Và đồng thời, chị Lê Minh hãy ổn định tình hình cho chúng tôi! Đến đây, tạm coi là một đợt. Có thể gọi là đợt "4 tiếng- 8 tiếng"! Hai tinh thần, hai chính sách khác nhau! Tôi muốn đi nơi khác, Nam Định, hay Chí Linh: có 8 tiếng ở đó, còn kham nổi! Chứ 8 tiếng gang thép, thì nào tôi phải là lực sĩ đâu?

13/6

Lại đi.

Đằng trước: vẫn là Thái Nguyên, khu gang thép to lớn, không xa lạ nữa, như lần đi trước. Nhưng mà vẫn ngại! Ghê ghê thế nào: không hiểu lần này có dễ thở hơn? Hay vẫn nhiều mè nheo, cắn nhắt?...

Chiếc Scô-va đưa tôi về đằng trước, bỏ lại đằng sau: Hà Nội, phố Vũ Lợi, một gia đình với những bận bịu và thương yêu của nó... Không được gọi đó là nhỏ mọn. Tình cảm nào vẫn có thể: lớn hay nhỏ! Tùy mức độ nó có thể đưa ta đến chỗ quên mình hay không.

Lại đi.

Bến ô tô đêm. Bến ô tô có cái gì bệu rạch, ngơ ngác, - bến ô tô như con bò xù có thể rống lên, khổ đau mà khôi hài, lem luốc! Bến ô tô: áo nâu, bó chiếu, tay nải vá, trẻ khóc, ỉa, đái. Bến ô tô: thân áo đồng lấm, bó cửa ngùi thợ xẻ, va li, áo trắng, bụi... Bến ô tô bao giờ vẫn bệu rạch. Hát xẩm, bán thuốc rong, phong bánh khảo giấy xanh đỏ.

Đi thôi.

Bao giờ định cu? Dù sao cứ đi, để về sau, mình có thể nói: "Mình cũng đã chịu cái đau của đi rẫy!" 34 tuổi. Nhu đưa trẻ trán nhăn mới vào đời: u o lảm!... Không phải đưa trẻ, vì có câu: những mơ ước ngày xưa?... 34 tuổi. Đúng ra, như nãi com thôi mở vung thấy sống sít, phải chữa chạy, nào đốt nào vẩn... Liệu có khô, có nát hay không? Buồn... Đòn ngăm quá cuống tim rẫy. Nan nát lòng tằm.

14/6

Chờ.

Đâu như Lê Minh đang bàn: tìm việc trong xưởng cho chúng tôi! Có thể đổi đơn vị. Vâng đề tránh nắng hè!... Tình hình đối xử, có vẻ dịu hơn lần trước. *Accaimie*, hay đình chiến hẳn?

Đội lao động I đi sang khu Tây, đề' lại cho đội Hà Nam: 5 căn nhà (cả bếp), với lại nhiệm vụ: lao động linh tinh! Anh em xếp: nặng nhất là làm đất, nặng nhì là lao động linh tinh, rồi mới đến bê tông và các nghề khác...

Tôi đến ngó chỗ tôi nằm trước. Bể dậu rồi! Giường khác kê đến, người ta nhờ cái bàn đi! Cái bàn xinh xinh bậu bạn ấy, bây giờ đâu?... Cả đội: không có ai quen, trừ một người: Đỗ Liêm (đội trưởng)! Anh kể lại: tôi về rồi còn bị anh Đăng đánh đuổi theo lung, một đòn khá nặng! Anh Đăng (bí thư) chạy xộc lên tổng đội báo cáo: TD'ân đào ngũ! Ôi chao! Mang một cái giấy phép 14 ngày đi, mà chửi vì anh Đăng đi chơi Thái Nguyên vắng, không chào anh được, thế là thành tội: đào ngũ!

May có anh Liêm! Trời đất không bao giờ hết người tốt. Anh Liêm lên tổng đội báo cáo: "Trước khi giải quyết phép cho anh TD, tôi đã gặp anh Thái, chị Lminh - Hoàn cảnh anh ấy thế, không giải quyết cho người ta, vì lẽ gì?... Tôi là đội trưởng, tôi có thẩm quyền giải quyết. Còn cuối cùng quyết định là tổng đội! Tổng đội đã cấp giấy phép cho anh TD rồi. Anh Đăng biết cả, sao lại bảo anh ấy đào ngũ? Thế là vu phản cho người ta à? TD có đi khỏi được trái đất này không? Diệm có thả máy bay, tôi tin anh ấy cũng không đi đâu mà! Nếu TD có đào ngũ, tôi sẽ chịu trách nhiệm trước Đảng!"

Anh Đăng đuối lý. Phải, cái gì là vu khống, sớm muộn đều đuối lý! - Anh Đăng rút lui, còn đánh vớt vát:

- Thế sao anh ấy không bàn với tôi?

Anh Liêm đáp:

- Vì anh đi chơi Thái Nguyên! Và tôi đủ thẩm quyền!... Thảm hại.

Từ đám đông xa lạ, dần dần, nổi lên những bộ mặt quen thuộc: Phụng máy tời; Thẩm cò tướng, tổ trưởng; Đôn, nằm cạnh, học sinh lớp 6... Mỗi ngày, quen thêm một chút, biết một vài nét về người này, người khác. Thế gọi là: bắt rễ dần vào chỗ lạ!... Và cả bộ mặt mình, cử chỉ mình, đám đông cũng quen với nó! Có thể thân, có thể mến! Tôi, với đám đông, tôi hoà!... Quên chúng... Tình giai cấp... Ở những người lao động vô danh, có: tình giai

cấp! Không có, hoặc có rất ít: cái lối dúm cho ngã thêm!... Ngươi đập người, xấu lắm! - Vài câu chuyện... Ván cò... Điều thuốc... Giải hộ một bài toán vv..., thế là: tình giai cấp! Người với người có khả năng là bạn, nhất là ở: qu'ân chúng!

20/7

Thời gian trôi nhanh: Đã hơn 1 tháng! Lâu nhất là tuần đầu: vì trong hệ thống của bộ ngở, của nhớ, mỗi tíc tắc là một tháng, không ít!

Tôi sáng sáng đi làm: 5 tiếng. Buổi chiều ng ỡ chữa thơ. *Đêm đầu ô* đã thành: *Cổng tỉnh* \ Bản thảo lần 2, đúng sừng sững, cao hơn bản thảo 1, được vài mét!

vẫn lao động linh tinh, trên bê' cao! Khi tháo cốp pha, khi nhẽ đỉnh, khi gõ đỉnh, khi vác gỗ, hoặc dọn dẹp!... Không thành nghề ngỗng gì hết! Nhưng chủ nghĩa xã hội vẫn cần có những động tác linh tinh, phụ việc đó! Ý nghĩ ấy có an ủi nổi ai không? - Toàn thể: Không an tâm công tác... Mơ ước là: có nghề! Chuyển ngành sốt ruột nhất. Tái tuyển thứ nhì. Còn tạm tuyên tự biết thân phận hơn chỉ buồn ng ần [...] Mỗi ngày hàng chục anh đâm đơn lên đội: xin về Một sự vỡ mộng! Vả, đâu như số đông lên đây, cốt để đi "lánh nạn nghĩa vụ quân sự". Thanh niên Hải Phòng! Nhộn nhạo. Ăn ở, đi đứng, đánh nhau, lấy cắp ti ền và đồ vật: thôi thì đủ cả cái bát nháo của bên cảng đến đây!... Họ có gì đáng yêu? Quả không có gì "mê" được, ngoài cái tính thanh niên! *Sans éducation* \ *Education* cũ không có, mới thì chưa thâm tháp!...

LĐạt ốm hơn tuần. Cu cậu kêu: không ăn không ngủ được! Cái bệnh mới kỳ! - Không sốt, không lên con, màn bụng sùm sụp. "Tao đánh điện về xin Hội giải quyết!"... Giải quyết tức là cho về Hà Nội!... Bệnh nhớ r ồi!... Bệnh cu cậu, nó *sans suite*, thoát đến thoát đi, khá lạ... H ồi đầu kêu spéc-ma-tô-dô-ê,... tự dung: khỏi! R ồi kêu: không ngủ được, bệnh xá cho vài viên Bamatán (?) gì đó, tự dung: khỏi!... Bây giờ thì kêu: không ăn được! "Chỉ uống nước đường suốt ngày!"... Khổ cái anh chàng "Lê Đạt Phùng Quán" ấy!... Không tìm được gì vui hơn là lệt bệt sống vậy ừ?

Tôi nhớ nhà nhiều. Nói kiểu Trung Quốc, tôi đang gặp kỳ "tứ khổ": 1) khổ lao động nặng, 2) khổ đối xử, 3) khổ nhớ, 4) khổ nắng mưa bất nhất, đừng đến đừng đi! "Tứ khổ" có thể thành "tứ khoái" không?... Tôi vẫn có: 1) khoái làm thơ, 2) khoái thu tài liệu, 3) khoái dự định viết, 4) khoái nhìn, nghe, ngắm ngời và hy vọng!...

Mưa to 3 ngày! Lụt sông Cầu, lụt bãi, vài xóm thấp và một số ruộng... Khu Nam hai người chết: một nữ một nam. Hôm qua đi đưa nước cho đội, quay về ngã suối, bấu nhau mà chết... Chị ấy mới lên đây, 2 tháng rưỡi, quê Hưng Yên, 24 tuổi, bỏ công kỳ CCRĐ. Còn anh nam, quê Hà Tĩnh, không có gia đình dự đám tang... Công trường biết tin rất nhanh... Một ít bàn tán phẩm bình! Một ít thương xót, cười cợt ba lơ... Hai tế bào của cơ thể chúng ta đã mệnh chung!... Cơ thể chôn cất họ trong bận rộn và cười nói hàng ngày.

Lại một đồng chí khác chết. Đồng chí miền Nam, chết ở cầu chiến thắng: Đêm đi học văn hóa về! Quê miền Nam, xa, xa lắm! Một trận mưa 7 ngày cướp giết của công trường 3 mạng người.

7/8

Khí hậu Khu Gang Thép cũng như muốn luyện người cho thành thép. Đừng nắng đừng mưa. Tối bức như lò hun, đến 3 giờ đêm, rét về đột ngột, ướp lạnh những anh ngủ quên không chăn.

Mùa bão mà! Sấm sét roi lỏng khắp khu, đánh sạt hũ nhà, xém ống khói lò cô!... Mỗi trận mưa đều có ông ù bà đoàng, chẳng sai trận nào.

Lặn về Hà Nội rồi. Còn tôi, ở cái chiến dịch vất vả này. Bùn, đất, mưa, và lửa! [...] Khi xưa tôi khỏe. Bây giờ thì lão rồi! Một "ông già", theo lời anh em, lẫn lóc giữa những tiếng mìn nổ đất, tiếng máy ầm ì, và sự vất vả của công việc.

Ở nhà, 3 mẹ con thay nhau ốm. Việc chưa có cho Khuê! Con Kha đau gan! Cúm cúm phát ban! Nhưng không về được... Biết xin ai? Ai cho? Tình thân trên này: quản thúc cái thân khom này! LMinh phổ biến đi một thứ chính

sách quái lạ: "Bề ngoài ta coi là bạn! Trong bụng là thù!" Chính sách của LMinh đặt ra? Hay thế nào? Sao lại có lối "giả vờ", và "hai mặt" thế?

Công việc đạo này nặng khiếp. Có thể nói, đây là một quãng ngày 2, 3 tấn trở lên! Ví dụ gánh, 1 giờ 12 gánh X 30 cân, vị chi 3 tạ 6/ Igiờ. Một buổi sáng 5 giờ: 16 tạ!... Quần chúng, Phù Đồng chưa? Tôi mệt. Lung, hen, buốt óc. Các thứ bệnh nhè vào cái lúc mệt. 3 giờ đêm, rét, ng ửi ôm ngực, thở suyễn! Nhưng r ồi ngày 2 tâu tiếp ngày 1 tâu, gánh đá, đẩy xe bò đá, vác cốt sắt... liên tục 3 tuần ngót r ồi. Tổ này tổ khác ốm la liệt. Phù Đồng đổ b ồ hôi! Giá tôi nghỉ thì cũng phải. Không hiểu làm sao, không muốn nghỉ! Chả lẽ, đã 5 tiếng, còn nghỉ! Vả, sớm dậy không lê được, định nghỉ, thấy tổ nghỉ đã nhiều, 3, 4 người có lần, thế là tôi lại đi, đương đầu với một ngày mới, không biết là 1 tâu 6 hay 2 tâu 4?

Cứ tự thử xem, sức chịu đựng của cái dây thép này, lúc nào thì đứt... sứt?

17/8

Thế là Ốm.

Sút lưng: *coup de reins*, hay đau thận? Có lẽ cả hai. Một tuần chưa ngót.

Buốt óc. Bệnh cũ lộn lại, thăm hỏi nhau. 49: một con! 55: một con! Bây giờ 60: lại một con! Liệu mày to hay bé? Chóng hay lâu?... Mấy năm nay, nó phục kích trong sọ, thi thoảng ló ra một vài giờ, một vài ngày... Bây giờ nó tâu công đây, quân ra xem chừng kịch liệt... Ôm đầu,... ú ó đêm,... xe húc chạy trong sọ!... Có phải vì cái *Cổng tỉnh*, một sự mệt óc kéo dài ngót năm nay không?

Một cái đơn về Hội.

Một cái đơn lên công trường.

Cho đi đầu trị ở Gia Sàng hay Kép Le, hay về Hội? Tùy! Đảng nào cũng được.

Khổ cái bệnh tôi phát, sau cái bệnh "nhược" của LĐạt! Cái thằng "nhanh nhẩu" làm sao... Lãnh đạo liệu nhìn nhận vấn đề ra sao? Ôi lãnh đạo! Rất dễ nhìn đây là: quy luật tu tưởng! Khó lòng nhìn khách quan hơn: quy luật thể lực! Hãy để tôi hoàn thành *Công tĩnh*! Ốc nhé, chịu khó chịu đựng, gắng gỏi lên, một ít ngày giờ! Sau đó, dây thép thần kinh có đứt, thì cứ đứt, tha hồ!

18/8

Xin nghỉ! Khó nhu... xin nghỉ!

Đầu tiên, tôi xin đi Gia Sàng. Cũng mong ở đó có: yên tĩnh và một sự đi đầu trị tuông đối! Chứ ở đây: mắt nhìn đũa be bát, tai óc sục lên tiếng máy!... Và ông Cu (đầu nhu cứu thương) thì rất lạ. Chẳng hạn: - Hôm qua tôi buốt óc quá! - Ông ấy đáp: - Tôi cũng vậy! Người nhu con trâu lặn mà "Tôi cũng vậy!" Chữa bệnh thế mới gọn chứ! Còn ông Sáu (y tá trưởng, thay y sĩ Ngợi ở phòng y tế Khu Đông) thì cũng là một thứ lạ. Lạ lắm! - "Việc gì cần đi đầu trị... Ối người một ngày nổi 3,4 con điên lên, mà cũng cứ để ở đơn vị thôi. Mà là chuyển ngành hẳn hoi đấy!"...

Vậy tôi là cái gì?

Dù sao, đau quá, tôi cứ xin đội cho đi đầu trị. Một tuần qua! Đội trả lời: Làm đơn!

Thì làm, đệ lên ban chấp hành công trường (qua đội và tổng đội)... Đợi! Đợi!...

Rồi đồng chí đội bảo: "Anh phải xin chuyên môn giấy chứng nhận!"

Tôi gặp ông Sáu. - Ở Gia Sàng, Kíp Le không đi đầu trị! Giọng nhu ông tuông ngoài mặt trận.

- Vậy cho tôi về Hà Nội đi đầu trị. Anh có thể cho tôi giấy chứng nhận?

- Được!... Được! Mai anh lên lấy!... Tự dưng ông Sáu lại mềm dẻo, vồn vã!

"Mai" tôi "lên".

- Không! Ông Sáu lại nói như ông tướng. Không!... Để tôi phải hỏi liên chi đã!

Úi chao!

Liên chi bảo tôi hỏi ý chuyên môn! Chuyên môn bảo hỏi ý liên chi!...

Tình th ần ấy cũng dễ hiều thôi: Mớ vào tôi, anh nào cũng ghê ghê!

Tôi ơi! Hãy cứ vái tứ phương! Vì mày là một con... bệnh! Hãy van đất, hãy lạy trời! Hãy thổ đầu thương ra độ vài chầu! Hay có lẽ ra quỳ ở các ngã tư! Vì tội mày to lắm: Mày là một con... bệnh!

công Tỉnh

dạ khúc trường thiên (trích)

khai từ

Kỷ niệm! Đưa tôi về chốn cũ!

Đừng ngại mây che từng cây số bu ãn r ầu!

Đừng ngại mở trong lòng vài khung cửa nhớ thương!

Tôi đã sống đã l ỡ l ầm chẳng nhỏ

Trong đời tôi đã có thơ ngây

Tôi đã có đôi ngày nhỏ dại

Hãy chậm man mác các rặng đèn

từ ký ức vùi sâu!

Đây có phải bụi Cửa Trường?

Một cuống nhau chôn chạnh lòng phở mẹ!...

Đây có phải đường Hàng Song xanh lấm tấm sao chi`âu?

Một chút sương lên... lên vừa đủ lạnh

Thôi thế là đành: tôi chẳng có ai yêu!

16 tuổi!

Đây là đêm

Ngoài cổng đê lao tim... sao mọc hững hờ...

Đây là ngày

Thời gian lặp đi lặp lại những chi`âu vàng vọt như nhau

17!

Tôi nổi máu điên

Tôi ch`ôm v`ềngã Bấy

Tôi đứng l`âm l`âm như một cái chòi đêm 18!

Tôi cắn chết nhi`ều ngày mưa

Tôi đứng sù sụ bến t`ầu bùn

Thì hãy lấy mùi soa đêm chùi đôi mắt khô

Hơn là mỗi răng nhai ràu rạu vĩa hè 19!

Khô to r`ồi! Không có công ăn việc làm trên trái đất

Tôi nhảy ch`ôm mỗi lúc gió lên

Mau mau! Lấy tình yêu xích tên rồkia lại!

Kéo nó nhảy từ gác mười tầng

Vòm một phố đèn lên

Dĩ vãng! Ối ôi! Sống!

Cái nghề này ai ai cũng thạo

Chỉ mỗi mình tôi không thạo mà thôi!

Tôi đã bơ vợ

Bơ vợ phải đâu là tội nhỏ

Ai?

Ai kẻ vá may khi sút chỉ đường tà?

Những ngày trở trời - ai cháo lã cho tôi?

Thế là xách va li tìm đi thui thủi địa cầu

Các bạn ạ!

Tôi đã không thể thoát bơ vợ nếu không

nhờ các bạn...

Nếu không Thi-mệnh bọc đùm...

Ồi! Phố mẹ! Để tôi về phố mẹ

Tôi về tảo mộ xó quê tôi...

Tôi tảo mộ từ một đứt ruột đã qua

Từ một đại khờ chưa hết đại...

Phải!

Tôi kiểm thảo bản thân cùng một thời đại buồn rầu

Đêm xuống ướt mui rỗi

Sông khuya thì thầm vỗ

Đi thôi! Kỷ niệm!

Có lẽ xa kia là phố tôi sinh

Có sương sớm đọng trên đèn muôn

Tù và thơ ơi!

Dạ khúc khởi đầu

phần một: đêm

chương 1

một ngày như lệ thường

Điện chày đầu ô đêm... phố dốc

Chòi sương cánh vạc giạt mình

Trống đánh đoàn thợ lên tầu

Gió thổi kèn ma mưa thui lòng ngõ hẹp

Ồ... ô đêm đi như một cỗ quan tài Ngày về đây mới thực là đau Thành
quách heo heo mây còn bọt Bụi nổi chân thành lem luốc đám đông đi He hé
búp lai-on

Cửa sổ phố nhà quan vàng nghệ

Leo dốc - đoàn tầu vào ga - rú vài tiếng

... r ấ đi!

Kèn thổi bùm bum một đoàn xiếc ế Ngã tư... nhà Lợi Tường mỗ Tây tịch ký Tượng chúa Giê-xu búa gõ t ầm t ầm Gió đánh hàng bàng, lá chết chạy vòng quanh Phố chéo chênh chênh. Ăn mày gặp ăn mày Lườm nhau - mắt vãi đi ầu cay cay chớp nắng R ầm r ầm lũ trẻ đuổi bà gù quăng đá làm bìa Thùng bắc! Quan công phò nhị tâu!

Cả ba nhân vật lịch sử

Mặt vôi lơ láo phố tu ồng chua...

Chi ầu buông như một tiếng thở dài

Trại lính chòi canh nâu

Mỗi ngày hai l ần tồ te chào cờ tam thể Lính đi manơ ắc-ê rồi trại Gặp lính v ềíc-ắc chào nhau!

Nhưng cổng trại đèn lên Thôi đã hết một ngày!

Ai mưa sao đêm đ ầy các ngõ?

Đề h ầm hập b ồhôi cơn sốt phố v ềđêm.

chương 4

bạn cũ

Tôi biết ra nước đã mất r ấ

Tôi thì ở đ ầu ô bằng thẳng

Tuổi thơ ấu đã qua như một người đi không đê giấỵ lại Bạn cũ?... Một mùa lá vàng theo gió tung hê!...

Thế giới xám b ố dụng thanh niên:

không đâu đường cũng xó chợ

Đêm xuống hãy mũi lòng cứu tế họ ít vì sao

Một bạn đi ra... từ dạ lữ viện quán chợ

Một bạn đi vào cổng gõ mộ phu xa

Ai nữa? Lê đi ngựa lòng tay vòm trời xanh đậm!

Hay tìm một phố hẻm

Leo ngang cột đèn đánh đu ngỗ tới khi...

Đâm bổ xuống đê lao đêm đá lạnh!

Thương ơi! Trong trắng thuở ngày xưa

Thả chiếc thuyền con theo dòng cống chảy

Tôi còn một mình kháng cự với mộng mênh

Tôi đứng thẳng trụ ngòi đêm ngã Bầy

Lại về buồng gục đầu thương lượng với cô đơn!

Tôi còn trẻ! Cho tôi một ngỗ gió

Cho tôi ngỗ hoa thêm thiệp đèn chiêu

Hay bất cứ' ngỗ nào làm đôi lứa cho tìm

Cứ lấy! Muốn lấy gì ở tôi tha hồ cho lấy hết

Tôi chỉ cần một chút tình thương

Một chút mà thôi

Hay na ná chút tình thương cũng được

chương 7

bơ vơ

Ở đâu? Ở đâu có ngum đèn xanh

Rèm che nhoè cửa sổ?

Ở đâu còn một phố thề son sắt lá đưa thư?

Thì đi thôi! Có phố nào xanh

Hoa lay hàng giậu tím?

Có phố nào chờ tha thiết nữa từ ngày xưa?

Để tôi khỏi bơ vơ

Bơ vơ?

Tôi?

Một người có triệu người thân dọc quanh nghìn bờ biên

Tôi có họ hàng nghìn bộ lạc châu Phi

Tôi có đủ tình yêu

Nghìn lẻ một đêm yêu chưa thỏa sức

Tôi có thừa cay đắng

Nào đã kịp đắng cay đâu?

Sao đã cho tôi những phố xào xạc?

Sao đã ghi tôi vào mép sổ buồn rầu?

Tôi cô đơn trời xanh cô đơn trời tía
Cô đơn nắng đào cô đơn mưa tái nhợt đầu ô
Cô đơn lang thang trong các đám đông
Trên quảng trường nham nhở gió
Cô đơn lòng ngỗ rỗng trắng chênh
Cô đơn sân ga tàu chạy tốc hành
Không đỡ lại các cuộc đòi xé lẻ
Cô đơn trống đổ trường chiều
Ùa ra khỏi xà lim lớp học
Cô đơn pháo đánh trống lấp. Để mùa xuân
đổi tích hát ê a đào kép cũ
Thôi thôi! Không cuộc tôm-bô-la vui nào mở đúng tên tôi
Đi đi thôi! Hãy đến bến tàu đen
Dìm đầu lui cơn trán sốt
Tôi ơi! Tôi ơi!
Rồi hãy đứng phỗng ngã tư buồn
Man mát ruột đón đèn sương

chương 13 hy vọng

Dù bị vớt bên lề đường

Dù bị tàn tật

Ta vẫn khăng khăng yêu tổ quốc thật lòng

Dù manh tải đùm thân

Bị gậy bơ vơ trời không che đất không chở

Dù đêm nghe gió quét g`ân c`âu

Chỉ vài ánh sao lu làm củi lửa

Ta vẫn khăng khăng yêu tổ quốc thật lòng

Hãy đợi ở c`âu Xanh hãy chờ nơi phố Hẹn

Vạt áo tứ thân con mắt ố đừng chùi

Nín đi thôi. Nín đi thôi các đại lộ nhiều cây Đừng sa sút lá

Để ta còn khuyen gió... gió đừng rung cây

phân hai: càng đêm

chương 21 mười bảy tuổi

Tôi càng lớn tôi càng sai đẹn

Đầu ô càng tía ánh đèn khuya

Tôi càng đứng bơ vơ đầu Cổng Tỉnh

Tôi lang thang trong các tối xô bồ

L`ng lộn dưới vòm sao nhón nhác

Đêm... tôi bò v`ề từ vực thăm đường ga

Tôi đóng cọc trên hè ngã Bảy

Bóng đổ... một cái đầu to lăn lóc quảng trường

Sù sụ giữa mênh mông nhiều gió thổi

Bóng hời! Đầu ơi!

Tôi một tên nô lệ vàng

Tôi lớn ở một đầu ô tím...

Tôi vẫn rong chơi bên mấy cột đèn mù Võ! Võ châu Á! Võ châu Âu!

Võ tuổi thơ! Võ tất cả!

Làm gì? Thành linh mở tập Bôđôle

Chữ nhảy nhu trong nhà điên - vút sách!

Mọi thượng đế thơ đầu vô vị lúc này

Tôi lại rơi trên ghế ngoẻo đầu...

Tích tắc... Đờng hồ đâm tôi những đâm tích tắc lời tim

Hãy chỉ cho tôi chỗ nào

Tôi đỡ bớt được tôi đi

Hai tiếng boong boong đờng hồ sốt ruột

Nện hai vồ đúng chồm đầu tôi

Tôi gục giữa đêm đen gà chữa gáy...

chương 29 đường cùng

Tôi vẫn thế! Vết nhão bỏ dọc trán
Chìm một đêm dâm ướt mượt môi đèn
Khô nỏ một chi ầu vàng cong lá đỏ con tim
Tôi lên con! Mây bỏ phố Hàng Song
Nói đây tôi để một vết chân bu ồm chưa đóng vẩy
Ai bảo tôi cách nào tôi thoát khỏi chãnh song tôi?
Tôi bị tiếng cơ-leng-keng phố sớm
Tiếng cơ-lao-xao xào xạc đường chi ầu
Tôi bị giọt mưa đêm lách chách th ần tim
Đồng hồ cổ k ề cà cửa tích t ịch
Tôi bị điệu thuốc cháy xèo môi
Huyết đêm chôn một người... hở con mắt
Một ngọn đèn m ồ chấy mủ phố về khuya
Tôi bị đám nữ tu áo xanh
Trưa hè vườn hoa vạch qu ần bắt rận
Đèn tắt... một nhà tu kín trong đêm
Bỗng tằm mành t ần m ần
Bỏ dở trang kinh ng ỡ cạy vẩy
Một nỗi bu ồm xưa chưa mím miệng bên lòng
Tôi bị - tôi không cắt nghĩa nỗi

Chưa yêu tôi đã thất vọng

Tôi ra bến tầu tôi quấy quả dòng sông

Ai? Ai có thể' thu xếp cho tôi

Một thế giới hoà thuận?

Ai có thể bắc cầu dò vào cõi sao bay?

Hãy cho tôi một ngày - một ngày tho ấu hản!

Hãy cho tôi một góc phố nào sương xuống thật
tho ngây...

Tôi không thể... không thể nữa!

Đừng bắt tôi ăn ở với châu Âu

Đừng bắt tôi ăn ở với châu Á

Có phải châu Phi không nhỉ?

Thôi thôi! Tôi đã rồi trí

Chia gì be bét những năm châu?

Tôi không đếm xuê

Tôi thì tôi là một thứ mọi l òng ồ

Tôi chỉ đếm mọi cái gì không quá một

Tôi chỉ... thôi thôi! Tôi không chơi với các anh nữa

Tôi đi đây! Vĩnh biệt tất cả!

Đề tôi yên! Đề' tôi yên!

Tôi không có đủ đau thương cho mãi mãi sống
Tôi không có đủ tình yêu
Yêu trái đất lục đục thế này
Tha cho tôi. Tôi chưa đánh vỡ gì cả
Tôi chỉ đánh vỡ của mọi người một mảnh sống: đời tôi
Vĩnh biệt! Vĩnh biệt!
Tôi không công nợ gì hết
Nhớ thử tôi quên tôi có nợ ai gì
Cho tôi khát. Đê lần sau
Nếu lần sau còn có nữa!
Mẹ ôi! Thôi! Mẹ ở! Con đi...

chương 30

đêm đầu ô

Đêm đầu ô hom hem đèn lửa
Đêm đầu ô mái nát đổ tường xiêu
He hé mịt nhà ai che liếp hờ
Đêm đầu ô người đi vênh phố dốc
Người về xuôi ngõ cũ về vào
Tay địu rách quàng vai dừng đâm ngang bãi vắng

Đê các hàng cây mua lá úa sứt sùi
Đêm đầu ô bóp phulít ngáp vệt sáng vàng khè
Đêm đầu ô gió năn nỉ qua ngã ba
Gõ cửa từng nhà không ai cho ngủ đậu
Gió oi đừng vội tủi
Khuya rồi! Hãy tới khóc ở hom sông

chương 38

đêm cuối cùng

Đừng chí ngã. Hãy yên tâm
Dù yên tâm là đi đâu chẳng thể
Dù con thơ còn bé dại
Dù sương mù rơm rớm ngã tư xưa
Dù người thiếu phụ áo đen đã đành không gì an ủi nổi
Dù trên mặt không khói thấp không bia
Cao Bắc Lạng! Hà Nội! Huế! Cà Mau! Sài Gòn! Mỹ Tho! Đêm xuống dù
cuối cùng, đêm xuống vẫn từng nồng. Người nô lệ khổ đạp thành già
Tay lấm đấm đông gầy bẻ tan phố xích...
Sầu! Đêm đỏ nặng nề
Cùng nghìn nỗi khổ nghìn cân

Ngày lên...

Và tôi đi...

Từ đó tôi đi

Tôi đi giữa đêm tan ngày mọc

Xa xa là non sông dày dạn rạng đông

Tiếng chim chiêm chiếp sáng

Tôi đi...

[1](#)

Hồ Thi ần Quang gần nhà Trần D ần, đọc theo tên Pháp Halais (Rue Halais),
tức phố Nguyễn Du ngày nay, chạy sát hồ.

Phụ lục

Dạ Đài - Bản tuyên ngôn tượng trưng (1946)

Chúng tôi - một đoàn thất thổ - đã đầu thai nhằm lúc sao mờ.

Cho nên buổi chúng tôi xuất hiện, chúng tôi để cho tàn suy giấc mơ của những người thuở trước.

Sụp đổ: lâu đài phong nguyệt; và mai một: ý tứ những thi nhân mờ ánh trăng mà thác. Chúng tôi không còn khóc, không còn muốn khóc - vì người ta đã khóc mãi ái tình, công danh và thế sự.

Chúng tôi không còn nhìn mây, không còn muốn nhìn mây - vì người ta đã nhìn mãi mây chiêu cùng nắng sớm. Chúng tôi đã gào thét những đêm thâu, đã rên la những ngày dài dằng dặc. Chúng tôi đã nhìn lên Tinh Đâu và đã nhìn xuống Thế Nhân. Chúng tôi đã vùi giữa non sâu để trở lại những bình nguyên hoang lạnh. Chúng tôi đã sống, sống hết cả những hình thức dương trần, đã đau khổ hết cả những mối sầu vui nhân loại.

Cho nên lúc chúng tôi nhìn lại tâm tư lại là lúc chúng tôi nhìn về muôn trùng biên lạ. Từng thớ tim đã kết hình thạch nhũ và toàn thân đã biến đổi chất mồi.

Đã lâu chúng tôi không còn rung động với trần tâm; đã lâu chúng tôi chẳng còn biết thương yêu mừng giận.

Vả lại, làm sao người ta cứ lặn lội mãi trong mối thất tình eo hẹp? Làm sao người ta cứ khóc mãi, than mãi, rung động mãi theo những con đường rung động cũ? Làm sao người ta cứ nhìn mãi vũ trụ ở ba chiêu, và thu hẹp tâm tư ở bấy dây tình cảm! Chúng ta còn có nghèo nàn thế nữa đâu? Chúng ta đã mang nặng: những thế hệ tàn vong - những triêu đình đổ nát - trăm nghìn lớp phế hưng. Chúng ta đã thâm cảm: những trời sao vắng vặc - những sự vật điêu tàn - sự mòn mỏi của ngày đêm liên tục. Biết bao chuyện tang đi ền đã xáo động tâm hình hài nhân thế! Biết bao nhiêu thế kỷ đã trăn trối! Biết

bao nhiêu núi lở non tàn đã bắt buộc chúng ta phải sầu thương, chúng ta đã phải trở lại chúng ta mà tư tưởng! Chúng ta suy nghĩ nhiều rồi, chúng ta đã suy nghĩ quá nhiều rồi ở một Con-đường-tuyệt-vọng.

Bởi vậy chúng ta chẳng còn là cái chúng ta quá vãng đơn sơ thuần phác nữa: chúng ta đã góp gom hình ảnh tinh cầu và lòng chúng ta đã đầy lên châu ngọc.

Thế cho nên chúng tôi - thi sĩ tượng trưng - chúng tôi có nói cũng chỉ là nói cái tâm trạng của thời nhân, của những thời nhân đã có ngày cô độc.

Chúng tôi sẽ nối lại: nghiệp dĩ của một Baudelaire - tâm sự của một Nguyễn Du - sự nổi loạn và ra đi của một Rimbaud - nỗi cô đơn của những nhà thơ lãng mạn.

Chúng tôi sẽ vén cao bức màn nhân ảnh, viết lên: quỹ đạo của trăng sao - đường vệt trên cõi chết. Chúng tôi đã sống, lẫn cả sang bờ bên u huyền, cho nên buổi chúng tôi quay về thế tục, chúng tôi nhìn hoa lá với những cặp mắt mờ hoen. Nhón tiêng bỗng thấy đổi thay tất cả những hình sông vốc núi. Chúng tôi lạ: lạ từng đám mây bay, từng bóng người qua lại. Chúng tôi lạ từ sắc nắng bình minh đến màu chiều vàng vọt. Chúng tôi lạ, lạ tất cả. Và chúng tôi đã thấy những cái người ta chẳng thấy. Chúng tôi đã thấy muôn nghìn thực tại ẩn sau cái thực tại cảm thụ bằng những năng khiếu nông cạn. Chúng tôi đã thấy: thế giới bên kia, những thế giới bên kia lách ngay trong đám bụi dương trần một giây phút có thể bùng lên như Thực Cảnh.

Vả cái sức rung động của một bài thơ chỉ có thể vào sâu và lan rộng nếu đã thấm góp được cái sức rung động của vô biên, nghĩa là của muôn nghìn cõi đất. Chúng ta đã chán ngắt cái thi ca nông hẹp, nhai đi nhai lại những phong cảnh trần gian, những tâm tình thế tục. Chúng ta đã tự nhiên trở nên khó tính: chúng ta muốn vào sâu ngoại vật, nội tâm và muốn đi xa thiên đường, địa ngục. Hãy để cho tiêng nhân những cảm giác đơn nghèo. Để cho bọn đẽnhò cái công việc ẩn giấu nỗi lòng nhạt nhẽo của họ trong nỗi lòng chung thiên hạ hay trong gió nước, cỏ cây. Để cho bọn đàn bà con trẻ cái

công việc than khóc thảm thương trên một kỳ hoa tạ, trên một giấc mộng dở dang. Để cho những thế hệ đã nằm yên cái tôi nông cạn ấy.

Chúng ta muốn những cảm giác thâm u mà chúng ta mới chỉ có những thi sĩ của lòng. Đã đến lúc chúng ta đòi những thi sĩ của linh hồn, những thi sĩ của cái tôi thâm kín.

Thế cho nên, chúng tôi - thi sĩ tượng trưng - chúng tôi cố đánh thức cái thế giới im lìm đương nằm ngủ ở trong lòng nhân loại. Chúng tôi cố thực hiện một cuộc trở về, chúng tôi cố trở lại cái chúng tôi với tấm lòng khi đất trời khai lập.

Nguôi ta đã tìm mãi Đạo Lý ở đường lên: ghìm giữ bản năng kham khổ - nhục hình. Chúng ta sẽ tìm Đạo Lý ở con đường xuống: thả lỏng thiên năng đam mê và khoái lạc. Những triết nhân đã chẳng kêu gọi sự quay lại đó ư? Và những phong trào xã hội? Chúng ta chẳng nhận thấy rằng người ta đương gắng sức trả lại con người cái trinh bạch đầu tiên, trả lại con người cỏ cây huyền mặc, sông núi hoang sơ? Chúng ta hãy trở về cái bản năng mà thế tình che đậy. Hãy mơ những giấc mơ cầm thú. Hãy gọi lên những cõi sống âm thầm. Hãy đánh thức hư không, nghĩa là cả tấm lòng xưa man rợ.

Vì thế, thơ cũng phải âm u như cảnh giới của cái tôi thâm lặng. Không thể rung cảm chúng ta nữa cái văn chương cổ tích chỉ có một chiều, chỉ nhắc gọi một cõi đất, một tâm tình. Thơ phải cấu tạo bằng tinh chất của vô biên. Sau cái thế giới hiện trên hàng chữ, phải ẩn giấu muôn nghìn thế giới, cả thế giới đương thành và đương hủy.

Nhưng thi cảm phải gây trong thực tại. Những câu chuyện hoang đường, hãy dành lại cho những đàn em bé nhỏ. Bọn lãng mạn, sau khi chùi xong nước mắt lại lảm nhảm nói đến chuyện những nàng tiên. Chúng ta hãy cứ mặc họ khóc than trên tính tình của họ.

Chúng ta phải nhớ rằng chúng ta đương kê những câu chuyện cổ tích cho những người đứng tuổi nghe. Phải gây nên cả hai không khí hoang đường và hiện thực. Một bài thơ phải chứa đựng những cái gì đã có, nhưng phải

mang ở trạng thái tiềm tàng những cái gì có thể có và cả những cái gì không có nữa.

Một ánh sao băng: nhưng đấy là muôn nghìn sự vật lìa tan ở những khu trời xa lạ.

Phải xáo trộn cả thực hư. Đã có: Vạn Lý Trường Thành, A Phòng Cung, Kim Tự Tháp. Có thể và không có: thuyền bên Thanh Thủy, đèn nơi Thiên Cảnh. Hãy nằm dưới một trời sao mà trông về thế tục. Hãy ca lên trong kẽ núi và hát giữa bình sa.

Chúng ta cũng không thể tách lập được hẳn thực hư, và chia đôi địa tranh bằng một bờ sao rõ rệt. Cõi mộng và cõi đời đã thâm nhập vào nhiều nơi, và ở nhiều nơi đã thâm trộn cùng nhau trong một cuộc giao hoà bí mật. Có ở cõi đất chúng ta không: những đường lối cố đô, những vì sao huyền ảo! Nhiệm vụ thi ca là phải khai thông con đường giao cảm ấy. Một đầu phố cô đơn, một con đường thăm thẳm: tất cả những phong cảnh trần gian sẽ phải hư lên vì sự thực.

Làm sao mà giải quyết được sự mâu thuẫn phi thường đó? Chúng ta chỉ có một con đường đi để thoát khỏi mê đồ. Chúng ta chỉ có thể dung hợp được thực và hư bằng hình tượng. Phải lập lại ngôn ngữ' trần gian, phải gột bỏ cho mỗi chữ cái tâm tình dung tục cũ. Một câu thơ sẽ có một ý nghĩa - cái ý nghĩa rất thường - nhưng sẽ mang nặng biết bao nhiêu ý nghĩa âm u và khác lạ. Mỗi một thế giới sẽ nằm trong một tầng lớp của tượng hình: tất cả trần gian sẽ đổi thay trên bề mặt, những cảnh giới hoang vu sẽ nằm giấu bên trong. Thực tại và u huyền đã gặp nhau và chỉ gặp nhau ở thể hình duy nhất đó. Chúng ta đã cứu vãn được: cõi đất chúng ta, cứu vãn được: những cõi đất ngoài kia, và cứu vãn được bằng sức gọi cảm âm thần hình tượng.

Và những hình tượng còn tạo tác được những âm thanh huyền diệu nữa. Âm nhạc trong thơ không phải chỉ kết hợp hoàn toàn bởi những cú điệu số học, những luật lệ trắc bằng. Biết bao nhiêu câu thơ niêm luật rất chỉnh tề mà vẫn tắt ngấm ở mang tai sau khi chữ cuối cùng vừa đọc hết. Chỉ một sự nhận thức đó cũng đủ tỏ chứng rằng âm nhạc của một bài thơ phần lớn là do ở sức rung động Tâm Lý của bài thơ ấy. Nói đến âm nhạc trong thơ là

phải nói đến sức gọi kêu của chữ. Vì những hình tượng mang nặng những ý tình nên âm nhạc gây nên cũng mang đầy âm sắc. Câu thơ đọc xong sẽ còn đi mãi trong từng ngõ vắng linh hồn và sẽ tắt nghỉ ở tận đáy sâu Tiềm Thức.

Thế cho nên chúng tôi - thi sĩ tượng trưng - chúng tôi sẽ nói lên và chỉ nói lên bằng hình tượng, thứ ngôn ngữ tân kỳ, ngôn ngữ của những thế giới yêu ma, của những thế giới thần nhân mà cũng là của cái thế giới âu sầu đây nữa. Bằng hình tượng, chúng tôi sẽ kể lại những câu chuyện xưa nguyền ta kể cho chúng tôi nghe dưới ngọn đèn. Chúng tôi sẽ tìm hiểu linh hồn của những ca dao, tục ngữ. Chúng tôi sẽ tượng trưng hoá cái sức rung động của trẻ em trước một chuyện cổ tích hoang đường và cái sức rung động của gã nông phu trước những bản đồng dao thuần phác.

Cảm thấu những bài thơ siêu thực, chúng ta không được dùng lý trí, không được dùng cảm tình, nghĩa là không được chỉ dùng có một quan năng tách bạch của chúng ta - dù là quan năng nào đi nữa. Hãy đem tất cả linh hồn, hãy mở tất cả cửa ngách của tâm tu mà lý hội. Trận gió sẽ lên: tức khắc và đột nhiên, vì thơ đã không cần lý luận.

Thói xấu của phần đông những người đọc thơ là tìm nghĩa trước khi tìm cảm giác. Họ đã tự tay đóng cửa lâu đài; đem có xuống họ lại chạnh than và kêu gọi.

Đến cái hình thức cao nhất, thơ không còn lý luận, và cũng không còn phải tự dinh dưỡng bằng những thi đề rõ rệt. Chỉ cần có những phút mà Im Lặng rung lên. Vì trong im lặng có tất cả: những thành quách đang xây, những tình cầu đang đổ vỡ. Thơ chỉ cần bắt được cái âm điệu khởi hành của một bài ca nào huyền mặc. Rồi cứ theo những định luật đan díu diệu kỳ, những hình ảnh sẽ đua nhau đẩy xô trong một bản khiêu vũ mơ hồ cho hết lúc sẽ cùng nhau tắt thở. Và kẻ tiếp nhận thơ sức tĩnh, có nhớ lại cũng chỉ còn nhớ là mình đã tỉnh một cơn mê. Vì hai bên bờ im lặng đã giao nhau và quãng thời gian xao động không còn di rớt lại một khe hở tâm tu, những giây phút đã vỡ ra không còn một mình xác.

Chúng tôi đã không cần tới thi đề, vì thi đề của chúng tôi là tất cả một vũ trụ muôn chiều, và thi liệu của chúng tôi là tất cả mọi ngôn từ rộng rãi.

Đi giữa bờ bến u huyền và Hiện Thực, chúng tôi sẽ nói thay cho tiếng nói những loài ma. Chúng tôi sẽ khóc lên cho những nỗi oán hờn chưa giải. Chúng tôi sẽ bắt hiện lên những đường lối u minh. Chúng tôi sẽ kể lại những cuộc viễn du trong những thế giới âm thầm sự vật.

Có thể đem lại cho chúng ta một chút niềm quên? Vì chúng ta muốn quên và cần quên để sống. Thi ca thuở trước, thứ thi ca dựng xây trong cái quan niệm tính cổ truyền đã mất hẳn cái thể lực đó rồi. Chúng ta chỉ còn thấy nghèo nàn, vụn vặt, đắp lên trên cái trật tự đơn thuần, cái lý trí. Biết bao nhiêu thế kỷ người ta đã bắt thi nhân cùng sự vật phải đứng yên ở một điểm không gian bằng phẳng và trong một giây phút đọng ngưng. Người ta đã chẳng biết rằng một hình ảnh tĩnh chỉ làm cho chúng ta nhớ thương và hối tiếc. Một chiếc ảnh của người con gái khi xưa gọi lại một quãng đời hấp hối. Một người sẽ khóc mãi đợi người đi, khóc mãi cái sự chẳng đổi thay của góc vườn ụ đất. Và ở hình thức cao đẹp nhất của nó, một hình ảnh im lìm chỉ làm cho chúng ta run sợ và run sợ với một cảm giác nông nghèo. Chúng ta hoảng hốt giữa non sâu, những luồng rung động đã hun hút đi qua như đi qua một khe cửa hồng. Trạng thái còn đây chỉ là một trạng thái phẳng bằng, một trạng thái vô cùng đơn sơ và nhạt nhẽo. Vì thế, cái thi ca cổ rích, cái thi ca tĩnh của tiên nhân ngâm vịnh, của bọn lãng mạn khóc bạn chẳng làm chúng ta quên, vì chẳng có thể' đây đưa chúng ta theo những nhịp điệu bùng bùng của bản thanh âm hoàn vũ.

Thế cho nên chúng tôi - thi sĩ tượng trưng - chúng tôi sẽ đón về đây tất cả những thế giới quay cuồng, chúng tôi sẽ bắt một vầng trăng phải lặn, một ánh sao phải mờ đi, một chế độ phải tàn vong và một bài thơ phải vô cùng linh động.

Chúng ta có thể quên được chăng: cái xã hội âu sầu với một mớ dây ràng buộc? Chúng ta có thể quên được chăng trong cái sự nối tiếp u huyền của những thanh âm, màu sắc?

Hãy đưa chúng ta đi. Đưa chúng ta ngược về dĩ vãng, qua bờ tương lai, đưa chúng ta đi cho hết cõi dương trần, đi cho hết những trời xa đất lạ. Để chúng ta sống muôn ngàn cõi sống. Để chúng ta có hàng triệu năm già và vô vàn kỷ ức: kỷ ức của những dân tộc đã tàn vong, kỷ ức của những cõi đời xa thẳm, kỷ ức của những thế kỷ đã lùi xa. Để cho muôn ngàn kỷ ức chất chồng lên kỷ ức chúng ta, cái kỷ ức bị thương, cái kỷ ức đơn nghèo đã lượm thâu bằng những giác quan trần tục.

Trần Dần

Trần Mai Châu

Vũ Hoàng Định

Thông cáo của ban thường vụ Hội Văn nghệ Việt Nam ngày 2/10/1956 về vấn đề phê bình bài thơ *Nhất định thắng* của Trần Dần

Trong bài thơ *Nhất định thắng* đăng trong tập *Giai phẩm mùa Xuân* đầu năm 1956, ban thường vụ nhận thấy có những khuynh hướng tư tưởng sai lầm nghiêm trọng cần phải phê bình. Tháng 2/1956, ban thường vụ tổ chức phê bình bài thơ đó. Vào lúc ấy, anh Trần Dần đang có một số vấn đề trong quân đội chưa được rõ ràng. Trong khi lãnh đạo phê bình, ban thường vụ thiên về coi tác giả như một người có tư tưởng chống lại chế độ. Vì thế cách phê bình không đi sâu về phân tích mà nặng về chụp mũ, đao to búa lớn, trái với nguyên tắc và tinh thần đấu tranh tư tưởng trong nội bộ của văn nghệ chúng ta. Tiếp theo đó, báo *Văn nghệ* lại đăng bài tường thuật cuộc phê bình thiếu thận trọng của anh Hoài Thanh nêu tính chất phản động của bài *Nhất định thắng*. Những sự việc ấy không những đã làm thương tổn đến cá nhân anh Trần Dần, mà còn gây nhiều lo lắng cho những người sáng tác văn nghệ. Mặc dầu liên sau đó, Phủ Thủ tướng có phê bình, nhưng ban thường vụ không tự kiểm điểm kịp thời mà chỉ đăng lên báo *Văn nghệ* bài thơ *Đời đẹp lắm* của Trần Dần, làm cho quần chúng không hiểu.

Ban thường vụ thừa nhận những sai lầm của mình trong cách tổ chức và lãnh đạo cuộc phê bình bài thơ *Nhất định thắng* của Trần Dần. Hiện nay

anh Trần Dần vẫn là hội viên Hội Văn nghệ Việt Nam, và đang tiếp tục công việc sáng tác về cải cách ruộng đất do Hội tổ chức.

Tô Hữu

Nhìn lại 3 năm phá hoại của nhóm *Nhân văn-Giai phẩm*

... Những hoạt động phản động và phản bội của chúng đã tiến hành từng bước theo kế hoạch "ăn từng miếng" như tiếng chúng quen dùng.

Bước thứ nhất bắt đầu từ mặt trận văn nghệ đả kích Đảng và chế độ ta.

Mọi kẻ thù của dân tộc và của nhân dân lao động trong thời đại ta ngày nay, thời đại thắng lợi của chủ nghĩa xã hội, đều hiểu rõ Đảng của giai cấp công nhân là kẻ thù nguy hiểm nhất của chúng, vì lẽ dễ hiểu: những người cộng sản là những người được tin yêu nhất của dân tộc, của nhân dân.

Bọn thù địch của Tổ quốc và nhân dân ta cũng thế, thêm muốn đen tối của chúng luôn luôn là: đánh đổ sự lãnh đạo của Đảng ta để có thể xoá bỏ chế độ dân chủ nhân dân ở miền Bắc. "Tố cộng, chống cộng" là chủ đề chính trong tuyên truyền của Mỹ-Diệm ở miền Nam, cũng như của các chủ nghĩa đế quốc khác; "tố cộng ở trong lòng cộng" là nhiệm vụ hàng đầu mà chúng giao cho tay sai của chúng ở miền Bắc.

Bọn cần đầu nhóm phá hoại *Nhân văn-Giai phẩm*, những kẻ từ lâu đã nuôi sẵn trong lòng sự hận thù đối với chế độ ta và những người cộng sản, tất nhiên cũng hoạt động theo hướng đó. Học kinh nghiệm của bọn phản động quốc tế, bọn phá hoại ở nước ta cũng áp dụng cái thuật đánh từ mặt trận văn nghệ, là một miếng đất còn sơ hở của cách mạng, và phối hợp "nội công" với "ngoại kích". Nhu nhĩ ầu người trong bọn họ đã thú nhận, cuộc tâh công vào chế độ ta và Đảng ta đã bắt đầu trên mặt trận văn nghệ từ đầu năm 1955, ngay khi hoà bình vừa lập lại.

Trong khi bọn gián điệp còn giấu mặt chờ đợi thời cơ, và bọn tư-rốt-kít Trương Tửu, Trần Đức Thảo tích cực chuâh bị lực lượng ở trường đại học, thì bọn Nguyễn Hữu Đang, Lê Đạt, hai tên phản Đảng ẩn nấp trong báo

Văn nghệ của Hội Văn nghệ cùng bọn Trần Dần, Tử Phác cũng là những tên phản Đảng trong Phòng Văn nghệ Quân đội, đã kết thành một bè phái chống Đảng trong văn nghệ.

Nhu cầu thú tội của Trần Dần, Lê Đạt, Hoàng Cầm, cuộc phê bình tập thơ *Việt Bắc* là do cái bè phái ấy sắp đặt, để đánh vào sự lãnh đạo và đường lối văn nghệ của Đảng, đường lối phục vụ chính trị cách mạng, phục vụ công nông binh, và để đề xướng cái "điều tâm hồn" ruỗng nát của chủ nghĩa cá nhân tư sản, mở cửa cho lối sống tự do sa đọa.

Đương nhiên cái "điều tâm hồn" ấy của Lê Đạt xướng lên không thể nào hoà được với cái điều lớn của cách mạng, và cũng rất tự nhiên nó chỉ hoà được với "tiếng sáo tiền kiếp" lóc gàn của tên mật thám Trần Duy.

Cũng lúc ấy, bọn Trần Dần, Tử Phác - những đứa con hư hỏng của Hà Nội cũ - nay lại trở về với những "cảnh cũ người xưa" bỗng cảm thấy đời sống trong quân đội "nghe thở", chỉ vì thiếu cái tự do trở lại đời sống truy lạc cũ. Đối với chúng, đời sống trong quân đội cách mạng chỉ còn là "những sợi dây xích trói buộc phải phá mà ra". Được tiêm thêm ít nhiều chất phản động của Hồ Phong, Trần Dần gióng lên *Tiếng trống tương lai*, chửi cán bộ chính trị là "nguôi bệnh", "người dòi", "người ụ". Cùng Tử Phác khiêu khích những anh em khác, hấn tổ chức một cuộc đấu tranh "buộc lãnh đạo thực hiện mọi yêu cầu" của họ.

Họ đòi thực hiện những gì? "Trả quyền lãnh đạo văn nghệ về tay văn nghệ sĩ. Thủ tiêu chế độ chính trị viên trong các đoàn văn công quân đội. Thủ tiêu mọi chế độ quân sự hiện hành trong văn nghệ quân đội. Thành lập trong quân đội một Chi hội Văn nghệ trực thuộc Hội Văn nghệ, không qua Cục Tuyên huân và Tổng cục Chính trị." Tóm lại là thủ tiêu sự lãnh đạo của Đảng và kỷ luật của quân đội đối với họ. Và đúng như Trần Dần đã thú nhận, "cuộc đấu tranh chính sách chỉ là cái cớ để chúng tôi khoét mâu thuẫn giữa quần chúng và lãnh đạo". Phá phách không hiệu quả, họ kéo nhau ra khỏi quân đội, hòng làm cho Phòng VNQĐ vì thiếu họ mà tê liệt. May thay, chính vì "thiếu họ" từ đó mà những tài năng mới trong quân đội càng nảy nở thêm lên.

Những "điệu tâm hồn" và "tiếng trống" của bọn Nguyễn Hữu Đang, Lê Đạt và Trần Dần, Tử Phác, không gọi được sự chú ý của ai, nhưng cũng có vài kẻ tri âm hưởng ứng.

Không phải ngẫu nhiên mà báo *Nói thật* của Hoàng Công Khanh, một kẻ đã bán mình cho địch trong thời tạm bị chiếm, lúc đó bỗng đăng "vu vơ" một bài của Lỗ Tấn viết ngày xưa trong thời kỳ đấu tranh chống chế độ Tưởng Giới Thạch, dưới đầu đề *Bước chia tay giữa văn nghệ và chính trị*. Nhưng đọc nó, ai không thấy ác ý của những kẻ đã quen nghề "tác động tinh thần", lên tiếng chào mừng bọn chống chế độ, chống Đảng.

Trong bóng tối, vẫn có những kẻ không phải ta, sục sạo đánh hơi chờ đợi. Thời cơ ra mắt chưa lợi cho chúng, hãy để cho lũ chống Đảng hoạt động, và giúp đỡ họ từ xa. Vói túi tiền của bọn tư sản phản động và nhà xuất bản Minh Đức, Nguyễn Hữu Đang càng tích cực phá hoại, lôi kéo một số văn nghệ sĩ lạc hậu, mở rộng hoạt động phản bội của hắn. Đầu năm 1956, con ngựa Minh Đức hí hửng thò mấy cái tên ra mặt chửi chế độ, chửi Đảng, trên *Giai phẩm mùa Xuân*.

Hãy nghe Trần Dần thú nhận về bài thơ *Nhất định thắng* của hắn: "Làm với dụng ý xuyên tạc sự thật, bôi đen miền Bắc... Nêu cảnh thất nghiệp, hàng ế, đi Nam, hai năm không thống nhất... luôn luôn lặp lại cái điệp khúc 'mua sa trên mầu cờ đỏ' để nhấn mạnh Đảng là nguyên nhân của cái xã hội thê thảm này..."

Bên cạnh Trần Dần là những tiếng tục tằn khác, chửi bóng gió những cán bộ là "mèo", là "sên" và inh ỏi cái thùng sắt tây Lê Đạt kêu "Mới! Mới!", "Bay cho cao, bay cho xa!". Người ta biết chữ "bay" ấy về sau chỉ còn có nghĩa "vù" (đi Nam) như bọn Lê Đạt đã nói rõ.

Cái gọi là *Giai phẩm mùa Xuân* ấy lập tức bị chỉ trích thu hồi. Cơ quan lãnh đạo của Đảng và Hội Văn nghệ một lần nữa cố gắng giáo dục, nghiêm khắc phê bình họ và thật tình vẫn muốn coi họ như những người rối trí, lạc đường. Họ im đi, nhưng lại để rình cơ hội phục thù.

Lợi dụng lúc khó khăn, ra mặt phản cách mạng, đánh thẳng vào chế độ và sự lãnh đạo của Đảng, chống lại nền chuyên chính dân chủ nhân dân, âm

mưu gây biến động. Đại hội lần thứ 20 của ĐCS Liên Xô với những luận điểm có giá trị lịch sử và quốc tế lớn lao, đã làm nức lòng những người cộng sản và tiến bộ trên thế giới, tất nhiên làm cho bọn phản động khắp các nước hết sức hoảng sợ. [...] Nhân cơ hội ĐCS Liên Xô dũng cảm phê phán tệ sùng bái cá nhân và những sai lầm của đồng chí Stalin, chúng lập tức khuấy lên một luồng gió độc tạt công vào các nước XHCN, chửi rủa Liên Xô và các Đảng cộng sản. [...]

Giới văn nghệ, qua một lớp nghiên cứu những quan điểm Mác-Lênin về văn nghệ, cũng thẳng thắn phê bình những khuyết điểm lệch lạc trước nay trong phong trào và trong lãnh đạo về mặt văn nghệ. Nhưng bọn phá hoại bấy lâu mài sẵn nanh vuốt, liềm nắm ngay cơ hội ấy để làm đục không khí phê bình lành mạnh.

Đến đây, bọn Nguyễn Hữu Đang cùng bọn gián điệp Thụy An kết thành một khối công khai chửi rủa kháng chiến, lợi dụng diễn đàn hội nghị đả kích sự lãnh đạo của Đảng ta, đòi phải bỏ đường lối văn nghệ của Đảng, phải thay đổi chính sách và tổ chức của Đảng trong văn nghệ. Tình hình nước ta lúc đó đang trải qua một cuộc thử thách lớn. Đảng ta phát hiện những sai lầm trong Cải cách Ruộng đất, chỉnh đốn tổ chức. Đời sống của nhân dân ở thành thị còn khó khăn, lại bị bọn tư sản đầu cơ uy hiếp. Thế giới cũng đang còn sóng gió; từ những vụ lộn xộn ở Ba Lan đến cuộc biến động phản cách mạng ở Hungari; chiến tranh Anh-Pháp xâm lược Ai Cập.

Dư luận xã hội đang nhiều nỗi phân vân, càng thêm xôn xao lo lắng.

Trong lúc các loại phản động trong xã hội, cùng những lưu manh cao bồi ngóc đầu dậy như những con vắt ghê tởm, bọn phá hoại trong văn nghệ càng hoạt động dữ. Tái bản *Giai phẩm mùa Xuân* và liên tiếp xuất bản các tập *Giai phẩm mùa Thu, mùa Đông, Đất MỚI*. Với báo *Nhân văn* ra đời lúc đó, bọn phá hoại ngày càng tự lộ trần chân tướng.

Báo *Nhân văn* công nhiên là lá cờ phản cách mạng, đánh thẳng vào Đảng và nhà nước, chống lại nền chuyên chính dân chủ nhân dân. Nó là tiếng gọi tập hợp của những phần tử phản động, kích thích những phần tử bất mãn đi vào con đường phản nghịch. Sắc mùi thù địch, nó là một vũ khí tuyên

truyền phản động công khai dưới chế độ ta, được mọi thành phần phá hoại tích cực ủng hộ, truyền bá ở các thành thị, trong các trường học, với cái chất nông nghênh, phá phách và trụy lạc. Nó trở thành một thứ "món ăn tinh thần" của bọn cao bồi và lưu manh trên các đường phố, của một số thanh niên lạc hậu thêm khát phiêu lưu, hưởng lạc và kích thích họ vào con đường tội lỗi.

Trong cái công ty phản động *Nhân văn-Giai phẩm* ấy thật đủ mặt các "loại biệt tính": từ bọn Phan Khôi, Trần Duy mật thám cũ của thực dân Pháp đến bọn gián điệp Thụy An, từ bọn to-rốt-kít Truong Tửu, Trần Đức Thảo đến bọn phản Đảng Nguyễn Hữu Đang, Trần Dân, Lê Đạt. Một đặc điểm chung là hầu hết bọn chúng đều là những phần tử thuộc giai cấp địa chủ và tư sản phản động, và đều ngoan cố giữ lập trường quyền lợi giai cấp cũ của mình, cố tình chống lại cách mạng và chế độ.

Chính vì thế mà bọn đế quốc, nhất là Mỹ-Diệm, nhiệt liệt ủng hộ chúng.
[...]

Báo *Nhân văn* ra từ số 1, lập tức bị báo chí, nhất là báo *Nhân dân* của Đảng phản đối. Báo *Nhân văn* ra đến số 3, quần chúng và các báo càng kịch liệt lên án. [...] Trong lúc đó đài báo của Mỹ-Diệm ngày ngày giống giả cổ võ bọn phản động và phản bội mà chúng gọi là "những nhà trí thức văn nghệ dũng cảm", "những chiến sĩ của tự do". Những tiếng khen của quân thù làm cho chúng càng thêm "say mê" như Hoàng Cầm nói, trong khi cuộc bạo động phản cách mạng đã nổ ra ở Hungari càng như đổ dầu vào lửa.

Chúng chuân bị tiên lên bước nữa.

Với sự thuyết phục của Trần Đức Thảo, báo *Nhân văn* càng chuyên mạnh sang chính trị, nghĩa là đi đến "hành động quần chúng". [...] Nhân khóa họp Quốc hội thứ 6 sắp đến, bọn phá hoại tưởng thời cơ đến cho chúng, kêu gọi quần chúng hành động, biểu tình phản cách mạng. Đó là nội dung của *Nhân văn* số 6, số cuối cùng mà công nhân nhà in Xuân Thu mặc dù bị chúng đe dọa, mua chuộc, đã kiên quyết không in và lôi chúng ra ánh sáng. Một bước nữa, không phải chúng sẽ treo cổ những người cộng sản và những người yêu nước khác, mà trái lại. Cũng là phúc cho chúng.

[...] Báo *Nhân văn* bị cấm. Tuy vậy, Đảng và chính quyền ta vẫn muốn kiên trì giáo dục cho bọn chúng trở lại đường ngay lẽ phải, nên không dùng biện pháp khác.

Lợi dụng lòng khoan hồng của Đảng, nhà nước, và cửa sổ đồng anh em văn nghệ, bọn phá hoại *Nhân văn-Giai phẩm* lại bày mưu khác. Từ đây, thủ đoạn của chúng phải khôn khéo hơn, "vỗ phải kín" hơn, như Trần Dần đã bộc lộ ở lớp học tập vừa qua.

Giấu mặt phá hoại, lũng đoạn Hội Nhà văn và các cơ quan nghệ thuật, xây "pháo đài" chống cách mạng ở trường đại học.

Trung ương Đảng ta triệu tập hội nghị đảng viên văn nghệ giữa tháng 12/1956 để thống nhất nhận thức tư tưởng trong hàng ngũ Đảng về tình hình văn nghệ, phê phán báo *Nhân văn*, vạch phương hướng tiến tới. Trong không khí đoàn kết tin tưởng của Quốc hội khoá thứ 6, giới văn nghệ phê khởi tiến tới Đại hội Văn nghệ toàn quốc lần thứ hai. [...] Đại hội Văn nghệ họp, dưới ánh sáng của bức thư Trung ương Đảng và bản báo cáo quan trọng của đồng chí Trường Chinh. [...] Và Đại hội nhất trí lên án nghiêm khắc tính chất phá hoại của báo *Nhân văn* cùng những biểu hiện của chủ nghĩa xét lại trong văn nghệ. [...]

Tuy vậy bộ mặt thật của nhóm phá hoại *Nhân văn-Giai phẩm* vẫn chưa bị lột trần. [...] Thậm chí trong Đảng, có vài đảng viên như Văn Cao, do chủ nghĩa cá nhân nghiêm trọng, chịu ảnh hưởng nặng nề của tư tưởng chính trị đối địch và đường lối văn nghệ tu sản truy lạc, đã câu kết và tích cực giúp sức cho bọn phá hoại hoạt động. [...] Sự ngây thơ về chính trị của số đông - kể cả một số cán bộ phụ trách - nhất là trong Hội Nhà văn, đã đưa đến tình trạng mất cảnh giác nghiêm trọng từ đó về sau.

Nhưng bọn phá hoại vẫn luôn luôn thức tỉnh. Học mánh khoe của quân thù và vận dụng cả phương pháp hoạt động của cách mạng dưới chế độ địch, nhóm phá hoại *Nhân văn-Giai phẩm* [...] đã rải quân vào các hội văn học nghệ thuật nằm trong các ban chấp hành, chui vào các bộ phận chủ yếu.

Chúng phân công nhau: Trần Dần, Lê Đạt, Hoàng Cầm ở Hội Nhà văn; Sỹ Ngọc ở Hội Mỹ thuật; Chu Ngọc, Hoàng Tích Linh ở Hội Nghệ sĩ Sân

khẩu; Tử Phác, Đặng Đình Hưng ở Hội Nhạc sĩ... Còn Nguyễn Hữu Đang, hẳn vẫn tiếp tục làm vai trò của kẻ tổ chức phá hoại cùng bọn gián điệp Thụy An, bọn to-rốt-kít Trương Tửu, "quân sư" Trần Đức Thảo và những kẻ khác...

Từ đây [...] phương pháp "sáng tác" của chúng là phương pháp của bọn phá hoại giấu mặt mà Trần Dần gọi là dùng "biểu tượng hai mặt". [...] Cứ như vậy, Hội Nhà văn và một số cơ quan nghệ thuật dần dần bị lũng đoạn, đi xa dần đường lối chính trị của Đảng. Báo *Văn* là một cái thước đo rất rõ tình trạng nguy hiểm ấy. Cơ quan lãnh đạo của Đảng - Tiêu ban Văn nghệ Trung ương - đã nhiều lần liên tiếp nhắc nhở, phê bình những người phụ trách, nhưng một số đồng chí ấy vẫn bỏ ngoài tai, dương dương tự đắc, cho mình "hiểu văn nghệ, có kinh nghiệm nhà văn hơn Đảng". Báo *Học tập*, cơ quan lý luận của TƯ Đảng lên tiếng phê bình, đặt lại vấn đề biểu hiện cuộc sống mới, con người mới. Không những không tiếp thu, một số người phụ trách báo *Văn* lại còn công nhiên cự tuyệt phê bình, tuôn lời đả kích báo Đảng, khinh miệt quần chúng.

Được bọn *Nhân văn* cổ vũ, khen ngợi, báo *Văn* lại cho ra cả một loạt bài và tranh của bọn *Nhân văn* ra mặt chống Đảng, đả kích dư luận phê bình, bôi đen chế độ: *Hãy đi mãi* của Trần Dần, *Lời mẹ dặn* của Phùng Quán, *Một phương pháp xây dựng nghệ thuật* của Trần Duy, *Ông Năm Chuột* của Phan Khôi, *Đông máy* của Minh Hoàng, không kể những bài thâm độc khác.

Số đông văn nghệ sĩ, cán bộ và quần chúng nói: Báo *Văn* đã rõ nét chữ *Nhân* đảng trước!

Đúng như vậy. Vì nhóm *Nhân văn-Giai phẩm* đã lũng đoạn nặng nề về tư tưởng và tổ chức, những cơ quan xung yếu của Hội Nhà văn: từ báo *Văn* đến nhà xuất bản, từ Ban Nghiên cứu Sáng tác, Ban liên lạc với nước ngoài đến Câu Lạc bộ, Quỹ Sáng tác. [...] Cuộc kiểm tra công tác Hội Nhà văn đã phơi bày tất cả sự thật nguy hiểm ấy. Cuộc kiểm tra tiến hành sang các cơ quan khác, cũng có những hiện tượng như vậy với những mức độ khác nhau. [...]

Cho đến khi, dưới ánh sáng của nghị quyết Bộ Chính trị, mở ra hai lớp học tập cho ngót 500 anh chị em văn nghệ sĩ, qua một cuộc đấu tranh kiên quyết thì mặt nạ của nhóm phá hoại *Nhân văn-Giai phẩm* mới hoàn toàn bị roi xuống đất. [...] Cùng một lúc, qua cuộc học tập đấu tranh trong các trường đại học, chủ yếu ở Khoa Văn, Khoa Sử, bọn tơ-rốt-kít Trương Tửu, Trần Đức Thảo khoác áo giáo sư cũng mới phơi trần chân tướng. [...]

... Những ngày cuối cùng của cuộc đấu tranh quyết liệt, Trần Dân nói, như một tên "tướng" bại trận: "*Nhân văn* đến đây mới thật chết".

... Nhưng rồi như mọi người đều biết. Đến lớp học vừa qua, những phần tử ngoan cố nhất, trong bọn họ đã cố thủ từng bước, giờ nhiều thủ đoạn phá hoại đến cùng, cho đến khi, trước nhiều chứng cứ không thể chối cãi, tất cả bọn họ phải bước đầu thú nhận tội lỗi.

(Báo cáo tổng kết cuộc đấu tranh chống nhóm phá hoại *Nhân văn-Giai phẩm* trong hội nghị ban chấp hành Hội Liên hiệp VHNTVN họp lần thứ III ngày 4/6/1958 tại Hà Nội)

Nghị quyết của các ban chấp hành các Hội Văn học-Nghệ thuật

Sau cuộc hội nghị ban chấp hành Hội Liên hiệp VHNTVN ngày 4/6/1958, trong tuần lễ từ 21/6 đến 3/7/1958, lần lượt các ban chấp hành Hội Nhạc sĩ, Hội Mỹ thuật, Hội Nhà văn đã họp kiểm điểm tình hình công tác trong thời gian vừa qua, thi hành kỷ luật đối với một số hội viên tích cực hoạt động trong nhóm phá hoại *Nhân văn-Giai phẩm*, chỉnh lại các ban chấp hành và thảo luận về công tác sắp đến đây đẩy mạnh phong trào văn học nghệ thuật tiến lên, phục vụ đắc lực hơn công cuộc xây dựng chủ nghĩa xã hội ở miền Bắc và đấu tranh thống nhất nước nhà.

Qua các bản báo cáo trong các cuộc hội nghị, thì trong hơn một năm qua, từ ngày thành lập các Hội Nhạc sĩ, Hội Mỹ thuật, Hội Nhà văn, công tác ở các ngành âm nhạc, mỹ thuật, văn học đều có những bước tiến cụ thể. Nhưng đồng thời bọn *Nhân văn-Giai phẩm* cũng đã tiếp tục hoạt động lũng đoạn

cơ quan các hội văn học nghệ thuật, nhất là cơ quan Hội Nhà văn, nhằm chống lại chế độ, chống lại Đảng và nhân dân. Các đồng chí phụ trách ở các hội, nhất là Hội Nhà văn, đã nhận ra và kiểm điểm về các sai lầm của mình trước các hội nghị.

Chiều theo đi đầu lệ của các hội, các ban chấp hành đã nhất trí thi hành kỷ luật đối với một số người trong nhóm *Nhân văn-Giai phẩm* đã hoạt động phá hoại nghiêm trọng ở các hội.

Ban chấp hành Hội Nhà văn cảnh cáo và khai trừ Hoàng Cầm ra khỏi ban chấp hành, cảnh cáo và cho Hoàng Tích Linh rút khỏi ban chấp hành. Ban chấp hành Hội Mỹ thuật cảnh cáo Sỹ Ngọc và chấp nhận việc Sỹ Ngọc và Nguyễn Sáng xin rút khỏi ban chấp hành. Ban chấp hành Hội Nhạc sĩ sáng tác chấp nhận việc Văn Cao và Nguyễn Văn Tý xin rút khỏi ban chấp hành.

Các cuộc hội nghị của các ban chấp hành cũng đã nhất trí quyết định khai trừ Phan Khôi, Trương Tửu, Thụy An ra khỏi Hội Nhà văn, Trần Duy ra khỏi Hội Mỹ thuật; khai trừ trong thời hạn 3 năm: Trần Dần, Lê Đạt (Hội Nhà văn), Tử Phác, Đặng Đình Hưng (Hội Nhạc sĩ sáng tác); và cảnh cáo một số hội viên khác đã tích cực hoạt động trong nhóm *Nhân văn-Giai phẩm*.

(Tập chí *Văn nghệ*, số 14, tháng 7-1958)

Huy Vân

Một tâm hồn đã trụi: Trần Dần

Xưa nay có nhiều người, tuy xuất thân hư hỏng, quá khứ xấu xa, sau nhờ có ánh sáng của Đảng, của cách mạng và nhờ có tinh thần tự nguyện tự giác cố gắng cải tạo, mà ngày nay đã trở thành những người hữu ích, những người cách mạng. Trần Dần không thuộc vào lớp đó.

Nhiều người ở Nam Định đều biết Trần Dần là con một nhà địa chủ và tư sản đã dựa vào thế lực thực dân đế' bóc lột nhân dân lao động. Sống trong một gia đình "ngồi mát ăn bát vàng" như vậy, Trần Dần đã sớm đi vào con

đường trục lạc, bê tha. Khoảng từ năm 1943, Trần Dần đã là học trò của một bọn văn sĩ to-rốt-kít.

Cách mạng tháng Tám thành công, trong lúc số lớn thanh niên ta đều đem trái tim và tuổi trẻ của mình cùng với cha, anh đón chào thắng lợi của cách mạng, thì "trái tim, khối óc" của Trần Dần vẫn ngập trong khối thuốc phiện. Ở Hà Nội cuối năm 1946, cả dân tộc sắp đi vào kháng chiến toàn quốc, thì Trần Dần cùng với Trần Mai Châu, Vũ Hoàng Địch đã lập ra nhóm "thi sĩ tượng trưng" viết báo *Dạ Đài* để cho ra cái tuyên ngôn ngày 16/11/1946 với những câu: "Chúng tôi, một đoàn vong gia thất thổ, đã đầu thai nhằm lúc sao mờ..." Rồi giữa đêm 19 tháng Chạp, trong lúc bộ đội và nhân dân thủ đô xông vào khối lửa chiến đấu để bảo vệ tổ quốc, thì Trần Dần và những kẻ cùng nhóm vẫn còn chạy chọt để hong cho ra số 2 của báo *Dạ Đài* sắc mùi thuốc phiện! Những việc kể trên đây có thể tóm tắt phần nào cái thái độ lạc lõng xa lạ của Trần Dần đối với sự nghiệp giải phóng dân tộc của toàn dân ta. Trần Dần cũng đi vào kháng chiến, nhưng vẫn không chịu từ bỏ những quan điểm nghệ thuật sa đoạ của hắn. Trong "nhóm văn nghệ Sơn La", hắn đã vẽ toàn lối tối tăm khó hiểu, biến hình ảnh anh dũng và đẹp đẽ của bộ đội ta thành những hình thù rất quái gở, làm thơ cũng vậy. Ở Sơn La, cái lối sống và quan niệm sáng tác đã đưa Trần Dần đến nhiều sai lầm, bị thi hành kỷ luật.

Mặc dù tu tưởng của Trần Dần có nhiều bê bối của cái cũ, Đảng và quân đội ta vẫn hết lòng giáo dục, cải tạo. Chính vì muốn cải tạo Trần Dần có kết quả hơn, mà sau các kỳ chỉnh huấn, tổ chức của ta đã giúp cho hắn đi vào thực tế chiến đấu của bộ đội, tạo điều kiện cho hắn viết được cuốn *Người người lớp lớp* với ít nhiều tiến bộ về nội dung, song nghệ thuật vẫn còn non kém. Với cuốn sách đó, đáng lẽ Trần Dần phải tự thấy mình còn phải cố gắng nữa, nhưng trái lại, hắn đã vội dương dương tự đắc, lấy đó làm cái vốn để yêu sách Đảng và quân đội.

... Khi về Hà Nội mới giải phóng, Trần Dần đã bất chấp cả tám chính sách và mười điều kỷ luật vào thành của chính phủ, bất chấp cả kỷ luật quân đội, tự do bỏ doanh trại ra ngoài sinh hoạt bê tha.

Mỗi iân về đơn vị, Trần Dần và bọn theo hấn dùng cách dương đông kích tây, cô lập người tốt, về hòa nhau đòi tự do, đòi bỏ nội quy để chúng được tự do sống theo cái lối trụy lạc của chúng.

Giữa lúc những phần tử lạc hậu trong giai cấp tư sản âm ỉ đòi đảm bảo cái thứ tự do "bóc lột", đầu cơ buôn lậu của chúng, thì trong bộ đội, Trần Dần lên tiếng đòi tự do tuyệt đối, đòi lối sống đĩ trụy và xuất bản những thơ văn chống chế độ. Trần Dần đã dùng lối "bắt rế xâu chuỗi" tập hợp những phần tử xấu trong văn nghệ quân đội như Hoàng Cầm, Tử Phác, Hoàng Tích Linh, Trúc Lâm để kéo bè kéo cánh hoạt động chống đối với cơ quan lãnh đạo. Trần Dần, Lê Đạt, Hoàng Cầm, Hoàng Yến đã lợi dụng việc phê bình tập thơ *Việt Bắc* và phong trào phê bình văn học lúc bấy giờ để lôi kéo vây cánh đả vào cán bộ chính trị và đường lối văn nghệ phục vụ chính trị. Lợi dụng thắc mắc của một số anh em văn nghệ quân đội, Trần Dần đã nấp dưới chiêu bài "chống công thức", "đi tìm cái mới", chỉ huy cái bào thai *Nhân văn-Giai phẩm* trong quân đội, kéo bè kéo cánh đả kích lãnh đạo và tụ tập nhau đêra cái gọi là "chính sách về văn nghệ trong quân đội", công khai và trắng trợn đòi "văn nghệ phải độc lập với chính trị", "trả quyền lãnh đạo văn nghệ cho văn nghệ sĩ". Trước thái độ khiêu khích của bọn Trần Dần, tổ chức trong quân đội đã nhiều lần khuyên răn họ trở lại con đường đúng. Nhưng bọn Trần Dần vẫn tiếp tục ngoan cố. Bọn Trần Dần đã hoạt động như những phần tử tác động tinh thần.

Đê' truyên bá những tư tưởng phản động của mình, Trần Dần đã dự định ra khỏi quân đội, mưu viết báo chống lại chế độ. Sau khi cùng với Nguyễn Hữu Đang, Lê Đạt, Văn Cao, Hoàng Cầm mặc cả với những phần tử tư sản phản động về cái chức chủ bút một tờ báo tư với số lương tháng 10 vạn đồng, Trần Dần đã viết đơn xin ra khỏi Đảng và quân đội. Những phần tử xấu trong văn nghệ bộ đội cũng hòa theo hấn viết thư "xin ra". Mặc dù Trần Dần đã đi đến chỗ rất xấu như vậy, chi bộ vẫn giữ phương châm kiên nhẫn giáo dục. Song hấn vẫn ngoan cố, lại dùng những lời lẽ khiêu khích chi bộ. Toàn thể chi bộ đã nhất trí quyết nghị khai trừ hấn ra khỏi Đảng.

Trong bài *Con người Trần Dần* đăng ở *Nhân văn* số 1, để làm ra bộ Trần Dần là kẻ vô tội, bọn *Nhân văn* đã đưa ra một thứ Trần Dần vô tư không hề biết chuyện bài mình đăng trong cái tập *Giai phẩm mùa Xuân* năm 1956.

Sự thật thì khác hẳn. Sau khi đã ngoan cố chống lại quân đội, Trần Dần đã ra bàn với Văn Cao, Lê Đạt, Tử Phác, Đặng Đình Hưng, Hoàng Cầm để âm mưu đề ra cái *Giai phẩm mùa Xuân* năm 1956 với ý định tập hợp nhau lại bôi nhọ chế độ ta. Chính từ cái *Giai phẩm mùa Xuân* này đã bắt đầu thành hình một nhóm chống Đảng, chống nhân dân. Hồi ấy là lúc quân đội đã cho Trần Dần xuống nông thôn để nhìn thấy thực tế mà sửa mình, nhưng hẳn ta chẳng hề tỉnh ngộ, còn viết chuyên *Lão Rông* và chuyện *Anh Cò Lấm* để ám chỉ cán bộ Đảng và chữ Cải cách Ruộng đất.

Vừa tích cực tham gia *Giai phẩm mùa Xuân*, Trần Dần vừa tiếp tục nói những lời chống Đảng và có những hành động khả nghi bỏ nơi công tác về Hà Nội sinh hoạt truy lạc. Hẳn đã vi phạm nặng kỷ luật bộ đội. Vì mục đích bảo vệ sự nghiêm chỉnh của kỷ luật quân đội, tổ chức bộ đội đã phải cho giữ Trần Dần để kiểm thảo, đi tới cải tạo. Nhưng vì quen cái lối đập đầu vu vạ của bọn khách nợ địa chủ, Trần Dần đã lấy một lưỡi dao cạo râu kéo da cổ ra, cứa ngoài da, rồi lu loa lên dọa tự tử, hòng gây du luận xấu đối với quân đội. Trước thái độ kiên quyết của tổ chức bộ đội, Trần Dần đành vờ viết một bản kiểm thảo nhận những sai lầm của hẳn và tự đề ra một kế hoạch sửa chữa. Vì thấy thái độ của Trần Dần có biểu hiện chuyển biến, tổ chức đã đưa hẳn về đơn vị giữ nguyên chức vụ cũ, và về sau lại cho chuyển ngành theo nguyện vọng. Nhưng liền sau đó, hẳn đã tráo trở ngay. Hẳn đã mưu mô với Nguyễn Hữu Đang, Phan Khôi, Trần Duy, Lê Đạt, Hoàng Cầm, Văn Cao cho viết ra cái hồi ký *Con người Trần Dần*. Đó là một bài đầy rẫy những chuyện vu cáo. Khi bài *Con người Trần Dần* vừa ló ra, nhiều đồng chí trong và ngoài bộ đội biết chuyện đã từng viết bài muốn vạch sự thật về vụ Trần Dần. Biết cái mưu mô gian tà của mình khó lọt, Trần Dần và Hoàng Cầm đều hứa với các cơ quan có trách nhiệm, xin tự cải chính. Nhưng rồi hẳn không cải chính, Trần Dần cũng như Lê Đạt đã viết rất nhiều bài cho *Nhân văn-Giai phẩm* ký bằng nhiều tên khác nhau. Trần Dần còn mớm ý cho kẻ khác viết (Nhu Mai bài *Thi sĩ máy*, Mai Hanh bài

Xuông tran, v.v...) hoặc tự tay sửa bài của bọn khác. Nếu lấy tất cả những bài Trần Dần đã viết cho *Nhân văn-Giai phẩm* (đã đăng, hoặc chưa đăng) đem thống kê lại thì ta thấy Trần Dần đã đả kích vào rất nhiều mặt quan trọng của chế độ ta: từ các đường lối chính trị trong nước đến quan hệ

quốc tế, từ sự lãnh đạo của Đảng trong văn nghệ đến sự lãnh đạo chung của Đảng. Sau khi âm mưu chuyên mạnh sang hành động chính trị của nhóm *Nhân văn* bị bại lộ, Trần Dần đã cùng với Văn Cao tìm cách "cứu" cho bè lũ. Đến khi báo *Nhân văn* bị cấm và nhóm *Nhân văn* bị dư luận quần chúng vạch mặt, thì Trần Dần lại ra sức gặp những kẻ cùng nhóm để động viên và giữ vững tinh thần, rồi lại tập hợp nhau tiếp tục hoạt động với những âm mưu mới, tinh vi và nham hiểm hơn...

(Báo *Nhân dân*, ngày 25/4/1958)

Hồng Cương

... Không phải ngẫu nhiên mà chúng chọn tập thơ *Việt Bắc* của Tố Hữu để phê bình. Chúng ta biết tập thơ *Việt Bắc* là một trong những tập thơ tiêu biểu cho thơ ca kháng chiến và Tố Hữu là người được Trung ương và chính phủ ta giao cho nhiệm vụ lãnh đạo văn nghệ. Hạ được tập thơ *Việt Bắc* và hạ được Tố Hữu xuống là hạ được cả giá trị văn nghệ kháng chiến xuống và hạ được sự lãnh đạo văn nghệ của Đảng và chính phủ xuống.

... Chúng vu khống chế độ ta là cộng sản thời trung cổ (*communisme du moyen âge*), là cộng sản phong kiến (*communisme féodal*), chế độ ta là cộng sản suy đồi (*dégénérescence du communisme*), chúng xuyên tạc và nguyền rủa chính huân của ta là đồi trụy tinh thần (*avilissement de réspit*), là nô dịch hoá tư tưởng (*esclavage de la pensée*). Chúng chế giễu chính sách đãi ngộ của ta là "bổng lộc" vua ban, huân chương của ta là "mề đay" của đế quốc. Không khác gì Phan Khôi đã ví chế độ ta với một triều đại phong kiến nào đó.

... Có lần chính Trần Dần đã tóm lấy cổ một đồng chí lúc đó làm trưởng Phòng Văn nghệ Quân đội mà chửi và chực đánh. Chính cái hình ảnh con độn này đã được Nguyễn Hữu Đang trang tráo và hèn mạt xoay ngược lại rồi gợi ý cho Sỹ Ngọc vẽ lại thành bức tranh đồng chí Hoài Thanh nắm cổ Trần Dần trên báo *Nhân văn*.

... Như đối với Tô Hoài thì Trần Dần đã cho Lê Đạt tặng bốc Tô Hoài lên là đương kim vô địch về sáng tác và kích Tô Hoài viết bài trên báo *Văn* để chống lại báo *Học tập*. Như đối với Văn Giáo, khi triển lãm xong có yêu cầu Trần Dần viết cảm tưởng về phòng triển lãm của mình, Trần Dần không viết ngay mà hỏi cảm tưởng Văn Giáo thế nào rồi căn cứ vào ý kiến của Văn Giáo mà viết, lại kích thêm vào để xúi Văn Giáo chống lại lãnh đạo. Như đối với Phùng Quán và Phan Vũ thì chủ trương "chẳng cần xúi

giục một việc gì cụ thể, chỉ cần kích một câu" là Phùng Quán và Phan Vũ sẵn sàng làm đủ mọi việc mà Trần Dần muốn, như Phùng Quán và Phan Vũ đã tự kiểm thảo là trong thời kỳ *Nhân văn* chờ khi có biểu tình nổi ra là sẵn sàng xung phong vác cờ đi đầu và cầm súng bắn vào Đảng và chính phủ.

(Báo *Quân đội Nhân dân*, số 437, ngày 11/4/1958)

Hồng Chương

... Trần Dần viết bài *Hãy đi mãi* có vẻ rất "tả", rất "tiên phong", "cách mạng hơn những người cách mạng", "cộng sản hơn Đảng cộng sản". Trần Dần viết:

Tôi chưa có khi nào quên táo bạo

nào là:

Tôi có thêm mấy nhiều tội lỗi

Chẳng bao giờ quá ngu si mắc tội: nằm ỉ

Tôi có thêm mấy thân ngàn tiếng chửi tục tằn

Trừ tiếng chửi: sống không sáng tạo

Chúng ta thấy ở đây cái tinh thần "táo bạo để mà táo bạo", "sáng tạo để mà sáng tạo", cái tinh thần "luôn luôn phản kháng", "luôn luôn phá phách", không cần biết phản kháng cái gì, phá phách cái gì. Chúng ta gặp lại ở đây cái tinh thần của Ăng-đờ-rê Gít-đơ. Ăng-đờ-rê Man-rô đã nói nhiều đến sự

nổi loạn, cho sự nổi loạn ấy không cần có mục đích gì cả, tự bản thân cái sự nổi loạn ấy là cái lẽ sống của nghệ thuật. Man-rô cũng xuống lên thứ triết lý hành động để hành động. Chính thứ triết lý này đã đào tạo ra hàng loạt người máy để đi đánh thuê cho bọn phát xít và Man-rô nghiêm nhiên trở thành một thứ quân sư cho đảng Đờ Gôn, một tổ chức phát xít mới ở nước Pháp. Chính Trần Dần và nhóm phá hoại *Nhân văn-Giai phẩm* đã tôn thờ cái thứ triết lý "nổi loạn", "hành động" đó. Trần Dần không sợ "mắc tội lỗi", cả đến tội chống Đảng, chống nhân dân, Trần Dần cũng không từ, miễn là Trần Dần không "mắc tội nằm lì", miễn là Trần Dần có thể "đập phá", "nổi loạn" để tỏ ra ta đây "táo bạo", không cần biết "táo bạo" để làm gì. Có như thế Trần Dần mới có thể buông lỏng con "người hùng" ở trong "con người Trần Dần" được tự do phá phách. Trần Dần có thể "mặc thây ngàn tiếng chửi tục tằn", cả đến những tiếng chửi "phản động", "phản cách mạng", miễn là Trần Dần không phải nghe tiếng chửi "sống không sáng tạo". Trần Dần quyết "làm thất bại mọi thứ giữa quen giữa người tròn trặn quá hèn bi". Thứ giữa đó, theo ý Trần Dần, đó là Đảng ta, chế độ ta. Cho rằng chế độ ta giữa người thành ra hèn bi, cũng như cho rằng chế độ ta đẻ ra những con người máy, đẻ ra "thị sĩ máy", đó là những lời vu khống, bôi nhọ chế độ ta. Cũng cần nói rõ rằng chúng ta không bao giờ chủ trương "nằm lì" không sáng tạo. Đời sống của chúng ta là cả một quá trình sáng tạo vĩ đại. Chúng ta đã lật đổ chế độ thuộc địa nửa phong kiến để sáng tạo ra chế độ dân chủ nhân dân và hiện nay đang hàng ngày sáng tạo ra chủ nghĩa xã hội. Hàng ngày hàng giờ nhân dân ta đang sáng tạo ra những hạt thóc, những thước vải, để nuôi sống hàng chục triệu con người. Hàng loạt nhà máy mới được xây dựng, hàng vạn mẫu ruộng được tưới nước, đó là gì nếu không phải là những sự sáng tạo? Nhưng theo ý Trần Dần thì đó chỉ là "cuộc sống hàng ngày nhí nhách", đó chỉ là "nằm lì". "Sáng tạo", theo Trần Dần là "phá phách", phải "phản kháng hiện trạng", phải chống lại chế độ hiện thời, còn nếu bảo vệ chế độ hiện thời của ta là "mắc tội nằm lì". Trước đây, trong *Giai phẩm mùa Xuân*, Lê Đạt cũng từng gào thét "Mới! Mới! Luôn luôn mới! Bay cho cao! Bay cho xa!" Cũng như Trần Dần ngày nay dấm ngực gào thét "phải sáng tạo", "hãy đi mãi!". Nhưng thử hỏi đi tìm cái mới nhưng là cái mới nào? Hãy sáng tạo nhưng sáng tạo để làm gì? Hãy đi mãi nhưng đi đến đâu? Nếu chỉ mới để mà mới, sáng tạo để mà sáng tạo, đi để mà đi, thì chính là đang đi vào con đường cũ, rất cũ, con đường "nghệ thuật vì nghệ thuật" đã có hàng trăm năm nay,

không có một chút gì là sáng tạo cả. Đó là thứ nghệ thuật cũ rích và đĩ trụy.

(Báo Văn nghệ, số 10, tháng 3/1958)

Các nhà báo, nhà giáo, trí thức và văn nghệ sĩ công khai ký tên và bày tỏ thái độ công phần trước khuyh hướng chính trị sai l'âm của nhóm Nhân văn-Giai phẩm:

Ba Du, Bàng Sĩ Nguyên, Bảo Định Giang, Bích Lâm, Bùi Đức Ái, Bùi Hiền, Bùi Huy Phấn, Bím Tiến, Cao Sơn, Chính Hữu, Đào Vũ, Đắc Nhẫn, Đặng Thai Mai, Đoàn Giỏi, Đoàn Thanh Châu, Đoàn Văn Cừ, Hà Mậu Nhai, Hằng Phương, Hoa Bằng, Hoài Thanh, Hoàn Mai, Hoàng Duong, Hoàng Quân, Hoàng Trung Thông, Hoàng Việt, Học Phi, Hồ Đắc Di, Hồ Văn Lái, Hồng Chương, Hồng Cương, Hồng Vân, Huy Vân, Huỳnh Văn Nghệ, Khương Hữu Dụng, Khương Mễ, Kim Đồng, Lê Mậu Hãn, Lê Văn Thiêm, Lê Vinh, Lưu Cầu, Lưu Chi Lăng, Lưu Quý Kỳ, Lưu Trùng Dương, Lương Xuân Nhị, Mạc Phi, Mạnh Phú Tư, Mịch Quang, Mộng Sơn, Nam Trân, Ngọc Cung, Ngọc Truyến, Ngô Huỳnh, Ngụy Như Kôn Tum, Nguyễn Hồng, Nguyễn Ngọc, Nguyễn Anh Tài, Nguyễn Cao Thương, Nguyễn Chương, Nguyễn Đình Thi, Nguyễn Hiêm, Nguyễn Hoàng Bá, Nguyễn Huy Tường, Nguyễn Lân, Nguyễn Ngọc Cung, Nguyễn Ngọc Thới, Nguyễn Quang Sáng, Nguyễn Tuân, Nguyễn Văn Bổng, Nguyễn Văn Mười, Nguyễn Văn Phỉ, Nguyễn Vĩnh, Như Phong, Phạm Hồng, Phạm Huy Thông, Phạm Hùng Tùng, Phạm Văn Chừng, Phan Huỳnh Điểu, Phan Nhung, Phan Thao, Phùng Bảo Thạch, Phùng Văn Mỹ, Quang Đạm, Sỹ Tiến, Tạ Đình Hồng, Tám Danh, Tê Thành, Tế Hanh, Thanh Hương, Thanh Nha, Thanh Tịnh, Thanh Tuy nhiên, Thế Lữ,

Thị Thu Quang, Tô Hải, Tô Hoài, Tố Hữu, Trần Du, Trần Hữu Tước, Trần Huy Liệu, Trần Kiết Tường, Trần Phương, Trần Văn Chính, Trần Văn Lắm, Triệu An, Trịnh Đường, Trịnh Xuân An, Trọng Loan, Từ Bích Hoàng, Vũ Đa, Văn An, Văn Đài, Văn Đông, Võ Huy Tâm, Vũ Cao, Vũ Đức Phúc, Vũ Hồng Chuông, Vũ Sơn, Vũ Tuân Đức, Xuân Ba, Xuân Dung, Xuân Hoàng, Xuân Mai, Xuân Miên, Xuân Thịnh, Xuân Việt

Hoàng Phủ Ngọc Tường

Gặp gỡ Tr ần D ần - Đối thoại mất ngủ

Tháng 5, anh Tr ần D ần vô ch ơ i Huế, cùng đi với Phùng Quán. Tr ần D ần đã đến Huế lần đầu tiên vào năm 1946, lúc bấy giờ anh mới 21 tuổi; đây là chuyến giang h ồ dành riêng cho tình yêu, với một người đẹp nay đã biệt tích trong đời.

Vừa đến Huế, trong một tu ần lễ Tr ần D ần đã tiếp xúc với công chúng hai lần, ở Hội Văn học Nghệ thuật Bình Trị Thiên và ở Nhà Văn hoá Thanh niên Thành Đoàn Huế. "Ở cả hai nơi đó", Tr ần D ần thú nhận, "lúc đầu tôi cảm thấy rét vì phải đối diện với đám đông, sau đó lại quá xúc động vì tính chất thẳng thắn của những câu hỏi đặt ra cho tôi. Cả hai cuộc đối thoại sau đó đều làm tôi mất ngủ." Tôi để ý thấy trong lúc nói chuyện Tr ần D ần thường dùng lại đột ngột và gõ "cộp... cộp" vào micrô, dù nó vẫn hoạt động tốt: hoá ra là từ ba chục năm nay anh không hề biết tới cái micrô, và bây giờ thỉnh thoảng anh chợt thấy im bật, không nghe được tiếng nói của mình.

Lần thứ ba trong tu ần, chúng tôi gặp lại Tr ần D ần trong một cuộc rượu bảy tám anh em văn chuông ở nhà Ngô Minh nơi dốc Bến Ngự, gần khu vườn cũ của Phan Bội Châu. Chúng tôi quyết định tiếp tục cuộc đối thoại với thi sĩ, trên những v ề đề gợi mở từ hai cuộc gặp gỡ trước. Sau đây là câu hỏi của từng người và ý kiến riêng của Tr ần D ần, dưới ánh đèn dầu tù mù (vì cúp điện) tôi ghi lại.

Hoàng Phủ Ngọc Tường (mở đầu): Thưa anh, con người sống ai cũng cần có nhân cách, nhà văn lại càng phải có nhân cách. Theo anh nhân cách nhà văn quan trọng nhất là ở chỗ nào?

Tr ần D ần: Nhân cách nhà văn chính là văn cách của anh ta. Tôi không thấy mô-đen nào cho văn cách cả. Văn cách không chung cho ai. Văn là mình, không thẳng nào giống thẳng nào. Nó phải tự khẳng định cái Tôi của

nó, không lùi một ly. Hồ Xuân Hương, Cao Bá Quát là chính mình, không lùi một ly.

Nguyễn Quang Lập: Xin hỏi thật anh: qua thời *Nhân văn*, anh tự thấy anh được cái gì nhiều nhất?

Trần Dần: Được cái hoạn nạn. (Thi sĩ chột im lặng, và tất cả chúng tôi cùng im lặng trong nỗi xúc động. Rồi anh tiếp:) Do được cái hoạn nạn nên được không dưới ba chục tác phẩm trong ba mươi năm. [Tôi xin ghi lại ở đây một số tác phẩm của Trần Dần trong yếu mục sáng tác của tác giả: *Chiều mưa trước cửa* (1943), *Hôn xanh dị kỳ* (1944), *Dạ Đài* (1945), vẽ và viết báo *Sông Đà*, *Giải phóng Tây Bắc*, *Giải phóng Biên giới* v.v... (1946-1949), *Tiếng tro bụi tương lai* (1954), *Người người lớp lớp* (1954), *Nhất định thắng*, *Cách mạng tháng Tám* (1955), *Bài thơ Việt Bắc* (1957), *17 tình ca* (1957-1958, năm), *Cổng tỉnh* (1960, thi tập, năm), *Đêm núp sen* (1961, tiểu thuyết, năm), *Những ngã tư và những cột đèn* (1964, tiểu thuyết, năm), *Mùa sạch* (1964-1965, thi tập, năm), *Một ngày Cầm Phả* (1965, tiểu thuyết, năm), *Con trắng* (1967, thơ hồi ký, năm), *177 cảnh* (1968, hùng ca lựa, năm), *Động đất tâm thần* (1974), *Thơ không lời - Mây không lời* (1978), *Thiên thanh - 77 - Ngày ngày* (bộ tam, 1979), *36 - Thở dài - Tư Mã dâng sao* (bộ tam, 1980), *Thơ mini* (1987)...]

Nguyễn Quang Lập (tiếp): Có dư luận cho rằng các anh làm dự báo tốt. Nhưng văn cách thì các anh chưa thành công, theo tôi. Vì bạn đọc chưa hâm mộ như trường hợp *Bác sĩ Iivagô*.

Trần Dần (một chân bị liệt cơ lại phải ngửa trên đòn, đứng dậy vịn ghế cho đỡ mỏi): Ngay độc giả của mình cũng chưa biết mình muốn cái gì. Họ nói thế, nhưng họ xác định bằng cái gì? Thì nên chiêm chỉ quan trọng khi họ chưa biết chúng tôi là ai. Tôi chưa có độc giả. Tác phẩm của tôi sẽ đảm bảo công chúng của tôi.

Vĩnh Nguyên: Nhật Bản có thơ *haiku*, anh có thơ *mi ni* ngắn hơn. Có người nói thơ *haiku* ngắn nhưng dễ hiểu. Vậy thơ *mini* định bắt người đọc tới đâu?

(Đêm trước ở Hội Văn nghệ, Phùng Quán đã có dịp giới thiệu thơ *mini* của Tr ầ n D ầ n, bài chỉ có một, hai câu. Thí dụ như thế này: *Mưa rơi không cần phiên dịch*, hoặc *Mỗi người một vụ án - Mỗi người chôn sông một chân mẫy*, vân vân.)

Tr ầ n D ầ n (ừ ừ... ngẫm nghĩ): Thơ *haiku* mọi người biết r ấ i. Thơ *mini* nay ai cũng chưa biết. Chính tôi cũng chưa biết nó là gì. Nên không thể so sánh. (Một lát, tiếp). Chống công thức là đi tìm cái chưa biết. Cái mới là cái chưa biết. Tôi đi tìm cái mới nên tôi cũng chưa biết thơ *mini* là gì.

Ngô Minh: Một đi ều anh em rất trăn trở, nhân thơ *mini* của anh Tr ầ n D ầ n. Mình muốn chữ cho đắt cho hay thì thơ lại mất đi cái lửa. Chữ trong thơ yêu c ầ i rất cô. Nếu không có lửa thì thơ không xúc động, nếu viết theo tình thì chữ lại dàn trải quá.

Nguyễn Quang Lập (bổ sung): Nếu chỉ có chữ hay thì chỉ là một bức tranh đẹp anh trình bày bằng chữ. Có lẽ đúng như thế.

Tr ầ n D ầ n: Nó mâu thuẫn nhau rất dữ, cái biết r ấ i là nghĩa, cái chưa biết là chữ. Cái chưa biết là cái thăm thăm. Anh làm câu châm ngôn hay như Khổng Tử chưa phải là thơ, nghịch lý như Lão Tử chưa phải là thơ. Nhảy qua bóng mình mới là thơ. Mình chưa hiểu thơ, vì khó mà nhảy qua bóng của mình.

Hoàng Phủ Ngọc Tường: Lão Tử nói: *Vô danh thiên địa chỉ thủy - Hữu danh vạn vật chi mẫu*. (Vô danh là khởi đầu của trời đất - Hữu danh là mẹ của vạn vật) Như thế có gì khác với thơ *mi ni* không?

Tr ầ n D ầ n: Đó là triết học. Triết học cũng là thăm thăm.

Nguyễn Quang Lập: Lúc nãy anh D ầ n nói sở dĩ vậy là vì anh chưa có độc giả. Nhưng thời đó các anh có độc giả, ai cũng từng biết *Người người lớp lớp*, *Vượt Côn Đảo*, v.v... Tôi xin hỏi: nhiều người nói, nếu in lại những tác phẩm đó thì độc giả ít dần đi. Vậy là văn cách chưa đủ sống với thời gian. Anh D ầ n nghĩ sao?

Trần Dần: Thời đó là độc giả tiền chiến. Chúng tôi cướp độc giả tiền chiến và sau đó họ cấm chúng tôi, nên chúng tôi chưa kịp có độc giả. Bây giờ chúng tôi sẽ phải chiếm lại độc giả. Chúng tôi đã ba mươi năm khuất bóng.

Ngô Minh: Ba mươi năm trước các anh có độc giả. Rồi im bặt. Ba mươi năm sau anh lại ra, liệu có độc giả hay không?

Trần Dần: Chúng tôi sốt ruột in, tôi mong in để xem. Tốc độ bây giờ nhanh lắm, ba mươi năm ba thế hệ, chúng tôi chỉ là một nhịp cầu để tới thế hệ mới. Đó là một thách thức. Aragon đi mãi với thế hệ trẻ. Chúng tôi cũng hy vọng như vậy.

Ngô Minh: Đọc lại *Vượt Côn Đảo* của Phùng Quán, thấy lý tưởng cao lớn, nhưng văn cách thì thế hệ trẻ bây giờ lớn hơn nhiều. Văn cách *Vượt Côn Đảo* rất vỡ lòng, dù tôi rất kính trọng về lý tưởng. Nguyễn Quang Lập chàng hạn, bây giờ, văn cách lớn hơn nhiều...

Phùng Quán: Nếu Lập nó chỉ viết bằng tôi thì tôi phải đập cho nó vỡ mặt...

Hoàng Phủ Ngọc Tường: Giá như *Truyện Kiều* vừa mới được viết xong bây giờ, do một tác giả trẻ nào đó ở trường Nguyễn Du của Hội Nhà văn đem nộp bản thảo cho nhà Tác phẩm Mới. Liệu người ta có thèm in hay không?

Phùng Quán: Đúng quá. Bây giờ phải viết hay hơn Nguyễn Du chứ!

Hoàng Phủ Ngọc Tường: Không thể viết hay hơn Nguyễn Du nổi. Vấn đề là phải viết khác Nguyễn Du.

Trần Dần: Thế giới bây giờ mong nếu anh có được một độc giả là sướng rồi, được hai ba đọc là may quá.

Nguyễn Quang Lập: "Tôi chỉ viết cho những người bằng vai", anh Trần Dần đã có lần nói như thế. Vậy có phải anh chủ trương nghệ thuật phi giao tiếp, hoặc nghệ thuật dành cho những người đặc tuyển hay không?

Trần Dần: Không. Nhưng quần chúng văn học của anh như thế nào thì là do anh tạo ra. Do đó, tôi cho rằng, tôi viết cho những người bằng vai.

Nguyễn Quang Lập: Krapchenkô có nói rằng không nên đánh đồng tính dễ hiểu với sự tầm thường; nhưng tính dễ hiểu cũng là một đặc trưng của văn học. Anh nghĩ thế nào về điều đó.

Trần Dần: Tôi không coi Krapchenkô là cái gì cả. Tất cả mọi giá trị Chân Thiện Mỹ đều là khó hiểu, trượt băng nghệ thuật cũng khó hiểu.

Ngô Minh: Độc giả ở Hội hỏi anh: thế giới anh thích ai nhất? Tìền chiến ai nhất? Thời anh, anh nể ai nhất? Sau anh, anh đọc ai?

Trần Dần: Thế giới nhiều lắm nhưng tôi nói về văn học Pháp. Xuất phát tôi yêu Mallarmé, Baudelaire rồi nhất là Rimbaud. Tôi tiếp tục đọc, nhưng cái gốc là ở phía trước. Dòng Rabelais tiếp tục cho đến bây giờ là Céline, hồ sơ đen sớ một của Liên Xô thời Stalin. Céline là tác giả của tiểu thuyết *Đi đến tận cùng đêm*.

Tiền chiến Việt Nam tôi thích Vũ Hoàng Chương, Đinh Hùng, Vũ Trọng Phụng, vớt vát thêm thì còn Thạch Lam. Thời bọn tôi, ngoài bọn *Nhân văn* thì tôi chẳng còn thích ai. Hoàng Cầm là tên lãng mạn. Xuân Diệu vốn là lãng mạn tiền chiến.

Thế hệ trẻ à? Tôi cứ đợi mãi. Nó bị trong vòng vây của văn chương cung đình, tôi sốt ruột đợi lớp trẻ đủ sức lớn lên để chôn bọn tôi, như chúng tôi đã chôn tiền chiến.

Hoàng Phủ Ngọc Tường: Cho phép tôi quay lại trước một chút. Tôi e rằng anh đánh giá Đinh Hùng hơi quá, ngoại trừ việc thích hoặc không thích. Tôi có dịp đọc Đinh Hùng khá nhiều, xin lỗi anh, tôi thấy văn chương ông ta loè loẹt, có cái gì ghê ghê, như là son phấn. Nèi tôi nhớ không nhầm thì ngay trong *Thi nhân Việt Nam*, Hoài Thanh cũng chỉ xếp Đinh Hùng ng ồi ở "chiếu ba" trong làng văn lúc đó...

Trần Dần: Đinh Hùng thời đó là không có chiếu gì. Nhưng Ngõ Bò (gần Bạch Mai, thời đó là nhà ông Đinh

Hùng và Vũ Hoàng Chương) là trung tâm thu hút. Ai cũng thấy Đinh Hùng là thi sĩ tượng trưng đầu tiên của Việt Nam trong *Mê hồn ca*, *Lạc Hồn ca*, v.v... Thơ Đinh Hùng như thế này: *Nửa mặt phù sinh nếp hậu trường*. Tôi thích là vậy.

Hoàng Phủ Ngọc Tường: Tôi rất thú vị về cái quyết tâm "chôn tiêng chiến" của thế hệ các anh. Đọc lại văn của các anh thời đó, đã in hoặc trên bản thảo, tôi lạ lùng thấy các anh đã làm nổi cái việc khủng khiếp ấy, là vừa đánh Điện Biên Phủ, vừa "chôn tiêng chiến". Tôi biết, cho đến bây giờ nhiều người trong công chúng văn học vẫn chưa hết bị ám ảnh về cái lộng ngữ "vĩ đại như tiêng chiến". Dù rằng, ai cũng biết tiêng chiến đã tạo ra được những thành tựu lớn lao cho đời sống văn học, so với thời trước của nó. Tôi cũng sốt ruột mong cho sách của các anh viết thời đó, hoặc viết thầm lặng trong ba mươi năm qua, sẽ nhanh chóng được tái bản hoặc công bố, để có thể nhìn lại sự Đổi mới đích thực của văn học "sau tiêng chiến". Tôi cho rằng lúc đó câu chuyện văn chương "minh họa" hay "không minh họa" chắc lại còn nhiều đi đầu hạ hủ phân giải.

Vĩnh Nguyên: Thừa anh ca dao như thế nào? Tôi nhớ thơ anh nói: *Sấm con gái - Lúa con gái*. Thế cũng như *Lúa non ngáp nghé đầu bờ, hễ nghe tiếng sấm phất cờ mà lên*... Vậy chính Trăn Dăn cũng là ca dao.

Trăn Dăn: Đó là di sản dân tộc, một ông thầy phải đặt ngang như Nguyễn Du, Cao Bá Quát. Phải học, để mà chôn đi.

Phùng Quán: Các anh tiếp xúc với Trăn Dăn vài buổi đã thấy là bằng vai, thì ngay anh em mình trước cũng không hiểu Trăn Dăn. Nay hiểu, vật lộn để hiểu nhau chính là vấp đề "bằng vai".

(Nghe Phùng Quán dùng chữ "vật lộn", tôi nhìn lại: Tất cả từ bao giờ đầu đã đánh trăn, trừ ông Trăn Dăn vẫn mặc áo, tay nào tay ấy mồm hôi ròng rã. Đêm nóng, điện cúp, nói nhỏ kéo phiên hàng xóm, nhưng mọi cặp mắt đều có vẻ gì quyết liệt.)

Nguyễn Quang Lập (đứng dậy, chống hai tay vào hông cho đỡ nóng): Tôi muốn hỏi lại, các anh đã bị đưa ra khỏi Hội Nhà văn ba năm, sau đó thành

ba mươi năm. Tại sao khi người ta yêu cầu các anh viết đơn để được vào lại, thì các anh lại viết?

Trần Dân: Lúc ấy tôi thật khó xử. Nếu theo mạch của tôi, thì tôi ghi vào phản-nhật-ký, là đốt hết và chết luôn, như nhà sư tự thiêu. Nhưng nghĩ lại, mình tuổi già đã hết cái máu ấy rồi. Sáu mươi ba tuổi, nếu được hoạt động hai năm nữa cũng quý rồi, cố mà ra khỏi đó. Nhưng tôi biết, phục hồi thì cũng vô thưởng vô phạt, chỉ là hình thức thôi. Sau đó nhiều người chất vấn tôi mà tôi không trả lời được.

Như thế quả là hèn thục. Đáng lẽ là một *Silence de la mort*. Đó là cách trả lời *mỉn* nhất.

(Tan cuộc, nhìn lại đã gần mười hai giờ khuya.)

Trần Dân (chống gậy khập khiễng ra cổng, lần đầu): *Lại mất ngủ*

Bến Ngự đêm 14/5/1988

(Tập chí *Sông Hương* số 31, tháng 5&6/1988)

Vân Long

Một chút về Trần Dân

(Trích hồi ký biên tập)

Đầu giai đoạn đổi mới văn học, tôi chuyển từ báo *Độc lập* sang làm biên tập cho nhà xuất bản Hội Nhà văn. Công việc mới buộc tôi phải đối mặt với những việc công luận đang chú ý đến. Thí dụ: xuất bản những ảnh phẩm của những tác giả lâu nay bị "treo bút".

Ngoài việc chính ở nhà xuất bản, tôi còn làm cộng tác viên biên tập cho tạp chí *Tác phẩm Mới*. Việc đầu tiên đánh dấu sự trả lại quyền công bố tác

phẩm cho các tác giả *Nhân văn-Giai phẩm* là hãy in vài bài thơ trên tạp chí của Hội Nhà văn. Tôi được cử đến lấy bài của các nhà thơ Trần Dần, Hoàng Cầm về in.

Tôi đến nhà ông Trần Dần ở ngay cái phố nhỏ gần nhà xuất bản. Ông ngồi trong một góc nhà thiêu ánh sáng. Ấn tượng của tôi hôm ấy là có cái gì khá đồng dạng, hài hoà giữa tâm trạng, tính khí ông và thơ ông với góc nhà này. Gương mặt râu ria, không cạo mở... Trước khi đưa thơ cho tôi đọc bằng mắt, ông có đọc vài câu thơ xen trong câu chuyện, có hai câu làm tôi giật mình:

Có những chân trời không có người bay Lại có những người bay

không có chân trời

Trời ơi! Mấy chục năm ở trong bóng tối mà ông viết toàn những câu như vậy thì "ghê gớm" thực! Nhưng khi đọc bằng mắt cả loạt bài thì không như vậy. Nhiều bài diễn đạt hơi rối, khúc mắc. Cuối cùng bài đưa in dễ nhất lại là một chương trích trong trường ca *Việt Bắc* viết năm 1957. Hối này giọng thơ của ông rất sáng khoái, sung sức, có những liên tưởng, so sánh thật mới mẻ:

Một đông Tết xa nhà

đã rỉ han lên

Hãy sông như

những con trâu

phải lòng muôn hải lý

Mỗi ngày bỏ sau lưng nghìn hải-cảng-mưa-bùn

Cùng với *Cống tỉnh* (thơ-tiểu thuyết) in sau đó, viết năm 1959 (được tặng thưởng Hội Nhà văn 1995), tôi cảm thấy ông và nhà thơ Hữu Loan giống nhau ở chỗ: giai đoạn sáng tạo sung sức nhất của hai ông là giai đoạn 15

năm sau Cách mạng tháng Tám. Có phải sự thiếu giao lưu bình thường sau này đã làm rối mạch tu duy sáng tạo của hai ông?

Vào cuối năm 1989, bước vào giai đoạn tác giả có thể bỏ tiền tu in với sự đồng ý cấp giấy phép của nhà xuất bản, thì gia đình nhà thơ Trần Dần mang tập trường ca *Bài thơ Việt Bắc* tới nhà xuất bản Hội Nhà văn. Là người biên tập thơ, tôi phải đọc lần đầu để có ý kiến với tác giả và tổng biên tập.

Bài thơ Việt Bắc lúc đó gồm 13 chương. Tôi đọc kỹ: hơi thơ và các câu thơ đầu nhất khí một mạch viết khoẻ khoắn, mới mẻ. Về hình thức thơ leo thang, người ta có thể liên hệ đến thơ Maiacốpski, nhưng về ý tưởng sáng tạo trong câu chữ thì chỉ Trần Dần mới viết được như vậy. Nhà thơ mở đầu chương I với những câu trữ tình, gợi kỷ niệm về mảnh đất lịch sử:

Đây! Việt Bắc!

Sông Lô

nước xanh

trông trăng mảnh nguyệt!

Và người lính coi khinh cái chết:

Ở đây

ta đã long đong

chín mùa xuân sạm lửa

đạn

như ruồi

bâu kín

gót chân đi! (trang 7)

Q_{ng} CỐ những cách nói rất mới:

Việt Bắc

cho ta vay

địa thế

vay từ

bó củi

nắm tên

Để dẫn đến: có vay thì có trả:

Dù quen tay vỡ nợ

cũng chớ bao giờ vỡ nợ

nhân dân (trang 13)

Những hình tượng cụ thể' gì ầu phát hiện:

Quả đất lớn mà tâm địa nhỏ

Nó chi li

từng

hạnh phúc đơn sơ (trang 21)

Những ý tưởng mãnh liệt khái quát được nhiều hoàn cảnh:

Những ngày chân trời thấp làm cánh chim hèn hạ (trang 23)

Đọc thơ Trần Dần, thấy được sự ngang tàng trong suy nghĩ của ông:

Chẳng cách nào dạy ông trời cao tít mù kia

sự

lao động đặng cay

trên mặt đất! (trang 26)

Con người ngang tàng ấy trước thiếu thốn vài trưng đoàn, vài tháng không cơm ở Việt Bắc đã trở thành:

Tôi đã biến thành

cái que gậy khăng giữa bao nhiêu que củi bạn bè tôi (trang 40)

Ông đã trải qua nhiều nỗi đau, nhưng là người có xu hướng cấp tiến, ông có nỗi đau còn lớn hơn là thấy những sức ỳ, gây cản trở:

Chẳng có gì đau hơn là cái sự ỳ! (trang 54)

Tâm đắc với những câu thơ như thế, tôi nóng lòng muốn tạo điều kiện cho ra mắt bạn đọc được sớm (mà sớm gì nữa sau hơn ba thập kỷ nằm trong bóng tối). Nhưng đọc đến chương 12, tôi bỗng giật mình: Đó là toàn bộ bài thơ *Nhất định thắng*...

Trong xu thế Đổi mới, thời hạn "treo bút" với một số tác giả đã được chấm dứt, nhưng đã có văn bản nào đánh giá lại sự đúng, sai thời gian ấy! Tác phẩm đầu tiên của anh được in ra, lại công bố đúng tác phẩm đã bị phê phán kịch liệt một thời, ai dám duyệt!

Sau thời gian bị ghét bỏ, cô con dâu hôm đầu tiên trở lại nhà chồng, đã thay cho tiếng chào bằng câu: "Mẹ mắng con là mẹ sai!"... Chương *Nhất định thắng* in xen vào trường ca sẽ có cái gì tương tự như vậy.

Nếu tôi cứ tặc trách đưa duyệt, tập trường ca này không ra mắt được thì chỉ thiệt thời cho tác giả và cho độc giả, cho nền văn học kháng chiến. Tiếc một cây có thể bỏ phí cả cánh rừng! Anh Trần Dần vốn là người ít giao tiếp, không cần hiểu căn kẽ những sắc thái tinh tế về những việc đã qua, mình phải để anh thấy rõ...

Nghĩ vậy, tôi bèn gặp nhà thơ Trần Dần, phân tích rõ, và nói thêm: "Nếu anh không đồng ý, ngày mai tôi cứ đưa duyệt nguyên vẹn, chờ ý kiến tổng biên tập!" sắc mặt Trần Dần tối lại, ông hẹn ngày mai trả lời. Hôm sau, chống ba toong lên gác nhà xuất bản, ông nói với tôi: "Thôi được! Anh sát tình hình hơn tôi, anh cứ bỏ chương đó ra!" Tôi biết ông không vui, nhưng không biết ông có hiểu sự chân thành của tôi, chỉ vì sự ra đời thuận lợi của tác phẩm, sự "tái xuất giang hồ" của ông với bạn đọc. Việc này tôi cũng trình bày với tổng biên tập lúc đó là anh Vũ Tú Nam. Anh cho cách xử lý của tôi là thoả đáng.

Trường ca *Bài thơ Việt Bắc* được in ra (nghe nói anh Dương Tường bỏ tiền ra in) với số chương được đánh số thứ tự lại, còn 12 chương. Cuốn thơ tác giả đem tặng tôi có những dòng thế này:

"Gửi Vân Long,

người biên tập lại *Đi! Đây Việt Bắc!*

thông minh và công phu!

song tôi vẫn phản đối mọi kiểm duyệt?

Tôi đòi sự công bằng trong sáng của *texte intégral*.

Trần Dần."

(*texte intégral*: nguyên bản toàn vẹn. Ở đây tác giả vẫn gọi trường ca theo tên cũ *Đi! Đây Việt Bắc!*)

Đọc những dòng đó, tôi đâm ra suy nghĩ: Vậy là cụ còn hận mình? Mình là quân tốt đen xưa nay, vô hình chung bị mang tiếng là người kiểm duyệt? Dù được khen là người biên tập thông minh và công phu, nhưng sao dấu chấm than lại đậm như dấu hỏi bị chữa lại? Cụ khen mĩa chảnh? Tôi liền chạy sang nhà tác giả hỏi lại ông.

Nhà thơ chậm rãi: "Lúc đầu, tôi có bực mình thật. Nhưng sau thì thấy anh đúng, chân tình với tôi! Mấy câu ấy là tôi khen thật! Còn người viết thì bao

giờ chả muốn *texte intégral*."

Nghe câu nói đó, tôi mới thực yên lòng!

Về phía ông, sau khi *Công tỉnh* được tặng thưởng, hẳn đã thấy thêm về sự công bằng đang được lập lại!

Lễ tang Trần Dân (Hà Nội, 19/1/1997) (trích SỔ tang)

Dương Thu Hương

Anh Dân quý mến,

Em không may mắn là bạn của anh lúc anh sinh thời nhưng vẫn luôn coi anh là bậc trưởng thượng đáng kính, đáng trọng và vẫn luôn xem anh là người gần gũi về tâm tưởng. Bước gian nan của anh đã qua. Giờ chúc anh mát mẻ nơi chín suối, để lại cho hậu duệ của anh một gia tài không đo đếm được.

Hoàng Cầm

Trọn đời vì thơ (trích diếu văn)

Tôi được phép thay mặt gia đình và một số thân hữu của thi sĩ Trần Dân ngỏ lời cảm ơn chân thành đến các vị đại diện và các bạn hôm nay có mặt đông đủ thấp nhen nhang tưởng niệm và tiếc thương một thi sĩ vừa qua đời.

Mới ngoài hai mươi tuổi anh đã đứng trong một trung đoàn chủ lực: nắm chắc tay súng, anh nắm chắc luôn cây bút chiến đấu trên tờ báo của bộ đội Tây Bắc, một mình xoay sở từ việc lấy tin, viết bài, vận động cán bộ và chiến sĩ gửi bài cho đến trình bày, minh họa, âm luật và phát hành đến từng đơn vị nhỏ, tay trắng làm nên một phương tiện thông tin nghị luận sắc bén trong điều kiện vô cùng thiếu thốn của một quân đội cách mạng còn non yếu. Đến nay, nhiều cựu chiến sĩ Tây Bắc già lão, đã nghỉ hưu hoặc còn

mang thương tích nặng, vẫn không quên một số bài viết và tranh biếm họa của anh.

Năm 1950, anh được đi đầu về Phòng Văn nghệ Tổng cục Chính trị. Thời kỳ này, chiến dịch Thu Đông nào cũng thấy mặt anh ở các đơn vị chủ công và các binh chủng pháo binh, công binh. Năm 1952, được giao phụ trách công tác chính trị cho các đoàn, đội văn công toàn quân tập huân 6 tháng, anh đã mở nhiều lớp bồi dưỡng chính trị chuyên môn, được các diễn viên, cán bộ ca-vũ-kịch yêu mến kính phục. Đến chiến dịch Điện Biên Phủ, với tư cách nhà báo nhà văn anh lăn lộn vất vả với chiến sĩ trong các chiến hào. Giữa những ngày khói lửa gian nguy anh đã hoàn thành cuốn tiểu thuyết *Người người lớp lớp*, tác phẩm đầu tiên về chiến thắng lịch sử này, đồng thời tham gia dựng bộ phim tài liệu quan trọng *Điện Biên Phủ*. Sau khi tiếp quản thủ đô, *Người người lớp lớp* được nhà xuất bản Quân đội in với số lượng hàng vạn bản, phát hành đến từng đơn vị, trung đội, và sau đó được nhà xuất bản Văn nghệ tái bản hai lần với số lượng tương đương.

Suốt đời mình, Trần Dần sống trong một ám ảnh thường trực: sáng tạo, sáng tạo không ngừng.

Tôi có thể mắc nhiều tội lỗi chẳng bao giờ mắc tội không sáng tạo - năm ỳ

Không biết có phải vì nỗ lực sáng tác không mà cách đây hơn 20 năm, anh đã suýt gục ngã do tai biến mạch máu não. Cũng may là anh đã qua khỏi để tiếp tục sáng tạo hàng trăm trang thơ, truyện cho đến cách đây vài năm, khi thần kinh não của anh tê liệt hẳn, anh mới phải chịu thua SỐ phận mà ngừng viết. Trong lĩnh vực dịch thuật anh cũng có những đóng góp không nhỏ, chuyên ngữ nhiều tác phẩm văn học giá trị của thế giới và hàng loạt tài liệu triết học, xã hội học, phân tâm học...

Trần Dần luôn tâm niệm: cách mạng xã hội phải đi đôi với cách mạng văn học nghệ thuật. Cho nên, bao giờ anh cũng là người tiên phong, cách tân. Cả nhóm thi hữu đồng hành của Trần Dần đều công nhận anh là người tâm huyết sâu sắc nhất với văn hoá, âm nhạc, hội họa, tâm huyết với ngôn ngữ mà anh trọn đời vun đắp. Là nhà văn, nhà thơ, chiến sĩ, anh còn đồng thời là nhà văn hoá. Nói cách khác, để dùng lại một từ anh ưa thích, Trần Dần là

một Tư Mã đích thực theo cái nghĩa: văn-nhân-hiệp-sĩ đậm đà cốt cách phương Đông.

Nếu trong cuộc đời truân chuyên khổ cực của mình, Trần Dần có được một điều gì may mắn thì đó là: số phận đã dành cho anh một người vợ can đảm và hiên thảo tuyệt vời. Anh biết những công trình sáng tạo của mình đều một phần nhờ sự chịu đựng, sức chống chọi và đức hy sinh của người vợ hết lòng vì chồng, vì con.

Giờ đây, Trần Dần đã ra đi. Tôi dám nghĩ rằng còn phải một thời gian nữa người ta mới ý thức được sự ra đi này là thiệt thòi biết mấy cho văn học và văn hoá nước nhà. Sự nghiệp anh để lại cho đời đâu dễ gì đo được đúng tầm trong một sớm một chiều. Những gì đã được công chúng, độc giả biết đến cho tới nay, kể cả tập *Bài thơ Việt Bắc* in năm 1990, và tập *Cổng tỉnh* (được Hội Nhà văn Việt Nam tặng thưởng năm 1995) chỉ là mặt nổi của một tảng băng. Ngay các bạn thân cận nhất của anh đã mấy ai thấy hết được mặt chìm của tảng băng đó. Tiếc thương này sao có thể khóc bằng lời.

Hữu Thịnh (Phó Tổng Thư ký Hội Nhà văn Việt Nam) Lời chia buồn của Ban Chấp hành Hội Nhà văn Việt

Nam

Mấy năm nay, anh Trần Dần không được khoẻ. Bệnh tật đã không cho phép anh đi lại, gặp gỡ được nhiều. Nhưng anh vẫn lặng lẽ và gắng sức tham gia vào đời sống văn học. Nhiều trang viết từ những năm trước được anh xem xét, sửa chữa lại thật công phu, bên cạnh đó là những trang viết mới. Vây quanh giường bệnh và cũng là nơi làm việc của anh là tình cảm ấm áp, chia sẻ và khích lệ của gia đình, bạn bè và của những người đồng nghiệp trong tổ chức văn học cách mạng mà anh có vinh dự tham gia từ những ngày đầu: Hội Nhà văn Việt Nam.

Còn nhớ những năm 1994, trong một trạng thái tinh thần thật phôi phôi, anh vui vẻ đáp lời mời của ban biên tập tuần báo *Văn nghệ* đến dự cuộc gặp mặt rất cảm động của các văn nghệ sĩ-chiến sĩ tham gia chiến dịch Điện Biên Phủ lịch sử nhân kỷ niệm 40 năm ngày quân ta toàn thắng ở

Điện Biên, tác giả *Người người lớp lớp* đã được đón tiếp thật nồng nhiệt và trang trọng.

Cũng dịp này năm ngoái, anh xuất hiện ở trụ sở Hội Nhà văn để đón nhận tặng thưởng của Hội Nhà văn cho tập thơ *Cổng tình*. Những phút gặp gỡ thân thiết và bịn rịn nói lên một phần tình cảm của những bạn văn và bạn đọc dành cho anh. Là nhà tiểu thuyết, nhà thơ, dịch giả văn học và nhiều năm làm cán bộ văn nghệ trong quân đội, việc nào anh cũng dồn hết tài năng và nghị lực. Đến nay nhiều người còn ngạc nhiên vì sao tiểu thuyết *Người người lớp lớp* lại được viết nhanh gần như ngay sau khi chiến dịch Điện Biên Phủ kết thúc. Đặc biệt đối với thơ, anh luôn luôn tìm kiếm và tự đổi mới, phấn đấu sao cho với một phương tiện ít nhất có thể chuyên tải được tối đa.

Anh Trần Dần kính mến,

Sinh tử là luật trời không ai có thể vượt qua. Nhưng nhà văn có thể kéo dài cuộc sống của mình bằng văn nghiệp. Năm tháng trôi qua, nhưng những trang văn hào hứng và tâm huyết của anh về cuộc kháng chiến vĩ đại của dân tộc sẽ còn lại. Trong lúc toàn giới văn học đang gấp rút kỷ niệm 40 năm ngày thành lập Hội Nhà văn, anh Trần Dần mất đi là một tổn thất to lớn cho gia đình và cho làng văn chúng ta. Thay mặt Hội Nhà văn Việt Nam, chúng tôi xin kính cẩn nghiêng mình vĩnh biệt anh và chia buồn sâu sắc cùng chị Khuê và toàn thể tang quyến.

Xin cầu chúc anh được yên nghỉ, anh Trần Dần kính mến. Vĩnh biệt anh.

Lê Đạt Lờn

Anh em chúng tôi mỗi người một tính một nết thường có những đánh giá khác nhau về những sự việc cũng như con người, nhưng chúng tôi đều nhất trí ở một điểm: Trần Dần vượt tất cả chúng tôi một đầu về lòng tận tụy chữ.

Ngày vỡ mìn hồi dịch sách, đêm lại thức mờ mắt tô ảnh màu để kiếm sống nhưng rảnh một phút là Dần lại viết, viết hăm hở viết mãi mê như có một

nhà sách nào ứng tiền trước đương giục bản thảo để đưa nhà in. Tôi còn nhớ một buổi chiều mùa Đông, Dần nhờ tôi đi vay tiền không được, tôi đạp xe đến trả lời thì thấy Dần ngồi trong góc nhà tối bên ánh sáng leo lét một ngọn đèn Hoa Kỳ thấp hạt đỗ để tiết kiệm diêm hút thuốc lào. Mặt Dần rạng rỡ như mặt một người vừa trúng xổ số kiến thiết loại độc đắc. Hay Dần vay được tiền rồi!

Không phải - Dần đương đọc, và sửa thơ Đặng Đình Hưng - Dần hớn hờ: -
Thằng Hưng có câu thơ đã quá:

Tìm một cái ao

ngồi giặt áo cả ngày

Và Dần say sưa bàn với tôi về thơ hiện đại, như tất cả trên đời này chỉ có thơ là đi đầu duy nhất đáng bận tâm. Một niềm vui thanh cao như thế không nên bị những lo toan khốn khổ về sinh nhai khuấy đục. Ngay tối ấy tôi đã chạy khắp nơi nhờ người vay tiền với lãi suất cắt cổ để kịp đưa cho anh.

Tôi có trả lời phỏng vấn một nhà báo nước ngoài: Thơ hiện đại vô dụng và cấp thiết. Vô dụng vì nó hoàn toàn không đem lại đô la nuôi sống người làm thơ, nhưng cấp thiết vì nó to gan chống lại cơn lũ thị trường đương hưng hăng đe dọa, hàng hoá xã hội cuốn phăng mọi giá trị tinh thần và nhân phẩm. Giữa lúc đồng tiền lộng hành, nạn hàng lậu, hàng dỏm có nguy cơ bành trướng trên quy mô quốc gia, giữa lúc không ít những ngòi bút thi chạy tốc độ theo màu xanh quyến rũ và ma quỷ của đồng đô la, một người hải quan già trung thực triệt để và có bản lĩnh ở cửa khẩu chữ, một người lão bộc cung cúc tiếng Việt như Trần Dần mới cần thiết làm sao!

Nhưng ông trời thường oái oăm và đời nhà thơ nhiều lận đận. Hôm nay Trần Dần mới vĩnh biệt chúng ta, nhưng thật ra nhà thơ Trần Dần đã kìa cái chết từ gần hai mươi năm trước. Một cơn tai biến não đã hủy hoại dần những khả năng trí tuệ của anh. Hình như linh cảm trước thảm họa với giác quan thứ sáu vốn cực nhạy cảm ở một nhà thơ, trong thời kỳ sung sức Trần Dần đã lao lực viết như một kẻ tội đồ của chữ. Anh để lại nhiều tập thơ và văn xuôi cũng như nhiều sổ tay thể nghiệm. Tôi không biết số phận dành cho khối những di cảo bất hạnh này như thế nào, nhưng vốn là một người

làm thơ lạc quan ngoan cố, tôi đành nín rằng không một câu thơ thứ thiệt nào lại có thể bị mai một, trước sau nó cũng tìm được một tâm hồn tri kỷ, nhu vì sao tất ngàn năm, tác lòng chờ vãn thông tin sáng.

Suốt đời Tr ần D ần canh cánh những khoản nợ

Tôi mắc nợ

khoảng trời Bát-đất

Nợ rặng đèn

khu phố Br ốt-oay

Nợ Hồng quân

nợ cánh anh đào Nhật Bản

Nợ tất cả những gì

tôi chưa hát được thành Thơ

Những câu thơ dịch Maia mà không ai nỡ nghĩ là những câu thơ dịch đơn thuần.

Giờ chưa phải lúc nhìn lại nhưng tôi mong, tôi tin rằng nhà thơ có thể thanh thản ra đi.

Tr ần D ần, vì lòng khắc khoải cách tân yêu dấu yêu chữ thiết tha của mày, tao xin thay mặt anh em tiễn mày một lộ!

Nguyễn Đình Thi (Chủ tịch ủy ban Toàn quốc Liên hiệp các Hội Văn học Nghệ thuật Việt Nam

Vĩnh biệt anh Tr ần D ần, nhà thơ tâm huyết và tài năng, người bạn đồng đội từ Sơn La và Điện Biên Phủ những năm tháng không thể phai mờ.

Nguyễn Khoa Điềm (ủy viên Trung ương Đảng, Bộ trưởng Bộ Văn hoá-Thông tin, Tổng Thư ký Hội Nhà văn Việt Nam)

Vô cùng thương tiếc nhà văn, nhà thơ tài năng Trần Dần, tác giả của tiêu thuyết *Ngươi người lớp lớp*, trường ca *Công tỉnh*. Kính mong hương hồn nhà thơ yên tĩnh ở cõi vĩnh hằng.

Nguyễn Hữu Đang

Hôm nay, gia đình và bạn hữu bắt đầu cuộc vĩnh biệt Trần Dần: nhập áo quan sau khi khâm liệm. Tôi khóc, không nói được câu đứt ruột.

Thương nhớ Trần Dần, con người nghĩa hiệp, vì nước vì dân, dù phải chịu một sự hiểu nhầm tai hại đưa đến hai phần ba cuộc đời cay đắng, tàn lụi. Nhưng thời gian sẽ trả lại cho anh sự công bằng, hậu thế sẽ nhắc đến anh với lòng mến phục. Lần đầu gặp anh trong cuộc phê bình tập thơ *Việt Bắc*, đến nay dù hơn bốn mươi năm, biết bao là gian nan, trong những cố gắng chung để tìm cho văn nghệ Việt Nam một con đường phát triển thuận lợi nhất. Đúng hay sai, hôm nay tôi vẫn chưa dám khẳng định... Dù sao, thiện chí của chúng ta chỉ có kẻ ác ý mới cố tình phủ nhận.

Tiền đưa anh về cõi vĩnh hằng, có lẽ tôi chỉ có thể nhắc lại cùng anh về đối của Ngô Thì Nhậm nói cái lẽ tất yếu: *Gặp thì thế, thế thì phải thế*. Trong vũ trụ bao la vô cực, trái đất này chưa đáng là một hạt bụi. Sống trên trái đất, chúng ta đã sống hết mình không cầu danh, trục lợi, thế là đủ. Cả

nước biết lúc nào anh cũng có tư tưởng *nhất định thắng*, dù cho ý chí ấy anh không đạt được thì cũng vẫn là phẩm giá cao đẹp của một con người ở thế gian. Nói với hương hồn anh về điều đó, tôi không thể không nghĩ đến câu hỏi thông thường mà người ta hay đặt ra cho một cuộc phân đấu lớn: Cuối cùng thì đi đến đâu? Cuối cùng mình được cái gì? Đề trả lời tất cả những người có đầu óc thiết thực đó, tôi xin mượn câu danh ngôn của Lessing, nhà văn Đức nổi tiếng ở thế kỷ 19: "Giá trị một con người không ở cái chân lý mà người ấy có hay tưởng có, mà ở cái công sức mà người ấy đã bỏ ra để tìm kiếm nó."

Anh đi nhé và sẽ hưởng hạnh phúc lâu dài ở thế giới bên kia.

Trần Dần, những năm cuối đời

Thư mục

Boudarel, Georges, *Cent fleurs écloses dans la nuit du Vietnam*, Jacques Bertoin, Paris, 1991, tr. 23-144

Dương Tường, Lời bạt cho *Mùa sạch*, Nxb Văn học, Hà Nội, 1998, tr. 119-121

Dương Tường, Trần Dần với khát khao sạch, *Văn hoá-Thể thao* số 23 ngày 10/1/1998

Đặng Tiến, Vĩnh biệt Trần Dần, *Diễn đàn* số 60, Paris, 1997

Đỗ Nhuận, Bộ mặt thật của Trần Dần, *Văn nghệ* số 12 tháng 5/1958

Hoài Thanh, Vạch trần tính chất phản động trong bài thơ *Nhất định thắng* của Trần Dần, *Văn nghệ* số 110 ngày 07/3/1956

Hoàng Cầm, về việc xét lại một vụ án văn học. Con người Trần Dần, *Nhân văn* số 1 ngày 20/9/1956

Hoàng Cầm, Trọn đời vì thơ, trích điều văn đọc tại lễ tang Trần Dần, *Văn nghệ* ngày 25/1/1997

Hoàng Phủ Ngọc Tường, Gặp gỡ Trần Dần - Đối thoại mất ngủ, *Sông Hương* số 5&6, 1988

Hoàng Tiến, Nhìn lại vụ án *Nhân văn-Giai phẩm* cách đây 40 năm, *Thế kỷ 21* số 107,

Calitomia, 1998, tr. 61-71

Hoàng Văn Chí, Trăm hoa đua nở trên đất Bắc, Mặt trận bảo vệ văn hoá tự do, Sài Gòn, 1959, tr. 98-112

Hữu Mai, Để hiều thêm bộ mặt thật phản động của Tr ần D ần, *Văn nghệ* Quân đội tháng 5/1958

Hữu Thịnh, Lời chia buồn của Ban Chấp hành Hội Nhà văn Việt Nam đọc tại lễ tang Tr ần D ần, *Văn nghệ* ngày 25/1/1997

Huy Vân, Một tâm hồn đ ể tr ị: Tr ần D ần, *Nhân dân* ngày 25/4/1958

Khuong Hữu Dụng, Bao giờ anh trở lại, *Văn nghệ* ngày 25/1/1997

Jamieson, Neil L., Understanding Vietnam, University of Calitomia Press, Berkeley-Los Angeles-Oxtord, 1993, tr. 257-258, 261, 269

Lê Đạt, Lời tiên, *Văn nghệ* ngày 25/1/1997

Lương Thị Bích Ngọc, Những người bay có chân trời, *Đại Đoàn kết* ngày 17/1/1998

Lương Thị Bích Ngọc, Với những gì còn lại, *Tiên phong* ngày 08/1/1998

Ngô Minh, Ba buổi sáng với Tr ần D ần, *Sông Hương* số 154, 12/2001

Nguyễn Hoàng Sơn, Lại thêm một người trong *Người người lớp lớp* ra đi, *Tiên phong* ngày 23/1/1997

Nguyễn Hoàng Sơn, Vĩnh biệt một nhà thơ, *Văn nghệ* ngày 25/1/1997

Nguyễn Trọng Tạo, Đối thoại với Tr ần D ần, *Cửa Việt* số 17 tháng 10/1992, tr. 70-72

Nguyễn Trọng Tạo, Bao giờ anh trở lại, *Văn nghệ* ngày 25/1/1997

Nguyễn Văn Ký, Boudarel, Georges, Hanoi 1936-1996 du drapeau rouge au billet vert, Autrement, Paris, 1997, tr. 131-142

Nhất Uyên, Tr ần D ần, một mối tình chung thủy cho người yêu và cho thơ, *Bông Sen* số 29 tháng 4/1997, Paris, tr. 8; *Thế kỷ 21* số 97, Caliómia, tr. 42-50

Nhiều tác giả, *Bọn Nhân văn-Giai phẩm* trước tòa án dư luận, Nxb Sự Thật, Hà Nội, 1958

Phạm Thị Hoài, Thủ lĩnh trong bóng tối, *Văn học* số 136, Calitomia, 1997, tr. 23-30

Phạm Xuân Nguyên (1998), Để hình dung Trần Dần, *Văn nghệ Hà Giang*, 1998

Phan Khôi, Phê bình lãnh đạo văn nghệ, *Giai phẩm mùa Thu* tập 1, 1956

Phong Lê, Trần Dần - Cái nôi bao giờ và ở đâu cũng hiếm, *Sông Hương* số 112 tháng 6/1998

Thân Trọng Mậu, Từ phong trào *Nhân văn-Giai phẩm* đến cao trào văn nghệ phản kháng 1986-1989, trong: Trăm hoa vẫn nở trên quê hương, Calitomia, 1990, tr. 15-49

Thế kỷ 21, Nhà thơ Trần Dần qua đời tại Hà Nội, *Thế kỷ 21* số 94, Calitomia, 1997

Thụy Khuê, Phong trào *Nhân văn-Giai phẩm*, *Văn học* số 27, Calitomia tháng 4/1988

Thụy Khuê, Trần Dần 1926-1997, *Thông luận* số 101, Paris, 1997

Thụy Khuê, Hồ sơ *Nhân văn-Giai phẩm*, *Tao Đàn* số 3/1997, München, tr. 20-27

Trần Mạnh Hảo, Thơ hay là hành vi tôn xưng ngôn ngữ dân tộc, *Văn nghệ Quân đội* số 9 tháng 5/1998

Trịnh Bích Thủy, Đọc *Mùa sạch* nghĩ về *Người thơ lạ*, *Đại Đoàn kết* số 39 ngày 14/5/1998

Vân Long, Một chút về Trần Dần, *Văn nghệ* ngày 25/1/1997 Vũ Tú Nam, Sự thật về con người Trần Dần, *Văn nghệ Quân đội* tháng 4/1958

Xuân Đài, Nhà thơ Trần Dần đã qua đời, *Phụ nữ* ngày 22/1/1997

Xuân Trường, Chống vu khống và xuyên tạc, *Nhân dân nguyệt san* tháng 12/1956, tr. 107-110

Biên tập, hiệu đính và trình bày cho lần tái bản năm 2022: Phạm Thị Hoài